پاكژی و نوێژ

لەكتێبی

الوجيز

في فقه السنة والكتاب العزيز

بەكوردی

نوسینی

د. عبدالعظیم بن بدوي

وەرگێڕانی

مەلا مەحمودی گەڵاڵەیی

الرموز المستخدمة في التخريج

صحيح البخارى (فتح الباري)......خ	مصف ابن أبي شيبة...... ش
صحيح الإمام مسلم...... م	مسند البزار...... بز
سنن الترمذي...... ت	الطبراني في الأوسط...... طس
سنن النسائي...... ن	الطبراني في الصغير...... طص
سنن ابن ماجه...... جه	مختصر صحيح البخاري...... مختصر خ
سنن أبي داود (عون المعبود)...... د	مختصر صحيح مسلم...... مختصر م
موطأ الإمام مالك...... ط	صحيح سنن الترمذي...... ص.ت
الشافعي (الأم)...... فع	صحيح سنن النسائي...... ص.ن
أحمد (الفتح الرباني)...... حم	صحيح سنن ابن ماجه...... ص.جه
البيهقي...... هق	صحيح سنن أبي داود...... ص.د
الدارقطني...... قط	صحيح الجامع الصغير...... ص.ج
صحيح ابن حبان...... حب	إرواء الغليل في تخريج أحاديث منار السبيل...................... الإرواء
صحيح ابن خزيمة...... خز	أحكام الجنائز...... الجنائز
مستدرك الحاكم...... ك	آداب الزفاف...... الزفاف
سنن الدارمي...... مي	صفة صلاة النبي ﷺ...... صفة الصلاة
الطبراني في الكبير...... طب	تمام المنة في التعليق على فقه السنة.... تمام المنة

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شتێكی ئاشكراو بەڵگە نەویستە: كە شەرحكردنو روونكردنەوەی فەرموودەكانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كارێكی پیرۆزو سودبەخشە بۆ دونیاو بۆ قیامەت، خودا بمانكاتە هاوكارو رێرەوی ئەو كاروانە پیرۆزەو توفیقمان بدا بۆ لەگەڵدا ژیانو خەریكبوونو هاوبەشیكردن لەو مەشروعەداو بۆمان بكاتە توێشوی قیامەتو ئەركو ماندوبوونمان بەطاعەتو خوداپەرستی بۆ حسێب بكا.

هەڵبەتە وەرگێرانو بەكوردی كردنی فەرموودەكانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆ ئێمەی كورد زوبان – ئەگەر بەشێوەیەكی راستو دروست بێ – خزمەتی دینو دونیایە، روونكردنەوەی پایەیەكی گرنگی شەریعەتی ئیسلامە، ئاشنا كردنی نەتەوەی كوردی موسوڵمانە بە فەرمایشتە بەنرخەكانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كە دووەم سەرچاوەی شەریعەتن لەدوا قورئان روونكەرەوەی ئایەتەكانی ئەو كەلامە پیرۆزو سەرئاسایەن: كە ئەركی سەرشانی موسوڵمانە پەیرەوی ئاوەرۆكیان بكەنو بیانكەنە پەیرەوو پرۆگرامی ژیانیان لەهەموو بوارەكاندا. هەڵبەتە كەسێكیش پەیرەوییان بكا قەت سەری لێ ناشێوێو هەمیشە بەرچاو روونو هیدایەتدراوە، پێغەمبەریش (دروودی خودای لەسەر بێ) داوای لە موسوڵمانان كردووەو فەرمانی پێ كردوون: كە هەموو كات ئەو دوو سەرچاوە پیرۆزە بكەنە چرای رۆشنكەرەوەی رێبازی ژیانیانو موژدەی ئەوەشی پێداون كە هەتا ئەوان شوێن ئەو دوو چرا پرشنگدارە بكەون هەرگیز گومرا نابنو رێرەوی ژیانیان لێ تێك ناچێو بەختەوەری دونیاو قیامەت دەبن. هەر لەم روانگەیەوە كە دەفەرموێ: «ترکت فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا كِتَابَ اللَّهِ

وَسُنَّتِي وَلَنْ يَتَفَرَّقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ»: من لەدوای خۆم دوو سەرچاوەم بۆ ئێوە بەجێ هێشتووە هەتا پابەندیان بن سەرتان لێ ناشێوێو گومڕا نابن. ئەو دوو سەرچاوەیەش قورئانو حەدیثەکانمن ئەم دوو سەرچاوە پشتگیری یەکتر دەکەنو لێك جیا نابنەوە هەتا ڕۆژی پەسڵان.

زانیاری فیقهی خۆی لەخۆیدا لەزانستە پیرۆزو بەنرخەکانە، چونکە لەڕێگەی زانینی ئەوەوە دەتوانین عیبادەتو خودای گەورە داپەرستییەکتانمان وا ئەنجام بدەین کە جێگای ڕەزامەندی پەروەردگاربنو هیوامان پێیان بێ کەلێمان قبوڵ دەکرێن. هەڵبەتە گەورەیی‌و ڕێزو نرخی ئەم زانستە زۆرو زەبەندەنو وەصفی تەواو نابێ، چونکە بریتیە لەچەند حوکمێك لەگەڵ ژیانی موسوڵماندایە لەهەموو قۆناغەکانی ژیانداو لەگشت بوارەکانی ژیاندا چ لەنێوان خۆیو خودادا یان لەنێوان خۆی بەندەکانی خودادا، بەهۆی زانینی فیقهەوە دەزانین چۆن خوداپەرستی دەکەینو چۆن پەیوەندی خۆمان بەخوداوە قایمو پتەو دەکەین، چۆن روکنەکانی ئیسلام بەجێ دێنین هەر لە دەستنوێژو نوێژەوە تا دەگاتە رۆژوو زەکاتو حەجو عەمرەو باقی عیبادەتەکانی تر.

هەر بەهۆی زانینی فیقهەوە شارەزای ئەحکامی جیهادو غەزاو عەهدو پەیمانو شەڕو ئاشتی دەبین، هەر بەهۆی زانینی فیقهەوە دەتوانین ڕێگای بەدەستهێنانی رزقو رۆزی حەلاڵ بدۆزینەوەو خۆمان بپارێزین لە تاوانو ڕێبازە چەوتەکانی پەیداکردنی سامانو دارایی. ئەویش لەڕوانگەی فیقهی مامەڵەکردنەوە چ کڕینو فرۆشتن بێ یان گۆڕینەوەی پارە بێ، یان مامەڵەی ڕیبائامێز بێ..... یان وەقفکردنو وەصیەتکردنو بەخشین بێ.....

هەر بەهۆی ئەم زانستە پیرۆزەوە دەزانین چۆن میرات دابەش بکەین بە ئەوپەڕی عەدالەتو جوانترین یاسا. چۆن ژیانی هاوسەریو خێزانداری

منــداڵ بــەخێوکردن‌و بەشــێوەیەکی راســت‌و دروســت پــەیڕەو دەکــەین‌و بەختەوەری بۆ خۆمان‌و خێزان دابین دەکەین، چۆن تۆڵەی تـاوان لـەتاوانبار وەردەگرین چۆن پارێزگاری لەماڵ‌و عەقڵ‌و ناموس‌و خوێن‌و نیشتمان دەکین، چۆن ئاژەڵ سـەردەبڕین‌و گۆشـتی چ سـەربڕاوێك حەڵاڵەو کامـەیان حەرامـە، نەزرو سوێندو پەیمان‌و بـەڵێنمان چۆن بـێ‌و چۆن کێشەو نیزاعمـان یـەکالا بکەین‌و هەر کەسە بەمافی خۆی بگاو ستەمی لێ نەکرێ.

لەسەر ئەم بنەمایە، بەنـدە بەخزمـەت کتێبـی (الـوجیز فـی فقـه الـسنة والکتاب العزیز) گەیشتم بڕیارمدا وەریگێڕم بۆسـەر زمـانی کـوردی، ماوەیـەك خـەریکی بـووم زیـاد لـەنیوەیم تـەواو کـرد، بیـستم برادەرێـك کردویـەتی بەکوردی، وازم لێ نەهێنا، بەڵام کە وەرگێڕانەکەی چاپ بوو بینیم ئیـشی مـن لــەهی ئــەو جــوداوازەو بەرهەمەکــەی کاریگــەری ســەلبی ناخاتــە ســەر وەرگێڕانەکەی من بۆیە هاتمەوە سەر کارەکـەم‌و تـەواوم کـردو لەچاپمدا، جا ئێستا خوێنـەر خـۆی کارەکـەی مـن‌و ئـەو بـرادەرەش هەڵدەسـەنگێنێ‌و بڕیـار دەدا!

هیوادارم ئەم بەرهەمە وەکوو ئەصڵەکەی خودا بەرەکـەتی تـێ بهـاوێ‌و ڕەواجـی پـێ بـداو بیکاتـە مایـەی قورسـی کـردەوەی چاکەم‌و سـودی دونیـاو قیامەتمی تێدا بێ‌و بەعەمەلی صالح بۆم حساب بکا آمین.

ملا محمودی گەلاڵەیی

٢٠١٢/٨/٢٠

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان
كتاب الطهارة
نامەی پاكو خاوێنی

وشـەی (الطّهـارة) لـە زمانەوانیـدا پـاكو خـاوێنیو خۆپاراسـتنە لـەبێ دەستنوێژیو لەشپیسیو پیسایی.

لـەزاراوەی شـەرعدا بریتیـە لـەلابردنی بـێ دەسـتنوێژی یـان لابردنـی پیسایی لەسەر جەستەو پۆشاكو كاڵای تر.[1]

١- باسی ئاوو حوكمەكانی

هەرئاوێك لەئاسمانەوە ببارێ یـان لـەزەوی بێتـەدەر پاكـەو پاكەوەكـەرە. ئاماژە بە فـەرموودەی پـەروەردگار كـە دەفـەرموێ: {وَأَنزَلْنَـا مِـنَ الـسَّمَاءِ مَـاءً طَهُـورًا – الفرقـان/٤٨} ئێمـە لەئاسمانـەوە ئـاوێكی پـاكو پاكـەرەوەمان باراندووە.

هەروا ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسـەر بـێ) كە دەربارەی دەریا فەرموویـەتی: (هو الطهور ماؤه، الْحِلّ ميتتـه): دەریـا ئاوەكـەی پاكو پاكەوەكەرە، مردارەوەبووشی حەڵاڵە. مردارەوەبـووی ئـاوی تـا نەگـەنێ خواردنی دروستە.

هـەروا ئامـاژە بـە فـەرموودەی پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) دەربارەی ئاوی بیر كە فـەرمووی: (ان الماءَ طهور لايُنَجِّسُهُ شيءٌ). بێگومـان ئـاو پاكەو پاكەوەكەریشە، بەهیچ پیس نابێ.

ئەم پاكیو پاكەوەكەریەی بەردەوامە، تەنانەت ئەگەر شتی پـاكی تێكـەڵ ببێ بەمەرجێ ئاوەكە وای لێ نەیە نەتواندرێ ناوی ئـاویـەتی (ئـاوی رووت)ی

---

[1] المجموع شرح المهذب (ج١/٧٩).

پێ بگوترێ. ئەمەیش بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کەئاڕاستەی ئەو ئافرەتانەی کرد کەخەریکی شۆردنی کچەکەی بوون. ئەوە بوو پێی فەرموون « اغْسِلْنَهَا ثَلاَثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ ، وَاجْعَلْنَ فِي الآخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ»:

جەنازەکەی سێ جار بشۆرن، یان پێنج جار، یان ئەگەر ویستتان زیاتر، با شتنەکەتان بەئاوو سیدر بێ، جاری کۆتاییش بەئاوو کافور یان بەکەمێك کافور بێ.

ئەگەر شتێکی پیس تێکەڵ بە ئاو بوو، ئاوەکە بەپیس دانانرێ مەگەر بەهۆی تێکەڵ بوونی ئەو پیسییە ئاوەکە بگۆڕێ. بەڵگەی ئەمەیش ئەو فەرموودەیە: کە ئەبو سەعیدی خودری ریوایەتی کردووە دەڵێ: گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا! ئایا ئێمە دروستە بەئاوی بیری (بوضاعە) دەستنوێژ بگرین؟ کەبیرێکە پەڕۆی بێنوێژی ژنان و گۆشتی بەرماوەی سەگ و شتی تری پیس و بۆگەنی فڕێ دەدرێتە ناوی. لەوڵامدا فەرمووی: «الْمَاءُ طَهُورٌ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ». ئەو ئاوە پاکەو پاکەوەکەریشە، چونکە گەیشتۆتە قولەتێن و بەهیچ شتێ پیس نابێ، مەگەر بەشتێك کە تامی یان رەنگی، یان بۆنی بگۆڕێ.

٢- باسی پیسییەکان (باب النجاسات)

ألنجاسات: کۆی وشەی (نجاسە)، ئەمیش بریتییە لەهەر شتێك خاوەنی زەوقی سەلیم بێزی لێ بکاتەوەو خۆی لێ بپارێزێ، هەرکاتێك مرۆڤ جەستەو پۆشاکی شتێکی لەو جۆرەی پێکەوت بیشواو خۆی لێ پاك بکاتەوە، وەکوو پیسایی و میزو ریخ و خوێن و شتی وا[1].

---

[1] الروضة الندية (ج١/١٢).

ئەصڵو بنەما لەهەموو شتێکدا پاکیو حەڵاڵیەتی، کەسێك پێی وابوو شتێك پیسە، دەبێ بەڵگەی هەبێ، جائەگەر بەڵگەی پەسەندی هەبوو ئەوە گوێی لێ دەگیرێ، ئەگەر نەیتوانی بەڵگە بخاتە ڕوو، یان بەڵگەیەکی هێنا کەپەسەند نەبوو حوکمی پێ نەدەچەسپا، ئەوە پێویستە ئێمە کار بەو ئەصڵو بنەمایە بکەین: کەهەموو شتێك لەبنەڕەتدا پاکەو تابەڵگە لەسەر پیسیەکەی نەچەسپێ، بەپاکی بزانین[١].

چونکە بڕیاردان بەپیسی شتێك حوکمێکی تەکلیفیو ئەرکێکە دەکەوێتە ئەستۆی ئادەمیزاد بەگشتی، ئەمەیش بەبێ هەبوونی بەڵگەی پەسەندو بەهێز ڕەوا نییە[٢].

هەندێ لەو شتانەی بەڵگە هەیە دەربارەی پیسییان

١ - ٢: میزو گوی ئادەمیزاد:

دەلیلی ئەوە: کە گوی ئادەمیزاد پیسە، ئەو فەرموودەیە کە ئەبوهورەیرە لە پێغەمبەرەوە (درودی خودای لەسەر بێ) گێڕاویەتەوە: کە فەرموویەتی: «إِذَا وَطِئَ أَحَدُكُمْ بِنَعْلَيْهِ الأَذَى فَإِنَّ التُّرَابَ لَهُ طَهُورٌ»[٣].

وشەی (الأَذَى) بریتییە لەهەرشتێك ئەزیەتت پێ بگەیەنێ: لەپیساییو بەردو چڵو شتی وا. لە فەرموودەکەدا مەبەست لێی پیسیە.

بەڵگە لەسەرئەوە میز پیسە ئەو فەرموودەیە کە ئەنەس دەیگێڕێتەوەو دەڵێ: عەرەبێکی دەشتەکی هاتە ناو مزگەوتی مەدینە بەبەرچاوی پێغەمبەرو هاوەڵانیەوە لەسوچێکی مزگەوتەکەدا میزی کرد،

---

[١] السيل الجرار ج١/٣١.

[٢] صحيح {ص. د - ٨٣٤} والروضة الندية ج١/١٥.

[٣] صحيح {ص. د - ٨٣٤} د ج٢/٤٧ و ٣٨١.

هەندێ کەس بۆی چوونو دەنگیان دا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «دَعُوهُ وَلاَ تُزْرِمُوهُ». لێی گەڕێن میز کردنەکەی لێ تێك مەدەن، دەڵێ: کە لێ بۆوە، داوای دۆلکە ئاوێکی کردو بەشوێنی میزەکەیدا کرد[1].

٣ – ٤: مەذیو وەدیی:

مەذیی: ئاوێکی سپی روونی لینجە، لەکاتی وروژاندنی شەهوەت دێتە دەر، نە لەززەتی لێ پەیدا دەبێ نە بەفیچقە دەردەچێ، دوای هاتنە دەرەوەیشی کپ بوونەوەو ماندوویی بەدوا نایە، وادەبێ هەست بەهاتنە دەرەوەیشی ناکرێ. ئەم حاڵەتە بۆ پیاوو ئافرەت دێتە دی.[2] ئەم مادەیە پیسە، بۆیە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کردووە بەشتنی ذەکەر لەئاکامی هاتنە دەرەوەی ئەو مادەیە لێی.

لە ئیمامی عەلییەوە ریوایەت کراوە، دەڵێ: من پیاوێکی وابووم بەزۆری مادەی (مەذی)م دەهاتە دەر، شەرمیشم دەکرد لەم بارەوە پرسیار لە پێغەمبەر بکەم (دروودی خودای لەسەر بێ) چونکە فاطیمەی کچی خێزانم بوو، بۆیە داوام لە (المقداد)ی کوڕی (الأسود) کرد ئەو بۆم پرسیار بکا، کەپرسیاری عەرز کردبوو فەرموویوی «يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ».[3] هەرکاتێ ئەو جۆرە حاڵەتەی بینی با ذەکەری خۆی بشواو دەستنوێژ بگرێ.

وەدیی: ئاوێکی سپی خەستەو دوای میزکردن دێتەدەر[4] ئەم مادەیە پیسە.

---

[1] متفق عليه {م – ١/٢٣٦ و ٢٨٤ واللفظ له {خ – ١/١٣٢/٢٣٢}.

[2] شەرحی مسلم ج٣/٢١٣.

[3] متفق عليه. {م ٣٠٣/١/٢٤٧} واللفظ له. خ/٦٠٢٧/١٠/٤٤٩.

[4] فقة السنة/١/٢٤.

لەئیبنو عەباسەوە ریوایەتکراوە: کە دەربارەی (مەنیو وەدیو مەذی) وتوویەتی: هاتنە دەرەوەی مەنی دەبێتە هۆی پێویستبوونی غوسڵ. وەدیو مەذی هەرکاتێك لێت هاتنەدەر زەکەرت بشۆرەو دەستنوێژ بگرە وەکوو دەستنوێژگرتنت بۆ نوێژ.[1]

٥- زبڵو پیسایی هەر ئاژەڵێك: کە گۆشتی نەخورێ:

لە عەبدوڵڵاوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ویستی سەرئاو بکا، فەرمووی: (سێ بەردم بۆ پەیدا بکە) منیش دوو بەردو تەرسەقولێکم دەست کەوت، کە دامنە دەستی دوو بەردەکەی هەڵگرتو تەرسەقولەکەی فڕێداو فەرمووی: {هی رجس}. ئەوە واتە: تەرسەقول پیسە.

٦- خوێنی بێنوێژی ئافرەت (دم الحیض):

لە ئەسمائی کچی ئەبوبەکرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عەرزی کرد: یەکێك لەئێمە خوێنی بێنوێژی بە پۆشاکی خۆیەوە دەبینێ چی بکات باشە؟؟

لە وەڵامدا فەرمووی: «تَحُتُّهُ، ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ، وَتَنْضَحُهُ وَتُصَلِّي فِيهِ». ئەو بەشە پۆشاکەی خوێنەکەی تێوە چووە بیوڵەو ئەمجار بیکرێنەو پاشان ئاوی پێدا بکەو بیگوشە پاشان نوێژ بەو پۆشاکەوە بکە.[2]

٧- لیکی سەگ:

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «طُهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولاَهُنَّ بِالتُّرَابِ». شێوەی پاککردنەوەی قاپو قاچاغی یەکێك لەئێوە

---

[1] صحيح: {ص. د - ١٩٠} هق/١/١١٥.

[2] متفق عليه: {م/٢٩١/٢٤٠/١ واللفظ له. خ/٣٠٧/٤١٠/١}.

ئەگەر سەگ دەمی تێخست، ئەوە بە حەوت جار ئاوی تێڕا دڕێ، جارێکیان بەقوڕاو گڵاوی لێ دەربکرێ.

٨- مردارەوە بوو:

ئاژەڵو پەلەوەرێکە بەبێ سەربڕینی شەرعی گیانی دەرچووبێ، ئاماژە بەو فەرموودەیەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «إِذَا دُبِغَ الإِهَابُ فَقَدْ طَهُرَ».[1] پێستی مردارەوە بوو: کە دەباغ کرا پاك دەبێتەوە. واتە: مردارەوە بوو هەمووی پیسە بەڵام پێستەکەی بەهۆی دەباغەوە پاك دەبێتەوە. چەند جۆرێك لەو شتە پیسانە چەرت دەکرێ.

١- ماسیو کوللەی گیاندەرچوو خواردنیان حەڵاڵەو پیس نین. ئەمەش بەپێی ئەو فەرموودەیەی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ریوایەتی کردووە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ».[2] واتە: بۆ ئێمە دووجۆر مردارەوە بوو دوو خوێن حەڵاڵ کراوە، دوو مردارەوەبووەکان ماسیو کوللەیە، دوو خوێنەکانیش جەرگو سپڵە.

٢- گیاندارێك خوێنی رەوانی نەبێ بەمردوویی پاکە، وەکوو مێشو مێرولەو هەنگو ئەو جۆرە شتانە.

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ ، فَإِنَّ فِي إِحْدَى جَنَاحَيْهِ دَاءً وَفِي الأُخْرَى شِفَاءً»[3] هەرکاتێك مێش کەوتە ناو قاپو

---

[1] صحيح {ص. ج ٥١١} م (٢٧٩ – ٩١ – ١/٢٣١).

[2] صحيح {ص. ج٢١٠} صم (١/٢٥٥/٩٦) هق (١/٢٥٤).

[3] صحيح {ص. ج ٨٣٧}، خ (٥٧٨٢)، جه (٢/١١٥٩/٣٥٠٥).

قاچاغی ئێوەوەو شلەمەنییان تێدابوو، با بەتەواوی مێشەکە لەشلەمەنی ناو قاپەکەدا نقوم بکاو پاشان دەری بێنێ و فڕێی بدا، چونکە لەباڵێکیدا دەرد هەیەو لەباڵەکەی تریدا شیفا هەیە.

٣- ئێسقانی مردارەوە بوو، شاخەکانی، نینۆکی مووکولکی و پەڕوپۆلی، هەموو ئەمانە پاکن، ئەمەیش بەپێ داگرتن لەسەر ئەوە بنەمایە کە ئەصڵ تێیاندا پاکییەئاماژە بەو فەرموودەیەی بوخاری بەشێوەی تەعلیق ریوایەتی کردووە، دەڵێ: ئیمامی زوهری دەربارەی حوکمی ئێسقانی مردارەوەبوو نمونەی ئێسقانی فیل و شتی وا، فەرموویەتی: کەسانێکم لەعولەمای سەلەف دیوە، ئەو جۆرە ئێسقانانەیان بەکار هێناوە بۆ بەشانەکردنی قژی سەرو ریش و رۆن تێدا هەڵگرتنی و هیچ خراپەیەکیان تێدا نەبینیوە. حەمماد فەرموویەتی: پەڕوپولی باڵندە هیچ پیسییەکی تێدا نابینم.

چۆنیەتی پاککردنەوەی شتی پیس بوو

پێویستە بزانین: کەدانەری شەرع (شارع) بەئێمەی زاناندووە ئەم شتە خودی خۆی پیسە، یان بۆخۆی پاکەو پیس بووە، ئەمجار فێری کردووین چۆن شتی پاکی پیس بوو پاك بکەینەوە، ئەرکی سەرشانی ئێمەیە بەپێی ئەو دەستوورو فەرمانانە، خۆمان لەشتە پیسەکان دووربخەینەوەو شتە پیس بووەکان بەو شێوەی بۆمان دیاری کراوە پاکیان بکەینەوە. ئەوەی فەرمانی پێ کردووین بەشتن بیشۆین تا رەنگی یان بۆنی یان تامی پیسییەکەی دەڕوا ئەوە پاکبوونەوەیەتی. ئەوەی پێمان دەڵێ: ئاوی پێدا بکەن یان ئاوی لێ برشێنن یان بیوڵێن و بیکرێنن یان مەسحکردنی بەزەوی یان رۆیشتنی بەناو زەوی پاکدا ئەوە پاکبوونەوەیەتی پابەندی بین و بڕوامان پێی هەبێ.

بزانە ئاو هۆکارێك و بنەمایەکی سەرەکییە بۆ پاککردنەوەی شتە پیسبووەکان، چونکە شاریع وەصفی ئاوی بەوە کردووە کە پاکژکەرەوەیە،

دەفەرموێ: «خَلَقَ اللهُ الْمَاءَ طُهُوراً»[1] لەم ئەصڵ و بنەمایە لانادەین بۆ شتێکی تر مەگەر لەلایەن شارعەوە شتێکی تر دیاری بکرێ، ئەگینا نا. چونکە ئەگەر وا رەفتار نەکەین ئێمە لاماندەوە لەشتێکەوە کە پاکژکردنەوە پێی ئاشکراو روونە – بۆ شتێك کەنازانرێ ئاخۆ پاکژکردنەوەیە یان نا، ئەمەش لادانە لەو رەفتارو ئاکارانەی رێبازە شەرعییەکان داخوازنی.[2]

جا کەتۆ ئەمەت زانی، ئەمجار با ئەو رێبازو رەفتارانەت پێ بڵێم: کەشەرع دایناوە بۆ چۆنیەتی پاککردنەوەی شتی پیس بوو یاخود پیس. (نجس العين).

١- پاککردنەوەی پێستی مردارەوە بوو بە دەباغ کردن بێ:

لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە، دەفەرموێ: لە پێغەمبەرم (دروودی خودای لەسەر بێ) ژنەوت دەیفەرموو: «أَيُّمَا إِهَابٍ دُبِغَ فَقَدْ طَهُرَ».[3] هەر پێستی مردارەوەبوێك دەباغ کرا پاك دەبێتەوە.

٢- پاککردنەوەی قاپ و قاچاغ کە سەگ دەمی تێخست:

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەت کراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «طُهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولاَهُنَّ بِالتُّرَابِ».[4] شێوەی پاککردنەوەی قاپ و قاچاغی یەکێك لەئێوە

---

[1] - [2] السبل الجرار/٤٢، ١/٤٨ بەدەست لێدانەوە، پێویستە ئەوەش بزانرێ کە رستەی (خلق الله الماء طهوراً)، الحافظ لە کتێبی (التلخيص ١/١٤)دا دەفەرموێ: بەو شێوازە دەستم نەکەوتووە، لەو فەرمودەیەی ئەبو سەعید ریوایەتی کردوەو لەپێشەوە ئاماژەمان بۆ کرد دەقەکە ئاوایە: (ان الماءَ طهور لاَيُنَجِسُهُ شيٌ).

[3] صحيح {ص. جه ٢٩٠٧} حم ١/٢٣٠/٤٩، ت ٢/١٣٥/١٧٨٣، جه ٢٢/١١٩٣/٣٦٠٩ ن ٧/١٧٣.

[4] صحيح: لەوە پێش تەخریج کرا.

كە سەگ دەمی تێخست ئەوەیە: كە حەوت جار بیشوا، یەكەمجاریان بەقوڕاو بێ.

٣- پاككردنەوەی پۆشاك ئەگەر خوێنی بێنوێژی وێكەوت:

لەئەسمائی كچی ئەبوبەكرەوە ریوایەتكراوە دەڵێ: ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عەرزی كرد قوربان! یەكێك لەئێمە پۆشاكەكەی خوێنی بێنوێـژی ڕێدەكەوێ، چۆنی پاك بكاتەوە؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەوەڵامدا فەرمووی: «تَحُتُّهُ ، ثُمَّ تَقْرُصُهُ بِالْمَاءِ ، وَتَنْضَحُهُ وَتُصَلِّي فِيهِ».[1] بیپروێنە پاشان تەڕی بكەو بیكرێنە ئەمجار بەئاو بیشۆ، پاشان نوێژی پێوە بكە، ئەگەر دوای ئەم پرواندنو كڕاندنو لەئاو هەڵكێشانە تارماییو ئەثەرێكی پێوە ما قەیناكا.

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەت كراوە دەڵێ: خەولەی كچی یەسار عەرزی پێغەمبەری كرد، وتی: قوربان من تەنها یەك كراسم هەیە، بەو كراسەوە دەكەومە بێنوێژییەوە، هەڵبەتە هەندێ لەكراسەكەم خوێناوی دەبێ. چی بكەم باشە؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «فَإِذَا طَهُرْتِ فَاغْسِلِي مَوْضِعَ الدَّمِ ثُمَّ صَلِّي فِيهِ »: ئەگەر لەبێنوێژی پاكبویتەوە، ئەو شوێنەی لە پۆشاكەكە خوێنی بێنوێژییەكەیەتی پێوەیە بیشۆرە، پاشان دەتوانی نوێژ لەو پۆشاكەدا بكەی. خەولە وتی ئەی پێغەمبەری خودا! ئەگەر بەو شێوە پاككردنەوە ئەثەری خوێنەكە لانەچوو؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « يَكْفِيكِ الْمَاءُ وَلاَ يَضُرُّكِ أَثَرُهُ ».[2] ئەو شێوە شتنە ئەنجام بدەو لەئاوی هەڵكێشە، مانەوەی ئەسەرەكەی زیانت پێ ناگەیەنێ.

---

[1] صحيح {ص. جه ٢٩٠٧} حم/٤٩/٢٣٠/١، ت/١٧٨٢/١٣٥/٣ جه (٣٦٠٩/١١٩٣/٢، ن١٧٣/٧).

[2] {ص. د ٣٥١} و {٣٦١/٢٦/٢} هق (٤٠٨/٢).

٤- پاککردنەوەی داوێنی پۆشاکی ئافرەت:

لـە ئوممـو وەلـەدی ئیبراهیمـی کـوڕی عەبـدورەحمانی کـوڕی عـەوف ریوایـەتکراوە: کەپرسـیاری لـەئوممو سـەلەمە (خێزانـی پێغەمبـەر) کـردووە وتوویەتی: من ئـافرەتێکم داوێنـی کراسـەکەم درێـژ دەکـەم، بەشـوێنی پـیس‌و پۆخەڵدا تێدەپەڕم، داوێنی کراسەکەم لەشتی پیس دەکەوێ‌و پیس دەبێ چی بکـەم؟ ئوممـو سـەلەمە فـەرمووی: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فەرمووی: « يُطَهِّـرُهُ مَـا بَعْـدَهُ ».[1] کەدوایی بەشـوێنی پاکـدا دەڕۆی‌و داوێنـت لەزەوی پاك دەخشێ ئەوە پاکی دەکاتەوە.

٥- پاککردنەوەی پۆشاك لەمیزی منداڵی شیرەخۆرە:

لە ئەبو سەمحەوە (خزمەتچی؛ پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « يُغْسَلُ مِنْ بَوْلِ الْجَارِيَةِ وَيُرَشُّ مِنْ بَـوْلِ الْغُـلاَمِ ».[2] پۆشـاکێك بـەمیزی کچۆڵەی سـاوا پیس ببێ دەبێ بشۆرێ، ئەگەر بەمیزی منداڵی ساوای نێرینە پیس بوو بەئاو لێ پرژاندن پاك دەبێتەوە.

٦- پاککردنەوەی پۆشاك لە (مەذی):

لەسـەهلی کـوڕی حونەیفـەوە ریوایـەتکراوە دەڵـێ: مـن زۆر بەدەسـت (مەذی)یەوە نارەحەت بووم (مەذی هاتنەوەم زۆر بوو) لە ئاکامی ئـەو مـەذی هاتنەوەم زوو زوو غوسڵم لەخۆم دەردەکـرد، ئـەم حاڵەی خـۆم بـۆ پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بـاس کـرد، فـەرمووی: « إِنَّمَـا يُجْزِيـكَ مِـنْ ذَلِـكَ الْوُضُوءُ ». بـە مـەذی هاتنـەوە غوسـڵ واجـب نابـێ، بـەڵکوو دەسـتنوێژ بـەتاڵ دەبێتەوە، هەر دەستنوێژ بگرەوە بەستە. سەهل دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری

[1] صحيح {ص. جه/٤٣٠} ط (٢٧/٤٤)، ت (١٤٣/ ١/٩٥) جه ١/١٧٧/٥٣١.
[2] صحيح {ص. ن ٢٩٣}، د (٢/٣٦/٣٧٢) ن (١/١٥٨).

خـودا! ئـەی چۆنو بەچـی ئـەو بەشـەی (مـەذی)یەکـەی وێکـەوتووە پـاکی بکەمەوە؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فـەرمووی: «يَكْفِيكَ أَنْ تَأْخُذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهِ ثَوْبَكَ حَيْثُ تَرَى أَنَّهُ أَصَابَ مِنْهُ».[1] هەر ئەوەندەت بەسـە لوێـچێك ئـاو هـەڵبگریو نـاڤۆکی خـۆتی پـێ بپرشـێنی، ئـەو شـوێنەی گومانـت لێیەتی (مەذی)یەکەتی وێکەوتووە ئاوی لێ بپرشێنی.

٧- پاككردنەوەی بنكی نەعلو پێڵاو:

لە ئەبو سـەعیدەوە (رەزای خـودای لێ بـێ) ریوایـەتکراوە: کـە پێغەمبـەر فەرمووی: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْـهِ قَـذَرًا أَوْ أَذًى فَلْيَمْسَحْهُ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا».[2] هەرکاتێك یەکێك لەئێوە هات بـۆ مزگـەوت روانـی بە نەعلو پێڵاوەکانییەوە پیسایییەك هەیـە بـا لەشـتێکی بخشێنێ (لـەزەوی بخشێنێ) ئەمجار نوێژەکەی پێیانەوە بکا.

٨- پاككردنەوەی زەوی پیس بوو:

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: عـەرەبێکی دەشـتەکی هاتـە نـاو مزگەوتـەوەو چـوو لـە سوچـێکەوە میـزی کـرد، هـاوەڵان بـۆی راپـسکوتنو دەنگیاندا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بـێ) فـەرمووی: (دعـوە) وازی لێ بێنن میزکردنەکەی لێ تێك مەدەن «دَعُوهُ وَهَرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلاً مِـنْ مَـاءٍ ، أَوْ ذَنُوبًا مِنْ مَاءٍ ، فَإِنَّمَـا بُعِثْـتُمْ مُيَـسِّرِينَ ، وَلَـمْ تُبْعَثُـوا مُعَـسِّرِينَ».[3] کە کابرای عەرەب لەمیزکردنەکەی بووەوە پێغەمبەر بەهاوەڵانی فەرموو: دۆڵکـەیێ ئـاو

---

[1] حسن {ص. جه ٤٠٩}، دەفەرموێ: (١/٢٨٥/٢٠٧)، ت (١/٧٦/١١٥)، جة(١/١٦٩/٥٠٦).

[2] صحيح: {ص. د ٦٠٥}، د (٢/٣٥٣/٦٣٦).

[3] متفق عليـه (الإرواء/١٧١) خ (١/٣٢٣/٢٢٠)، ن(٤٨ – ١/٤٩) ورواه مطولاً: د(٢/٣٩/٣٧٦)، ت (١/٩٩/١٤٧/٠).

مەسینەیەك ئاو بەسەر میزەكەیدا بكەن، ئێوە پێویستە ئاسانكاری رەچاو بكەن، داوای ئەوەتان لێ نەكراوە شت قورس بكەن پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆیە فەرمانی بەهاوەڵانی كرد ئاو بەسەر میزەكەدا بكەن تا بەزوترین كات شوێنەكە پاك ببێتەوە. ئەگینا ئەگەر وازیان لێ بهێنایە تا شوێنەكە وشك دەبووەوە ئەثەری پیسییەكەی نەدەما شوێنەكە پاك دەبووەوە، ئەمەش بەپێی حەدیثەكەی ئیبنو عومەر (رەزای خودای لێ بێ) كە دەفەرمویێ: (كَانَتِ الْكِلاَبُ تَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ وَتُقْبِلُ وَتُدْبِرُ زَمَانَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمْ يَكُونُوا يَرُشُّونَ شَيْئًا)[1] لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) سەگەل لەناو مزگەوتا میزیان دەكردو هاوەڵان ئاویان بەشوێنی میزكردنەكەدا نەدەكردو ئاوڕشێنی شوێنەكەیان نەدەكرد. ئاشكراشە ئەگەر پیسییەكە لەو جێگە بمایەتەوە ئاوپێداكردنی واجب دەبوو.

هەركاتێ زبڵو زیخو مردارەوەبوو سوتێندراو بوو بەخۆڵەمێشو گڵ ئەوە پاكەو پیسی پێوە نامێنێ، بەڵگەی ئەوە دەڵێین: حوكمەكان بەگوێرەی ئەو بڕیارەیە كە خودا دەربارەیان چەسپاندویەتیو ناوی بۆ داناونو بەشێوەی خیطاب بەئێمەی گەیاندوە. هەركاتێ ئەو ناوەی لێ دارێندراو ناوێكی تری بۆ پەیدا بوو، حوكمەكەی پێشووی نامێنێ، جودایە لەو شتەی خودا حوكمی تێدا بڕیارداوە، زبڵو زاڵ جوداوازە لەگڵ، مردارەوەبوو جوداوازە لەگڵ.[2] كەوابوو لەگەڵ گۆڕانی ناوەكەیان حوكمەكەشیان دەگۆڕێ، ئەمە ڕای پەسەندكراوە بەلای ئیبنو تەیمییەو وتوویەتی: ئەمە ڕێبازو مەزهەبی ئەبو حەنیفەیەو رایەكی ئیمامی مالیكو ریوایەتێكە لەئیمام ئەحمەد.[3]

---

[1] صحيح {ص. د ٣٦٨} خ تعليقا (١/٢٧٨/١٧٤)، د (٢/٤٢/٣٧٨).

[2] المحلى لابن حزم ١/١٢٨/١٢.

[3] مجموع الفتاوى ج ٢١/٧٠ و ٤٧٨ و ٤٨٢.

سونەنی فیترەت

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الاِسْتِحْدَادُ وَالْخِتَانُ وَقَصُّ الشَّارِبِ وَنَتْفُ الإِبْطِ وَتَقْلِيمُ الأَظْفَارِ».[1] پێنج ئاکارو رەفتار لەسروشتو فیترەتن‌و کاری باشن، لابردنی مووی خوار ناوك، خەتەنە، سمێڵ کورتکردنەوە، هەڵکەندنی مووی بن هەنگڵ، نینۆك کردن.

لەزەکەرییای کوڕی ئەبو زائیدە ئەویش لەموصعەبی کوڕی شەیبەوە ئەویش لەطەلقی کوڕی حەبیبەوە، ئەویش لەئیبنو زوبەیدەوە لەخاتو عائیشەوە ریوایەتکراوە فەرموویەتی: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ وَالسِّوَاكُ وَالاِسْتِنْشَاقُ بِالْمَاءِ وَقَصُّ الأَظْفَارِ وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ وَنَتْفُ الإِبِطِ وَحَلْقُ الْعَانَةِ وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ». يَعْنِي الاِسْتِنْجَاءَ بِالْمَاءِ.[2] زەکەرییا دەڵێ: موصعەب وتی دەیەمم لەبیر نەماوە، مەگەر ئاو لەدەم وەردان بێ.

خەتەنەکردن

خەتەنە واجبە بۆ کوڕو بۆ کچ، چونکە شەعیرەو داب‌و نەریتێکی ئیسلامە، ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کە بە کابرایەکی تازە موسوڵمانبووی فەرموو: «أَلْقِ عَنْكَ شَعْرَ الْكُفْرِ وَاخْتَتِنْ».[3] کوڵك‌و توکی کوفر لەخۆت بکەرەوەو خۆت خەتەنە بکە.

---

[1] متفق علیه خ(١٠/٣٣٤/٥٨٨٩) م(١/٢٢١/٢٥٧) د(١١/٢٥٢/٤١٨٠) ت(٢٩٠٥/٤/١٨٤) ن(١/١٤)، جة(١/١٠٧/٢٩٢).

[2] حسن{مختصر م ١٨٢}، م(١/٢٢٣/٢٦١)و(١/٧٩/٥٢)ت(٤/١٨٤/٢٩٠٦) ن(١٣٦/٨).

[3] حسن: {ص. ج ١٢٥١}، د (٢/٢٠/٣٥٢)، هق (١/١٧٢).

خەتەنە دەستورو داب‌و نەریتی ئایینی حەزرەتی ئیبراهیمە، لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «اخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ بَعْدَ مَا أَتَتْ عَلَيْهِ ثَمَانُونَ سَنَةً وَاخْتَتَنَ بِالْقَدُومِ». [1] حەزرەتی ئیبراهیم کە نازناوی (خليل الرحمن)ە دوای تەمەنی هەشتا ساڵ خۆی خەتەنە کرد. بێگومان پەروەردگار بە پێغەمبەری خۆی دەفەرموێ: {ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا – النحل/١٢٣}. ئەمجار نیگامان بۆ تۆ کرد ئەی پێغەمبەر کەشوێن ئایینی ئیبراهیم بکەوە ئاینێکی پاک‌و بێ خەوشە.

واباشە خەتەنە لەڕۆژی حەوتەمی لەدایکبووندا ئەنجام بدرێ، ئاماژە بەحەدیثی جابیر کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆ حەسەن‌و حوسەین رۆژی حەوتەمی لەدایکبوونیان حەوتووی بۆ کردن‌و خەتەنەشی کردن[2].

لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە: کە فەرموویەتی: حەوت شت لەسوننەتی پێغەمبەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی منداڵ لەڕۆژی حەوتەمی لەدایکبوونیدا، ناوی لێ بنرێ، خەتەنە بکرێ.[3] ... هتد.

ئەو دوو حەدیثە، هەرچەندە هەردووکیان لاوازییان تێدایە، بەڵام هەریەکەیان ئەویتر بەهێز دەکا، چونکە مەخرەج‌و زنجیرەی سەنەدەکەیان جوداوازە، لەهیچ کام لەزنجیرەی سەنەدەکانیاندا راوی تۆمەتباریان تێدا نیە.[4]

---

[1] متفق عليه: خ (٦٢٩٨/٨٨/١١)، م (٢٣٧٠).

[2] طص (٨٩١/١٣٢/٢) {تمام المنة ٦٨}.

[3] طس: (٥٦٢/٣٣٤/١) (تمام المنة/٦٨).

[4] تمام المنة/٦٨.

ریش هێشتنەوە

ریش هێشتنەوە واجبە، تاشینی حەرامە، چونکە گۆڕینی دروستکراوی پەروەردگارە. ئەوە کارێکی شەیتانەو جێبەجێ کردنی ویستی ئەوە، کە دەڵێ: {وَلآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّهِ – النساء/١١٩}. لەلایەکی ترەوە تاشینی ریش خۆ شوبهاندنە بەئافرەت. لەکاتێکدا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەفرینی لەو پیاوانە کردووە کەخۆیان وا لێ دەکەن لەئافرەت بچن.[1]

لەهەمان کاتدا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کردووە بەریش هێشتنەوە، ئاشکراشە فەرمان بۆ وجوبەو پێویستی دەگەیەنێ.

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «جُزُّوا الشَّوَارِبَ، وَأَرْخُوا اللِّحَى، خَالِفُوا الْمَجُوسَ».[2] سمێڵ کورت بکەنەوە، ریش بهێڵنەوە، پێچەوانەی ئاگرپەرستەکان هەڵس وکەوت بکەن.

لەئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ ، وَفِّرُوا اللِّحَى ، وَأَحْفُوا الشَّوَارِبَ».[3] پێچەوانەی بتپەرستەکان هەڵس وکەوت بکەن، ریش بهێڵنەوە سمێڵ کورت بکەنەوە.

سیواك

سیواك هەموو کاتێك سوننەتە، لەهەندێ کاتدا پتر سوننەتە.

١- لەکاتی دەستنوێژ شتندا:

---

[1] صحيح: {ص. ج ٥١٠٠}، خ ١٠/٣٣٢/٥٨٨٥)، ت ٤/١٩٤/٢٩٣٥).

[2] صحيح: {مختصر م ١٨١}، م (١/٢٢٢/٢٦٠).

[3] متفق عليه (١٠/٣٤٩/٥٨٩٢)، م (٢٥٩ – ٥٤ – ١/٢٢٢).

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ الْوُضُوءِ».(١) ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە ئەرك‌و زەحمەتی زۆر دەکەوتە سەر ئوممەتەکەم فەرمانم پێ دەکردن بەوە کە لەگەڵ هەموو دەستنوێژێکدا سیواك بکەن.

٢- لەکاتی هەڵسان بۆ نوێژکردن:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ».(٢) ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە دەبووە بارگرانی‌و ئەرکی زۆر بەسەر ئوممەتەکەمەوە، فەرمانم پێ دەکردن کە لەگەڵ هەموو نوێژێکدا سیواك بکەن.

٣- لەکاتی دەستکردن بەخوێندنی قورئان:

لەئیمامی عەلیەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ کردین بەسیواك کردن‌و فەرمووی: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا قَامَ يُصَلِّي أَتَاهُ الْمَلَكُ فَقَامَ خَلْفَهُ يَسْتَمِعُ الْقُرْآنَ وَيَدْنُو، فَلاَ يَزَالُ يَسْتَمِعُ وَيَدْنُو حَتَّى يَضَعَ فَاهُ عَلَى فِيهِ، فَلاَ يَقْرَأُ آيَةً إِلاَّ كَانَتْ فِي جَوْفِ الْمَلَكِ».(٣) هەرکاتێ بەندەی موسوڵمان هەڵسا بۆ نوێژکردن‌و نوێژی دابەست، فریشتەیەك دێتەلای‌و لەدواوەی ڕادەوەستێ، گوێ لەقورئان خوێندنی دەگرێ‌و لێی نزیك دەبێتەوە، بەردەوام گوێی لێ دەرگرێ‌و لێی نزیك دەبێتەوە، هەتا وای لێ دێ دەم دەخاتە

(١) صحيح: {ص ج ٥٣١٦}، حم (١/٢٩٤/١٧١).

(٢) متفق عليه: م (١/٢٢٠/٢٥٢)، خ (٢/٣٧٤/٨٨٧) ، ت (١/١٨/٢٢). وەڵێ دەقی بوخاری لەجیاتی {عند كل صلاة}، {مع كل صلاة}.

(٣) صحيح لغيره: {الصحيحة ١٢١٣} هق (١/٣٨).

سەر دەمی قورئانخوێنەکە، ئیتر وای لێ دێ هەر ئایەتێك بخوێنێ لەناو دەمی فریشتەکەدا دەیخوێنێ.

٤- لەکاتی چوونەوە بۆ ماڵو چوونە ژوورەوە:

لەمیقدامی کوڕی شورەیح ئەویش لەباوکیەوە ڕیوایەت دەکا کە دەڵێ: پرسیارم لەخاتوو عائیشە کرد وتم: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەگەڕایەوە بۆ ماڵو دەهاتە ژوورەوە بەچی دەستی پێ دەکرد؟ لە وەڵامدا فەرمووی: بەسیواك کردن.[1]

٥- لەکاتی هەڵسان لەخەو:

لەحوذەیفەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە هەڵدەستا بۆ شەونوێژ سیواکی دەکرد (دەمی خۆی بەسیواك پاك دەکردەوە).[2]

هەڵکێشانی مووی سپی مەکرووهە

لەعەمری کوڕی شوعەیبەوە لەباوکیەوە، لەباپیریەوە ڕیوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ تَنْتِفُوا الشَّيْبَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ شَيْبَةً فِي الإِسْلاَمِ، إِلاَّ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».[3] مووی سپی لەسەرو ڕیشی خۆتان هەڵمەکێشن، چونکە هەر موسوڵمانێك بەئیمانداری مووی سپی ببن ئەو سەرو ڕیش سپی بوونەی بۆ دەبێتە نوورو ڕوناکی ڕۆژی قیامەت.

---

[1] صحيح (ص. جه ٢٣٥)، م (١/٢٢٠/٢٥٣)، د (١/٨٦)، جه (١/١٠٦/٢٩٠).

[2] متفق عليه م (١/٢٢٠/٢٥٥) وهذا لفظه، خ (١/٣٥٦/٢٤٥)، جه (١/١٠٦/٢٩٠)، ن (١/٨) ولفظ الثلاثة {إذا قام من الليل}.

[3] صحيح: (ص. ج ٧٤٦٣)، (١١/٢٥٦/٤١٨٤)، ن (٨/١٣٦).

گۆڕینی نیشانەی پیریو سپی بوونی مووی سەرو ڕیش بەخەنەو وسمەو شتی وا، نادروستی گۆڕینیشی بەرەنگی ڕەش

له ئەبو زەڕەوە ریوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيَّرتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَّاءُ وَالْكَتَمُ».[1] بێگومان باشترین شتێك کەئێوە مووی سپی سەرو ڕیشتانی پێ بگۆڕن خەنەو فلفلی قەرودە.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لاَ يَصْبُغُونَ ، فَخَالِفُوهُمْ».[2] جولەکەو گاور سەروریشیان بەخەنەو وسمە ڕەنگ ناکەن ئێوە پێچەوانەی ئەوان هەڵس‌وکەوت بکەن.

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: ڕۆژی ڕزگارکردنی مەککە ئەبو قوحافە هێنرایە خزمەت پێغەمبەر سەروریشی وەکوو گوڵە ثوغامە سپی بوو، پێغەمبەر فەرمووی: «غَيِّرُوا هَذَا بِشَيْءٍ وَاجْتَنِبُوا السَّوَادَ». بەشتێك ڕەنگی سەرو قژی بگۆڕن، بەڵام با ڕەنگی ڕەش نەبێ.

لەئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «يَكُونُ قَوْمٌ يَخْضِبُونَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِالسَّوَادِ كَحَوَاصِلِ الْحَمَامِ لاَ يَرِيحُونَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ»[3]: کەسانێك پەیدادەبن لە ئاخر زەمانا مووی سپی سەرو ریشیان بۆیە دەکەن بە دەرمانی ڕەش وەکوو پەڕی سەر سنگی

---

[1] صحيح (ص. ج١٥٤٦)، (د. ١١/٢٥٩/٤١٨٧)، (ت. ٣/١٤٥/١٨٠٦) جه (٢/١١٩٦/٣٦٢٢)... الكتم: روەکێکە لە کێوەکانی ئەفەریقاو وڵاتە موعتەدیلەکان دەڕوێ، بەرێکی هەیە پێی دەگوترێ: (فلفل القرود) لەگەڵ خەنەو وسمەدا بۆ خەنەبەندان بەکاردەهێندرێن.

[2] صحيح: (ص. ج٤١٧٠)، م (٢١٠٢ – ٩٦ – ٣/١٦٦٣)، و (١١/٢٥٨/٤١٨٦).

[3] صحيح: (ص. ج٨١٥٣)، (١١/٢٦٦/٤١٩٤)، ن (٨/١٣٨).

کۆتر کە بەزۆری پەڕی سەرسنگیان ڕەش دەنوێنێ ئەوانە بۆنی بەهەشت ناکەن.

دابو نەریتی چوونە سەرئاو

١- سوننەتە بۆ کەسێك دەیەوێ دەست بەئاو بگەیەنێ، بڵێ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ». بەناوی خودا، خودایە من پەنادەگرم بەتۆ لەپیسیو دژوێنی. ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثەکەی ئیمامی عەلی خودای لێ ڕازی بێ. کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «سَتْرُ مَا بَيْنَ أَعْيُنِ الْجِنِّ وَعَوْرَاتِ بَنِي آدَمَ إِذَا دَخَلَ أَحَدُهُمُ الْخَلاَءَ أَنْ يَقُولَ بِسْمِ اللَّهِ».[1] پەردەو ساتری نێوان چاوی جندۆکەو شەرمگای ئادەمیزاد کە یەکێکیان چوو دەست بەئاو بگەیەنێ، ئەوەیە {بسم الله} بکاو ویردی چوونە سەرئاو بخوێنێ.

هەروا بەپێی ئەو فەرموودەی کە ئەنەس ریوایەتی دەکا دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەچوو دەست بەئاو بگەیەنێ دەیگوت «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ».[2]

٢- سوننەتە کە لەتەوالێت هاتە دەرەوە بڵێ: {غفرانك} خودایە داوای لێخۆشبوونت لێ دەکەم، ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثەکەی خاتو عائیشە کە دەڵێ: پێغەمبەری خودا کە لەئاودەستخانە دەهاتە دەرەوە دەیفەرموو: {غفرانك}[3] خودایە لێخۆشبوونی تۆم دەوێ.

---

[1] صحيح: (ص. ج٣٦١١)، ت (٢/٥٩/٦٠٣) وهذا لفظه، جه (١/١٠٩/٢٩٧) وعنده (إذا دخل الكنيف) بدلاً من (إذا دخل الخلاء).

[2] متفق عليه: خ (١/٢٤٢/١٤٢)، م (١/٢٨٣/٣٧٥) جه (١/١٠٩/٢٩٨) ت(١/٧/٦)، ن (١/٢٠).

[3] صحيح: (ص. ج/٤٧١٤)، د (١/٥٢/٣٠)، ت (١/٧/٧)، جه (١/١١٠/٣٠٠).

٣- سونەتە کە دەچێتە سەر تەوالێت قاچی چەپی پێش بخا، کەدێتە دەر قاچی ڕاستی پێش بخا، چونکە هەمیشە لای ڕاست بۆ شتی بەڕێز بەکاردەهێندرێ، لای چەپ بۆ شتی بێ ڕێز. لەم بارەیەوە بەشێوەیەکی گشتی ئاثارو فەرمووده ڕیوایەتکراون.[1]

٤- ئەگەر دەست بەئاو گەیاندنەکەی لەساراو بەتالآییدا بوو، ئەوە واباشە ئەوەندە دووربکەوێتەوە نەبیندرێ.

لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: لەخزمەتی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەفەرێکدا چووینە دەر، دەمبینی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کەئیشی سەرئاوی ببوایەو شوێنەکە دەشتو چۆڵەوانی بوایە، ئەوەندە دوور دەکەوتەوە نەبیندرێ.[2]

٥- سونەتە بەپێوە عەورەتی خۆی هەڵنەماڵێ، تا لەزەوی نزیك نەبێتەوە خۆی هەڵنەماڵێ.

لەئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە بیویستایە دەست بەئاو بگەیەنێ، تا لەزەوی نزیك نەبوایەوە کراسەکەی هەڵنەدەماڵی.[3]

٦- دروست نییە لەکاتی دەست بەئاو گەیاندندا ڕوبکرێتە ڕۆگە یان پشتی تی بکرێ. لەساراو بیابان بێ یان لەناو بینادا بێ.

لە ئەبو ئەییوبی ئەنصارییەوە ڕیوایەتکراوە کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ فَلاَ تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَلاَ

---

(١) السبل الجرار ١/٦٤.

(٢) صحيح: (ص. ج ٤٦٥٢)، (١/٣١/١٤)، من حديث أنس.

(٣) صحيح (ص. ج ٤٦٥٢)، د (١/٣١/١٤)، ت (١/١١/١٤) من حديث أنس.

تَسْتَدْبِرُوهَا، وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا ».[١] کەچوونە شوێنی دەست بەئاو گەیاندن نە رووبکەنە قیبلە نە پشتی تێ بکەن، بەڵکوو رووبکەنە خۆرهەڵات یان خۆرئاوا. ئەبو ئەیوبی ئەنصاری دەڵێ: ئێمە چووینە وڵاتی شام بینیمان ناودەستیان بنیات نابوون روویان لەکەعبە بوو، ئێمە کە چووینە سەریان بۆ دەست بەئاو گەیاندن، خۆمان وەردەچەرخاند بەلای خۆرهەڵات یان خۆرئاوا بۆ ئەوەی لەوکاتەدا رووومان لە کەعبە نەبێ‌و ئەستەغفیروڵڵامان دەکرد.

٧- هەروەها خۆ خاڵی کردن‌و پیسایی کردن لەسەر ڕێگای خەڵك‌و ژێر سێبەریاندا حەرامە.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: (اتَّقُوا اللاعِنين) خۆتان بپارێزن لەدوو شت کە دەبنە هۆی نەفرین لێ کردنتان، هاوەڵان عەرزیان کرد ئەی پێغەمبەری خودا! ئەو دوو شتە چین کە دەبنە هۆی نەفرین کردنی خەڵك لێمان؟

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (ألذي يتخلّى في طريق الناس أو في ظِلِّهِم)[٢] ئەوکەسەی لەسەرە ڕێگا دەست بەئاو دەگەیەنێ یان لەژێر سێبەرو شوێنی حەسانەوەیان.

٨- مەکروهەو ناپەسەندە میزکردن لە حەمام‌و شوێنی خۆشتن.

لە حومەیدی ئەلحیمیەرییەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: توشی پیاوێك بووم هاوەڵی پێغەمبەری کردبوو، وەکوو چۆن ئەبو هورەیرە هاوەڵی پێغەمبەری

---

(١) صحيح: (مختصر م (١٠٩)، (ص. د/٧٠).

(٢) صحيح: (ص. ج ١١٠)، د (١/٤٧/٢٥)، م (١/٢٢٦/٢٦٩) ولفظه: (اللعانين) قالوا وماللعانان)؟

کردووه. دەڵێ پێغەمبەری خودا نەی لەوە کردووە کەیەکێك لەئێمە هەمووی ڕۆژێ موی سەرو ریشی بەشانە بکا، یان لەشوێنی خۆشتنیدا میز بکا.[(١)]

٩- میزکردنە ناو ئاوی ڕاوەستاوەوە حەرامە.

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لەوەی میز بکرێتە ناو ئاوی ڕاوەستاوەوە.[(٢)]

١٠- میزکردن بەپێوە دروستەو بەدانیشتنەوە باشترە.

لە حوذەیفەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) گەیشتە سەرانگوێلکی هۆبەو خێڵێكو بەڕاوەستانەوە میزی کرد، منیش دوورکەوتمەوە، فەرمووی: نزیك بەرەوە، نزیك بوومەوە هەتا وام لێ هات کەوتمە دوا پاژنە پێیەوە راوەستام، پاشان دەستنوێژی گرتو لەسەر خوفەکانی مەسحی کرد.[(٣)]

بۆیە گوتمان دەست بەئاو گەیاندن بەدانیشتنەوە باشترە، چونکە ئەوە دابو نەریتی زۆربەو نیمچە هەمیشەیی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بووە، تەنانەت خاتو عائیشە فەرموویەتی (هەرکەس بۆی گێڕانەوە کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەپێوە میزی کردووە، بڕوای پێ مەکەن. پێغەمبەر هەر بەشێوەی دانیشتنەوە میزی کردووە.[(٤)]

قسەکەی خاتو عائیشە نەفی ئەو مانایە ناکا، کەحەدیثەکەی حوذەیفە دەیگەیەنێ، چونکە خاتو عائیشە هەواڵی لەشتێك داوە کە بینیویەتی.

[(١)] صحيح: (ص. ن ٢٣٢)، ن (١/١٣٠)، د (١/٥٠/٢٨).

[(٢)] صحيح: (ص. ج ٦٨١٤)، م (١/٢٣٥/٢٨١)، ن (١/٣٤).

[(٣)] متفق عليه: م (١/٢٢٨/٢٧٣)، ت (١/١١/١٣)، خ (١/٣٢٩/٢٢٥)، ن (١/١٩)، د (١/٤٤/٢٣)، جه (١/١١١/٣٠٥).

[(٤)] متفق عليه: خ (١/٣١٧/٢١٦)، م (١/٢٤٠/٢٩٢)، ت (١/٤٧/٧٠).

حوذەیفەیش هەواڵی لەوە داوە کە دیویەتی. ئاشکراشە قسەی چەسپێنەر پێش دەخرێ بەسەر قسەی نەفی کاردا، چونکە چەسپێنەر زێدە زانیاری هەیە. (ان المثبت مقدم على النا في لان معه زيادة علم).

١١- خۆ پاککردنەوە لەمیز پێویستە.

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەلای دوو گۆڕدا تێپەڕی، فەرمووی: « إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لاَ يَسْتَنْزِهُ مِنْ بَوْلِهِ وَأَمَّا الآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بين الناس بِالنَّمِيمَةِ».[1] ئەم دوو گۆڕە سزا دەدرێن، سزادانەکەشیان بەهۆی تاوانی گەورەوە نییە، یەکێکیان لەسەر ئەوە سزا دەدرێ: کەخۆی لەمیز پاك نەکردۆتەوە، ئەویتریان لەسەر ئەوە سزا دەدرێ: کەفیتنەیی لەنێوانی خەڵکدا کردووە.

١٢- نابێ لەکاتی میزکردندا بەدەستی ڕاستی ذەکەری خۆی بگرێ، هەروا نابێ بەدەستی ڕاستی خۆی پاك بکاتەوە.

لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَمَسَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ وَلاَ يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ».[2] ئەگەر یەکێك لەئێوە میزی کرد، با بەدەستی ڕاستی ذەکەری خۆی نەگرێ هەروا بەدەستی ڕاستی خۆی پاك نەکاتەوە.

١٣- دروستە خۆپاککردنەوە بەئاو یان بە بەردو هەرشتێکی لەو جۆرە. بەڵام بەئاو چاکترە.

---

[1] متفق عليه: خ (١/٣١٧/٢١٦)، م (١/٢٤٠/٢٩٢)، ت (١/٤٧/٧٠)، د (١/٤٠/٢٠).

[2] صحيح: (ص. جه. ٢٥٠)، جه (١/١١٣/٣١٠) هذا لفظه ورواه: خ (١/٢٥٤/١٥٤)، م (٢٦٧/١/٢٢٥)، د (١/٥٣/٣١)، ت (١/١٢/١٥) مطولاً مختصراً.

له ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەچووە سەرئاو، ئەمنو کوڕێکی تر لەتەمەنی مندا دۆڵچە ئاوو گۆچانەکەمان بۆ هەڵدەگرت، دەمدی بەئاو خۆی پاك دەکردەوە.[1]

هەروا لە خاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَلاثَةِ أَحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ فَإِنَّهَا تُجْزِئُ عَنْهُ».[2] ئەگەر یەکێك لەئێوە چوو دەست بەئاو بگەیەنێ، با لەگەڵ خۆی سێ بەرد بەرێ خۆیان پێ پاك بکاتەوە، ئەوە کیفایەتیەتی.

١٤- نابێ بە کەمتر لەسێ بەرد خۆ پاك بکاتەوە.

لە سەلمانی فارسیەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) هاتووە: کە لێی پرسیار کراو پێی گوترا: ئێوە پێغەمبەرەکەتان هەموو شتێکی فێر کردوون تەنانەت چۆنیەتی میزو پیسایی کردنو دەست بەئاو گەیاندن! وتی بەڵێ: بێگومان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لێ کردووین کە لەکاتی میز کردنو پیسایی کردندا ڕوو بکەینە قیبلە یان پشتی تێ بکەین. هەروا نەهی لێ کردووین کە بەدەستی ڕاست خۆمان پاك بکەینەوە، یان بەکەمتر لەسێ بەرد خۆمان پاك بکەینەوە، یان بەتەپاڵەو تەرسەقولو شتی وا خۆمان پاك بکەینەوە. یان بەئێسقان.[3]

١٥- دروست نییە بەئێسقانو تەپاڵەو قشپلو شتی وا خۆپاك بکەینەوە.

---

[1] متفق عليه: خ (١٥٢/٢٥٢/١)، م (٢٧١،٢٢٧/١)، ن (٤٢/١) وليس عند ذكر العنزة.

[2] صحيح: (ص.ن ٤٣) ن(٤٢/١)، د (٤٠/٦١/١).

[3] صحيح: (ص. جه ٢٥٥)، م (٢٦٢/٢٢٣/١)، ت (١٦/١٣/١)، د (٧/٢٤/١)، جه (٣١٦/١١٥/١)، ن (٣٨/١).

لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کردووە لەوەی بۆ خۆپاك کردنەوە لەمیزو پیسایی ئێسقانو قشپلو تەپاڵەو شتی وا بەکاربهێندرێو مەسحی شوێنی لێ هاتنە دەرەوەی پیسایییەکەی پێ بکرێ.[1]

١٦- سوننەتە دوای دەست بەئاو گەیاندنو خۆپاککردنەوە ئاو لە نافۆکی برشێنێ. بەم جۆرە کەمێك ئاو بە لوێچی لەنافۆکی بڕشێنێ بۆ ئەوەی وەسوەسەو خوتەخوت لەخۆی دوور بخاتەوە.[2]

لە سوفیانی کوڕی ئەلحەکەم ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەچوو سەرئاو میزی دەکرد، دوایی دەستنوێژی دەگرتو ئاوی لەنافۆکی خۆی دەرشاند[3]. لەسەعیدی کوڕی جوبەیرەوە ڕیوایەتکراوە کەپیاوێك هاتە لای ئیبنو عەبباس وتی: من کە هەڵدەستم بۆ نوێژ هەست بەتەڕایەك دەکەم، ئیبنو عەبباس پێی گوت: بە پیاڵە ئاوێك نافۆکی خۆت بڕشێنە، دوایی کە هەستت بەتەڕایی کرد دڵی خۆت ببەرە سەر ئەوە کە تەڕاییەکە لەوەوەیە. پیاوەکە ڕۆیی‌و ماوەیەکی پێ چوو دوایی هاتەوە بۆلای ئیبنو عەبباس پێی وابوو ئەو وەسوەسەو ختوکەیەی نەماوە.[4]

---

١ صحيح: (ص. ج ٦٨٢٧)، م (١/٢٢٤/٢٦٣)، د (١/١٠/٣٨).

٢ فتح الباری (١١/٣٣٨).

٣ صحيح: (ص. د ١٥٢)، د (١/٢٨٥/١٦٥)، ن (١/٨٦) جه (١/١٥٧/٤٦١)، هق (١/١٦١).

٤ هق (١/١٦٢).

باسی قاپو قاچاغی ناو ماڵ
(باب الآنية)

بەکارهێنانی قاپو قاچاغی ناوماڵ لەهەر مادەیەك بێ دروستە جگە لە قاپو قاچاغی لەزێڕو زیو دروستکراو، ئەوەی لەو دوو مادەیە دروست کرا بێ خواردنو خواردنەوەیان تێدا حەرامە، بەڵام بەکارهێنانیان بۆ مەبەستی تر حەرام نییە.

لە حوذەیفەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لاَ تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ ، وَلاَ تَلْبَسُوا الدِّيبَاجَ وَالْحَرِيرَ ، فَإِنَّهُ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الآخِرَةِ». [1] لەقاپو پیاڵەی زێڕو زیودا شت مەخۆنەوە، ئاوریشمو دێباج مەپۆشن، ئەوە لەدونیادا بۆ ئەوانی ناموسوڵمانەو لەقیامەت بۆ ئێوەیە.

لە ئوممو سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الَّذِي يَشْرَبُ فِي إِنَاءِ الْفِضَّةِ إِنَّمَا يُجَرْجِرُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ». رواه البخاري ومسلم، ولمسلم: « أَنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آنِيَةِ الْفِضَّةِ وَالذَّهَبِ ». ئەو کەسەی لەقاپو پیاڵەی زیودا شت بخواتەوە، ئەوە ئاگری دۆزەخ هەڵدەقوڕێنێتە ورگی خۆیەوە، دەقی ئیمامی موسلیم بەم شێوەیە (ئەوکەسەی شت دەخوا یان دەخواتەوە لەقاپو پیاڵەی زیوو زێڕدا.......).

ئیمامی موسلیم دەفەرموێ: لەدەقی حەدیثی هیچ کامێ لەوانەی ئەو فەرموودەیان ڕیوایەت کردووە باسی {الأكل}و {الذهب}ی تێدا نیە جگە لەحەدیثی (ئیبنو مسهر).

---

[1] متفق عليه: خ (٥٦٣٣/٩٦/١٠)، م (٢٠٦٧/١٦٣٧/٣)، ت (١٩٣٩/١٩٩/٣)، د (٣٧٠٥/١٨٩/١٠)، جه (٣٤١٤/١١٣٠/٢) بدون النهي عن الحرية والديباج، ن (٨/١٩٨).

شێخی ئەلبانی دەڵێ: ئەم زێدەیە شازو دەگمەنە لەڕوی ڕیوایەتەوە هەرچەندە لەڕوی دیرایەتەوە ماناکەی صەحیحە. چونکە ئاشکرایە {ألأكل}و {الذهب} کاریگەریان زیاترە لە (خواردنەوە) و لە (زیو).[1]

خۆپاککردنەوەو دەستنوێژگرتن بۆ نوێژ
(الطهارة للصلاة)

لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: بەگوێی خۆم لە پێغەمبەرم بیست دەیفەرموو: (لاَ تُقْبَلُ صَلاَةٌ بِغَيْرِ طُهُورٍ).[2] بەبێ دەستنوێژگرتنو خۆپاککردنەوە نوێژ دروست نیەو لای خودا قبوڵ نابێ.

خۆ پاککردنەوەو دەستنوێژگرتن دوو جۆرە: (خۆپاککردنەوە بەئاو، خۆپاککردنەوە بەخاک).

یەکەم: خۆ پاککردنەوە بەئاو: دەستنوێژگرتن، غوسڵ کردن.

دەستنوێژو چۆنیەتی بەئەنجامدانی

لە حومرانەوە – کە مەولای عوسمان بووە – ڕیوایەتکراوە دەڵێ: عوسمانی کوڕی عەففان (ڕەزای خودای لێ بێ) داوای ئاوی کرد بۆ دەستنوێژ گرتن، ئاویان بۆ هێنا هەردوو دەستی تا مەچەکی سێ جار شت. پاشان ئاوی لەدەمی وەرداو ئاوی لە لوتی رادا، ئەمجار سێ جار دەموچاوی خۆی شتن، پاشان سێ جار دەستی ڕاستی خۆی لەگەڵ ئەنیشکیدا شتن، ئەمجار دەستی چەپیشی بەوجۆرە شت، پاشان دەستی تەڕی بەسەر سەری خۆیدا هێنا، ئەمجار قاچی ڕاستی تا قولەپێی سێ جار شتن، پاشان قاچی چەپیشی

---

[1] الإرواء: ١/٩٦.

[2] متفق عليه: م (١/٢٠٤/٢٢٦) وهذا لفظه، خ (١/٢٦٦/١٦٤)، د (١/١٨٠/١٠٦)، ن (١/٦٤).

بەوجۆرە شت، ئەمجار فەرمووی: پێغەمبەرم دیوە بەم دەستنوێژ گرتنەی من دەستنوێژی دەگرت. پاشان فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ لاَ يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».[1] کەسێك دەستنوێژ بگرێ بەم شێوە دەستنوێژ گرتنەی من، پاشان دوو ڕکات نوێژ بکا تێیاندا خەیاڵی نەڕوا بەملاو ئەولادا ئیللا لەتاوانی لەوەپێشی لێخۆشبوونی بۆ دەستەبەر دەبێ.

ئیبنو شیهاب دەڵێ: زانایانی ئیسلام فەرموویانە: ئەم دەستنوێژ گرتنە تەواوترین دەستنوێژ گرتنە کە یەکێك پەیڕەوی بکاو ئاوا دەستنوێژ بگرێ.

مەرجەکانی صیحەتی دەستنوێژ

١- نیەتهێنان، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ».[2] کردەوە بەگوێرەی نیەتە، هەموو کردارێك بەگوێرەی نیاز پاداش‌و سزای لەسەر وەردەگیرێتەوە. نیەت بەدڵەو پێویست ناکا بەزوبان بیڵێ، چونکە لە پێغەمبەرەوە نەچەسپاوە.

٢- بیسمیلا کردن لەسەرەتای دەستنوێژ گرتندا. ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ وُضُوءَ لَهُ وَلاَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ».[3] نوێژ بەبێ دەستنوێژ دروست نیە، دەستنوێژگرتنیش بەبێ بیسمیلا کردن لەسەرەتای دەستپێکردنیدا، نایەتەدی.

---

[1] متفق عليه: م (١/٢٠٤/٢٢٦) وهذا لفظه. خ (١/٢٦٦/١٦٤)، د (١/١٨٠/١٠٦).

[2] متفق عليه: خ (١/٩/١)، م (٣/١٥١٥/١٩٠٧)، د (٦/٢٨٤/٢١٨٦)، ت (١٦٩٨/٣/١٠٠).

[3] حسن: (ص. جه ٣٢٠)، د (١/١٧٤/١٠١)، جه (١/١٤٠/٣٩٩).

عەللامـەی دەهلـەوی لـەکتێبی (حجـة الله البالغـة ١/١٧٥)دا دەفـەرموێ: ئەمە دەقێکی صەریحە لەسەر ئەوە کە: (بیسمیلا کـردن) روکنـی دەسـتنوێژە، یـان مـەرجی سـەرەکیەتی، دەشـگونجێ مانـای فەرموودەکـە ئـەوەبێ: دەسـتنوێژگرتن بـەبێ (بیـسمیلا کـردن) تـەواو نابـێ، بـەڵام مـن ئـەم مانـاو تەئویلە ناچێ بەدڵداو پێم وایـە مانایەکی دوورەو ئـەو وشـەو ڕستەیە ئـەو مانایە لەخۆ ناگرێ.

٣- مـوالات لـەنێوان شـتن‌و مەسـحکردنی ئەنـدامی دەسـتنوێژدا. واتـە: بەشوێن یەکتردا ئەندامەکانی جەستەی بەبێ وەغراندن بـشۆرێ یـان مەسـحی بکـا. ئەمـەیش بـەپێی ئـەو حـەدیثـەی خالیـدی کـوڕی مەعـدان ریوایـەتی کـردووەو دەڵـێ: پێغەمبـەر (درورودی خـودای لەسـەر بـێ) پیـاوێکی بینـی دەستنوێژی شتبوو نوێژی دەکرد، بە ئەندازەی درەمێك لەپشتە پێی ئاوی ڕێ نەکەوتبوو، ئەوەبوو پێغەمبەر فەرمانی پـێ کـرد سـەرلەنوێ دەسـتنوێژەکەی بشواتەوەو نوێژەکەشی دووبارە بکاتەوە.[1]

ئەگەر موالات‌و بەشـوێن یەکدا شـتن واجب نەبوایـە، تـەنها شـتنی ئـەو پارچـەیەی ئـاوی نـەرێ کـەوتبوو کیفایـەت بـوو، لەلایـەکی تـرەوە دەسـتنوێژ عیبـادەت‌و خوداپەرسـتیە، نەشـتنی بەشـێك لـەو شـوێنانەی شـتنیان واجبـە دەستنوێژەکە پوچەڵ دەکاتەوە. لەبەرئەوە مـوالات لەشـتنی ئەندامەکانـدا بـە مەرج دانراوە، لەلایەکی تـرەوە پێغەمبـەر (درورودی خـودای لەسـەر بـێ) هـەر بەشـێوەی مـوالات دەسـتنوێژی گرتـووەو فەرمانیـشی بـەو کەسـە کـردوە کـە پەیرەوی موالاتی نەکردبوو کە دەستنوێژەکەی دووبارە بکاتەوە.[2]

---

[1] صحيح: (ص. د ١٦١)، د (١/١٩٦/١٧٣).

[2] المغنی لابن قدامة (١٣٨ ء ١/١٣٩).

فەرزەکانی دەستنوێژ

١ ، ٢- شتنی دەمو چاو وێڕای ئاو لەدەم رادانو ئاو لەلوت رادان.

٣- شتنی هەردوو دەست تا ئەنیشك دەبێ ئەنیشکیش بشۆرێ.

٤ ، ٥- مەسحکردنی سەر هەمووی: هەردوو گوێچکەش دەچنە چوارچێوەی مەسحەکەوە.

٦- شتنی هەردوو قاچ هەتا قولەپێ.

پەروەردگار دەفەرموێ: (إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ).[1] ئەی ئەو کەسانەی بڕواتان هێناوە بە تاكو تەنهایی خوداو پێغەمبەرایەتی حەزرەتی موحەممەد هەرکاتێك ویستتان نوێژبکەن دەستنوێژ بگرن بەم جۆرە: روخسارتان بشۆرن، ئەمجار هەردوو دەستتان لەگەڵ هەردوو ئانیشکتاندا بشۆرن، بە ئاوێکی تازە دەستی تەڕ بهێنن بەسەر سەرتانداو سەرتان تەڕبکەن، ئەوجا قاچەکانتان لەگەڵ قولەپێتان بشۆرن.

ئەوە کەگوترا: ئاو لەدەم رادانو ئاو لە لوت وەردان دەچنە چوارچێوەی شتنی دەمو چاو لەم رووەوەیە: کە پەروەردگار لە قورئاندا فەرمانی کردووە بەشتنی دەمو چاو، ئەوەش چەسپاوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەردەوام لەگەڵ شتنی دەمو چاوی ئاو لەدەم رادانو ئاو لەلوت وەردانی ئەنجام داوە، هەموو ئەوانەی شێوەی دەستنوێژ هەڵگرتنی پێغەمبەریان ریوایەتکردووە چۆنیەتی شتنی ئەندامەکانی دەستنوێژی ئەویان رونکردۆتەوە، ئاو لەدەم رادانو ئاو لەلوت وەردانیان باس کردوە. ئەمە ئەوە

---

[1] المائدة/٦.

دەگەیـەنێ: کـە فـەرمان کـردن بەشـتنی دەم‌و چـاو لـە قورئانـدا ئـاو لـەدەم وەردان‌و ئاو لەلوت وەردانیش دەگرێتەوە.[1]

لەلایەکی ترەوە لە فەرمودەیەکدا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فـەرمانی بـەئاو لـەدەم رادان‌و ئـاو لـەلوت وەردان کـردوە لەگـەڵ شـتنی دەم‌و چاودا. دەفەرموێ: «وَإِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً ثُمَّ لِيَنْتَثِرْ». [2] ئەگەر یەکێك لـەئێوە دەسـتنوێژی گـرت بـا ئـاو لـەلوتی راداو پاشـان فـم بکـا. هـەروا لەفەرمودەیـەکی تـرىدا دەفـەرموێ: « بَـالِغْ فِـي الاِسْتِنْـشَاقِ إِلاَّ أَنْ تَكُـونَ صَـائِمًا». [3] زێـدەڕەوی بکـە لـەئاو لـەلوت وەردانـدا مەگـەر بـەڕۆژوبێ. هـەروا ئاماژە بە فەرموودەیەکی تر: کە دەفەرموێ: « إِذَا تَوَضَّـأْتَ فَمَـضْمِضْ»[4]: کـە دەستنوێژت گرت ئـاو لـەدەم رادە (واتـە: لەگـەڵ شـتنی روخـسار ئـاو لـەدەمت رادە).

پێویـستی مەسـحکردنی هـەموو سـەر لەبـەر ئەوەیـە فـەرمان بـە مەسحکردنی سەر لە قورئاندا موجمەلە پێویستە رون بکرێتەوە بە حـەدیـث، لـە صـەحیحەین‌و شـوێنی تـریش ئـەوە چەسـپاوە: کـە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) مەسحی هەموو سەری کـردووە، ئەمـەش بەڵگەیـە لەسـەر ئەوە کە لە دەستنوێژ گرتندا پێویستە هەموو سەر مەسح بکرێ.

لە عەمری کوڕی یـەحیای مـازەنـیـەوە ئـەویش لـە باوکییـەوە ڕیوایـەت دەکا دەڵێ: پیاوێك بە عەبـدوڵلای کوڕی زەیـدی گـوت – کـە بـاپیری عـەمری

---

[1] السیل الجرار/١/٨١

[2] صحیح: (ص.ج٤٤٣)، د(١٤٠/٢٣٤/١)، ن(٦٦/١).

[3] صحیح (ص. د ١٢٩، ١٣١)، د(١٤٢/١٤٤/١).

[4] صحیح (ص. د ١٢٩، ١٣١)، د(١٤٢/١٤٤/١).

کوڕی یەحیایە – ئەرێ دەتوانی پێم بڵێی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چۆن دەستنوێژی هەڵدەگرت؟

عەبدوڵڵای کوڕی زەید وتی: بەڵێ. ئەوەبوو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) داوای کرد ئاویان بۆهێنا، هەردوو دەستی تا مەچەکی دووجارشتن، پاشان ئاوی لەدەم راداو ئاوی لە لوت وەردا سێ جار. ئەمجار سێ جار روخساری خۆی شت. پاشان دووجار دەستی بە ئانیشکیەوە شتن. ئەمجار دەستی تەڕی بەسەر سەری خۆیدا هێنا بۆ دواوەو بۆ پێشەوە، لەپێشە سەرییەوە دەستی تەڕی دەبرد بۆ پاشە سەریو پشتە ملی، ئەمجار دەیهێنایەوە پێشە سەری. پاشان هەردوو قاچی بە قولە پێکانیشیەوە شت.[1]

ئەگەر بگوترێ: لەو حەدیثەدا کە موغەیرە ڕیوایەتی کردوە، ئەوە دەگەیەنێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ناوچەوانو پێشە سەری مەسح کردوە، لەسەر میزەرەکەیەوە مەسحی کردوە؛

وەڵامی ئەم پرسیارە ئەوەیە دەڵێین: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کە بیندراوە تەنها پێشە سەری مەسح کردوە، ئەوە باقی سەری لەسەر میزەرەوە مەسح کردوە، ئێمەیش ئەوە دەڵێین: حەدیثەکەی موغەیرە ئەوە ناگەیەنێ: کە تەنها پێشە سەری مەسح کردبێ یان بەشێکی مەسح کردبێ، بەبێ ئەوەی باقی سەری لەسەر مێزەرەوە مەسح نەکردبێ.[2]

---

[1] متفـــــق عليـــــه: خ(١٨٥/١٨٩/١)، م(٢٣٥/٢١٠، ٢١١/١)، د(١١٨/٢٠٥/٢٠٨/١)، ت(٣٢/٢٥/١)، ن(٧١/٧٢/١) جة(٤٣٤/١٤٩ و ١٥٠/١).

[2] تەفسیری ئیبنو کەثیر (٢/٢٤).

بـەكورتی مەسـح كردنـی سـەر هـەمووی واجبـە[1] ئـەمجار مەسـحكەر بەویستی خۆی دەتوانێ سەری مەسح بكا، دەتوانێ لەسـەر مێـزەرەوە مەسحی بكا، دەتوانـێ هەنـدێكی سـەری مەسـح بكـاو بـاقی مانـدەی لەسـەر مێـزەرەوە مەسح بكا، هەموو شێوەكان صەحیحو راستو دروستن.

باسـی ئـەوە كـە دوو گوێـچكە داخلـی سـەرنو دەبـێ مەسـح بكـرێن، فەرموودەی پێغەمبـەرە كـە دەفـەرموێ: «الأُذُنَـانِ مِـنَ الـرَّأْسِ». دوو گوێـچكە بەشێكن لەسەرو مەسح كردنیان واجبە.

لەم حەدیثـەی دوایی دێ چۆنیەتی مەسـح كردنـی گوێـچكەمان بـۆ رون دەكاتەوە.

لە عەبدوڵڵای كوڕی عەمری كوڕی (ألعاص) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پیاوێـك هاتــە لای پێغەمبــەر (دروودی خــودای لەســەر بــێ) عــەرزی كــرد: ئــەی پێغەمبـەری خـودا! دەسـتنوێژ گـرتنو خـۆ پاككردنـەوە لـەبێ دەسـتنوێژی چۆنە؟ تەشریفی داوای ئاوی كرد لەمەسینەیەكدا بۆیان هێنا، سەرەتا سێجار دەسـتو مەچـەكی شـتن، پاشـان سـێجار دەمو چـاوی شـتن، ئـەمجار سـێجار مەچەكو باسـكی خـۆی شـتن، پاشـان مەسـحی سـەری كـرد، هـەردوو پەنجـەی شایەتومانی خستە ناو گوێچكەیەوەو بەهەردوو قامكە گەورەی مەسحی دیوی دەرەوەی گوێـچكەكانی كـرد، پاشـان هـەردوو قاچـی بەقولـە پێیـەوە سـێجار سێجار شتن. ئەمجار فەرمووی: « هَكَذَا الْوُضُوءُ فَمَنْ زَادَ عَلَى هَذَا أَوْ نَقَصَ فَقَدْ

---

[1] بـەلای مەزهـەبی شـافیعیـیـەوە بەشـێكی سـەر – بـا كـەمیش بـێ – مەسـح بكـرێ كیفایەتە.

أَسَاءَ وَظَلَمَ أَوْ ظَلَمَ وَأَسَاءَ». دەستنوێژگرتن ئاوایە کەسێك لێی زیاد بکا، یان لێی کەم بکاتەوە ستەمی کردوە.[١]

٧- بەدەستی تەڕ هاژنینەوەی ریش (واتە پەنجە خستنە ناو ریش). ئەمەش بەپێی حەدیثی ئەنەسی کوڕی مالیك: کە دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەستنوێژی دەگرت لوێچێکی ئاو هەڵدەگواستو دەستی تەڕی دەخستە ژێر مووی ریشیەوەو هەوڵی دەدا بنکی مووەکان باش تەڕببنو دەیفەرموو: «هَكَذَا أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ».[٢] پەروەردگارم ئاوا فەرمانی پێ کردم.

٨- ئاژنینەوەی نێوان پەنجەکانی دەستو قاچ. ئەمەش بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کە فەرموویەتی: «أَسْبِغْ الْوُضُوءَ وَخَلِّلْ بَيْنَ الأَصَابِعِ وَبَالِغْ فِي الاِسْتِنْشَاقِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ صَائِمًا».[٣] بەباشیو بەتەواوی دەستنوێژ بشۆرەوە، نێوانی پەنجەکانی دەستو قاچت بئاژنەوە، زێدەڕەوی بکە لەئاو لەدەم وەرداندا مەگەر بەڕۆژوبێ.

لە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: {لتنهكُنّ الأصابع بالطهور، أو لتنهكنّها النار}[٤] بەئاو باشباش نێوان پەنجەکان دەهاژنن‌ەوە، یان ڕۆژی قیامەت ئاگر دەچێتە ناویانەوەو بەئاگر دەئاژێندرێنەوە.

---

[١] حسن صحيح دون قوله (أو نقص) فأنه شاذ (ص.د/١٢٣، د ١٣٥/١٢٤٥/١). (جة ١/١٤٦/٤٢٢).

[٢] صحيح: (الإرواء/٩٢)، د(١٤٥/١٢٤٣/١)، هق(١/٥٤).

[٣] صحيح: لەباسی فەرزی دەستنوێژدا ئاماژەی پێ کرا.

[٤] حسن صحيح (ص. تغ: ٢١٨)، طس (٣/١٩١/٢٦٩٥).

چۆن پەنجەی قاچەكانی دەهاژنێتەوە؟

لە (ألمستورد)ی كوڕی شەددادەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەرم (دروودی خودای لەسەر بێ) بینی ناو پەنجەكانی قاچی بە پەنجە بچكۆلەی دەناژنیەوە.[1]

سوننەتەكانی دەستنوێژ

١- سیواك كردن: لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وضُوءٍ».[2] ئەگەر لەبەرئەوە نەبوایە دەبوە ئەركی زۆر بەسەر ئوممەتمەوە فەرمانم پێ دەكردن لەگەڵ هەموو دەستنوێژ گرتنێكدا سیواك بكەن.

٢- شتنی هەردوو دەستو مەچەك سێجار لەسەرەتای دەستنوێژگرتندا چونكە چەسپاوە لە عوسمانی كوڕی عەففانەوە: كە باسی دەستنوێژگرتنی پێغەمبەری گێڕایەوە، دەڵێ: پێغەمبەر سێجار دەستو مەچەكی شتن.[3]

٣- كۆكردنەوە لەنێوان ئاو لەدەم رادانو ئاو لەلوت وەردان بەیەك لوێچ ئاو سێجار. ئاماژە بە حەدیثی عەبدوڵلای كوڕی زەید دەربارەی فێركردنی چۆنیەتی دەستنوێژ گرتنی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): كە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە لوێچێك ئاو ئاو لەدەم رادانو ئاو لە لوت وەردانی ئەنجامدا سێجار.[4]

---

[1] صحيح (ص.جة: ٣٦٠)، جة(١/١٥٢/٤٤٦)، د(١/٢٥٢/١٤٨).

[2] صحيح: لەباسی سیواكدا تێپەڕی.

[3] صحيح: لەوەپێش لەباسی چۆنیەتی دەستنوێژدا باس كرا.

[4] صحيح: (مختصر.م/ ١٢٥)، (١/٢١٠/٢٣٥).

٤- زێدەڕەوی کردن لەئاو لەدەم رادانو ئاو لەلوت وەردان بۆ کەسێك بەرۆژو نەبێ. بەگوێرەی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: (وَبَالِغْ فِي الإِسْتِنْشَاقِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ صَائِمًا).[1]

٥- پێش خستنی لای راست بەسەر لای چەپدا. ئاماژە بە حەدیثی خاتو عائیشە: کە دەفەرموێ: پێغەمبەری خودا، راست پێشخستنی پێ خۆش بوو لەهەموو شتێکدا؛ لە پێڵاو لەپێ کردندا لە بەشانەکردندا، لەشتنی ئەندامەکانی جەستەی دا، لەهەموو کاروبارێکی دا.[2]

هەروەها بەگوێرەی حەدیثی عوسمان کە لەمیانەی گێڕانەوەی چۆنیەتی دەستنوێژ هەڵگرتنی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) دەڵێ: تەشریفی لای راستی شت، ئەمجار لای چەپی شت.

٦- دەست پێداهێنانی ئەو ئەندامانەی جەستە: کە لە دەستنوێژدا دەشۆردرێن. ئەمەش بەپێی حەدیثی عەبدوڵلای کوڕی زەید: کە بۆمان دەگێڕێتەوە دەڵێ سێیەکەمودێك ئاو هێنرایە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستنوێژی پێ شت، لەکاتی دەستنوێژ گرتنەکەیدا دەستی بە ئەندامەکانی جەستەیدا دەهێنا دەستەکانی رێی باسکی دەخستن.[3]

٧- شتنەکانی ئەندامی دەستنوێژ سێ جار، لەبەر حەدیثی عوسمان کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستنوێژی هەڵگرت سێ جار سێ جار ئەندامەکانی جەستەی شتن، ئەوەش چەسپاوە: کە تەشریفی

---

[1] صحیح: (لەباسی فەرزەکانی دەستنوێژدا تێپەڕی).

[2] متفق علیه: (١٦٨/٢٦٩/١)، م(٢٦٨/٢٢٦/١)، (٤١٢٢/١٩٩/١١)، ن(٧٨/١).

[3] اسنادە صحیح: (ص.خز: ١١٨/٦٢/١).

دەستنوێژی گرتووە یەکجار یەکجار ئەندامەکانی شتووە، وایش بووە دووجار دووجار شتونی.[1]

سوننەت وایە مەسحکردنی سەر دووبارەو سێ بارە بکرێتەوە، چونکە لە عوسمانەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درووی خودای لەسەر بێ) دەستنوێژی گرت سێ جار مەسحی سەری کرد. وتی پێغەمبەرم بینی ئاوا دەستنوێژی هەڵگرت.[2]

٨- تەرتیبو یەك بەدوای یەکدی شتنی ئەندامەکانی دەستنوێژ. چونکە زۆربەی دەستنوێژگرتنی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) تەرتیبی تێدا بووە، هەموو ئەوانەی شێوەی دەستنوێژهەڵگرتنی پێغەمبەریان گێڕاوەتەوە ئەمویان چەسپاندووە. بەڵام لەهەمان کاتدا ئەوەش چەسپاوەو لە (ألمقدام)ی کوڕی مەعدیکەریبەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بڕێ ئاوم هێنایە خزمەتی پێغەمبەر (درووی خودای لەسەر بێ) تەشریفی دەستنوێژی هەڵگرت. سەرەتا دەستو مەچەکی سێ جار شتن. ڕوخساری سێ جار شت، پاشان هەردوو باسكو قۆڵی سێ جار شتن، پاشان ئاوی لەدەمی ڕاداو ئاوی لە لوتی وەردا سێ جار، پاشان مەسحی سەریو دوو گوێچکەی کرد.... تا کۆتایی حەدیثەکە.[3]

٩- نزاو پاڕانەوەی پاش دەستنوێژگرتن. بەگوێرەی فەرموودەی پێغەمبەر (درووی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُسْبِغُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ

---

[1] حسن صحيح: (ص. د ١٢٤)، خ (١/٢٥٨/١٥٨) من حديث عبدالله بن زيد، د (١٣٨/١/٢٣٠) ت (١/٣١/٤٣) من حديث ابى هريرة.

[2] حسن صحيح: (ص. د ١٠١)، د (١/١٨٨/١١٠).

[3] صحيح: (ص. د ١١٢)، د (١/٢١١/١٣١).

مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ». [١] تیرمزی ئەمەشی لێ زیاد کردووە «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ» واتە: هەر یەکێك لەئێوە دەستنوێژ بگرێ بەتەواوی دەستنوێژەکەی تەواو بکا، پاشان بڵێ: شایەتی دەدەم هیچ خودا نین جگە لە (الله) تاكو تەنیاو بێ هاوەڵو بێ شەریکە. هەروا شایەتی دەدەم حەزرەتی موحەممەد بەندەو پێغەمبەری خودایەئەوە بێگومان هەر هەشت دەرگای بەهەشتی بۆ والا دەکرێن لەکامەیانەوە بچێتە ژوورەوە بچێتە ژوور.

له ئەبو سەعیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « مَنْ تَوَضَّأَ فقال: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ ». هەرکەسێ دەستنوێژ بگرێ پاشان بڵێ: خودایە پاكو بێ عەیبی هەر بۆ تۆیەو من سوپاسو ستایشی تۆ دەکەم، شایەتی دەدەم هیچ خودا نین جگە لەزاتی پاکت، داوای لێخۆشبوونت لێ دەکەم، تۆبە دەکەمو بەزاتی پاکت پەنا دەگرم، ئیتر ئەم دۆعاو پاڕانەوەی دەخرێتە صەحیفەیەکی سپییەوە تا ڕۆژی قیامەت ناشکێندرێو هەڵناپچڕێ. [٢]

١٠- کردنی دوو ڕکات دوای دەستنوێژ: ئەمەیش بەپێی قسەکەی عوسمان: کە دوای ئەوەی چۆنیەتی دەستنوێژگرتنی پێغەمبەری فێرکردن، وتی: من بینیم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەم شێوە دەستنوێژگرتنەی من دەستنوێژی گرت، ئەمجار پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ لاَ يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غُفِرَ لَهُ مَا

---

[١] صحیح: (مختصر م/١٤٣)، م (١/٢٠٩/٢٣٤).

[٢] (صحیح الترغیب ٢٢٠)، ك (١/٥٦٤)، طس (٢/١٣٢/١٤٧٨) هیچ جۆرە دوعایەك لەمیانەی دەستنوێژگرتندا نەچەسپاوە.

تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ». [١] کەسێك بەم شێوە دەستنوێژەی من دەستنوێژ بگرێ، پاشان دوو ڕکات سوننەتی دەستنوێژ بکا، لەمیانەی ئەنجامدانی دوو ڕکاتە نوێژەکەدا دڵی پەیوەست بی بەخوداوە، لێخۆشبوون لەتاوانی رابوردووی بۆ دەستەبەر دەبێ.

له ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی نوێژی بەیانیدا بە بیلالی فەرموو: «يَا بِلاَلُ أخبرني بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الإِسْلاَمِ ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ»: ئەی بیلال پێم بڵێ: باشترین کردەوەو جێگای هیوا چیە، کە لەپێناو ئایینی ئیسلامدا ئەنجامت داوە، چونکە من گوێم لەخشەی نەعلەکانت بوو لەبەردەمم لەبەهەشتدا، بیلال لەوەڵامدا وتی: من کردەوەیەکی وام نەکردووە جێگای ئومێدم بێو زۆر دڵم پێی خۆش بێ، ئەوەنەبێ من هەر دەستنوێژێکم گرتبێ لە شەودا بووبێ یان لەڕۆژدا بووبێ، ئیللا بەو دەستنوێژە چەندێکم پێ کرابێ نوێژم کردووە. [٢]

پێویستە ئیقتصاد بکرێ لە بەکارهێنانی ئاو بۆ دەستنوێژ زێدەڕەوی کردن تێیدا حەرامە

له ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دابو نەریتی وابوو بە ڕبەئاوێك تا پێنج مود خۆی دەشتو بەیەك مودیش دەستنوێژی دەگرت[٣] پەروەردگاریش دەفەرموێ: {وَلاَ تُسْرِفُواْ إِنَّهُ لاَ يُحِبُّ

[١] صحيح: لەباسی دەستنوێژدا تێپەڕی.

[٢] متفق عليه: خ (١١٤٩/٣٤/٣)، م (٢٤٥٨/١٩١٠/٤).

[٣] متفق عليه: خ (٢٠١/٣٠٤/١)، م (٣٢٥/٥١ – ٢٥٨/١).

الْمُسْرِفِينَ – الأنعام/١٤١}. زێدەڕەوی مەکەن، بێگومان خودا موسریفو دەست بڵاوی خۆش ناوێن.

لە ئەبو نەعامەوە ڕیوایەتکراوە: کە عەبدوڵڵای کوڕی موغەففەل گوێی لێ بوو کوڕەکەی دەیگوت (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْقَصْرَ الأَبْيَضَ عَنْ يَمِينِ الْجَنَّةِ إِذَا دَخَلْتُهَا). خودایە داوات لێ دەکەم کە چوومە ناو بەهەشتەوە باڵەخانەیەکی سپیم پێ ببەخشی لەلای ڕاستی بەهەشت. وتی: کوڕەکەم! داوا لەخودا بکە بەهەشتت بداتێ، پەنا بگرە بەخودا لەدۆزەخ، من بۆخۆم لە پێغەمبەرم بیستووە دەیفەرموو: « إِنَّهُ سَيَكُونُ فِي هَذِهِ الأُمَّةِ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِي الطُّهُورِ وَالدُّعَاءِ».[1] لەوەدوا لەم ئوممەتەدا کەسانێك پەیدا دەبن زێدەڕۆی دەکەن لە دەستنوێژگرتنو دوعاکردنو پاڕانەوەدا. دانەری کتێبی (عون المعبود) ١٧٠/١ دەڵێ: زانایانی شەرعزان کۆڕایان هەیە لەسەر نەیکردن لەدەستبڵاویو ئیسراف کردن لە بەکارهێنانی ئاو بۆ دەستنوێژو غوسڵ کردنو شتنەوەو لابردنی پیسی، تەنانەت ئەگەر لەسەر کەناری دەریاش بی.

ئەو شتانەی دەستنوێژ بەتاڵ دەکەنەوە

١- هەر شتێك لەپاشو پێش بێتەدەر لەمیزو پیسایی، یان تڕو تسو هەرشتێکی تر، دەستنوێژ بەتاڵ دەبێتەوە سەربەلگەیش بۆ ئەم مەسەلەیە فەرمایشتی قورئانە کە دەفەرموێ: {أَوْ جَاء أَحَدٌ مِّنكُم مِّن الْغَآئِطِ – النساء/٤٣}. یاخود یەکێك لەئێوە لەسەر ئاو هاتەوەو بێ دەستنوێژ بوو وشەی {الْغَآئِطِ} لەبنەڕەتدا ئەو جێگەیە: کە دەستی تێدا بەئاو دەگەیەنرێ، دەردراوەکە بەهۆی هاوسێیەتیەوە بەو ناوە ناونراوە، بەپێی ئایەتەکە میزو

---

[1] صحيح (ص. د ٨٧)، د (٩٦/١٦٩و ١٧٠/١).

پیسایی بەردەکەون، کەوابوو غائیط کینایەیە لەسەرئاو کردنو دەست بەئاو گەیاندن.

هەروەها ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: « لاَ يَقْبَلُ اللّـهُ صَـلاَةَ أَحَـدِكُمْ إِذَا أَحْـدَثَ حَتَّـى يَتَوَضَّـأَ ». پەروەردگار نوێژی یەکێك لەئێوە قبوڵ ناکا ئەگەر بێ دەستنوێژ بوو هەتا دەستنوێژ هەڵنەگرێ. پیاوێکی ئامادە بوو، کە خەڵکی حەضرەموت بوو بە ئەبو هورەیرەی گوت: کەراوی حەدیثەیە ئایا، مەبەست بێ دەستنوێژی بوون چیە ئەی ئەبو هورەیرە؟ لەلامدا وتی: «فُسَاءٌ أَوْ ضُرَاطٌ».[1] تس یان تڕ.

هەروەها هاتنە دەرەوەی (مەنیو مەذی وەدی)ش دەستنوێژ بەتاڵ دەکەنەوە، ئاماژە بەو فەرموودەیەی لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، کە ئەم سێ شتە دەستنوێژ شکێنەی باس کردو فەرمووی: (ألمني والودي والمذي) پاشان فەرمووی: (مەنی) دەبێتە هۆی واجب بوونی غوسڵ، (وەدیو مەذی) کە هاتنە دەرەوە شەرمگای خۆتیان لێ بشۆرەوەو دەستنوێژ بگرە وەکوو دەستنوێژ گرتنت بۆ نوێژ.[2]

٢- خەوی تەواو کە بەجۆرێك بێ بەتەواوی بێ ئاگایی بەدی بێنێ جا فەرقی نیە کابرا کۆمی لەزەوی قایم کردبێو دانیشتبێ یان راکشابێ. سەر بەڵگە ئەمە حەدیثی صەفوانی کوڕی عەسالە، کە دەڵێ: ئەگەر ئێمە لەسەفەردا بوینایە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ دەکردین: کەسێ شەو سێ ڕۆژ خوفەکانمان دانەکەنین – مەگەر تووشی لەشگرانی بوینایە – واتە: بۆ غوسڵ کردن دامان دەکەندن، بەڵام شکانی

---

[1] متفق عليه: خ (١٣٥/٢٣٤/١)، هق (١١٧/١)، حم (٢/٧٥/٣٥٢) واصل الحديث عند غيرهم بدون الزيادة. م (٢٢٥/٢٠٤/١)، د (٦٠/٨٧/١)، ت (٧٦/١٥٠/١).

[2] صحيح: لەباسی شتە پیسەکاندا تێپەڕی.

دەستنوێژ بەهۆی (گوو میزو نوستنەوە) خوفەکانمان دانەدەکەندن هەر مەسحمان لەسەر دەکردن.[١] پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی ئەو شتانەی دەستنوێژ دەشکێنن (نوستنو گوو کردنو میزکردن) وەکوو دانان.

هەروەها لە ئیمام عەلییەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الْعَيْنُ وِكَاءُ السَّهِ فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَّأْ ».[٢] چاو دەمبێنی کۆمە، هەرکاتێ چاو چووە خەو دەمبێنەکە خاو دەبێتەوە. ئەگەر کەسێك خەوی لێ کەوت، کاتێ هەڵدەستێ با دەستنوێژ بگرێتەوە، (واتە بەئاگاییو بەخەبەری پارێزگاری کۆمە، هەرچی لێ دەرچێ هەستی پێ دەکا).

٣- نەمانی عەقڵ بەهۆی سەرخۆشیو یان نەخۆشی. چونکە نەمانی عەقڵ بەم هۆیانەوە زۆر لەنوستن کاریگەرترە.

٤- دەستدان لەشەرمگا بەبێ پەردە ئەگەر بەشەهوەتەوە بوو، ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ».[٣] کەسێك دەستی لەهینی خۆی دا دەستنوێژی دەشکێ دەبێ دەستنوێژ بگرێتەوە، ئەو فەرموودەی کە ڕستەی «وَهَلْ هُوَ إِلاَّ بَضْعَةٌ أَوْ مُضْغَةٌ مِنْكَ».[٤]ی تێدا هاتووە تەئویل دەکرێ بەوە کە دەست لێدانەکە بەشەهوەتەوە نەبێ، چونکە ئەگەر بەشەهوەتەوە نەبێ دەست لێدانی حوکمی

---

[١] حسن: (ص. ن ١٢٧)، ت (١/٦٥/٩٦)، ن (١/٨٤).

[٢] نيل الأطار ج١/٢٤٢.

[٣] صحيح: (ص. جه ٣٨٨)، د (١/٣٠٧/١٧٩)، جه (١/١٦١/٤٧٩)، ن (١/١٠٠)، ت (١١٨٢/٥٥) بزيادة فلا يصل.

[٤] صحيح: (ص. جه ٣٩٢)، د (١/٣١٢/١٨٠)، جه (١/١٦٣/٤٨٣)، ن (١/١٠١)، ن (١/٥٦/٨٥).

دەست لێدانی ئەندامەکانی تری جەستەی هەیە. ئەمما ئەگەر بەشەهوەتەوە بوو ئەوکاتە دەست لێدانەکەی ناشوبهێتە دەست لێدانی ئەندامی تر، ئەمەش شتێکە ئاشکراو روونە.[1]

٥- خواردنی گۆشتی حوشتر. خواردنی گۆشتی حوشتر دەستنوێژ دەشکێنێ. ئاماژە بەو حەدیثەی (البراء)ی کوڕی عازیب ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێمانی فەرموو: «تَوَضَّئُوا مِنْ لُحُومِ الإِبِلِ وَلاَ تَوَضَّئُوا مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ».[2] لەدوای خواردنی گۆشتی حوشتر دەستنوێژ بشۆنەوە بەڵام لەدوای خواردنی گۆشتی مەڕو بزن دەستنوێژ هەڵگرتنەوە پێویست نیە.

لەجابیری کوڕی سەمورەوە ڕیوایەتکراوە: کە پیاوێك پرسیاری لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کرد، وتی: ئایا بەهۆی خواردنی گۆشتی مەڕو بزنەوە دەستنوێژ بگرمەوە؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِنْ شِئْتَ فَتَوَضَّأْ وَإِنْ شِئْتَ فَلاَ تَوَضَّأْ ». بەئارەزووی خۆت بکە، ویستت دەستنوێژ بگرەوە ویستت دەستنوێژ مەگرەوە. دوای کابرا وتی: (ئایا لەخواردنی گۆشتی حوشتر دەستنوێژ بگرمەوە؟) فەرمووی: « نَعَمْ فَتَوَضَّأْ مِنْ لُحُومِ الإِبِلِ ».[3]

ئەوشتانەی بێ دەستنوێژ نابێ ئەنجام بدرێن
(ئەو شتانەی حەرامن لەسەر بێدەستنوێژ)

---

[1] تمام المنة/١٠٣.

[2] صحيح: (ص. جه ٤٠١)، د (١/٣١٥/١٨٢)، ت (١/٥٤/٨١)، جه (١/١٦٦/٤٩٤).

[3] صحيح (مختصر م ١٤٦)، م (١/٢٧٥/٣٦٠).

١- نوێژ: ئاماژه به فەرموودەی پەروەردگار کە دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ........ - المائدة/٦}. (ئەی برواداران‌و ئەوانەی ئیمانتان هێناوە هەرکاتێ هەڵسان بۆ نوێژ دەموچاوتان بشۆرن......) هەروەها ئاماژه بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) « لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ صَلاَةً بِغَيْرِ طُهُورٍ ».[1] پەروەردگار هیچ نوێژێك قبوڵ ناکا بەبێ دەستنوێژ گرتن.

٢- تەوافی کەعبە: ئەمەش بەبێ دەستنوێژ ئەنجام نادرێ، چونکە پێغەمبەر فەرموویەتی: « الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلاَةٌ إِلاَّ أَنَّ اللَّهَ أَحَلَّ فِيهِ الكلام».[2] تەوافکردنی کەعبە وەکوو نوێژ وایە، وەڵێ ئەوەندە هەیە خودا قسەکردنی تێدا حەڵاڵ کردووە.

ئەو شتانەی دەستنوێژ گرتنیان بۆ سوننەتە

١- ذیکر کردنی پەروەردگار بەگوێرەی ئەو حەدیثەی (المهاجر)ی کوڕی (قنفذ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: سڵاوم لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کرد، لەوکاتەدا تەشریفی خەریکی دەستنوێژ بوو، تا لەدەستنوێژ گرتنەکە نەبووەوە وەڵامی سڵاوەکەی نەدایەوە، جا: کە وەڵامی دایەوەو فەرمووی: «إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرُدَّ عَلَيْكَ إِلاَّ أَنِّي كَرِهْتُ أَنْ أَذْكُرَ اللَّهَ إِلاَّ عَلَى طَهَارَةٍ ».[3] هیچ شتێك نەبوو کە نەهێڵێ وەڵامی سڵاوەکەت بدەمەوە جگە لەوەی من پێم ناخۆش بوو یادی خودا بکەم بەبێ دەستنوێژ.

---

[1] صحيح: لەباسی دەستنوێژ گرتندا تێپەڕی.

[2] صحيح: (ص. ج ٣٩٥٤)، ت (٢/٢١٧/٩٦٧).

[3] صحيح: (ص. جه ٢٨٠)، د (١/٣٤/١٧)، جه (١/١٢٦/٣٥٠)، ن (١/٣٧).

٢- پێش نوستن: ئاماژە بەو حەدیثەی (البراء)ی کوڕی عازیب ڕیوایەتی کردووەو دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویە: (هەرکاتێ چویتە شوێنی نوستن، دەستنوێژ بگرە وەکوو دەستنوێژ گرتنت بۆ نوێژ، پاشان لەسەر لای ڕاست ڕابکشێ، پاشان بڵێ: «اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ».

خودایە من خۆم بەتۆ ئەسپارد، ڕوم کردە قاپی تۆ، کاروباری خۆم دایە دەست تۆ، بەویستی خۆمو بەناچاری پشت بەتۆ دەبەستم، هیچ پەناو مەکۆیەك نیە جگە لەپەناو مەلجەئی تۆ، هەر دەبێ ڕوو لەقاپی تۆ بکەم، خودایە ئیمانم بەقورئانی تۆ هێناوە، ئیمانم بەو پێغەمبەرە هێناوە کە ڕەوانەت کردووە «فَإِنْ مُتَّ مِنْ لَيْلَتِكَ فَأَنْتَ عَلَى الْفِطْرَةِ ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَتَكَلَّمُ بِهِ».[1] ئەگەر تۆ ئەو شەوە بمری ئەوە لەسەر ئایینی پەسەندی ئیسلام دەمری، هەموو شەوێ ئەم وشانەی ناو ئەم پاڕانەوەیە بخەرە کۆتایی قسەکانت.

٣- لەشپیس: ئەگەر ویستی شت بخوا یان بخواتەوە، یان بنوێ یان بیەوێ جوتبوون دووبارە بکاتەوە سوننەتە دەستنوێژ بگرێ.

خاتو عائیشە ریوایەت دەکا دەفەرموێ: (پێغەمبەر کە لەشی گران بوایەو بیویستایە شتێك بخوا، یان بنوێ دەستنوێژی دەگرت وەکوو دەستنوێژ گرتنی بۆ نوێژ).[2]

لە عەمماری کوڕی یاسرەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕێگەی داوە بە لەشپیس کە ویستبێتی شتێك بخوا، یان بخواتەوە،

---

[1] متفق علیه: خ (١١/١٠٩/٦٣١١)، م (٤/٢٠٨١/٢٧١٠).

[2] صحیح: (مختصر م ١٦٢)، م (٣٠٥ – ٢٢ – ١/٢٤٨)، ن (١/١٣٨).

یان بنوێ ڕێگەی پێداوە، کە دەستنوێژ بگرێ وەکوو دەستنوێژ گرتنی بۆ نوێژ.[٣]

لە ئەبو سەعیدەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە ڕیوایەتدەکا، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ ».[١] ئەگەر یەکێ لەئێوە لەگەڵ خێزانی جوتبوو، دوایی ویستی دووبارەی بکاتەوە با دەستنوێژ بگرێ.

٤- پێش غوسڵ کردن سوننەتە دەستنوێژ بگری، جا غوسڵ کردنەکە سوننەت بێ یان واجب بێ. لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە غوسڵی لەشپیسی لەخۆی دەردەکرد، سەرەتا دەستی دەشتن دوایی بەدەستی ڕاستی ئاوی دەکردە دەستی چەپیو شەرمگای خۆی پێ دەشۆرد، پاشان دەستنوێژی دەگرت وەکوو دەستنوێژگرتن بۆ نوێژ.[٢]

٥- خواردنی هەرشتێك بەئاگر بکوڵێو ببرژێ. ئەمەش بەپێی ئەو حەدیثەی ئەبو هورەیرە ڕیوایەتی کردوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: « تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ ».[٣] هەرشتێکتان خوارد یان خواردەوە: کە بەئاگر کوڵابوو یان برژابوو دەستنوێژی لێ بگرنەوە.

ئەمە حەمل دەکرێ بۆ حاڵەتی باشە واتە (استحباب). ئەمەش بەپێی حەدیثی عەمری کوڕی ئومەییەی (الضمّری): کە دەڵێ: پێغەمبەرم بینی

---

[٣] صحيح: د (١/٣٧٥/٢٢٢).

[١] صـحيح: (ص. ج ٢٦٣)، م (١/٢٤٩/٣٠٨)، د (١/٣٧١/٢١٧)، ت (١/٩٤/١٤١)، ن (١/١٤٢)، جـه (١/١٩٣/٥٨٧).

[٢] صحيح: (مختصر م/١٥٥)، م(١/٢٥٣/٣١٦).

[٣] صحيح: (مختصر م/١٤٧)، م(١/٢٧٢/٣٥٢)، ن(١/١٠٥).

(دروودی خودای لەسەر بێ) کوتە گۆشتی لەلاشانی لاکە مەڕێك دەبڕیو دەیبرژاندو دەیخوارد، پاشان بانگی نوێژدرا، ئیتر هەڵساو کێردەکەی داناو نوێژی کرد، دەستنوێژی هەڵنەگرتەوە.[1]

٦- دەستنوێژ تازەکردنەوە بۆ هەموو نوێژێك. ئامازە بە حەدیثی (بورەیدە): کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆ هەموو نوێژێك دەستنوێژی تازە دەکردەوە. کە ڕۆژی ڕزگارکردنی مەککە هات دەستنوێژی گرتو مەسحی خوففەکانی کرد، چەند نوێژی بەیەك دەستنوێژ کرد، عومەری کوڕی خەتتاب عەرزی کرد وتی ئەی پێغەمبەری خودا! ئەتۆ ئەمڕۆ شتێکت کرد لەوەپێش نەتکردوە، فەرمووی: « عَمْدًا فَعَلْتُهُ يَا عُمَرُ ».[2] بەئەنقەست وام کرد.

٧- لەکاتی هەموو دەستنوێژ شکانێکدا دەستنوێژ بگرێتەوە ئەمەش ئامازە بەو حەدیثی بورەیدە: کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شەوێك ڕۆژی لێ بۆوەو بانگی بیلالی کرد، پێی فەرموو: ئەی بیلال! ئەتۆ بەچی پێشم کەوتی بۆ بەهەشت؟ ئەمن دوێنێ چوومە ناو بەهەشتەوە خشپە خشپی تۆم گوێ لێ بوو لەپێشمەوە، بیلال وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! هەرکاتێك بانگم دابێ دوورکات نوێژم کردوە، هەرکاتێ دەستنوێژم شکابێ خێرا دەستنوێژم گرتۆتەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «بهذا».[3] لەبەر ئەو هۆکارەبوو!

٨- دوای ڕشانەوە. هەرکەسێك توشی ڕشانەوە بوو واباشە دەستنوێژ تازەبکاتەوە، ئەمەش بەگوێرەی حەدیثەکەی مەعدانی کوڕی ئەبو طەلحە کە

---

[1] صحيح: (مختصر م/١٤٨)، م(٣٥٥ – ٩٣ – ١/٢٧٤) وهذا لفظه خ(٢٠٨/٣١١/١).

[2] صحيح: (مختصر م/١٤٢)، م(٢٧٧/٢٣٢/١)، د(١٧١/٢٩٢/١)، ت(٦١/٤٢/١)، ن(١/٨٦).

[3] صحيح: (ص.ج/٧٨٩٤)، ت(٣٧٧٣/٢٨٢/٥).

لەئەبو (الدرداء) ریوایەتی کردوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) رشایەوە رۆژوەکەی شکاندو دەستنوێژی گرتەوە... لەمزگەوتی دیمەشق توشی (ثەوبان) بووم‌و ئەوەم بۆ باسکرد، وتی راستە من خۆم ئاوی دەستنوێژم بەدەستی دا کرد.[1]

٩- دوای هەڵگرتنی جەنازە، هەرکەسێ جەنازەی هەڵگرت واباشە دەستنوێژ تازەبکاتەوە. بەگوێرەی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: (مَنْ غَسَّلَ مَيِّتًا فَلْيَغْتَسِلْ). کەسێك مردوی شت بادوایی غوسڵ بکا « وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ ». کەسێك جەنازەی هەڵگرت با دەستنوێژ بشواتەوە.[2]

مەسحکردن لەسەر خوفف

ئیمامی نەوەوی لەشەرحی موسلیم (ج٣/١٦٤)دا، دەفەرموێ: ئەو زانا موسوڵمانانەی راوبۆچونیان بەهەند وەردەگیرێ کۆڕایان هەیە لەسەر ئەوە مەسح لەسەر خوفف دروستە، لەسەفەردا بێ یان لەماڵەوە بێ، ئایا بۆ پێویستی بێ یان بەبێ پێویستی. تەنانەت دروستە بۆ ئافرەتێك هەر لەماڵەوە بێ، یان کەسێك شەلەل لێی دابێ‌و نەتوانێ لەماڵ دەرچێ بۆی رەوایە مەسح لەسەر خوففەکانی بکا. تەنها شیعەو خەواریج ئینکاری مەسح لەسەر خوف دەکەن راجیایی‌و ئینکاریکردنیان چ گرنگیەکی نیە.

---

[1] صحيح الاسناد، (تمام المنة ص/١١١)، ت(١/٥٨/٨٧)، د(٧/٨/٢٣٦٤) وليس فيه (توضأ).

[2] صحيح: (الجنائز/٥٣)، حم(٢/١٤٥/٤٨٦)، حب(١٩١/٧٥١)، هق(١/٣٠٠)، ت(٢/٩٩٨/٢٣١) بەڕواڵەت خیطابەکە ئەمرە، ئەمریش وجوب دەگەیەنێ بەڵام ناتوانین بڵێین: ئەمرەکە بۆ وجوبە لەبەرئەو حەدیثەی ئیبنو عباس کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لَيْسَ عَلَيْكُمْ فِي غَسْلِ مَيِّتِكُمْ غُسْلٌ إِذَا غَسَّلْتُمُوهُ ، إِنَّهُ مُسْلِمٌ مُؤْمِنٌ طَاهِرٌ ، وَإِنَّ الْمُسْلِمَ لَيْسَ بِنَجِسٍ ، فَحَسْبُكُمْ أَنْ تَغْسِلُوا أَيْدِيَكُمْ ». رواه ك(١/٣٨٦).

حەسەنی بەصری دەفەرموێ: حەفتا کەس لە هاوەڵانی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بۆیان باسکردوم: کە پێغەمبەر مەسحی لەسەر خوففەکانی دەکرد.

باشترین شتێك کە بەڵگەبێ لەسەر ئەوەی: کە مەسحکردن لەسەر خوفف دروستە ئەو حەدیثەیە: کەئیمامی موسلیم لە ئەعمەشەوە لە ئیبراهیمەوە، لە هەممامەوە ڕیوایەتی کردوە، دەڵێ: جەریر میزی کرد، پاشان دەستنوێژی گرتو مەسحی لەسەر خوففەکانی کرد، پێی گوترا: ئەوە وادەکەی؟ وتی: بەڵێ، من بۆ خۆم پێغەمبەرم بینیوە میزی کرد پاشان دەستنوێژی گرتو مەسحی لەسەر خوففەکانی کرد. ئەلئەعمەش دەڵێ: ئیبراهیم وتی: هاوەڵان ئەم حەدیثەیان بەلاوە سەرنج ڕاکێش بوو، چونکە موسوڵمانبونی جەریر دوای نازڵبوونی سورەتی (المائدة) بووە.[1]

ئیمامی نەوەوی دەڵێ مەعنای ئەم قسەیە ئەوەیە: پەروەردگار لەسورەتی (المائدة)دا دەفەرموێ: {فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ – المائدة/٦}. ئەگەر موسوڵمانبوونی جەریر پێش نازڵبوونی سورەتی (المائدة) بوایە دەگونجا بگوترێ: مەسحکردن لەسەر خوفف بە ئایەتەکە سڕاوەتەوە، بەڵام چونکە ئیسلامبوونی جەریر لەدوا نازڵبوونی سورەتی (المائدة)یە، دڵنیاین لەوەی کە حەدیثەکەی جەریر دەربارەی مەسح کاری پێ دەکرێو ئەوە دەگەیەنێ کە مەبەست بە ئایەتی (المائدة) کەسێکە: کە خوففی لەپێدا نەبێ، کەوابوو حەدیثەکە دەبێتە (مخصص) بۆ ئایەتەکە. (والله اعلم).[2]

---

[1] صحيح: (مختصر م/١٣٦)، م(١/٢٢٧/٢٧٢)، ت(١/٦٣/٩٣).

[2] شرح مسلم ج/٣/١٦٤.

مەرجەکانی مەسحکردن لەسەر خوفف

بۆئـەوەی مەسـحکردن لەسـەر خوفـف دروسـت بـێ، دەبـێ پـێش ئـەوەی خوفـەکان لـەپێ دەکـا دەسـتنوێژی هـەبێ، واتـە: دەبـێ پـێش لـەپێ کردنیـان دەستی بە دەستنوێژ بێ.

لـە (المغـيرە)ی کـوڕی شـوعبەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: لـە سـەفەرێکدا لەخزمـەت پێغەمبـەردا بـووم، لـە مەسـینەیەکدا ئـاوم بەدەسـتیدا کـرد بـۆ دەستنوێژ شتن، روخساری شت، قۆڵو باسکی خۆی شتن، مەسحی سەری کـرد، پاشان مـن داهاتمـەوە خوفـەکانی لـەپێ دابکـەنم، فـەرمووی: « دَعْهُمَـا ، فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَـاهِرَتَيْنِ ».[1] وازیـان لێ بێنـە، مـن کاتـێ لـەپێم کـردون دەسـتنوێژم هەبوو، بەدەستی بە دەستنوێژەوە لەپێم کردون.

ماوەی مەسح لەسەر خوف

لەعەلی کوڕی ئـەبو تالیبـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) مـاوەی مەسـحکردنی بـۆ مەسـافیر سـێ شـەو سـێ ڕۆژو بـۆ نیشتەنی شەو ڕۆژێکی داناوە.[2]

شوێنی مەسحو چۆنیەتیەکەی

ئەوەی مەشروعو رەوایە مەسح بکرێ ئەو بەشەی خوففە کـە دەکەوێتـە پشتەپێو بەشی سەرەوەیەتی. ئاماژە بەوتەی ئیمام عـەلی: کـە فەرموویـەتی: ئەگەر ئایین بەرەئیی بوایە لای ژێرەوەی خـوف شـیاوتر بـوو بەمەسـح لـەلای

---

[1] متفق عليه: م(٢٧٤-٧٩-١/٢٣٠). خ(٢٠٦/١/٣٠٩) مختصراً.

[2] صحيح (مختصر م ١٣٩)، م (١/٢٣٢/٢٧٦)، ن (١/٨٤).

سەرەوەی. بێگومان من پێغەمبەرم بینیوە مەسحی لای سەرووی خوفەکانی دەکرد[1] ئەوەی پێویستو واجبە لە مەسحدا ئەوەیە پێی بگوترێ مەسح.

مەسحکردن لەسەر گۆرەویو نەعل

وەکوو چۆن دروستە مەسحکردن لەسەر خوف، هەرئاوایش دروستە مەسح لەسەر گۆرەویو نەعل بەپێی حەدیثەکەی (ألمغیرة)ی کوڕی شوعبە: کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستنوێژی گرت لەسەر گۆرەویو نەعل مەسحی کرد.[2]

لە عوبەیدی کوڕی جورەیجەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بە ئیبنو عومەر گوترا: بینیمانی شتێکت دەکرد جگە لەتۆ کەسی ترمان نەبینیوە ئەوکارە بکا!؟ وتی: کام کارە؟ وتیان بینیمانی ئەم نەعلی (سەبتییانە) لەپێ دەکەی، وتی: من بۆ خۆم پێغەمبەرم بینی لەم جۆرە نەعلەی لەپێ دەکردو دەستنوێژی پێوە دەگرتنو مەسحی لەسەر دەکردن.[3]

ئەوەی مەسح بەتاڵ دەکاتەوە

مەسحکردن لەسەر خوف بەسێ شت بەتاڵ دەبێتەوە:

١- تەواوبوونی ماوەکە. چونکە مەسح بۆ کاتێکی دیاریکراوە کە کاتەکەی تەواو بوو، ئیتر دروست نیە ماوەکە درێژ بکەینەوە بۆ زیاتر.

٢- لەشگرانبوون، ئاماژە بە حەدیثی صەفوان: کە بۆمان دەگێڕێتەوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ دەکردین – ئەگەر

---

[1] صحيح: (الإرواء/١٠٣)، د(١/١٦٢/٢٧٨).

[2] صحيح: (الإرواء/١٠١)، د(١٥٩/١/٢٦٩)، ت(٩٩/١/٦٧)، جة(٥٥٩/١/١٨٥).

[3] اسناده صحيح (ص.خز/١٩٩)، هق(١/٢٨٧).

لەسەفەردا بوینایە – کە سێ شەوو سێ رۆژ خوفەکانمان دانەکەنین مەگەر توشی حاڵەتی لەشگرانی بوینایە، ئەگینا بۆ مێزو گوو نوستن دامان نەدەکەندن تەنها مەسحمان لەسەر دەکردن.[1]

٣- داکەندنی خوفەکان لەقاچەکانی. چونکە ئەگەر دایکەندن‌و دوایی لەپێی کردنەوە، لەپێ کردنەوەی خوفەکان لەسەر دەست بە دەستنوێژی نابێ ئەوکاتەی لەپێیان دەکاتەوە دەستنوێژی نیە.

فائیدەیەک: بەسەرچوونی ماوەی مەسحکردن یان داکەندنی خوفەکان لەقاچ، حوکمی مەسحەکە بەتاڵ دەکاتەوە، دروست نیە مەسح بکا هەتا سەرلەنوێ دەستنوێژ دەگرێتەوەو قاچەکانی دەشوا، پاشان خوفەکانی لەپێ بکاتەوە. بەڵام ئەگەر لەکاتی داکەندنی خوفەکانیدا دەستنوێژی مابوو، یان ماوەکە بەسەرچوو دەستنوێژی نەشکابوو، ئەوە دەستنوێژەکەی باقییەو دەتوانێ چەندێکی بوێ نوێژبکا تا دەستنوێژی دەشکێ..

فائیدەیەک: کەسێك جوتێکی گۆرەوی لەسەر پاکی‌و دەست بە دەستنوێژەوە لەپێ کرد، دوایی مەسحی لەسەر کردن، دوای مەسح لای ژوروی خوفەکانی لادا بۆی رەوایە بە مەسح کردن لەسەر لای خواروی خوفەکان ماوەی مەسح کردن درێژە پێ بدا تاماوەی شەرعی تەواو دەبێ مەسحی لای خواروی خوففەکانی بکا، چونکە ئەوە دەتواندرێ پێی بگوترێ: قاچی بە پاکی‌و بە دەستنوێژەوە خستوونە ناو خوففەوە. بەڵام ئەگەرگۆرەوییەکی لەپێ کردو مەسحی لەسەر کرد، پاشان گۆرەوییەکی تری لەقاچەکەی تری کردو مەسحی لەسەر نەکرد، ئەو حاڵەتە ناگونجێ پێی بگوترێ: کە بە دەستنوێژەوە گۆرەوی لەپێ کردوە.[2]

---

[1] حسن (الإرواء/١٠٤)، ت(١/٦٥/٩٦)، ن(١/٨٤).

[2] ئەمە پوختەی رای ئەلبانییە.

غوسڵ کردن

ئەوشتانەی غوسڵ پێویست دەکەن

١- هاتنەدەرەوەی (مەنی) چ بەئاگابێ یان نوستوو بێ. چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: (إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ).[1] واتە خۆشۆردنو غوسڵ کردن بەهۆی هاتنەوەی (تۆماوە)وە دەبێ.

لە ئوممو سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: ئوممو سولەیم گوتی: ئەی پێغەمبەری خودا! شەرع شەرمی پێ ناوێ (خودا شەرم لەحەق ناکا). ئایا ئافرەت ئەگەر ئیحتیلامی بوو ئاوی هاتەوە، خۆشۆردنی لەسەر پێویست دەبێ؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بەڵێ: ئەگەر ئاوی بینی (واتە: ئەگەر ئاوی هاتەوە).[2]

ئەگەر ئاو هاتنەوەکە لەحاڵەتی بەخەبەریدا بوو مەرجە دەبێ بەشەهوەتو لەزەتەوەبێ، بەڵام ئەگەر نوستوبوو ئەوە مەرج نیە. ئەمەش بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «إِذَا حَذَفْتَ فَاغْتَسِلْ مِنَ الْجَنَابَةِ وَإِذَا لَمْ تَكُنْ حَاذِفاً فَلاَ تَغْتَسِلْ ».[3] ئەگەر ئاو هاتنەوەکەت بە فیچقە بوو ئەوە غوسڵی لەشپیسی لەخۆت دەربکە بەڵام ئەگەر ئاو هاتنەوەکەت بە فیچقە نەبوو غوسڵ مەکە. (واتە: غوسلت لەسەر واجب نابێ).

ئیمامی شەوکانی دەفەرموێ: وشەی (الحذف) لێرەدا بەمانا ئاو فڕێدانە، ئەمەش بە شەهوەتەوە نەبێ نایەتەدی. بۆیە (الصنف) دەفەرموێ: ئەمە

---

[1] صحيح: (مختصر م/١٥٢)، م(١/٢٧١/٣٤٨).

[2] متفق عليه: خ(١/٢٢٨/١٣٠)، م(١/٢٥١/٣١٣)، ت(١/١٨٠/١٢٢).

[3] اسناده حسن صحيح (الإرواء/١/١٦٢)، حم(١/٢٤٧/٨٢).

ئاگادارکردنەوەی ئەوەی تێدایە کە ئاو هاتنەوەی بۆ شەهوەتو بۆ فیچقە بەهۆی نەخۆشی یان سەرما نابێتە هۆی غوسڵ واجب بوون.

کەسێك ئیحتیلامی بوو واتە: لەخەودا وایزانی ئاوی هاتۆتەوە، بەڵام کە بەخەبەر هات هیچ تەڕاییەکی بەخۆیەوە هەست پێ نەکرد ئەوە غوسڵی لەسەر پێویست نابێ. کەسێك تەڕایی بەخۆیەوە بینی بەڵام لەیادی نەمابوو کە ئیحتیلامی بووە ئەوە لەسەری واجبە غوسڵ بکا.

لەخاتو عائیشە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پرسیارکرا دەربارەی پیاو کە لەخەو هەڵسێو تەڕایی بەخۆیەوە ببینێو هیچ ئیحتیلام بوونی لەیاد نەمابێ. فەرمووی: دەبێ غوسڵ بکا. هەروا پرسیاری لێ کرا لەپیاوێك ئیحتیلامی ببێ بەڵام هیچ تەڕایی بەخۆیەوە نەبینێ، فەرمووی: غوسڵی لەسەر نیە.[1]

٢- جیماع با ئاویشی نەیەتەوە. لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا ، فَقَدْ وَجَبَ الْغَسْلُ وإن لم ينزل».[2] هەرکاتێ پیاو لەناو لنگی ئافرەت دانیشتو پاڵی بە سونەتگای خۆیەوە نا بۆناو هینی ئافرەتەکە ئەوە غوسڵ واجب دەبێ لەسەر هەردوکیان جا ئاویان بێتەوە یان نا.

٣- کافر موسوڵمان بێ دەبێ غوسڵ بکا. لە (قەیسی کوڕی عاصیم)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: موسوڵمان بووم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێکردم کە غوسڵ بکەم خۆم بە ئاوو سیدر بشۆم.[3]

---

[1] صحيح: (ص.د/٢١٦)، ت(١١٣/٧٤/١)، د(٢٣٣/٣٩٩/١).

[2] صحيح (مختصر م/١٥٢)، م(٣٤٨/٢٧١/١).

[3] صحيح: (الإرواء/١٢٨)، ن(١٠٩/١)، ت(٦٠٢/٥٨/٢)، د(٣٥١/١٩/٢).

٤- وەستانی خوێنی حەیزو خوێنی پاش منداڵ دەبنە هۆکاری واجببونی غوسڵ. ئەمەش بەگوێرەی حەدیثی عائیشە کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە (فاطیمەی کچی ئەبو حوبەیش)ی فەرموو: «فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَدَعِي الصَّلاَةَ ، وَإِذَا أَدْبَرَتْ فَاغْتَسِلِي وَصَلِّي ».[1] ئەگەر عادەی مانگانکەت بۆ هاتەوەو بێ نوێژ بووی واز لەنوێژکردن بێنە، کە لەبێ نوێژی وەستایەوەو عادەی مانگانەت تەواوبوو غوسڵ لەخۆت دەربکەو نوێژ بکە. خوێنی پاش منداڵبوون وەکوو خوێنی عادەی مانگانە وەهایە، بەکۆڕای زانایانی شەرع.

٥- خۆشۆردنی رۆژی هەینی. لەئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ».[2] غوسڵ کردن لەرۆژی جومعەدا لەسەر هەموو مرۆڤێکی رەسیدە پێویستە.

ئەرکانو پلەکانی غوسڵ دوو شتن

١- نیەتهێنان، ئامازە بە حەدیثی (إِنَّمَا الأعمال بالنيات)[3] کردەوە بەگوێرە نیازە.

٢- دەبێ ئاو بەسەر هەموو جەستەیدا بڕوا.

---

[1] متفق عليه: خ(١/٤٢٠/٣٢٠)، م(١/٢٦٢/٣٣٣)، د(١/٤٦٦/٢٧٩)، ت(١/٨٢/١٢٥)، ن(١/١٨٦) والفاظهم غير البخاري (فاغتسلي عنك الدم).

[2] متفق عليه: خ(٣٥٧/٢/٨٧٩، م(٢/٥٨٠/٨٤٦، د(٤/٣٣٧، ٥/ ٢)، ن(٣/٩٣)، جة(١/٣٤٦/١٠٨٩).

[3] متفق عليه: لەباسی مەرجەکانی صیحەتی نوێژدا رابورد.

شێوەی پەسەند بۆ چۆنیەتی غوسڵ کردن

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا کە غوسڵی لەشگرانی لەخۆی دەردەکرد، سەرەتا هەردوو دەستی دەشۆردن، پاشان بەدەستی ڕاستی ئاوی دەکردە دەستی چەپیو شەرمگای خۆی دەشۆرد، پاشان دەستنوێژی دەگرت وەکوو دەستنوێژ گرتنی بۆ نوێژ، پاشان ئاوی هەڵدەگرتو بەهۆی پەنجەکانیەوە هەوڵی دەدا بنکی مووی جەستەی تەڕ ببێ، هەتا دەگەیشتە ئەو قەناعەتە: کە بنکی موەکان تەڕبووە، ئەمجار سێ مست ئاوی بەسەری خۆیدا دەکرد، پاشان ئاوی بەسەر هەموو جەستەی خۆیدا دەکرد، پاشان هەردوو قاچی دەشۆردن.[1]

دەستنوێژ گرتن پێش غوسڵ سوننەتێکی گەورەیە. جا کەسێك پێش غوسڵ دەستنوێژ بگرێ ئەوە دەق سوننەتی پێغەمبەری پەیڕەوکردوە. کەسێکیش دەستنوێژی نەگرت ئەوە گوناحی ناگاتێ، بێگومان پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) وابووە دەستنوێژ گرتنی پێش غوسڵی تەرك کردوە.

لە موحەممەدی (ألباقر)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: جابیر پێی گوتم: کوڕی مامت هاتە لام – مەبەستی حەسەنی کوڕی موحەممەدی کوڕی (ألحنفیە) بوو – پێی گوتم: ئەرێ غوسڵ کردنی لەشگرانی چۆنە؟! وتم: پێغەمبەری خودا کە غوسڵی دەکرد سێ مست ئاوی هەڵدەگرت بەسەر سەری خۆیدا دەکرد، پاشان ئاوی بەسەر هەموو جەستەی خۆیدا دەکرد.[2]

---

[1] متفق علیه: خ(٢٤٨)، م(٣١٦).

[2] متفق علیه: خ(١/٣٦٨/٢٥٦)، م(١/٢٥٩/٣٢٩).

کەسێك غوسڵی کرد، دەستنوێژی پێش غوسڵ بگری یان نەیگریٚ، بۆی هەیە دوای غوسڵ کردنەکە چەندێك بیەویٚ نوێژ بکا، هەر بە غوسڵکردنەکە دەبێتە خاوەن دەستنوێژو پێویست ناکا دەستنوێژ بگریٚ.

لە خاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرمویٚ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیٚ) دوای غوسڵ کردنی لە لەشگرانی دەستنوێژی نەدەگرتەوە.[1]

لەفظی ئەبو داوود بەم شێوەیە (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- يَغْتَسِلُ وَيُصَلِّى الرَّكْعَتَيْنِ وَصَلاَةَ الْغَدَاةِ وَلاَ أُرَاهُ يُحْدِثُ وُضُوءًا بَعْدَ الْغُسْلِ).[2]

فائیدەیەك: پێویست نیە لەسەر ئافرەتی لەشگران لەکاتی غوسڵ کردندا کەپرچی هۆنراوەی خۆی شل بکاتەوە، بەڵام ئەگەر عوسڵ کردنەکەی بۆ پاکبوونەوە لەبیٚ نوێژیو خوێنی پاش منداڵ بوون بوو ئەوە دەبی پرچە هۆنراوەکانی بکاتەوە.

لە ئوممو سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵیٚ: عەرزی پێغەمبەری خودام کرد، وتم: من ئافرەتێکم پرچی خۆم دەهۆنمەوە، ئایا بۆ غوسڵی لەشگرانی پرچەکانم لێك بکەمەوە؟ پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بیٚ) فەرمووی: «لاَ إِنَّمَا يَكْفِيكِ أَنْ تَحْثِى عَلَى رَأْسِكِ ثَلاَثَ حَثَيَاتٍ ثُمَّ تُفِيضِينَ عَلَيْكِ الْمَاءَ

---

[1] رواه أصحاب السنن، واللفظ لإبن ماجه.

[2] صحيح: (ص. جـه: ٤٧٠)، جـه (١/١٩١/٥٧٩)، د (١/٤٢٥/٢٤٧)، ن (١/١٣٧)، ت (١/٧٢/١٠٧)، دەڵیٚ: (وهذا قول غير واحد من أهل العلم أصحاب النبى (ص) والتابعين ان لايتوضأ بعد الغسل).

فَتطْهُـرِينَ ».[1] نـا، ئەومنـدمت بەسـە: كەسـێ مـست ئـاو بەسـەر سـەرى خۆتـدا بكەى، پاشان ئاو بە باقى جەستەى خۆتدا بكەىو پاك دەبێتەوە.

لە خاتو عائيشەوە ريوايەت كراوە دەفەرموێ: خاتو ئەسماء پرسـيارى لـە پێغەمبـەر (دروودى خـوداى لەسـەر بـێ) كـرد، دەربـارەى غوسـڵ كـردن لـەبێ نوێژى، پێغەمبـەر (دروودى خـوداى لەسـەر بـێ) فـەرمووى: « تَأْخُـذُ إِحْـدَاكُنَّ مَاءَهَا وَسِدْرَتَهَا فَتطَهَّرُ فَتُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ تَصُبُّ عَلَى رَأْسِهَا فَتَدْلُكُـهُ دَلْكًـا شَـدِيدًا حَتَّى تَبْلُغَ شُئُونَ رَأْسِهَا ثُمَّ تَصُبُّ عَلَيْهَـا الْمَـاءَ. ثُـمَّ تَأْخُـذُ فِرْصَـةً مُمَـسَّكَةً فَتطَهَّـرُ بِهَا».[2] يەكێك لەئێوە ئاوو سيدرى خۆى ئامادە دەكا، خۆى دەشواو خۆى پاك دەكاتەوە، پاشان ئاو بەسەر سـەرى خۆيـدا دەكا، بەتونـدى دەسـت بـەناو قـژى خۆيدا دێنێو بە پەنجـەكانى هەوڵبـدا بنكـى مووەكـانى تـەڕ بـێ، ئـەمجار ئـاو بەسەرى خۆيدا بكا، پاشان پارچە قوماشێك لۆلۆ بكـاو بيكاتـە تۆپەوانـەو نـاو لەشـى خـۆى پـێ پـاك بكاتـەوە) ئـەسماء وتـى: چـۆن پاكردنـەوە بـەو پارچـە قومـاشو لۆكەيـە بكـا؟ پێغەمبـەر (دروودى خـوداى لەسـەر بـێ) فـەرمووى: «سُبْحَانَ اللَّهِ تَطَهَّرِينَ بِهَا ». سوبحانەڵلا، خۆى پى پاك بكاتـەوە، خـاتو عائيـشە دەفەرموێ: ئـەسماء دەيويـست ئـەو باسـە تـۆزى بـەنهێنى لـەژێر پـەردەدا رون بكاتەوە، واتە بەدواداچوون بكا بۆ شوێنەوارى خوێنەكە.

هـەروا پرسـيارم لێ كـرد دەربـارەى غوسـڵى لەشـگرانى پێـى فـەرمووم: «تَأْخُذُ مَاءً فَتطَهَّرُ فَتُحْسِنُ الطُّهُورَ أَوْ تُبْلِغُ الطُّهُورَ ثُمَّ تَـصُبُّ عَلَـى رَأْسِـهَا فَتَدْلُكُـهُ

---

[1] صحيح: (ص.جـة: ٤٧٠)، جـة(١/١٩١/٥٧٩)، د(١/٤٢٥/٢٤٧)، ن(١/١٣٧)، ت(١/٧٢/١٠٧)، دةلَـىَ: (وهذا قول غير واحد من أهل العلم اصحاب النبي (ص) والتابعين ان لاَ إلـهَ إلاّ اللهَ يتوضـأ بعد الغسل).

[2] صـــحيح: (الإرواء ١٣٦)، م (١/٢٥٩/٣٣٠)، د (١/٤٣٦/٢٤٨)، ن (١/١٣١)، ت (١/٧١/١٠٥)، جـــه (١/١٩٨/٦٠٣).

حَتَّى تَبْلُغَ شُئُونَ رَأْسِهَا ثُمَّ تُفِيضُ عَلَيْهَا الْمَاءَ».[١] ئـاو هەڵدەگرێ: خـۆ دەشـۆرێ، یان جوان خۆی دەشۆرێ، پاشان ئاو بەسەری خۆیدا دەکاو دەست دەخاتـە نـاو قژەکانیەوەو دەیانهێنێ‌و دەیانبا بەناویاندا بۆ ئەوەی بنکی قژەکانی تەڕ ببن، ئەمجار باش ئاو دەکا بەسەر قژەکانیدا.

ئەم فەرموودەیە بەئاشکرا ئەوە دەگەیەنێ کە جوداوازی هەیـە لـەنێوان غوسـڵی ئـافرەت بـۆ لەشـگرانی‌و غوسـڵی بـۆ پاکبوونـەوە لـەخوێنی عـادەی مانگانەو خوێنی پاش منداڵ بوون، ئەوەتا حەدیثەکە ئەوە دووپات دەکاتـەوە کەپێویـستە ئـافرەتی پـاکبۆوە لـەخوێنی عـادەی مانگانـە کەزێـدەڕەوی بکـا لەدەست پێداهێنان‌و پەنجە خستنە ناو قژەکانیەوەو خۆ شۆردنی تەواوو خـۆ پاککردنەوە لەچڵك‌و پیسی مـادی‌و مەعنـەوی بـەجۆرێك کـە بـۆ خۆشـۆردنی لەشگرانی ئەو جەختەی نەکردۆتەوە. هـەروەکوو چۆن حـەدیثـەکـەی ئوممـو سەلەمە بەڵگەیە لەسـەر ئـەوە کەپێویـست نیـە لەغوسـڵی لەشـگرانیدا پرچـی هۆنـراوەی خۆی بکاتەوە.[٢]

ئەصڵ‌و بنەما وایە ئـافرەت بـۆ غوسڵ پرچـەکانی بکاتـەوە، بـۆ ئـەوەی دڵنیا بـێ، کـە بنکـی مووەکـان تـەڕ بـووەو ئاویـان پێکـەوتووە، وەڵێ لەغوسـڵی لەشـگرانیدا عـەفوی لێـدراوە، لەبـەر زۆر دووبـارە بوونـەوەی‌و ئـەرکێکی زۆرە هــەموو جــارێ بــۆ خۆشــۆردنی لەشپیــسی پرچــی هــۆنراوەی بکاتــەوە، بەپێچەوانەی غوسڵ کردنی بەهۆی عادەی مانگانەوە، ئەمەیان مانگی جارێك ڕوو دەدا.[٣]

---

[١] صحيح: (مختصر م ١٧٢)، م (٣٣٢ – ٦١/١/٢٦١).

[٢] تهذيب سنن ابی داود لإبن القيم (١/١٦٧/١٦٦) بەدەست لێدانەوە.

[٣] تهذيب سنن ابی داود والإبن القيم (١/١٦٧/١٦٦) بەدەست لێدانەوە.

فائیدەیەك: دروستە بۆ ژنو مێرد کە لەیەك شوێندا غوسڵ بکەنو شەرمگای یەکتریش ببینن، ئاماژە بەقسەی خاتو عائیشە کە دەڵێ: منو پێغەمبەری خودا لەیەك تەشت ئاوی خۆشۆردنمان هەڵدەهێنجاو هەردوکیشمان لەشگران بووین.[1]

غوسڵە سوننەتەکان

١- غوسڵ کردن لەدوا هەموو جوتبوونێك؛ ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی ئەبو رافیع: کە دەڵێ: شەوێك پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەسەر خێزانەکانیدا گەڕاو لەگەڵیان جوتبوو دوای هەموو جوتبوونێك غوسڵی کردا دەڵێ گوتم: ئەی پێغەمبەری خودا! بۆ یەك غوسڵ بۆ هەموویان ناکەی؟ فەرمووی: «هَذَا أَزْكَى وَأَطْيَبُ وَأَطْهَرُ».[2] ئەم شێوازە پاکترو پەسەندترە.

٢- خۆشۆردنی ئافرەتی هەمیشە خوێن (موستەحاضە) بۆ هەموو نوێژێك یان بۆ نوێژی نیوەڕۆو عەصر غوسڵێكو بۆ نوێژی شێوانو خەوتنان خۆشۆردنێكو بۆ نوێژی بەیانیش خۆشۆردنێك، ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی خاتو عائیشە: کە دەفەرموێ: ئوممو حەبیبە لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) توشی حاڵەتی هەمیشە خوێنی بوو، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ کرد کە بۆ هەموو نوێژێك غوسڵ بکا............[3]

لەڕیوایەتێکی تردا هەر لەخاتو عائیشەوە دەفەرموێ: لەسەردەمی پێغەمبەردا ئافرەتێك کەوتە حاڵەتی هەمیشە خوێنییەوە، ئیتر فەرمانی پێ

---

[1] متفق عليه م (١/٢٥٦/٣٢١)، خ (١/٣٧٤/٢٦٣)، ن (١/١٢٩).

[2] حسن (ص. جه ٤٨٠)، د (١/٣٧٠/٢١٦)، جه (١/١٩٤/٥٩٠).

[3] صحيح: (ص. د ٢٦٩)، د (١/٤٨٣/٢٨٩).

کرا کە بۆ نوێژی عەصر عەجەلە بکاو بۆ نوێژی نیوەڕۆ خۆی دوابخا، واتە: نوێژی نیوەڕۆ لەدوا کاتیداو نوێژی عەصر لەسەرەتای کاتیدا بکاو بۆ هەردوو نوێژەکە یەکجار غوسڵ بکا، نوێژی شێوان دوابخاو نوێژی خەوتنان لەسەرەتای کاتەکەیدا بکاو بۆ هەردووکیان یەکجار خۆی بشوا، بۆ نوێژی بەیانیش یەك غوسڵ بکا.[1]

٣- غوسڵ کردن دوای بێهۆشبوون، کەبە ئاگا هاتەوە سوننەتە غوسڵ بکا، بەپێی حەدیثەکەی خاتو عائیشە کە دەفەرموێ: پێغەمبەری خودا لە نەخۆشیەکەیدا قورساییەکی بەسەردا هات، کە بەئاگا هاتەوە فەرمووی: {أصلی الناس؟} ئەرێ موسوڵمانان نوێژیان کرد؟ وتمان نەخەیر ئەوان چاوەڕوانی جەنابتن ئەی پێغەمبەری خودا! فەرمووی: ئاوم بۆ بکەنە تەشتەوە، عائیشە دەفەرموێ: ئێمەیش داواکەیمان بەجێ هێنا، تەشریفی خۆی شت، پاشان بەناڕەحەتیو داهێزان هەڵسا بچێ نوێژ بکا، بێهۆشی بەسەردا هات، پاشان بەهۆش خۆی هاتەوە، فەرمووی: ئەرێ خەڵکەکە نوێژیان کرد؟ عەرزمان کرد نەخەیر، ئەوان چاوەڕوانی جەنابتن ئەی پێغەمبەری خودا! فەرمووی: ئاوم بۆ بکەنە تەشتەوە خۆم دەشۆرم، ئێمەیش بۆمان جێبەجێ کرد، خۆی شۆرد، پاشان هەڵسا بەناڕەحەتی بچێ نوێژەکەی بکا، دووبارە بێ هۆش بۆوە، پاشان بەئاگا هاتەوە، فەرمووی: {أصلی الناس؟} ئەرێ خەڵکەکە نوێژیان کرد؟ وتمان نەخەیر، ئەوان چاوەڕوانی جەنابتن ئەی پێغەمبەری خودا! ئەمجار خاتو عائیشە باسی ئەوە دەکا کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ناردی بۆلای حەزرەتی ئەبو بەکر کە پێشنوێژی بۆ موسوڵمانان بکا، هەروا خاتو عائیشە تەواوی فەرموودەکەی گێڕاوەتەوە[2]

---

[1] صحیح: (ص. د ٢٧٣)، د (١/٤٨٧/٢٩١)، ن (١/١٨٤).

[2] متفق علیه: م (١/٣١١/٤١٨)، خ (١/١٧٢/٦٨٧).

٤- خۆشۆردن بەهۆی ناشتنی ناموسوڵمانەوە، بەپێی ئەو فەرموودەی حەزرەتی عەلی کوڕی ئەبو تالیب ریوایەتی کردووە، کە گوایە هاتۆتە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وتویەتی: ئەبو طالیب مرد، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرمووە: برۆ بیشارەوە (بینێژە) جا عەلی دەڵێ کە ژێر خاکم کرد، هاتمەوە بۆ خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرمووم غوسڵ بکە.[1]

٥- غوسڵی دوو جەژن (جەژنی رەمەزانو جەژنی قوربان) غوسڵی رۆژی عەرەفە. لەبەر ئەو فەرموودەیەی کە ئیمامی بەیهەقی ریوایەتی کردووە لەرێگەی شافیعییەوە لە زازانەوە، دەڵێ پیاوێك پرسیاری لە ئیمامی عەلی کرد دەربارەی غوسڵ، ئەویش لەوەڵامدا وتی: ئەگەر حەزت لێیە هەموو رۆژێك غوسڵ بکە، وتی: نا مـن مەبەستم ئەو غوسڵەیە کەپێی دەگوترێ غوسڵ. فەرمووی: غوسڵی رۆژی جومعە، رۆژی عەرەفە، رۆژی جەژنی قوربانو رۆژی جەژنی رەمەزان.

٦- غوسڵ کردن لەدوای شتنی مردو لەبەر فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە فەرموویەتی: « مَنْ غَسَّلَ مَيِّتًا فَلْيَغْتَسِلْ ». کەسێك مردووی شۆرد با دوایی بۆ خۆی غوسڵ بکا.[2]

٧- غوسڵ کردن بۆ ئیحرام بەستن بەعومرە یان بەحەج، ئەمەیش بەپێی حەدیثی زەیدی کوڕی ثابیت، کە دەگێرێتەوەو دەڵێ: پێغەمبەرم بینی پۆشاکی خۆی داماڵی بۆ پۆشینی لیباسی ئیحرامو غوسڵی کرد.[3]

---

[1] صحيح الإسناد: (الجنائز/١٣٤)، ن (١/١١٠)، د (٩/٣١/٣١٩٨).

[2] صحيح: (ص. جه ١١٩٥)، جه (١/٤٧٠/١٤٦٣).

[3] حسن: (الإرواء: ١٤٩)، ن (١/١٦٣/٨٣١).

٨- غوسڵ كردن بۆ چوونه ناو مه‌ككه، له‌ئیبنو عومه‌ره‌وه ریوایه‌تكراوه كه هه‌ركاتێ ویستبیه‌تی بچێته ناو مه‌ككه‌وه شه‌و له (ذی طوی) ماوه‌ته‌وه تا به‌یانی، غوسڵی كردووه ئه‌مجار به‌رۆژ چۆته ناو مه‌ككه‌وه. واشی له‌یاده: كه پێغه‌مبه‌ریش وای كردووه.[1]

لابردنی بێ ده‌ستنوێژی‌و له‌شگرانی به گڵ‌و خۆڵی پاك
مه‌شروعیه‌تی ته‌یه‌موم

په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموێ: {وَإِن كُنتُم مَّرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاء أَحَدٌ مَّنكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاء فَلَمْ تَجِدُواْ مَاء فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُواْ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم – المائدة/٦}: ئه‌گه‌ر وارێكه‌وت ئێوه نه‌خۆش بوون یان له‌سه‌فه‌ردا بوون، یان یه‌كێ له‌ئێوه له ئاوده‌ستخانه‌وه ده‌گه‌رایه‌وه خۆی خاڵی كردبوه‌وه، یان ده‌ستان له‌ئافره‌ت دابوو ئاوتان ده‌ست نه‌كه‌وت ده‌ستنوێژ بگرن یان غوسڵ بكه‌ن، ئه‌وه په‌نا به‌رنه به‌ر گڵ‌و خۆڵێكی پاك ڕوخسارو ده‌ست‌و بازوی خۆتانی پێ مه‌سح بكه‌ن پێغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموێ: «إِنَّ الصَّعِيدَ الطَّيِّبَ طَهُورُ الْمُسْلِمِ وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشْرَ سِنِينَ».[2] بێگومان گڵ‌و خۆڵی پاك لابه‌ری بێ ده‌ستنوێژی‌و له‌شگرانی موسوڵمانه، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ده ساڵیش ئاوی ده‌ست نه‌كه‌وێ.

---

[1] متفق عليه: م (١٢٥٩ – ٢٢٧ – ٢/٩١٩) وهذا لفظه. خ (٣/٤٣٥/١٥٧٣)، د (١٨٤٨/٥/٣١٨)، ت (٢/١٧٢/٨٥٤).

[2] صحيح: (ص. د ٣٢٢)، ت (١/٨١/١٢٤)، د (١/٥٢٨/٣٢٩)، ن (١/١٧١) بالفاظه متقارين.

ئەو هۆكارانەی دەبنە مایەی رەوابوونی تەیەموم

تەیەموم كردنو بەكارهێنانی گڵو خۆڵی پاك دروستە كاتێك نەتواندرێ ئاو بەكاربهێندرێ، جا یان لەبەر نەبوونی ئاو، یان ترسی هەبوونی زیان لە بەكارهێنانی لەبەر هەبوونی نەخۆشی بەجەستەوە یان سەرمای زۆر.

لەعیمرانی كوڕی حوصەینەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: لەخزمەت پێغەمبەردا بوین (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەفەرێكدا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی بەخەڵكەكە كرد، ڕوانی پیاوێك كەنارگیر بووە، پێی فەرموو: ئەوە بۆ نوێژت لەگەڵ ئێمە نەكرد؟ وتی قوربان لەشم گرانەو ئاویش نیە غوسڵ بكەم، پێی فەرموو: «عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ ، فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ».[1] بچۆ بەگڵی پاك تەیەموم بكە، ئەوە كیفایەتە بۆ تۆ.

لەجابیرەوە (رەزای خودای لێ بێ) دەڵێ لەسەفەرێكدا بووین، یەكێك لەئێمە بەردێك بەر سەری كەوتو بریندار بوو، پاشان ئیحتیلامی بوو، پرسیاری لەهاوەڵان كرد ئاخۆ ڕوخصەتی تەیەموم كردنی هەیە؟ هاوەڵان وتیان ناوەڵڵا هیچ ڕوخصەتێك نابینین بۆت لەحاڵێكدا تۆ دەتوانی ئاو بەكار بهێنی ئەوە بوو غوسڵی كردو مرد، جا گەڕاینەوە چوینە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) روداوەكەی بۆ گێڕدرایەوە، فەرمووی: «قَتَلُوهُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ أَلاَّ سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيهِ أَنْ يَتَيَمَّمَ».[2] كوشتویانە، خودا بیانكوژێ، ئەگەر بۆخۆیان شارەزا نەبوون بۆ پرسیاریان لە زانایان نەكرد، خۆ دەرمانی نەزانی پرسیار كردنە، ئەو كابرایە غوسڵ كردنی بەئاو لەسەر نەبوو هەر ئەوەندەی بەس بوو تەیەموم بكا.

---

[1] متفق عليه: خ (١/٤٧٧/٣٤٤)، م (١/٤٧٤/٦٨٢)، ن (١/١٧١).

[2] متفق عليه: خ (١/٤٧٧/٣٤٤)، م (١/٤٧٤/٦٨٢)، ن (١/١٧١).

له عەمری کوڕی (ألعاص)ەوە ریوایەت کراوە: کە کاتێك نێردراوە بۆ غەزای (ذات السلاسل) دەڵێ: لەشەوێکی زۆر ساردو سەرمادا ئیحتیلامم بوو، ترسام ئەگەر بەئاو غوسڵ بکەم بەهیلاك بچم، تەیەمومم کردو پاشان پێشنوێژی نوێژی بەیانیم بۆ هاوەڵان کرد، کە گەڕاینەوە مەدینە ئەو حاڵەی منیان بۆ پێغەمبەر باس کرد. پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « يَا عَمْرُو صَلَّيْتَ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُنُبٌ». ئەی عەمر ئەوە بە لەشگرانی نوێژت بەهاوەڵانت کردووە؟ عەمر دەڵێ: عەرزم کرد: من یادی فەرمایشتی پەروەردگارم کردەوە کە دەفەرموێ: (وَلاَ تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا). بۆیە تەیەمومم کردو پاشان نوێژم کرد، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێکەنیو هیچی نەفەرموو.[1]

* مانای {الصعيد} کە لە ئایەتەکەدا هاتووە چییە؟

لەکتێبی (لسان العرب)دا[2] دەڵێ: (الصعيد) بە مانا زەویە. گوتراویشە بە مانا زەوی پاکە. هەروا گوتراوە بەمانا هەموو گڵو خۆڵێکی خاوێنە. لە قورئاندا هاتووە «فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا». ئەبو ئیسحاق وتویەتی: (الصعيد) بەمانا روی زەویە، هەر ئەوەندە پێویستە مرۆڤ دەستی بەزەویدا مالێ، گوێ نەداتە ئەوەی ئاخۆ شوێنەکە گڵو خۆڵی لێیە یان نا، چونکە (صعید) بەمانا گڵو خۆڵ نیە، بەڵکوو مەبەست روی زەویە، جا گڵو خۆڵ بێ یان شتی تر بێ تەنانەت وتویەتی: ئەگەر زەویەك هەمووی بەردو شاخ بێو گڵی لەسەر نەبێ، تەیەمومکەر دوو دەستی بەو بەردو شاخەدا بماڵێو ڕوخسارو دەستو بازوی خۆی پێ مەسح بکا ئەوە بۆی دەبێتە پاکەوەکەر (طەهور).

---

[1] صحيح: (ص. د ٣٢٣)، د (١/٥٣٠/٣٣٠)، حم (٢/١٩١/١٦)، ك (١/١٧٧).

[2] ج ٣/٢٥٤.

چۆنیەتی تەیەموم

لەعەمماری کوڕی یاسرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئیحتیلامم بوو، ئاوم دەست نەکەوت، خۆم لەگڵو خۆڵدا گەوزاندو پاشان نوێژم کرد دوایی ئەو ڕەفتارەی خۆم بۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) باس کرد، فەرمووی: ئەوەندەت بەس بوو ئاوات بکردایە، لەپێش چاوی خۆم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەردوو دەستی بەزەویدا ماڵینو فوی لێ کردنو ڕوخسارو دوو دەستی خۆی پی مەسح کردن.[1]

فائیدەیەک: قاعیدەو بنەما لە تەیەمومدا ئەوەیە تەیەمموم لە شوێنی دەستنوێژە، ئەوەی بە دەستنوێژ حەڵاڵ دەبێ، بەتەیەمومیش حەڵاڵ دەبێ، پێش هاتنی کات تەیەموم کردن دروستە وەکوو چۆن دەستنوێژگرتن دروستە، دەتوانێ بەیەك تەیەموم چەندێکی بوێ نوێژ بکا، وەکوو چۆن بەیەك دەستنوێژ دەتوانێ چەندێك بتوانێ نوێژ بکا.

ئەو شتانەی تەیەموم پوچ دەکەنەوە

هەر شتێك دەستنوێژ بەتاڵ بکاتەوە تەیەمومیش پوچ دەکاتەوە، هەروا دەستەبەربوونی ئاو بۆ کەسێك لەبەر بێ ئاوی تەیەمومی کردبێ، یان توانای بەکارهێنانی ئاو بۆ کەسێك لەبەر نەتوانینو زیان پێ گەیشتن، ئاوی بەکارنەهێنابێو تەیەمومی کردبێ، ئەمانەیش تەیەموم بەتاڵ دەکەنەوە، ئەگەر کەسێك لەناو نوێژدا بووئەم عوزرانەی نەمان، ئەوە با درێژە بەنوێژەکەی بداو نوێژەکەی صەحیحەو پێویست بەگێڕانەوە ناکا.

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: دوو پیاو بەسەفەرێك لەماڵ دەرچوون، کاتی نوێژیان لێ هاتو ئاویان دەست نەکەوت،

---

[1] متفق علیه: خ (١/٤٥٥/٣٤٧)، م (١/٢٨٠/٣٦٨)، د (١/٥١٤/٣١٧)، ن (١/١٦٦).

بەزەوییەکی پاك تەیەمومیان کردو نوێژیان کرد. پاشان هێشتا کاتی نوێژەکە تێنەپەڕی بوو ئاویان دەست کەوت، یەکێکیان دەستنوێژی گرتو نوێژەکەی ئیعادە کردەوە ئەوەی تریان نە دەستنوێژی گرتەوەو نە نوێژەکەی گێڕایەوە، پاشان کە گەڕانەوە هاتنە خزمەت پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئەوەیان بۆ باس کرد، بە ئەوەیانی فەرموو کە نوێژەکەی ئیعادە نەکردبوەوە « أَصَبْتَ السُّنَّةَ وَأَجْزَأَتْكَ صَلاَتُكَ ». ئەتۆ کارەکەت موافیقی سوننەتی منەو نوێژەکەت دروست بووە، کارەکەت موافیقی شەریعەتە. بەوەشیانی فەرموو: کە دەستنوێژی گرتبووەوە نوێژەکەی گێڕابووەوە « لَكَ الأَجْرُ مَرَّتَيْنِ ». ئەتۆ دوو پاداشتت هەیە.

فائیدەیەک: کەسێك برینێکی پێوە بوو پێچابووی، یان شوێنێکی شکا بوو هەڵی بەستبوەوە، ئەوە شتنی ئەو شوێنەی لەسەر نیە، پێویست ناکا نە مەسحی لەسەر بکا، نە تەیەمومی بۆ بکا.

سەربەڵگەی ئەم حوکمە فەرمایشتی پەروەردگارە: کە دەفەرموێ: {لاَ يُكَلِّفُ اللّهُ نَفْسًا إِلاَّ وُسْعَهَا – البقرة/٢٨٦}. هەروا فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ). «وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ».[1] هەرکاتێ فەرمانم پێ کردن بەکارێك بەپێی توانای خۆتان بیکەن، چەندێك دەتوانن ئەوەندەی لێ جێبەجێ بکەن، ئەوەتا بەگوێرەی قورئانو سوننەت هەرشتێك لەتوانادا نەبێ لابراوەو حوکمەکەی لاچووە. بەگوێرەی شەرع دەبێ تەعویضی بکاتەوە، شەرعیش بەقورئانو سوننەت نەبێ شت پێویست ناکا، ئاشکراشە نە لەقورئانداو نە لەسوننەتدا ئاماژەیەك نیە بۆ تەعویضو

---

[1] صحيح: (مختصر م ٦٣٩)، م (٢/٩٧٥/١٣٣٧)، ن (٥/١١٠).

بارتەقای مەسح لەسەر شکاوی‌و برینێك کە نەتوانداریٚ بشۆریٚ، کەوابوو قسەی ئەوە کە مەسح لەسەر برین‌و شکاوی دەبیٚ بکریٚ ڕەتدەکرێتەوە.[1]

دروستە تەیەمموم بەدیوار بکریٚ[2]

لەئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرمویٚ: مـن‌و عەبدوڵڵای کوڕی یەسار؛ (مەولای مەیمونەی خێزانی پێغەمبەر، دروودی خودای لەسەر بیٚ) چووینە لای ئەبو جوهەیمی کوڕی (الحارث)ی کوڕی (الصمة)ی ئەنصاری، ئەبو جوهەیم وتی: پێغەمبەر لەلای (بیئری جەمەلەوە)[3] دەهاتەوە. پیاوێك توشی بوو سڵاوی لیٚ کرد، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیٚ) وەڵامی سڵاوەکەی نەدایەوە، هەتا ڕوی کردە دیوارێك مەسحی دەم‌و چاوو دەست‌و باسکی خۆی پیٚ کرد، پاشان وەڵامی سڵاوی کابرای دایەوە.[4]

حوکمەکانی خوێنی عادەی مانگانەو خوێنی پاش منداڵبوون

خوێنی عادەی مانگانە (حیض): خوێنێکە لای ئافرەتان ناسراوو ئاشکرایە، لە شەرعدا ئەندازەیەك نیە بۆ زۆری‌و کەمی بەڵکوو ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ عادەت.

خوێنی پاش منداڵبوون (النفاس) ئەو خوێنەیە بەهۆی منداڵبوونەوە دێتە دەرەوە. زۆریەکەی چل ڕۆژە.

لە ئەممو سەلەمەوە (ڕەزای خودای لیٚ بیٚ) ڕیوایەتکراوە، دەڵیٚ: ئافرەتە زەیستانەکان لەڕۆژگاری پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بیٚ) چل ڕۆژ

---

[1] المحلى لإبن حزم ج٢/٧٤.

[2] دیوارەکە گڵ بیٚ یان بەرد بیٚ، بۆیە کرابیٚ یان نا.

[3] شوێنێکە نزیك مەدینە.

[4] متفق علیه: خ (١/٤٤١/٣٣٧)، م (١/٢٨١/٣٦٩) معلقا، د (١/٥٢١/٣٢٥)، ن (١/١٦٥).

دادەنیشتن واتە: نە نوێژو نە ڕۆژو نە سەرجێی ژنو مێردییان ئەنجام نەدەدا.[١]

هەرکاتێك ئافرەتە زەیستانەکە بینی پاکبۆتەوە پێش تەواوبوونی چل ڕۆژەکە، ئەوە غوسڵ دەکاو پاك دەبێتەوە، ئەگەر دوای غوسڵ کردنەکەو دوای تێپەڕبوونی چل ڕۆژەکە خوێنی بینی ئەوە بەتەواوبوونی چل ڕۆژەکە غوسڵ دەکاو پاك دەبێتەوە. ئەو خوێنەی دەیبینی بەخوێنی زەیستان (نفاس) ناژمێردرێ.

ئەوەی لەسەر ئافرەتی حائیضو زەیستان حەرامە

هەرکارێك بۆ بێ دەستنوێژ دروست نەبێ بۆ حائیضو زەیستانیش حەرامە، زیاد لەو شتانەیش ئەمانەشی لەسەر حەرامن.

١- ڕۆژوو گرتنی لێ حەرامە، کاتێك پاکبۆوە ڕۆژوەکانی دەگرێتەوە.

موعاذە: دەگێڕێتەوە دەڵێ: پرسیارم لەخاتو عائیشە کرد وتم: ئەوە بۆ ئافرەت کە دەکەوێتە عادەی مانگانەوە نوێژ ناکاو ڕۆژوو ناگرێ: کە پاکبۆوە دەبێ ڕۆژوەکانی بگرێتەوە، کەچی نوێژەکانی ناگێڕێتەوە؟ لەوەڵامدا فەرمووی: یەکێك لەئێمەی ئافرەت لەگەڵ پێغەمبەردا دەبوینو دەکەوتینە عادەی مانگانەوە، فەرمانمان پێ دەکرا ڕۆژو بگرینەوە، بەڵام فەرمانمان پێ نەدەکرا بەگێڕانەوەی نوێژەکانمان.[٢]

٢- جوتبوون سەرجێی کردن، ئاماژە بە فەرمایشتی پەروەردگار کە دەفەرموێ: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُواْ النِّسَاء فِي الْمَحِيضِ

---

[١] حسن صحيح: (ص. جه ٥٣٠)، د (١/٥٠١/٣٠٧)، ت (١/٩٢/١٣٩)، جه (١/٢١٣/٦٤٨).

[٢] متفق عليه: م (١/٢٦٥/٣٣٥) وهذا لفظه، خ (١/٤٢١/٣٢١)، ت (١/٨٧/١٣٠)، د (٢٥٩/١/٤٤٤)، جه (١/٢٠٧/٦٣١).

وَلاَ تَقْرَبُـوهُنَّ حَتَّـىَ يَطْهُـرْنَ فَـإِذَا تَطَهَّـرْنَ فَـأْتُوهُنَّ مِـنْ حَيْـثُ أَمَـرَكُمُ اللّـهُ – البقرة/٢٢٢}. پرسیارت لێ دەکەن ئەی پێغەمبەرا دەربارەی خوێنی عادەی مانگانەی ئافرەت، بڵێ: ئەوە خوێنێکی سورشتیەو ئەزیەتو نەخۆشییەکە توشی ئافرەت دەبێ، لەماوەی هەبوونی ئەو حاڵەتەدا خۆتان لەئافرەت کەنارگیر بکەنو لێیان نزیك مەبنەوە، کە لەو خوێنە پاك بوونەوە، دەتوانن بچنە لایانو سەرجێیان لەگەڵدا بکەن بەو شێوەی خودا فەرمانی پێ کردوون. هەروەها ئاماژە بە فەرمودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: « اصْنَعُوا كُلَّ شَيْءٍ إِلاَّ النِّكَاحَ ».[1] ئەوکاتەی ئافرەت لەعادەی مانگانەی دایە بۆ مێردەکەی ڕەوایە هەموو شتێکی لەگەڵدا بکا جگە لەجوتبوون. واتە: لەکاتی بێنوێژی ئافرەتدا هەموو شتێکیان لەگەڵ بکەن جگە لەجوتبوون.

حوکمی کەسێك چووەلای ئافرەتی بێنوێژو تێکەوتوو لەعادەی مانگانە

ئیمامی نەوەوی دەفەرموێ: ئەگەر موسوڵمانێك پێی وابوو جوتبوون لەگەڵ ژنی لەعادەی مانگانەکەوتوو (حائض) لەپێشەوەرا حەڵاڵە بەکافرو لەئاین هەڵگەڕاوە حسێب دەکرێ. ئەگەر پیاوێك لەکاتی عادەی مانگانەدا چووە لای خێزانەکەی پێی وانەبوو حەڵاڵە، جا یان لەبیری چوبوەوە، یان نەیدەزانی خێزانەکەی لەوحاڵەدایە، یان نەیدەزانی حەرامە، یان زۆریان لێ کرد ئەو کارە بکاو ناچاریان کرد، ئەوە گوناهی ناگاتیو کەفارەتو فەرمبووشی لەسەر نیە، ئەگەر بە ئەنقەست لەگەڵ ژنەکەی جوتبوو، دەیزانی ژنەکە لەعادەی مانگانەدایەو حەرامیشە، کەسیش زۆری لێ نەکردبوو

[1] صحیح: (ص. جـه ٥٣٧)، م (١/٢٤٦/٣٠٢)، د (١/٤٣٩/٢٥٥)، ت (٤/٢٨٢/٤٠٦٠)، جـه (٦٤٤/١/٢١١)، ن (١/١٥٢).

بەویستو ئیختیاری خۆی ئەوکارەی کرد، ئەوە بێگومان تاوانی گەورەی ئەنجام داوە.

ئیمامی شافیعی فەرموویەتی ئەو کارە گوناهی کەبیرەیەو واجبە لەسەری تۆبە بکا، ئەمجار ئاخۆ کەفارەتی لەسەر یان نا؟

ئەوەوی دەڵێ: من دەڵێم رای پەسەند ئەوەیە کەفارەتی لەسەرە کە کەفارەت بدا[1] ئەمەیش بەپێی ئەو حەدیثەی ئیبنو عەبباس لە پێغەمبەرەوە (درودی خودای لەسەر بێ) ریوایەتی کردووە کە دەربارەی کەسێك بچێتە لای خێزانی لەعادەی مانگانەدا فەرموویەتی: « يَتَصَدَّقُ بِدِينَارٍ أَوْ نِصْفِ دِينَارٍ».[2] لەپای ئەو تاوانە دینارێك یان نیو دینار دەکا بەخێر.

ئەو تەخیرییەی لەحەدیثەکەدا چەسپاوە دەگەڕێتەوە بۆ جیاوازی نێوان چوونە لای لەسەرەتای هاتنی خوێنەکەو کۆتای عادەکە لەبەر ئەو فەرموودەیەی ئیبنو عەبباس بە مەوقوفی ریوایەتی کردووە: کە دەڵێ: (ان أصابها في فور الدم تصدق بدينار وإن كان في آخره فنصف دينار)[3].

حاڵەتی هەمیشە خوێنی (الإستحاضة)

ئیستیحاضە: جۆرە خوێنێکە کە غەیری کاتی هاتنە دەرەوەی خوێنی عادەی مانگانەو خوێنی دوا منداڵبوون دێتە دەر، یان یەکسەر دوای ئەوان دێتە دەر، جا ئەگەر حاڵەتی یەکەم بوو ئەوە ئاشکراو دیارەو لێك جیادەکرێنەوە. ئەگەر حاڵەتی دووەم بوو، ئەوە تێدەفکرین. ئەگەر

---

[1] شرح النووي على مسلم ج٣/٢٠٤.

[2] صحيح (ص. جه ٥٢٧)، م (١/٢٤٦/٣٠٢)، د (١/٤٣٩/٢٥٥)، ت (٤/٢٨٢/٤٠٦٠)، جه (٦٤٤/١/٢١١)، ن (١/١٥٢).

[3] صحيح موقوف (ص. د ٢٣٨)، د (١/٢٤٩/٢٦٢).

ئافرەتەکە (معتادة) بوو واتە: عادەی مانگانەی ڕێكو پێكو زاندراو بوو، ئەوە چی لە عادەی مانگانەی زیادبێ، بەخوێنی ئیستیحاضە (هەمیشە خوێن) دادەندرێ. ئاماژە بە فەرمایشتی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کە بە ئوممو حەبیبەی فەرموو: « امْكُثِي قَدْرَ مَا كَانَتْ تَحْبِسُكِ حَيْضَتُكِ ثُمَّ اغْتَسِلِي وَصَلِّي».[1] بەئەندازەی ماوەی عادەی مانگانەی خۆت خۆت بگرەو، پاشان غوسڵ بکەو نوێژ بەجێ بێنە.

ئەگەر ئافرەتە خوێن بەربووەکە جوداوازی نێوان دوو خوێنەکەی بۆدەکرا، ئەوە خوێنی حەیزەکە، خوێنێکی گەشو ڕەشو ناسراوە، ئافرەت بۆخۆیان باش دەیناسن. ئەگەر وانەبوو ئەو خوێنی ئیستیحاضەو هەمیشە خوێنە. ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کە ئاراستەی فاطیمەی کچی ئەبو حوبەیشی کرد فەرمووی: (اذا كان دم الحيض فأنه أسود معروف فأمسكي عن الصلاة، فإذا كان الآخر فتوضئ فإنما هو عرق).[2] ئەگەر خوێنەکە خوێنی حەیز بوو ئەوە خوێنێکی گەشو ڕەشو ناسراوە، لەو ماوەدا واز لەنوێژ کردن بێنە، ئەگەر خوێنەکە ڕەنگی بەو جۆرە نەبوو، ئەوە دەستنوێژ بگرەو نوێژ بکە چونکە ئەو خوێنی حەیز نیە.

ئەگەر ئافرەتەکە بە حاڵەتی هەمیشە خوێنیو خوێن بەربوویی ڕەسیدە بوو، نەیدەتوانی جوداوازی بخاتە نێوان خوێنەکانو بۆی لێك نەدەکرانەوە ئەوە بەگوێرەی ئافرەتی خزمو هاو نیشتمانی خۆی حیسابی بۆ دەکرێ.

---

[1] صحيح: (الإرواء/٢٠٢)، م(٣٣٤-٦٥-١/٢٦٤).

[2] صحيح: (الإرواء/٢٠٤)، ن(١/١٨٥)، د(٢٨٣/١/٤٧٠).

ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ): کە بە حەمنەی کچی جەحشی فەرموو: « إِنَّمَا هَذِهِ رَكْضَةٌ مِنْ رَكَضَاتِ الشَّيْطَانِ فَتَحَيَّضِي سِتَّةَ أَيَّامٍ أَوْ سَبْعَةَ أَيَّامٍ فِي عِلْمِ اللَّهِ ثُمَّ اغْتَسِلِي حَتَّى إِذَا رَأَيْتِ أَنَّكِ قَدْ طَهُرْتِ وَاسْتَنْقَأْتِ فَصَلِّي ثَلَاثًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً أَوْ أَرْبَعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً وَأَيَّامَهَا وَصُومِي فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِئُكِ وَكَذَلِكَ فَافْعَلِي فِي كُلِّ شَهْرٍ كَمَا تَحِيضُ النِّسَاءُ وَكَمَا يَطْهُرْنَ مِيقَاتَ حَيْضِهِنَّ وَطُهْرِهِنَّ».[1] ئەوە سەر لێ شێواندنێکی شەیتانە، وای لێ دەکا نەزانێ کامە خوێنی حەیزەو کامە خوێنی (ئیستیحاضە)یە، بە حەمنەی فەرموو: شەش رۆژ یان حەوت رۆژ خۆت بەبێ نوێژ دابنێ، باش ورد بەرەوە لەحاڵی ئافرەتی بێ نوێژ لەخزمو کەسو کارو هاوتەمەنی خۆت، بۆئەوەی پەی بەری بە ماوەی بێنوێژی راستەقینەی خۆت بەقیاس بۆسەر عادەی مانگانەی ئەوان، دەق وەکوو ئەو ماوەیەی لەزانستی خودادا هەیە. پاشان خۆت پاك بشۆرەو بیستو سێ شەو بەرۆژەکانیەوە یان بیستو چوار شەو بەرۆژەکانیەوە نوێژی خۆت بکەو رۆژوی خۆت بگرە.

ئیتر ئەمەت بەسە، هەموو مانگێك بەم شێوە عادەی مانگانەت بڕیاربدە، ماوەی بێنوێژی خۆت بەرامبەر بکە بەماوەی بێ نوێژی ژنانی تر لە خزمو هاوتەمەنانت، ماوەی پاکیو بێ نوێژی خۆت بە (قیاس) بۆسەر حاڵی ئەوان دیاری بکە.

ئەو حوکمانەی تایبەتن بە ئافرەتی هەمیشە بێنوێژ (مستحاضة)

هیچ شتێ لەوانەی لەسەر ئافرەتی حەیزدار حەرام دەبێ، لەسەر ئافرەتی هەمیشە بێ نوێژ حەرام نابێ، وەڵێ ئەوەندە هەیە پێویستە ئافرەتی موستەحاضە بۆ هەموو نوێژێك دەستنوێژ بگرێ. بە پێی فەرموودەی

---

[1] حسن: (الإرواء/٢٠٥)، د(٢٨٤/٤٧٥/١)، ت(١٢٨).

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کە ئاراستەی فاطیمەی کچی ئەبو حوبەیشی کرد؛ پێی فەرموو: « ثُمَّ تَوَضَّئِي لِكُلِّ صَلاَةٍ».[1] واتە: ئەمجار دەستنوێژ بگرە بۆ هەموو نوێژێك. سوننەتە بۆ ئافرەتی هەمیشە بێنوێژ بۆ هەموو نوێژێك غوسڵ بکا، وەکوو لەوەپێش لەباسی غوسڵە سوننەتەکاندا تێپەڕی.

كتاب الصلاة

باسی نوێژ

وشەی (صلاة) لە زماندا بەمانا نزاو پاڕانەوەیە بەخێر قورئان دەفەرموێ: (وَصَلِّ عَلَيْهِمْ). واتە: دوعای خێریان بۆبکە. لە زاراوەی شەرعدا (صلاة) بریتییە لە کۆمەڵێك گوفتارو ڕەفتار: کە بەگوتنی (الله أكبر) دەست پێدەکرێن و بەسەلامدانەوە کۆتاییان دێ، وێڕای لەبەرچاو گرتنی چەند مەرجێکی تایبەتی.[2]

نوێژی فەرز پێنج نوێژن. نوێژی نیوەڕۆ، نوێژی عەصر، نوێژی شێوان، نوێژی خەوتنان، نوێژی بەیانی.

لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لەو شەوەدا کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شەوڕەوی پێ کرا پەنجا نوێژ لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرزکرا، پاشان لێیان کەم کرایەوە تابوونە پێنج نوێژ. ئەمجار بانگ لە پێغەمبەر کرا (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەی موحەممەد! ئەوە بزانە بڕیاری من گۆڕانکاری بەسەردا نایە، ئەتۆ بەکردنی ئەم پێنج نوێژە پاداشی پەنجا نوێژت هەیە.[3]

---

[1] صحيح: (ص.جة/٥٠٧)، د(١٩٥/٤٩٠/١)، جة(٦٢٤/٢٠٤/١).

[2] مغني المحتاج (ج ١/١٢٠).

[3] متفق عليه: ت(٢١٣/١٣٧/١) هكذا مختصراً واخرجه مطولاً خ(٣٨٨٧/٢٠١/٧).

له طەلحەی کوڕی عوبەیدیلاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کابرایەکی عەرەبی دەشتەکی هاتە خزمەت پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ)، قژ ژاکاو، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! پێم بڵێ: خودا ڕۆژی چەند نوێژی لەسەر فەرزکردوم، پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ ، إلاَّ أنْ تَطَّوَّعَ شَيْئًا». لە شەوو ڕۆژێکدا پێنج نوێژت لەسەر فەرزکراوە، جگە لەنوێژی سوننەت کە بۆ خۆت بە ویستی خۆت بتەوێ نوێژی سوننەت بکەی.

پلەو پایەی نوێژ لە ئایندا

له عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « بُنِيَ الإسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أنْ لاَ إلَهَ إلاَّ اللَّهُ وَأنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإقَامِ الصَّلاَةِ وَإيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ».[1]

ئایینی ئیسلام لەسەر پێنج پایە بنیات نراوە:

یەکەم: شایەتیدان بەوەی هیچ خودایەك نیە شیاوی پەرستش و بەندایەتی بۆ کردن بێ جگە لە (الله)، هەروەها شایەتی دەدەم: کە حەزرەتی موحەممەد ڕەوانەکراوی پەروەردگارە.

دووەم: بەجێهێنانی نوێژ.

سێیەم: دەرکردنی زەکات لە ماڵو سامان.

چوارەم: حەجکردنی ماڵی خودا.

پێنجەم: ڕۆژوو گرتنی مانگی ڕەمەزان.

---

[1] متفق عليه: م(١٦-٢٠-١/٤٥) وهذا لفظه، خ(٨/٤٩/١)، ت(٢٧٣٦/١١٩/٤)، ن(١٠٧/٨).

حوکمی نوێژ نەکەر

موسوڵمانان کۆڕایان هەیە لەسەر ئەوە کەسێك ئینکاری فەرزبوونی نوێژ بکا کافر دەبێ‌و لە چوارچێوەی ئایینی ئیسلام دەردەچێ، بەڵام ڕاجیاییان تێکەوتووە دەربارەی کەسێك نوێژ نەکاو بڕواشی وابێ واجبە، هەندێك دەڵێن: کافر دەبێ، هەندێك دەڵێن: تاوانبار دەبێ‌و لە ئایین دەرناچێ. هۆکاری ئەم ڕاجیاییە، چەند حەدیسێکن لە پێغەمبەرەوە ڕیوایەتکراون: بەزەقی‌و ئاشکرا ئەوە جوداوازییە دەخەنە نێوان نوێژ نەکەری تەمبەڵ‌و لاسار لەگەڵ نوێژ نەکەری بێ بڕواو مونکیر.

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشِّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكَ الصَّلاَةِ»[1]: بێگومان نێوانی مرۆڤو کوفرو هاوبەشپەیداکردن وازهێنانە لەنوێژ.

نوێژ نەکردن

لە بورەیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: «الْعَهْدُ الَّذِى بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلاَةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ».[2] ئەو عەهدو پەیمانەی لەنێوان ئێمەی موسوڵمان‌و ئەوانی کافردا هەیە بریتییە لەنوێژ، نوێژ نیشانەی جیاکردنەوەی ئێمەیە لە ئەوان. جا کەسێك بە ئەنقەست نوێژ نەکا ئەوە بێگومان کافرە. وەڵێ ڕای پەسەند لای زانایانی ئیسلام ئەوەیە: کە مەبەست بە کوفر لێرەدا کوفری بچوکە: کە نابێتە هۆکاری دەرچوونی مرۆڤ

---

[1] صحيح: (ص.ج/٢٨٤٨)، م(١/٨٢/٨٨) وهذا لفظه. د(٤٦٥٣/١٢/٤٣٦). ت(١٢٧/٤/٢٧٥)، جة(١٠٧٨/١/٣٤٢).

[2] صحيح: (ص.ج/٨٨٤)، جة(١٠٧٩/١/٣٤٢)، ن(١/٢٣١)، ت(٢٧٥٦/١/١٢٥).

لەئايين، بە لەبەرچاو گرتنی ئەم رایە دەتوانین جەمع بکەین لەنێوان ئەم فەرمودانەو فەرمودەی تر کە هەندێکیان ئەمانەن:

لە عوبادەی کوڕی صامیتەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: «خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْعِبَادِ مَنْ أَتَى بِهِنَّ لَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئاً اسْتِخْفَافاً بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يَأْتِ بِهِنَّ فَلَيْسَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ».[1]:

پێنج فەرزی نوێژ لە شەوو ڕۆژێکدا خودا پێویستی کردوون لەسەر بەندەکان، کەسێك بەرێكو پێکی بەجێیان بێنێ هیچ نوێژێك نەفەوتێنێ بەهۆی کەمتەرخەمییەوە یان بەهەند نەگرتنیان، ئەوە خودا وادەی داوە بیخاتە بەهەشتەوە، کەسێك بەجێیان نەهێنێ، ئەوە هیچ عەهدو پەیمانێکی لای خودا نیە، مەیلی لێ بێ سزای دەدا مەیلی لێ بێ لێی خۆش دەبێ.

کە دەبینین پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کاری ئەو کەسەی بەرێكو پێکی نوێژەکانی بەجێ ناهێنێ، دەخاتە مەشیئەتی پەروەردگارەوە، بۆمان دەردەکەوێ کە نوێژ نەکردن ناچێتە پلەی کوفرو شیرکەوە، ئاماژە بەدەقی ئایەتی {إِنَّ اللّهَ لاَ يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاء وَمَن يُشْرِكْ بِاللّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا - النساء/٤٨}. پەروەردگار هەرگیز لەوە خۆشنابێ هاوەڵی بۆ دابندرێ، ئەوە تاوانێکە خودا بڕیاری داوە لێی خۆش نەبێ، بەڵام تاوانی تر بە مەشیئەتی خۆی یان سزای دەدا، یان لێی دەبورێ.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم بیست دەیفەرموو: « إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصَّلاَةُ الْمَكْتُوبَةُ فَإِنْ أَتَمَّهَا وَإِلاَّ قِيلَ انْظُرُوا هَلْ لَهُ مِنْ تَطَوُّعٍ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ أُكْمِلَتِ الْفَرِيضَةُ مِنْ

---

[1] صحيح: (ص.جة/١١٥٠)، ط(٩٠/٣٦٦)، حم(٢/٢٣٤/٨٢)، د(٢/٩٣/٤٢١)، جة(١٤٠١/١/٤٤٩)، ن(١/٢٣٠).

تَطَوُّعِهِ ثُمَّ يُفْعَلُ بِسَائِرِ الأَعْمَالِ الْمَفْرُوضَةِ مِثْلُ ذَلِكَ».[١] یەكەم شتێك كە رۆژی قیامەت لێپرسینەوەی لەسەر دەكرێ لەگەڵ مرۆڤی موسوڵمان نوێژە فەرزەكانن، جا ئەگەر لەو لێكۆڵینەوە بەسەرفرازی رزگاری بوو ئەوە باشە، خۆ ئەگەر لەنوێژە فەرزەكاندا كەمو كورتی هەبوو، دەگوترێ بڕوانن: ئاخۆ نوێژی سوننەتی هەن؟ ئەگەر هەیبوو، كەمو كورتی فەرزەكانی پێ تەواو دەكرێ، پاشان بەو جۆرە مامەڵە لەگەڵ كارە فەرزەكانی تری دەكرێ.

لە حوزەیفەی كوڕی (ألیمان)ەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (ئاایینی ئیسلام كاڵ دەبێتەوە تینو كاریگەری نامێنێ وەكوو چۆن قوماش رەنگو گوڵی كاڵ دەبنەوە، هەتا وای لێ دێ نازاندرێ رۆژوو چیەو نوێژ چیە، تاعەتو حەجو خێرو صەدەقە چیە، وای لێ دێ قورئان دەسڕدرێتەوە لە شەوێكدا ئایەتێكی لێ نامێنێتەوە، چەند كۆمەڵێك لە خەڵكان دەمێننەوە پیرەمێردو پیرەژن دەڵێن: ئێمە باوكو باپیری خۆمانمان دیوەو لێمان بیستوون دەیانگوت: (لا الە الا الله) ئێمەیش لاسایی ئەوان دەكەینەوە قسەكەی ئەوان دەڵێینەوە) صیلە بە حوزەیفەی گوت: جا كە ئەوان نوێژو رۆژو حەجو خێرو خێرات نەزانن، گوتنی (لا اله الا الله) چ سودێكیان پێ دەگەیەنێ؟! حوزەیفە روی لێ وەرگێڕا، صیلە دوبارە هەمان پرسیارو دەستەواژەی ئاراستە كردەوە تاسێجارو هەموو جارێ حوزەیفە روی لێ وەردەگێڕا، دوایی حوزەیفە روی كردە صیلەو وتی: گوتنی (لا اله الا الله) رزگاریان دەكا لەئاگر سێجار ئەو قسەی دووبارە كردەوە.[٢]

---

[١] صحيح: (ص.جة/١١٧٢)، جة(١٤٢٥/١/٤٥٨) وهذا لفظه، ت(٤١١/١/٢٥٨)، ن(١/٢٣٢).

[٢] صحيح: (ص.ج/٣٢٧٣)، جة(٤٠٤٩/٢/١٣٤٤).

نوێژ لەسەر کێ واجبە؟

نوێژ واجبە لەسەر هەموو موسوڵمانێکی ڕەسیدەو عاقڵ. ئیمامی عەلی دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلاَثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ». [1] ئەرك‌و بەرپرسیاریەتی لەسەر سێ جۆر مرۆڤ هەڵگیراوە نوستوو تا بەخەبەر دێ، منداڵ تا ڕەسیدە دەبێ، شێت هەتا عاقڵ دەبێ.

پێویستە سەرپەرشتیاری منداڵ فەرمان بە منداڵەکە بکا: بەنوێژ کردن – هەرچەندە نوێژی لەسەر واجب نیە – بۆئەوەی لەسەر نوێژکردن ڕابێ‌و باری پێوە بگرێ.

لە عەمری کوڕی شوعەیبەوە، لەباوکییەوە لە باپیریەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مُرُوا أَوْلاَدَكُمْ بِالصَّلاَةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ سِنِينَ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ». [2] ئامۆژگاری منداڵەکانتان بکەن بە نوێژکردن کاتێ دەگەنە تەمەنی حەوت ساڵی. هەڵیان بنێن بۆ ئەنجامدانی نوێژ لە تەمەنی دە ساڵیدا، جێگای نوستنیشیان لێك جیابکەنەوە.

کاتەکانی نوێژ

لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: حەزرەتی جوبرائیل هاتە لای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموو هەڵسە نوێژ بکە، لەکاتێکدا خۆر لە ناوقەدی ئاسمان لایدابوو نوێژی نیوەڕۆی کرد، پاشان لەکاتی عەصردا هاتەوە لای پێی فەرموو: هەڵسە نوێژی عەصر بکە، نوێژی

---

[1] صحيح: (ص.ج/٣٥١٣)، د(٤٣٨٠/٧٨/١).

[2] حسن (ص. ج/٥٨٦٨)، د(٤٩١/١٦٢/٢) وهذا لفظه حم(٨٤/٢٢٨/٢)، ك(١/١٩٧).

عەصری بەجێ هێنا کاتێك سێبەری هەموو شتێك بە ئەندازەی شتەکە خۆی بوو، پاشان لەکاتی خۆرئاوابوون هاتەوە لای و فەرمووی: هەڵسە نوێژی مەغریب بکە، نوێژی مەغریبی ئەنجامدا کاتێك خۆر ئاوابوبوو، پاشان کاتی خەوتنان هاتەوە لای فەرمووی: هەڵسە نوێژی خەوتنان بکە، ئەویش هەڵسا نوێژی خەوتنانی ئەنجامدا، کاتێك سورایی کەناری ئاسمان نەمابوو، پاشان بەیانی هاتەوە لای پێی فەرموو: هەڵسە نوێژی بەیانی ئەنجام بدە، نوێژی بەیانی کرد کاتێك روناکایی بەیانی دیاری دا، یان کاتێك کە روناکایی فەجر لە کەناری ئاسمان پرتەو بەخش بوو. بۆ رۆژی دوایی حەزرەتی جوبرائیل هاتەوە لای بۆ دیاریکردنی کاتی نوێژی نیوەڕۆ پێی فەرموو: هەڵسە نوێژی نیوەڕۆ بکە، نوێژی نیوەڕۆی ئەنجامدا کاتێك سێبەری هەموو شتێك بە ئەندازەی خۆی لێ هاتبوو. پاشان بۆ نوێژی عەصر هاتەوە لای فەرمووی: نوێژی عەصر بەجێ بێنە، ئەویش نوێژی کرد لەکاتێکدا سێبەری هەموو شتێك دوو چەندانەی خۆی لێ هاتبوو، پاشان کاتی نوێژی شێوان هاتەوە لەهەمان کاتی دیاریکراوی رۆژی یەکەمدا نوێژی شێوانی کرد، پاشان کاتی نوێژی خەوتنان هاتەوە نیوەی شەو رۆیشتبوو، یان سێیەکی شەو رۆیشتبوو نوێژی عیشای کرد، پاشان بۆ نوێژی بەیانی، کاتێك کە بەتەواوی دونیا روناك بوبوەوە، فەرمووی: هەڵسە نوێژی بەیانی بکە، ئەمجار فەرمووی: نێوان ئەم دوو کاتانە بۆ هەموو نوێژەکان کاتی نوێژە[1].

ئیمامی تیرمیذی: فەرموویەتی: موحەممەدی کوڕی ئیسماعیلی بوخاری فەرموویەتی: راسترین حەدیث دەربارەی کاتەکانی نوێژ حەدیثی جابیرە.

١- نوێژی نیوەڕۆ کاتەکەی لەلادانی خۆر لە ناوەڕاستی ئاسمان دەست پێ دەکا تاوای لێ دێ سێبەری هەموو شتێك بە ئەندازەی خۆوی لێ دێ.

---

[1] صحيح: (الإرواو/٢٥٠)، حم(٩٠/٢٤١/٢)، ن(١/٢٦٣).

٢- نوێژی عەصر: کاتەکەی لەوساتەوەختەوە دەست پێ دەکا کەسێبەری هەموو شتێك بە ئەندازەی خۆی لێ بێ، تا خۆرئاوابوون.

٣- نوێژی شێوان: کاتەکەی لەخۆرئاوابوونەوەیە تا ئاوابوونی سورایی کەناری ئاسمان (الشفق الأحمر)، ئەمەیش بەگوێرەی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «وَقْتُ صَلاَةِ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَغِبِ الشَّفَقُ».[1] کاتی نوێژی شێوان لە خۆرئاوابوونەوەیە هەتا سورایی فەراخی ئاسمان دیاربێ.

٤- نوێژی خەوتنان: کاتەکەی لە ئاوابوونی سورایی ئاسمانەوەیە تا نیوەی شەو، ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «وَقْتُ صَلاَةِ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ الأَوْسَطِ».

٥- نوێژی بەیانی: کاتەکەی لە روناکبوونەوەی ئاسۆی ئاسمانە تا خۆر دەردەکەوێ. بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کە دەفەرموێ: (وَوَقْتُ صَلاَةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ)[2] کاتی نوێژی بەیانی لە دەرکەوتنی فەجری صادقەوە دەست پێ دەکا تا خۆر دەردەکەوێ.

مەبەست بە (صلاة الوسطى) چیە؟

قورئان دەفەرموێ: {حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ – البقرة/٢٣٨} ئاگاداری نوێژەکان بکەن و بە رێك و پێکی و لەکاتی خۆیاندا، بەتایبەتی نوێژی ناوەڕاست واتە نوێژی عەصر. بەملکەچی و لێبڕانەوە بەندایەتی خودا بکەن.

---

[1] حسن: (الإرواء١/٢٦٨)، م(٦١٢-١٧٣-١/٤٢٧) وهذا لفظه، د(٢/٦٧/٣٩٢)، ن(١/٢٦٠)، ت(١/١٠١/١٥٠).

[2] حسن (الإرواء ١/٢٦٨) المصادر السابقة.

له ئیمامی عەلییەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: ڕۆژی ئەحزاب پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «شَغَلُونَا عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى صَلاَةِ الْعَصْرِ مَلأَ اللَّهُ بُيُوتَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا».[1] کەلەکۆمەکیکارە کافرەکان وایان لێ کردین نوێژی عەصرمان لەیادبچێو لەکاتی خۆیدا بۆمان نەکرێ، خودا ماڵەکانیان پڕبکا لەئاگر.

واباشە نوێژی نیوەڕۆ جگە لەکاتی گەرمای زۆر لەسەرەتای کاتدا بکرێ

جابیری کوڕی سەمورە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو هەر لەگەڵ خۆر لەنیوەی ئاسمان کلا دەبوو نوێژی نیوەڕۆی بەجێ دێنا.[2]

واباشە لەکاتی گەرمادا نوێژی نیوەڕۆ دوابخرێ

ئەبو هورەیرە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەفەرموێ: پێغەمبەری خودا فەرمووی: « إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ». ئەگەر گەرما بەهێزبوو نوێژی نیوەڕۆ دوابخەن تا کەمێك تینی گەرما دەڕواو سێبەر دادەکەون. چونکە گڕەی گەرمای نیوەڕۆ لە هاڵاوی دۆزەخە.[3]

له ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو نوێژی عەصری دەکرد هێشتا خۆر بەرزبوو شۆڕ

---

[1] صحيح: مختصر م(٢١٧)، م(٦٢٧ – ٢٠٥ – ١/٤٣٧).

[2] صحيح: (الإرواء/٢٥٤)، م(٦١٨/٤٣٢/١).

[3] متفق عليه: م(٦١٥/٤٣٠/١) وهذا لفظه خ(٥٣٣/١٥/٢)، د(٣٩٨/٧٥/٢)، ت(١٥٧/١٠٥/١)، ن(١/٢٤٨)، جة(٦٧٧/٢٢٢/١).

نەبووبووەوە، کابرا نوێژی عەصری لەگەڵ پێغەمبەردا دەکرد دوایی دەڕۆیی بۆ (الموالی)[١] و دەهاتەوە ناو مەدینە هێشتا خۆر بەرزبوو.[٢]

تاوانی فەوتاندنی نوێژی عەصر

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەری خودا فەرموویەتی: «الَّذِي تَفُوتُهُ صَلاَةُ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ».[٣] کەسێك نوێژی عەصری فەوتا، دەبێ وابزانێ: کە ماڵو خێزانی کەم بۆتەوە، واتە: چەندی پێ ناخۆشە ماڵو خێزانی بفەوتێو کەم بکا، دەبێ ئەوەندەشی پێ ناخۆش بێ نوێژی عەصری بفەوتێ.

لە بورەیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ تَرَكَ صَلاَةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ».[٤] کەسێك نوێژی عەصر نەکا، کردەوە چاکەکانی پوچ دەبنەوە.

تاوانی کەسێك نوێژی عەصر دوابخا تاکاتی زەردەپەڕ

لەئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: « تِلْكَ صَلاَةُ الْمُنَافِقِ يَجْلِسُ يَرْقُبُ الشَّمْسَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ قَامَ فَنَقَرَهَا أَرْبَعًا لاَ يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهَا إِلاَّ قَلِيلاً».[٥] دواخستنی نوێژی عەصر بۆ کاتی زەردەپەڕ ئەوە شێوە نوێژکردنی دووڕووە، رادەوەستێ چاودێری خۆر دەکا تا دەگاتە (نێوان دوو شاخی شەیتان)ئەوکاتە

---

[١] الموالی: شوێنێکە لە دەوروبەری مەدینە.

[٢] متفق علیه: خ(٢/٢٨/٥٥٠)، م(١/٤٣٣/٦٢١).

[٣] متفق علیه: م(١/٤٣٥/٦٢٦)، خ(٢/٣٠/٥٥٢)، د(٢/٨٤/٤١٠)، ت(١/١١٣/١٧٥)، ن(١/٢٣٨).

[٤] صحیح: (ص.ن/٤٩٧)، خ(٢/٣١/٥٥٣)، ن(١/٢٣٦).

[٥] صحیح(ص.د/٣٩٩)، م(٢١/٤٣٤/٦٢٢) وهذا لفظه (٢/٨٣/٤٠٩)، ت(١/١٠٧/١٦٠)، ن(١/٢٥٤).

هەڵدەستێ وەكوو مریشك چەند جارێك دەندوك بەزەویدا دەدا گوایە نوێژ دەكاو سوژدە دەبا، كەم كەم نەبێ یادی خودا ناكا.

واباشە نوێژی شێوان زوو ئەنجام بدرێو دوانەخرێ

لە عوقبەی كوڕی عامیرەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ أَوْ عَلَى الْفِطْرَةِ مَا لَمْ يُؤَخِّرُوا الْمَغْرِبَ حَتَّى تَشْتَبِكَ النُّجُومُ». ئوممەتی من لەناو خێرو چاكەدا دەبن یان لەسەر فیترەتو ئایین بەردەوامن، بەمەرجێ نوێژی شێوان دوانەخەن بۆ كاتێك شەو تاریك دەبێو ئەستێرەكان تێك دەچەرژێن.[١]

لە سەلەمەی كوڕی (الأكوع)ەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: كە پێغەمبەری خودا عادەتی وابوو: كەخۆر ئاوادەبوو خۆی لەپەردەدا دەشاردەوە نوێژی شێوانی ئەنجام دەدا.

واباشە نوێژی عیشا دوابخرێ تا نەگاتە ئاستی مەشەقەت

لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەفەرموێ: شەوێك پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی خەوتنانی دواخست تاشەو زۆری لێ رۆیی، وە هەتا ئەهلی مزگەوت خەویان لێ كەوت، پاشان تەشریفی هاتە دەرو نوێژی كردو فەرمووی: «إنه لوقتها لَوْلاَ أَنْ يَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي».[٢] ئەم كاتە كاتی هەڵبژێراوەو كاتی باشترە بۆ ئەنجامدانی نوێژی

---

[١] حسن صحيح: (ص.د/٤٠٣)، د(٢/٨٧/٤١٤).

[٢] صحيح: (مختصر. م/٢٢٣)، م(١/٤٤٢-٢١٩-٦٣٨).

خەوتنان، ئەگەر نەبوایە بە ئەرکی قورس لەسەر ئوممەتەکەم بەجێهێنانی نوێژی عیشامان دەخستە ئەمکاتە.

نووستن پێش نوێژی خەوتنانو قسەکردنی بێ سوود دوا ئەنجامدانی مەکروهن

لەئەبو بەرزەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) نووستنی پێش نوێژی عیشای بەلاوە باش نەبوو، هەروا قسەکردنی بێ سودیشی دوا ئەنجامدانی نوێژی خەوتنانی بەلاوە پەسەند نەبوو.[1]

لە ئەنەسەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: شەوێك چاوەڕوانی پێغەمبەرمان کرد (دروودی خودای لەسەر بێ) تا خەریکبوو بگەینە نیوە شەو، ئەوجار تەشریفی هات پێش نوێژی بۆ کردین، پاشان وتاری بۆ خوێندینەوە فەرمووی: «أَلاَ إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا ثُمَّ رَقَدُوا ، وَإِنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِي صَلاَةٍ مَا انْتَظَرْتُمُ الصَّلاَةَ».[2] بزانن خەڵك نوێژیان کردو پاشان نووستن، ئێوە ئەو چاوەڕوانییەتان وابۆ حیساب دەکرێ وەکوو لەنوێژدابن وایە.

واباشە نوێژی بەیانی زووبکرێ (لە تاریكو ڕونی بەیانیدا)

لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: ئافرەتانی موسوڵمان لەگەڵ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئامادەی نوێژی بەیانی دەبوون بە لەچکەو چارۆکەکەیان خۆیان دادەپۆشیو هیچ

---

[1] متفق علیه: خ(٥٦٨/٤٩/٢)، م(٦٤٧-٢٣٧-٤٤٧/١)، د(٣٩٤/٦٩/٢)، ن(٢٤٦/١).

[2] متفق علیه: خ(٦٠٠/٧٣/٢) هذا لفظه، م(٦٤٠/٤٤٣/١)، ن(٢٦٨/١).

شوێنێکی جەستەیان نەدەبینـدرا، پاشـان دەگەڕانـەوە بـۆ ماڵەکانیان لـەدوای بەجێهێنانی نوێژ، لەبەر تاریکی کەس نەیدەناسین.[١]

کەی نوێژکەر واحیساب دەکرێ نوێژی لەکاتدا کردوە؟

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) دەفەرمویێ: « مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلَ أَنْ تَطْلُـعَ الـشَّمْسُ فَقَـدْ أَدْرَكَ الصُّبْحَ ، وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَـةً مِـنَ الْعَـصْرِ قَبْـلَ أَنْ تَغْـرُبَ الـشَّمْسُ فَقَـدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ»[٢]: کەسێك پێ ڕاگەیی پێش خۆرهەڵات ڕکاتێك لەنوێـژی بـەیانی بکا ئـەوە وادادەنـدرێ نوێـژی بـەیانی لـەکاتی خۆیـدا کـردوە، کەسـێك پێڕاگـەیی ڕکاتێـك لەنوێـژی عەصـر پـێش خۆرئـاوابوون ئـەنجام بـدا، ئـەوە مانـای وایـە نوێژی عەصری لەکاتی خۆیدا ئەنجام داوە.

ئەم حوکمە تایبەت نیە بەنوێژی بەیانیو عەصر، بەڵکوو ئـەوە گشتییە بۆ هەموو نوێژێك.

لە ئەبو هورەیرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فـەرمووی: « مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلاَةِ فَقَـدْ أَدْرَكَ الـصَّلاَةَ».[٣] کەسـێك فریابکـەوێ ڕکاتێـك لەنوێـژ لـەکاتی خـۆی دا بکـا ئـەوە فریاکەوتووە هەموو نوێژەکە لەکاتی خۆیدا ئەنجام بدا.

---

[١] متفـــق عليـــــه: خ(١/٥٤/٥٧٨)، م(١/٤٤٥/٦٤٥)، د(٥/٩١/٤١٩)، ن(١/٢٧١)، ت(١/١٠٣/١٥٣)، جة(١/٢٢٠/٦٦٩)؟

[٢] خ(١/٥٦/٥٧٩)، م(١/٤٢٤/٦٠٨)، ن(١/٢٧٣) نحوه.

[٣] متفق عليه: خ(١/٥٧/٥٨٠)، م(١/٤٢٣/٦٠٧)، د(٣/٤٧١/١١٠٨)، ت(٢/١٩/٥٢٣)، ن(١/٢٧٤).

گێڕانەوەی نوێژی فەوتاو

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مَنْ نَسِيَ صَلاَةً أَوْ نَامَ عَنْهَا فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا ».[1] کەسێك نوێژێکی لەیادچوو لەکاتی خۆیدا بیکا، یان خەوی لێ کەوت تا کاتەکەی تێپەڕی ئەو کەفارەتەکەی ئەوەیە کە هەرکاتێ بیری کەوتەوە نوێژەکە بکا.

ئایا کەسێك بەئەنقەست نوێژی نەکرد تا کاتەکەی تێپەڕی بۆی هەیە بیگێڕێتەوە؟

ئیبنو حەزم [2] دەڵێ: پەروەردگار بۆ هەموو نوێژێکی فەرز کاتی سەرەتاو کۆتایی داناوە، کاتێکی مەحدود کاتی نوێژەکە دێو کاتێکی مەحدودیش کاتەکە کۆتایی دێ. کەوابێ هیچ جوداوازیی نیە لەنێوان کەسێك نوێژەکە پێش هاتنی کات بکا، یان دوای کات بیکا، هەردوکیان نوێژەکەیان لە غەیری کاتی خۆیدا ئەنجام داوە.

وێڕای ئەوەش نوێژ گێڕانەوە دەبێ شەرع بیچەسپێنێ، شەرع دانانیش بۆ غەیری خودا دروست نیە، دەبێ پەروەردگار لەسەر زوبانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوە دیاریی بکا، جا ئەگەر گێڕانەوەی نوێژ واجب بوایە لەسەر کەسێك کە بەئەنقەست نەیکا تا کاتەکەی تێدەپەڕێ، ئەوە هەرگیز نە پەروەردگارو نە پێغەمبەرەکەی ئەو باسەیان پاشگوێ نەدەخستو لەیادیان نەدەچوو، ئێمەیان بە ئەنقەست توشی ئەو ناخۆشیو ناڕەحەتیە نەدەکرد کە لەئاکامی ڕون نەکردنەوەی ئەو باسە پەیدا دەبێ

[1] صحيح: (مختصر. م/٢٢٩)، م(٦٨٤ – ٣١٥/٤٧٧/١).

[2] المحلى لابن حزم ج ٢٣٥/٢.

{وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا – مريم/٦٤}. هەر شەریعەتو یاسایەك قورئانو سوننەت رونی نەكاتەوەو ئاماژەی پێ نەكا ئەوە بەتاڵەو پوچە.

ئەوكاتانەی نەی كراوە نوێژیان تێدا بكرێ

لە عوقبەی كوڕی عامیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: سێ كات هەن پێغەمبەری خودا نەی لێ دەكردین نوێژیان تێدا بكەین، یان مردوی تێدا بخەینە گۆڕەوە، كاتێك خۆرهەڵدێ تا بەرز دەبێتەوە، كاتێك خۆر دەچێتە ناوەڕاستی ئاسمانەوە تا لادەدا، كاتێك خۆر بەرەو ئاوابوون دەڕوا تا چاك گوم دەبێ.[1]

پێغەمبەری مەزن (دروودی خودای لەسەر بێ) عیللەتو بایسی بۆ نەیكردن لەنوێژ لەو كاتانەدا هێناوەتەوە لەو فەرمایشتەدا: كە ئاڕاستەی عەمری كوڕی عەبسەی كرد فەرمووی: «صَلِّ صَلاَةَ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَتَّى تَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ حِينَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِلَّ الظِّلُّ بِالرُّمْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلاَةِ فَإِنَّه حِينَئِذٍ تُسْجَرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيْءُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلاَةَ مَشْهُودَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلاَةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ».[2] عەمری كوڕی عەبسە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خودا! چ كاتێكی شەو دوعاو پەرستشی باشتر تێدا گیرادەبێ؟ فەرمووی: نیوەی دووەمی شەو بكە بەسێ بەشەوە بەشی ناوەڕاستی...... ئەمجار فەرمووی: (نوێژی بەیانی بكە،

---

[1] صـحيح: (ص.جـة/١٢٣٣)، م(١/٥٦٨/٨٣١)، د(٨/٤٨١/٣١٧٦)، ت(٢/٢٤٧/١٠٣٥)، ن(١/٢٧٥)، جة(١/٤٨٦/١٥١٩).

[2] صحيح المشكاة (١٠٢٤)، م(١/٥٧٠/٨٣٢).

پاشـان واز لەنوێـژكردن بێنـە تـا خۆردەكـەوێو بـە ئەنـدازەی ڕمبێـك بەرزدەبێتـەوە. چـونكە خـۆر كـە هەڵـدێ لـەنێوان دوو شـاخەی شـەیتانەوە هەڵـدێو لەوكاتـەدا بـێ بڕواكـان كڕنوشـی بـۆ دەبـەن، پاشـان چـەندێك حەزدەكەی نوێژبكە، چونكە نوێژ لەوكاتەدا فریشتە دێنە دیاریو پاداشەكەی دەنووسن، ئیتر هـەر نوێژبكـە تـا سێبەری ڕمـب بەقـەد خـۆی لێ دێو لـەهیچ لایەكەوە سێبەری نامێنێ، لەوكاتەدا واز لەنوێژكردن بێنە، چونكە لەودەمەدا دۆزەخ وەك تەنـدور دادەخـرێو جـۆش دەسـتێنێ، بـەڵام لەگـەڵ خـۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدا ئیتر چەندێ دەتوانی نوێژ بكە، چونكە نوێـژكردنی ئەوكاتـە فریـشتە دێنـە دیـاریو سـەیری دەكـەن، لەوكاتـە بـەدواوە چـەنێ حەزدەكەی نوێژ بكە تا نوێژی عەصر دەكەی، ئەوجا واز لەنوێـژكردن بێنـە تاخۆر ئاوادەبێ، چونكە خۆر كەئاوا دەبـێ لـەنێوانی دوو شـاخەی شـەیتانەوە ئاوادەبێو كافرەكان لەوكاتەدا كڕنووشی بۆ دەبەن).

چەند كاتو شوێنێك لەم نەیكردنە چەرت دەكرێ

١- نوێژكردن لەرۆژی جومعەدا لەكاتێكدا خۆر لەناوەڕاسـتی ئاسمانـە لـەو نەیكردنـەی لـە حـەدیثی عـەمری كوڕی عەبەسـەدا هـاتووە چـەرت دەكـرێ. چونكە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ ، وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ ، أَوْ يَمَسُّ مِـنْ طِيـبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ ، فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ، ثُمَّ يُصَلِّي مَا كُتِبَ لَهُ ، ثُـمَّ يُنْـصِتُ إِذَا تَكَلَّـمَ الإِمَامُ ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَـيْنَ الْجُمُعَـةِ الأُخْـرَى».[1] هەركەسـێ ڕۆژی جومعـە غوسڵ بكاو خۆ پاك بكاتەوە، چەندێك بتوانـێ خـۆی خـاوێن ڕابگـرێو سـەرو قژی خۆی چەوربكا، یان بۆنی خـۆش لـەخۆی بـداو ئـەمجار لـەماڵ دەربـچێو

---

[1] صحيح: (الترغيب: ٦٨٩)، خ(٣٧٠/٨٨٣/١).

هەنگاو بەسەر کەسدا هەڵنەهێنێتەوە، ئەمجار چەندی حەز لێ بێ نوێژبکا، پاشان کە پێشنوێژ کەوتە وتارخوێندنەوە واز لەنوێژکردن بێنێ، کەسێك ئاوا رەفتار بکا لێخۆشبون لەتاوانی نێوان ئەم رۆژی هەینیو رۆژی هەینی تری بۆ دەستەبەر دەبێ.

وەکوو دەبینین پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بابای موسوڵمانی هەڵناوە بۆئەوەی چەندێکی پێ بکرێ نوێژبکا، نەی نوێژکردنی لێ نەکردوە تا ئەوکاتەی ئیمام دێتە سەر دوانگە، جا لەم روانگەوە زیاد لەیەکێك لە سەلەفی صالح لەوانە حەزرەتی عومەری کوڕی خەتتاب (رەزای خودای لێ بێ) هەروا ئیمام ئەحمەدی کوڕی حەنبەل، فەرموویانە چونی ئیمام بۆسەر رۆگە دەبێتە مانیعی نوێژکردن. دەستکردنیشی بە وتار خوێندنەوە دەبێتە مانیعی قسەکردن، بەم پێیە سەلەفی صالح دەرچوونی ئیمام بۆسەر رۆگەیان کردوە بە مانیعی نوێژکردن، نەك بوونی خۆر لەناوەڕاستی ئاسماندا. ئەمە لەڕوی کاتەوە.

٢- لەڕوی شوێنیشەوە (مەککەی پیرۆز) خودا رێزو قەدری پتری بداتێ، ئەوە هیچ کاتێ نوێژکردنی تێدا یاساغ نیە. لەهەر کاتێکی شەوو رۆژدا بۆت رێکەوت مەکروه نیە نوێژی تێدابکەی. چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: (يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ، لَا تَمْنَعُوا أَحَدًا طَافَ بِهَذَا الْبَيْتِ وَصَلَّى أَيَّةَ سَاعَةٍ شَاءَ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ)[1]: ئەی بەرەی عەبدی مەناف کەس مەنع مەکەن لە تەوافکردنی کەعبەو نوێژکردن لە مەککەدا، هەرکەسێك ویستی لە مەککەدا لەهەرکاتێکی شەوو رۆژدا نوێژبکا با بیکا.

ئەو نوێژانەی لەم کاتانەدا نەهییان لێ کراوە نوێژی سوننەتی رەهایە، ئەو نوێژە سوننەتانەن کە سەبەبێك بۆ کردنیان نیە. ئەگینا دروستە

[1] صحيح: (ص.جة/١٠٣٦)، جة(١/٣٩٨/١٢٥٤)، ت(٢/١٧٨/٨٦٩)، ن(٢/٢٢٣).

لەوکاتانەدا نوێژی فەوتاو بگێڕپەوە، جا نوێژەکە نوێژی فەرزبێ یان نوێژی (نەفل) بێ چونکە پێغەمبەر فەرمووی: « مَنْ نَسِيَ صَلاَةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا ، لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلاَّ ذَلِكَ»: کەسێك نوێژێکی لەبیرچوو لەکاتی خۆیدا ئەنجامی نەدا، با هەرکاتێ بیری کەوتەوە بەجێی بێنێ جگە لەگێڕانەوەکەی هیچ فەرمبووی تری لەسەر نیە.[١]

هەروا لەدوا دەستنوێژ شتن لەهەر ساتە وەختێکدابێ دروستە نوێژبکا، ئەمەش بەپێی حەدیثی ئەبو هورەیرە، کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی نوێژی بەیانی‌دا بە بیلالی فەرموو: «يَا بِلاَلُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الإِسْلاَمِ ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ».[٢] لە وەڵامدا بیلال وتی: من کردەوەیەکی وام نەکردوە بەلامەوە پتر جێگای هومێدبێ ئەوەنەبێ: کەمن هەرکاتێ دەستنوێژم گرتبێ شەو بووبێ یان ڕۆژبووبێ ئیللا بەو دەستنوێژە چەندێکم بۆ کرابێ نوێژم کردوە.

هەروا دروستە هەرکاتێ چویە ناو مزگەوتەوە دوورکات نوێژی سوننەت بکەی. چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلاَ يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ»[٣]: هەرکامێکتان چووە ناو مزگەوتەوە با دانەنیشێ تا دوو ڕکات سوننەتی (تحية المسجد) دەکا.

---

[١] متفق عليه: خ(٥٩٧/٧٠/٢)، م(٦٨٤/٤٧٧/١)، د(٤٣٨/١١٣/٢) ورواه بدون جملة: (لا كفارة لها الا ذلك).

[٢] صەحیحەو لەوەپێش لەباسی سوننەتی دەستنوێژدا ڕابورد.

[٣] متفق عليه: خ(١١٦٣/٤٨/٣)، م(٧١٤/٤٩٥/١)، د(٤٦٣/١٣٣/٢)، ت(٣١٥/١٩٨/١)، جة(١٠١٣/٣٢٤/١)، ن(٢/٥٣).

نەهی لەکردنی نوێژی سوننەت دوای هەڵاتنی فەجرو پێش ئەنجامدانی نوێژی بەیانی

لە یەسار (کە مەولای ئیبنو عومەرە) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئیبنو عومەر (ڕەزای خودای لێ بێ) منی بینی دوای دەرکەوتنی فەجر نوێژی سوننەتم دەکرد، فەرمووی: ئەی یەسار! دڵنیابە پێغەمبەری خودا لەماڵ هاتەدەر بۆ ناومان ئێمە ئەم جۆرە نوێژەمان دەکرد، فەرمووی: «لِيُبَلِّغْ شَاهِدُكُمْ غَائِبَكُمْ لاَ تُصَلُّوا بَعْدَ الْفَجْرِ إِلاَّ سَجْدَتَيْنِ».[1] با ئەوانەی ئامادەو لێرەن بە ئەوانە رابگەیەنن کە لێرەنین، پێیان بڵێن: دوای هەڵهاتنی فەجر جگە لەدوو ڕکات سوننەتی فەجر نوێژی سوننەت نەکەن.

نەهی کردن لەئەنجامدانی نوێژی سوننەت: کە نوێژی فەرز دابەسترا

لە ئەبو هورەیرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ صَلاَةَ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ).[2] کە قامەت کرا بۆ نوێژی فەرز جگە لەنوێژە فەرزەکە هیچ نوێژێکی تر نابێ.

ئەو شوێنانەی نەهی لێ کراوە نوێژیان تێدا بکرێ

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « فُضِّلْتُ عَلَى الأَنْبِيَاءِ بِسِتٍّ أُعْطِيتُ جَوَامِعَ الْكَلِمِ وَنُصِرْتُ

---

[1] صحيح: (ص.ج/٥٣٥٣)، د(١٢٦٤/١٥٨/٤) ورواه الترمذي مختصراً بلفظ (لا صلاة بعد الفجر الا سجدتين).

[2] صحيح: (ص.ج/٩٤٥)، م(٧١٠/٤٩٣/١)، ت(٤١٩/٢٦٤/١)، د(١٢٥٢/١٤٢/٤)، ن(١١٦/٢)، جة(١١٥١/٣٦٤/١) ئەگەر کابرا نوێژی سوننەتی دابەستبوو پاشان قامەت بۆ نوێژی فەرزکرا دەبێ نوێژە سوننەتەکەی ببڕێ‌و بچێتە ناو نوێژە فەرزەکە.

بِالرُّعْبِ وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ طَهُورًا وَمَسْجِدًا وَأُرْسِلْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً وَخُتِمَ بِيَ النَّبِيُّونَ». [١] من زیاد له پێغەمبەران بەشەش شت زێدەرێزم دراوەتێ: بەهرەی ئەوەم پێ بەخشراوە قسەی کورتو پڕمانا بکەم، مانگە رێیەك دوژمن لێم دەترسێ، دەستکەوتی جەنگم بۆ حەڵاڵ کراوە، هەموو روی زەویم بۆ کراوە بە پاکەوەکەرو مزگەوت، بۆسەر هەموو خەڵك رەوانەکراوم‌و پەیامەکەم گشتییە، زنجیرەی پێغەمبەران بەمن تەواو کراوەو لەدوا من پێغەمبەر رەوانە ناکرێن.

زەوی هەمووی مزگەوتەو دروستە نوێژی تێدابکرێ جگە لەو چەند شوێنانەی لەم چەند حەدیثەی دوایی‌دا چەرت کراون

له جوندوبی کوڕی عەبدوڵلای (ألبجلى)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێش ئەوەی وەفات بکا بەپێنج (ساڵ) لێم ژنەوت دەیفەرموو: «أَلاَ وَإِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ كَانُوا يَتَّخِذُونَ قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ وَصَالِحِيهِمْ مَسَاجِدَ أَلاَ فَلاَ تَتَّخِذُوا الْقُبُورَ مَسَاجِدَ إِنِّى أَنْهَاكُمْ عَنْ ذَلِكَ». [٢] ئاگاداربن ئەو گەل‌و نەتەوانەی پێش ئێوە داب‌و نەریتیان وابوو ئارامگای پێغەمبەران‌و پیاو چاکانی خۆیان دەکردە مزگەوت‌و شوێنی نوێژکردن، ئاگاداربن ئێوە ئەوکارە مەکەن، گۆڕەکان مەکەنە مزگەوت. ئەمن نەهیتان لێ دەکەم لەوکارە.

له ئەبو سەعیدی (ألخدرييەوە) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلاَّ الْمَقْبُرَةَ

---

[١] صحيح: (مختصر م/٢٥٧)، م(١/٣٧١/٥٢٣).

[٢] صحيح: (الإرواء/٢٨٦)، م(١/٣٧٧/٥٣٢).

وَالْحَمَّامَ». [(١)] زەوی هەمووی شوێنی نوێژ لەسەرکردنە جگە لەگۆڕستان‌و گەرماو.

لە (البراء)ی کوڕی عازیبەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کرا دەربارەی نوێژکردن لەشوێنی ییخدانی حوشتردا لە وەڵامدا فەرمووی: «لاَ تُصَلُّوا فِي مَبَارِكِ الإِبِلِ فَإِنَّهَا مِنَ الشَّيَاطِينِ ». لەشوێنی ییخدانی حوشتردا نوێژ مەکەن، ئەوە لەکردەوەی شەیتانەکانە، هەروەها پرسیاری لێ کرا دەربارەی نوێژکردن لەناو پەچەو گەوەی بزن‌و مەڕدا، لە وەڵامدا فەرمووی: «صَلُّوا فِيهَا فَإِنَّهَا بَرَكَةٌ». [(٢)]

بانگ

بانگ: ڕاگەیاندنە بە خەڵك‌و ئاگادارکردنیانە بەوەی کاتی نوێژ هات، ئەم ڕاگەیاندنە بەچەند وشەو ڕستەی تایبەتی ئەنجام دەدرێ، بانگدان پێویست‌و واجبە.

لە مالیکی کوڕی (الحويرث)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا فەرمووی: «إِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ». [(٣)] ئەگەر کاتی نوێژهات با یەکێکتان بانگتان بۆبدا، باکێتان بە تەمەن گەورەترە پێش نوێژیتان بکا. لە فەرموودەکەدا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کردوە بەبانگدان، فەرمانیش وەکوو ئاشکرایە وجوب دەگەیەنێ.

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەیبردین بۆ غەزای قەومێك، شەو دەورمان دەگرتن، تا بەیانی فەرمانی

---

(١) صحيح: (ص.جة/٦٠٦)، د(٤٨٨/١٥٨/٢)، جة(٧٤٥/٢٤٦/١)، ت(٣١٦/١٩٩/١).

(٢) صحيح: (ص.ج/٣٧٥١)، د(٤٨٩/١٥٩/٢).

(٣) متفق عليه: خ(٦٣١/١١١/٢)، م(٦٧٤/٤٦٥/١).

پێ نەدەكردين بە غەزاكردنيان، بەڵكوو چاوەڕوانی دەكرد تا بەيانی جا ئەگەر گوێی لێ بوايە لەناويان بانگ بدرێ وازی لێ دێنان، ئەگەر گوێی لەبانگ نەبوايە تاريكو رونی بەيانی هێرشی دەبردنە سەر.[1]

گەورەيی بانگ

لە موعاوييەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕيوايەتكراوە: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموويەتی: «إِنَّ الْمُؤَذِّنونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».[2] بێگومان بانگبێژان لەهەموو كەس زياتر گەردن بڵندترن لەڕۆژی قيامەتدا لە عەبدوڕەحمانی كوڕی عەبدوڵلای كوڕی (عبدالرحمن)ی كوڕی ئەبو صەعصەعەی ئەنصارييەوە ڕيوايەتكراوە، پاشان (المازنی) لە باوكييەوە، ڕيوايەتی كردوە: كە باوكی هەواڵی ئەوەی داوەتێ: كە ئەبو سەعيدی خودری پێی گوتووە: (من تۆ دەبينم مەڕو بزنو لادێت پێ خۆشە، جا كەتۆ لەناو مەڕو ماڵاتی خۆتدا بووی يان لەناو زەویو زارو دەشت مەزرای لادێی خۆتدا بووی، بانگت دا دەنگت بەرزبكەرەوە. «فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلاَ إِنْسٌ وَلاَ شَيْءٌ إِلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».[3]: چونكە هەرشتێك لەجنۆكەو مرۆڤو هەرشتێكی تر دەنگی بانگدەرەكەی گوێ لێ بێ ئيللا ڕۆژی قيامەت شايەتی بۆ دەدا.

شێوەی بانگو چۆنيەتی

لە عەبدوڵلای كوڕی زەيدی كوڕی (عبد ربه) ڕيوايەتكراوە، دەڵێ: كاتێك پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بڕياری دا زەنگ بەكاربێنێ بۆ

---

[1] متفق عليه: خ(٦١٠/٨٩/٢) وهذا لفظه، م(٣٨٢/٢٨٨/١) بمعناه.

[2] صحيح: (ص. ج/٦٦٤٥)، م(٣٨٧/٢٩٠/١).

[3] صحيح: (ص.ن/٦٢٥) ، خ(٦٠٩/٨٧/٢)، ن(٢/١٢).

دیاریکردنی کاتی نوێـژو پێـشی نـاخۆش بـوو، چـونکە لاسـایی کردنـەوەی گاورەکـان بـوو، لەخـەوما پیـاوێکم بینـی دوو کراسـی سـەوزی لەبـەردابوو، زەنگۆڵەیـەکی بەدەسـتەوە بـوو، پـێم گـوت: ئـەی بەنـدەی خـودا!! ئایـا ئـەم زەنگۆڵـە دەفرۆشـی؟ وتـی: بۆچـیتە؟ چـی پـێ دەکـەی؟ وتم: بانگـەوازی پـێ دەکەین بۆ کۆبوونەوە بۆ نوێژ، گوتی: ئەدی بـۆ شـتێکت پـێ نـەڵێم زۆر لـەوە باشتربێ. گوتم: ئادەی بفەرموو، وتی: بڵێ:

«اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ أَشْـهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُـولُ اللّٰـهِ، حَـيَّ عَلَـى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰـهُ أَكْبَـرُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ».

دوایی کابرا هەندێ وەستا، کەمێ دوورکەوتەوە، ئەوجا وتی: بـۆ قامـەتی نوێژیش بڵـێ: « اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللّٰـهُ، أَشْـهَدُ أَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُولُ اللّٰهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، اللّٰـهُ أَكْبَـرُ اللّٰـهُ أَكْبَـرُ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللّٰهُ».

جا عەبدوڵلا دەڵێ: کـە رۆژم لێ بـوەوە چـوومە خزمـەت حـەزرەتو ئـەم خەونەم بۆ گێڕایەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووده خودا حەزبکا ئەم خەونە خەونێکی راسـتو دروسـتە، ئـەمجار فـەرمانی کـرد بـانگ بدرێ، بەمجۆرە عەبدوڵلا ئەوەی لەخەونەکەیدا پێی گوتراوە بە بـیلالی رەوان بکاو بەو شێوە بیلال بەدەنگە زوڵاڵەکەی بانگ بدا[1].

---

[1] حسن صحيح: (ص.د/٤٦٩)، حـم(٢/١٤/٢٤٤)، د(٢/١٦٩/٤٩٥)، ت(١/١٢٢/١٨٩) مختـصراً. جـة (١/٢٣٢/٧٠٦).

واباشە بانگدەر هەردوو «ألله أكبر» بخاتە ناو یەك هەناسەوە

لـە عومـەری کـوڕی خەتتابـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ». کاتێ بانگدەر وتی: (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) یەکێکیش لەئێوە بڵێ: (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّـهُ أَكْبَرُ) کاتێ گوتی: (أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّـهُ) ئـەویش بڵێ: (أَشْـهَدُ أَنْ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللَّهُ)، وەکاتێ ئەو گوتی: (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) ئـەویش بڵێ: (أَشْـهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ). کاتێ ئەو گوتی: (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ) ئـەویش بڵێ: (لاَ حَـوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ). کاتێ ئەو گوتی: (حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ) ئەویش بڵێ: (لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ). کاتێ ئەو گوتی (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) ئەویش بڵێ (اللَّهُ أَكْبَـرُ اللَّـهُ أَكْبَرُ). کاتێ گوتی: (لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللَّـهُ) ئـەویش بڵێ (لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللَّـهُ) ئـەم گوتنی وەڵامانەی لەبـەر ڕەزامەنـدی خودابێ ئـەو کەسە دەچێتە بەهەشـتەوە. ئـەم فەرموودەیە ئاماژەیەکی ئاشکرای تێدایە بۆئەوەی بانگدەر هەموو وشـەیێ لـە وشەکانی بانگ بەسەر یەکەوە بەیەك هەناسە دەڵێ.[1]

*** تەرجیع واتە: بە تەسپایی گوتنی شایەتومانەکان و دوایی گەڕانەوە بۆیان بەدەنگی بەرز کارێکی باشە**

لـە (أبـي محـذورة)وە (ڕەزای خـودای لێ بـێ) ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبەری خودا (درودی خودای لەسەر بێ) فێری ئەم بانگدانەی کردووە: «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْـهَدُ أَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُـولُ اللَّـهِ أَشْـهَدُ أَنَّ مُحَمَّـدًا رَسُـولُ اللَّـهِ». پاشـان بـەدەنگی بـەرز بگەڕێتەوە سەریان و بڵێ: «أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ أَشْـهَدُ

[1] شرح النووي على مسلم (٣/٧٩).

أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ (مَرَّتَيْنِ) حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ (مَرَّتَيْنِ) اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ».[1]

تەثویب کردن لەبانگی بەیانیدا

هەر لە (أبی محذورة)وە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فێری بانگی کردم ئەم ڕستەو دەستەواژەیەی تێدابوو «حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ». ئەمەش لەبانگدانی یەکەمی بەیانیدا «اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ».[2]

ئەمیری صەنعانی لە (سبل السلام)دا[3] دەڵێ: ئیبنو ڕسلان وتویەتی: گوتنی «الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ» لە بانگدانی یەکەمی بەیانیدا مەشروعە چونکە بە مەبەستی ڕاستکردنەوەی نوستوانە بۆئەوەی بەئاگا بێنەوەو خۆیان ئامادەبکەن وەڵێ لەبانگدانی دووەمجاری بەیانیدا نامەشروعە چونکە ئەمیان بۆ پێراگەیاندنی موسوڵمانانە بەچوونە ناو کاتی نوێژەوەو بانگ کردنیانە بۆ نوێژ.

واباشە بانگ لەسەرەتای کاتی نوێژەوە بدرێ، بۆ نوێژی بەیانیش پێش هاتنی کاتەکەی

لە جابیری کوڕی سەموورەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بیلال لەگەڵ خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایدەدا بانگی هەڵدەداو هیچی لەوشەکانی بانگ تەرك نەدەکرد، پاشان تا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهاتایەتە دەرەوە

---

[1] صحيح: (مختصر.م/١٩١)، م(١/٢٨٧/٣٧٩).

[2] صحيح: (ص.ن/٦٢٨) ، ن(٢/٧).

[3] ج١/١٢٠.

بۆ مزگەوت قامەتی نەدەکرد، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) تەشریفی دەهاتە ناو مزگەوتەوەو بیلال دەیدی، قامەتی دەکرد.[1]

لەئیبنو عومەرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ بِلاَلاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ».[2] بێگومان بیلال کەبانگ دەدا هێشتا شەوە، ئێوە بخۆنو بخۆنەوە تا عەبدوڵڵای کوڕی ئوممی مەکتوم بانگ دەدا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لە فەرموودەیەکی تردا ئەوەی ڕوون کردۆتەوە کە حیکمەت لەپێشخستنی بانگی بەیانی لەسەر کاتەکەی بۆ ئەوەیە موسوڵمانان لەخۆ کەونو ئامادەسازی بۆ بکەن، ئەوەتا دەفەرموێ: « لاَ يَمْنَعَنَّ أَحَدَكُمْ أَذَانُ بِلاَلٍ مِنْ سَحُورِهِ فَإِنَّهُ يُؤَذِّنُ – أَوْ قَالَ يُنَادِي – لِيَرْجِعَ قَائِمُكُمْ وَيَنْتَبِهَ نَائِمُكُمْ».[3] کەستان بە بانگدانی بیلال واز لەخواردنی پارشێو نەهێنێ، چونکە ئەو کە بانگ دەدا هێشتا شەوە، ڕۆژ نەبۆتەوە بانگدانی ئەو بۆ ئەوەیە ئەوەی بەخەبەرە بگەڕێتەوە بۆ مزگەوتو ئەوەی نوستووە بەخەبەر بێو خۆ ئامادە بکا بۆ نوێژ.

ئەو ذیکرو دوعایانەی لەکاتی بیستنی بانگو قامەتدا دەگوترێن

سوننەتە بۆ کەسێك گوێی لەبانگ یان قامەتە هەمان ئەو وشەو ڕستانە بڵێتەوە کەبانگدەرو قامەتکەرەکە دەیڵێن.

---

[1] صحيح: (ص. د ٥٠٣)، حم (٣/٣٥/٢٨٣) وهذا لفظه. م (١/٤٢٣/٦٠٦)، د (٢/٢٤١/٥٣٣) بنحوه.

[2] متفق عليه: خ (٢/١٠٤/٦٢٢)، م (١٠٩٢ – ٣٨ – ٢/٧٦٨).

[3] متفق عليه خ (٢/١٠٣/٦٢١)، م (٢/٧٦٨/١٠٩٣)، د (١/٤٧٢/٢٣٣٠).

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی « إذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ».[1] هەرکاتێ گوێتان لەبانگ بوو، ئێوەیش وەکوو بانگدەرەکە وشەو ڕستەکانی بڵێنەوە.

لە عومەری کوڕی خەطابەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی:

« إذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ أَحَدُكُمُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ. ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ. قَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ. ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ. قَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ. ثُمَّ قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ. قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ. ثُمَّ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ. مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ».

{ئەگەر بانگدەر وتی: (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) یەکێك لەئێوە گوێی لێ بوو وتی (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) پاشان بانگدەر وتی: (أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) بیسەریش وتی: (أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) پاشان بانگدەر وتی: (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) ئەویش وتی: (أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) پاشان بانگدەر وتی: (حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ) ئەویش وتی: (لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ) ئەمجار بانگدەر وتی: (حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ) ئەویش وتی (لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ) پاشان بانگدەر وتی: (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) ئەویش وتی: (اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ) پاشان بانگدەر

---

[1] متفق عليه: خ (٦١١/٩٠/٢)، م (٣٨٣/٢٨٨/١)، د (٥١٨/٢٢٤/٢)، ت (٢٠٨/١٣٤/١)، جه (٧٢٠/٢٣٨/١)، ن (٢/٢٣).

وتـی: (لاَ إِلَـهَ إلاّ اللّـهُ) ئـەویش بـەدڵ وتـی: (لاَ إِلَـهَ إلاّ اللّـهُ) ئـەوە دەچـێتە بەهەشتەوە.

بەڵێ کەسێك گوێی لەبانگ بوو وەکوو بانگدەر وشەو ڕستەکانی دووبارە کردنەوە، یان لەکاتی دوو (حَيَّ عَلَى)ەکاندا وتـی (لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إلاّ بِاللّهِ) یـان (حَـيَّ عَلَـى)ەکانیـشی گوتنـەوەو (لاحـول ولا قـوة إلا بـالله)یـشی گـوت، ئـەوە پەیڕەوی سوننەتی پێغەمبەری کردووە.

کەبانگـدەر لەبانگـدان بـۆوە، یـان قامـەتی تـەواو کـردو بیـسەر وەڵامـی دایـەوە، ئـەمجار واباشـە ئـەو دوعـاو نزایـە بخوێنـێ: کـە لـەم دوو حـەدیثـەی دواییدا هاتووە: کە یەکەمیان لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمرەوە ڕیوایەتکراوە کە لەدەمی پێغەمبەری بیستووە. فەرموویەتی: «إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَـا يَقُولُ ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلاَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِهَـا عَـشْرًا ثُـمَّ سَـلُوا اللَّهَ لِيَ الْوَسِيلَةَ فَإِنَّهَا مَنْزِلَةٌ فِي الْجَنَّةِ لاَ تَنْبَغِـي إِلاَّ لِعَبْـدٍ مِـنْ عِبَـادِ اللَّـهِ وَأَرْجُـو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ فَمَنْ سَـأَلَ لِـيَ الْوَسِـيلَةَ حَلَّـتْ لَـهُ الـشَّفَاعَةُ». [1] هـەرکاتێ گوێتـان لەبانگـدەر بـوو بـانگی دەدا، وەکـوو ئـەو بانگەکـە بڵێنـەوە، پاشـان صـەلەوات لەسەر من بدەن، چونکە هەرکەسێ صەلەوات لەسەر من لێ بدا پەروەردگار دە جـار ڕەحمـەتو لێخۆشـبوونی خـۆی دەڕژێنـێ بەسـەریدا، پاشـان داوا لـەخودا بکـەن پلـەو پایـەی وەسـیلەم پـێ ببەخـشێ، بێگومـان وەسـیلە پلەوپایەکـە لەبەهەشـتدا تـەنها بەخـەڵات دەدرێ بـە بەندەیـەك لـە بەنـدەکانی خـودا، هیـوادارم ئـەو بەندەیـە مـن بم، کەسێك داوای پێـدانی وەسـیلە بکـا، بـۆ مـن شەفاعەتی منی بۆ دەستەبەر دەبێ.

---

[1] صحیح: (مختصر م ١٩٨)، م (١/٢٨٨/٣٨٤)، د (٢/٢٢٥/٥١٩)، ت (٥/٢٤٧/٣٦٩٤).

لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ».[1] هەرکەسێك ئەودەمەی گوێی لەبانگ دەبێ و دوایی دەڵێ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ» ڕۆژی قیامەت شەفاعەتی منی بۆ دەستەبەر دەبێ.

فائیدەیەك: سوننەتە بۆ موسوڵمان لەکاتی نێوان بانگ و قامەتدا زۆر نزاو پاڕانەوە بکا، چونکە دوعای ئەوکاتە وەرگیراوو قبوڵە.

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (ألدُّعاء لايُرَدُّ بين الأذان والاقامة)[2] نزاو پاڕانەوە لەنێوان بانگ و قامەتدا ڕەت ناکرێتەوە.

ئەوەی بۆ بانگبێژ سوننەتە

سوننەتە بۆ بانگبێژ ئەو ڕەوشتانە لەخۆیدا بەرجەستە بکا:

١- دەبێ نیازی لەبانگدان ڕەزامەندی خودا بێ و کرێ لەسەر ئەو کارە وەرنەگرێ، لە عوثمانی کوڕی ئەبولعاصەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: وتم: ئەی پێغەمبەری خودا! بمکەرە پێشنوێژی قەومەکەم، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «أَنْتَ إِمَامُهُمْ وَاقْتَدِ بِأَضْعَفِهِمْ وَاتَّخِذْ مُؤَذِّنًا لاَ يَأْخُذُ عَلَى أَذَانِهِ أَجْرًا».[3] باشە تۆ پێشنوێژی ئەتەوەکەتی و موراعاتی لاوازو پیرو

---

[1] صحيح: (الإرواء ٢٤٣)، خ (٢/٩٤/٦١٤)، د (٢/٢٣١/٥٢٥)، ت (١/١٣٦/٢١١)، ن (٢/٢٧)، جه (١/٢٣٩/٧٢٢).

[2] صحيح: (ص. د ٤٨٩)، ت (١/١٣٧/٢١٢)، د (٢/٢٢٤/١٥٧).

[3] صحيح: (ص. د ٤٩٧)، د (٢/٢٣٤/٥٢٧)، ن (٢/٢٣)، جه (٢٣٦/٧١٤) الجملة الأخيرة منه.

پەككەوتـــەكانيان بكـــەو نوێـــژو تەســـبيحاتەكانت زۆر درێـــژ مەكـــەرەوە، بانگبێژێك دياری بكە با لەپای بانگدانەكەيدا كرێ وەرنەگرێ.

٢- با لەشپيس‌و بێ دەستنوێژ نەبێ، وەكوو لەمـەوپێش تێپـەڕی لەباسـی ئەو شتانەدا، كە سوننەتە بە دەستنوێژەوە ئەنجام بدرێن.

٣- سوننەتە بانگبێژ بەڕاوەستانەوەو ڕووو لەقيبلە بانگ بدا.

ئيبنـو لـونزير دەڵـێ: كـۆڕای زانايـانی ئيـسلام لەسـەر ئـەوە چەسـپاوە كەڕاوەسـتان لـەكاتی بانگدانـدا سـوننەتە، چـونكە باشـتر دەتوانـێ دەنگەكـە بەگوێـچكەی خـەڵك بگەيـەنێ، هـەروا سـوننەتە ڕو بكاتـە قيبلـە، چـونكە بانگبێـژەكانی سـەردەمی پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) لـەكاتی بانگداندا رويان لە قيبلە كردووە.

٤- واباشـــەو وا ســـوننەتە لـــەكاتی بانگدانـــدا بـــەملاولای خـــۆیدا روو وەرگێڕێ، بـەم جۆرە لـەكاتی گوتنی (حَـيَّ عَلَـى الـصَّلاَةِ)دا ڕو بـەلای ڕاسـتدا وەرگێڕێ‌و لەكاتی گوتنی (حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ)دا ڕو بەلای چەپدا وەرگێڕێ.

لە ئەبو جوحەيفەوە ڕيوايەتكراوە، دەڵێ: مـن بـيلالم بينـی بـانگی دەدا، ئەمنيش لاسـايی ئـەوم دەكـردەوە، شـوێن دەمـی ئـەو دەكـەوتم بـۆ ئـەوێ‌و بـۆ ئەوێ.[1]

٥- واباشە سەری پەنجەی بخاتە هەردوو گوێچكەيەوە، ئاماژە بە قسەكەی ئەبو جوحەيفە كە دەڵێ: بيلالم بينـی بـانگی دەداو ڕوخـساری خـۆی بـەملاو بەولادا دەسوڕاندو هەردوو سەرەپەنجەی خستبوونە نا گوێچكەكانی.[2]

---

[1] متفـق عليـه: خ (٢/١١٤/٦٣٤)، م (١/٣٦/٥٠٣)، د (٢/٢١٩/٥١٦)، ت (١٣٦/١٩٧)، ن (١٢/٢) وەلێ وەرگێڕانی سنگ لە سوننەتدا نەهاتووە.

[2] صحيح: (ص. ت ١٦٤)، ت (١/١٣٦/١٩٧) فەرموويەتی ئەم حەديثـە حەسـەن‌و صەحيحە، لای ئەهلی عيلم پەسەندە.

٦- سوننەتە بانگبێژ دەنگی خۆی بەرز بکاتەوە، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جِنٌّ وَلاَ إِنْسٌ وَلاَ شَيْءٌ إِلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».(1) هەر جندۆکەو مرۆڤێکو هەرشتێکی تر گوێی لەدەنگی بانگەکەی بێ ڕۆژی قیامەت شایەتی بۆ دەدا.

ماوەی نێوان بانگو قامەت

پێویستە ئەوەندە ماوە بکەوێتە نێوان بانگو قامەتەوە بەشی ئەوەبکا نوێژکەر تێیدا خۆی ئامادە بکا بۆ نوێژو ئامادەبوونی لەگەڵ موسوڵمانان بۆ جەماعەت، چونکە بانگ بۆیە دانراوە تا موسوڵمان بزانێ کاتی نوێژ هاتووەو خۆی ئامادە بکا، ئەگەر ماوەی نێوانیان بەو جۆرە نەبێ فائیدە لەبانگ دەفەوتێ.

ئیبنو بەطال(2) دەڵێ: سنوری دیاری کراو بۆ ئەوماوەیە بەس دەبێ بەشی ئەوە بکا موسوڵمانان بزانن کاتی بانگ هاتووەو کۆببنەوە بۆ جەماعەتکردن.

نەهی کردن لەوەی دوای بانگدان لەمزگەوت دەربچی

لەئەبو شەعثائەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئێمە لەگەڵ ئەبو هورەیرە لەمزگەوت دانیشتبووین، بانگبێژ بانگیدا، پیاوێك لەناو مزگەوت بوو، هەڵسا بڕوا، ئەبو هورەیرە سەرەنجی دایە تا لەمزگەوت چووە دەر، ئەمجار

---

(1) صحيح: (ص. ن ٦٢٥)، خ (٢/٨٧/٦٠٩)، ن (٢/١٢).

(2) ئیبنو حەجەر لەفەتحولباریدا ج٢/١٠٦ لێوەی نەقڵ کردووە.

فەرمووی: ئەو کابرایە سەرپێچی فەرمانی پێغەمبەری کرد (دروودی خودای لەسەر بێ).[١]

بانگو قامەت بۆ نوێژی فەوتاو

کەسێك خەوی لێکەوتو کاتی نوێژ بە ئاگا نەهاتەوە، یان لەیادی چوو نوێژ بکا، کەنوێژەکە دەگێڕێتەوە بۆی دروستە بانگی بۆ بداو قامەتی بۆ بکا، ئاماژە بەوەی ئەبو داوود ریوایەتی کردووە لەچیرۆکی خەولێکەوتنی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)و هاوەڵانی کە لەسەفەرێکدا بۆ کاتی نوێژی بەیانی بە ئاگا نەهاتنو هەتاو کەوت کە بەخەبەر هاتن پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کرد بیلال بانگی داو قامەتی کرد[٢]. ئەگەر نوێژە فەوتاوەکان زۆر بوون بۆ هەموو نوێژەکان یەك بانگ بدا، بەڵام بۆ هەریەکەیان دەبێ قامەت بکا، ئاماژە بە حەدیثی ئیبنو مەسعود (رەزای خودای لێ بێ) دەڵێ: (موشریکەکان لەرۆژی غەزای خەندەکدا پێغەمبەریان سەرقاڵ کرد لەچوار نوێژ، تا بەشێکی زۆر لەشەو رۆیی، کە تەشریفی سەرخۆ کەوتەوە، فەرمانی بە بیلال کرد بانگی دا، پاشان قامەتی کرد نوێژی نیوەرۆی بەجێ هێنا، ئەمجار قامەتی کردو نوێژی عەصری کرد، پاشان قامەتی کرد نوێژی شێوانی ئەنجامدا، پاشان قامەتی کردو نوێژی خەوتنانی کرد.

---

(١) صحيح: (مختصر م ٢٤٩)، م (١/٤٥٣/٦٥٥)، ن (٢/٢٩)، د (٢/٢٤٠/٥٣٢)، ت (٢٠٤/١/١٣١) لەهەندێ ریوایەتەکاندا هاتووە کە بانگەکە بانگی عەصر بووە.

(٢) صحيح: (ص. د ٢٤٠)، (٢/١٠٦/٤٣٢).

مەرجەكانى صیحەتی نوێژ

بۆئەوەی نوێژەكە صەحیح بێ دەبێ ئەم مەرجانە بێنە دی:

١- بزاندرێ كەكاتی نوێژ هاتووە. ئاماژە بە فەرمایشتی پەروەردگار {إِنَّ الصَّلاَةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا النساء/١٠٣}. بێگومان نوێژ لەسەر موسوڵمانان پێویست كراوەو نووسراوە، كاتی هەموو نوێژێك دیاری كراوە. نوێژ لەپێش هاتنی كاتەكەیدا دروست نیە، هەروەها دوای تێپەڕبوونی كاتەكەشی بەبێ عوزر دروست نیە.

٢- پاكی لە لەشگرانیو بێ دەستنوێژی، ئاماژە بە فەرمایشتی پەروەردگار كە دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فاغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَينِ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُواْ – المائدة/٦}. هەروەها ئاماژە بە حەدیثی ئیبنو عومەر، كە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: «لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ صَلاَةً بِغَيْرِ طُهُورٍ».[1]

٣- پاكو خاوێنی پۆشاكو ئەو جێگەی نوێژی تێدا دەكرێ. پاكی پۆشاك ئەوە بەپێی فەرمایشتی پەروەردگار: كە دەفەرموێ: {وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ – المدثر/٤}. هەروا بە پێی مانای حەدیثی پێغەمبەر: كە دەفەرموێ: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فَإِنْ رَأَى فِي نَعْلَيْهِ قَذَرًا أَوْ أَذًى فَلْيَمْسَحْهُ بِالأَرْضِ وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا».[2] ئەگەر یەكێك لەئێوە هات بۆ مزگەوت با باش سەیری پێڵاوو گۆرەوییەكانی بكا ئەگەر پیسییەكی پێوە دیتن با لەزەوی خشێنێو پاكی بكاتەوەو نوێژیان پێوەبكا.

---

[1] لەباسی دەستنوێژ گرتندا تێپەڕی.

[2] لەوەپێش لەباسی چۆنیەتی پاككردنەوەی شتی پیس بوودا رابورد.

پاكو خاوێنی جەستەش بەپێی ئەو فەرموودەی پێغەمبەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) كە ئاڕاستەی عەلی كوڕی ئەبو طالیبی كرد لە وەڵامی پرسیارەكەی عەلیدا دەربارەی (مەذی). پێی فەرموو: « تَوَضَّأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ». دەستنوێژ بگرەو هێنەكەشت بشوو.[1]

هەروەها بە ئافرەتە هەمیشە خوێن بەربووەكەی فەرموو «فَاغْسِلِي عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي». خوێنەكەت بشورەوەو نوێژبكە. پاكو خاوێنی شوێنی نوێژكردن پێویستە، ئاماژە بە فەرمانی پێغەمبەر بە هاوەڵانی، كە كابرای عەرەبی دەشتەكی لەناو مزگەوتدا میزی كرد، پێی فەرموون: «أرِيقُوا عَلَى بَوْلِهِ سَجْلاً مِنْ مَاءٍ».[2] سەتڵێك ئاو بەسەر شوێنی میزەكەدا بكەن.

فائیدەیەك: كەسێك نوێژی كرد پیسییەك بە جلەكانیەوە بوو پێی نەزانی بوو، ئەوە نوێژەكەی دروستەو پێویست ناكا نوێژەكە ئیعادە بكاتەوە. ئەگەر لەناو نوێژەكەدا بە پیسییەكەی زانی، ئەگەر بۆی كرا لایبەرێ بەمجۆرە پیسییەكە بەنەعلەكانیەوە بوو، یان بە پۆشاكێكی زیادەیەوە بوو ئەگەر لایبەرێ شەرمگای دەرناكەوێ ئەوە با نەعلەكانی دابكەنێ، یان پۆشاكە زیادەكە لابەرێو نوێژەكەی تەواوبكا. ئەگەر نەیتوانی لایبەرێ با نوێژەكە درێژە پێ بداو تەواوی بكاو گەڕانەوەی لەسەر نیە، ئەمەش بەپێی ئەو فەرموودەی ئەبو سەعید ریوایەتی كردوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی كرد لەناوەڕاستی نوێژكردنەكەیدا نەعلەكانی داكەندن، خەڵكەكەش هەموو نەعلەكانیان داكەندن، كە لەنوێژ بوونەوە فەرمووی: ئەوە بۆ نەعلەكانتان داكەندن؟ وتیان: دیتمان تەشریفت داتكەندن

---

[1] لەباسی پاككردنەوەی پیسییەكاندا تێپەڕی.

[2] صحيح: لەوەپێش لەباسی چۆنیەتی پاككردنەوەی پیسایدا تێپەڕی.

ئێمەیش دامانکەندن. فەرمووی: «إِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ بِهِمَا خَبَثاً فَإِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلْيَقْلِبْ نَعْلَيْهِ فَلْيَنْظُرْ فِيهِمَا فَإِنْ رَأَى فِيهَا خَبَثاً فَلْيَمْسَحْهُ بِالأَرْضِ ثُمَّ لِيُصَلِّ فِيهِمَا».[1]

ئەوە جوبرائیل بوو هاتەلام‌و هەواڵی پێدام: کە نەعلەکانم پیسییان پێوەیە، جا کەیەکێك لەئێوە هاتە مزگەوت، با بڕوانێ، ئەگەر بەنەعلەکانیەوە پیسی‌و پۆخەڵی هەبوو با لەزەوی خشێنێ‌و مەسحی بکاو نوێژیان پێوەبکا.

٤- داپۆشینی شەرمگا، ئەمەش بە پێی فەرموودەی پەروەردگار کە دەفەرموێ: {يَا بَنِي آدَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ - الأعراف/٣١}. ئەی ئادەمیزادینە شەرمگای خۆتان داپۆشن لەکاتی ئەنجامدانی هەموو خودا پەرەستییەك دا؛ نوێژ بێ یان تەواف بێ لەوکاتانەدا پۆشاکی باش‌و پاکی خۆتان بپۆشن، کەمترین پۆشاك پوشین ئەوەیە شەرمگا داپۆشێ.

هەروا ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ صَلاَةَ حَائِضٍ إِلاَّ بِخِمَارٍ».[2] پەروەردگار نوێژی ئافرەت قبوڵ ناکا ئەگەر خۆی دانەپۆشێ...

شەرمگای پیاو نێوان ناوك‌و ئەژنۆیەتی، وەکوو لەو حەدیثەدا هاتووە: کە عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکییەوە لە باپیرییەوە بە (مەرفوعی) ریوایەتکراوە دەفەرموێ: «مَا بَيْنَ السُّرَّةِ وَالرُّكْبَةِ عَوْرَةٌ».[3]

هەروەها لە جەرهەدی (الأسلمی)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) رابورد، من بوردەیەکم لە بەردابوو رانم

---

[1] د (٦٣٦/٣٥٣/٢).

[2] صحيح: (ص.جة/٥٣٤) ، د(٦٢٧/٣٤٥/١)، ت(٣٧٥/٢٣٤/١)، جة(٦٥٥/٢١٥/١).

[3] حسن: (الإرواء/٢٧١) رواه الدار قطني واحمد وابو داود.

بەدەرەوە بوو، فەرمووی: «غَطِّ فَخِذَكَ فَإِنَّ الفَخِذَ عَوْرَتِهِ».[١] رانت داپۆشە بێگومان ران داخڵی شەرمگایە.

ئەگەر پیاوێك بە ئیزارێك (دەرپێیەك) نوێژی كرد نێوانی ناوكو ئەژنۆی داپوشرابوو نوێژەكەی راستە، وەڵێ ئەوەندە هەیە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی « لاَ يُصَلِّيَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ لَيْسَ عَلَى عَاتِقِهِ مِنْهُ شَيْءٌ».[٢] بایەكێ لە ئێوە بە پۆشاكێكەوە نوێژ نەكا: كە لكێكی ئەو پۆشاكە بەسەر شانیدا شۆڕ نەبووبێتەوە، مەبەست ئەوەیە نابێ پۆشاكەكە لەقەدی خۆی شەتەك بداو شانەكانی بەروتی بن‌و نوێژ بكا، بەڵكوو دەبێ لكێكی قوماشەكە بەسەر شانیدا بێنێتەوە خوارێ، وای لێ بێ قوماشەكە هەم ئیزاربێ هەم (ریداء) بێ. ئەمە ئەگەر قوماشەكە زۆربوو، بەلام ئەگەر قوماشەكە كەم بوو ئەوە لەسێبەندەی بهاڵێنێ‌و بیكاتە ئیزار. ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ): كە دەربارەی نوێژكردن لە یەكپارچە قوماشدا بەجابیری فەرموو: «فَإِنْ كَانَ وَاسِعًا فَالْتَحِفْ بِهِ، وَإِنْ كَانَ ضَيِّقًا فَاتَّزِرْ بِهِ».[٣] ئەگەر قوماشەكە فراوان بوو وەكوو لیفە لەخۆتیەوە بهاڵێنە. ئەگەر كەم بوو بیكە بە ئیزار.

ئافرەت هەموو جەستەی شەرمگایە دەبێ لەنوێژدا داپۆشێ جگە لە روخسارو دوو دەستی تامەچەكی. ئەمەش بە بەڵگەی فەرموودەی پێغەمبەر

[١] صحيح لغيره: (الإرواء/٢٦٩)، ت(٢٩٤٨/١٩٧/٤)، د(٣٩٩٥/٥٢/١١).

[٢] متفق عليه: خ(٣٥٩/٤٧١/١)، م(٥١٦/٣٦٨/١)، د(٦١٢/٣٣٢ و ٢/٣٣٣)، ن(٢/٧١).

[٣] د(٣٦١/٤٧٢/١). هەروا بڕوانە (شرح السنة ج٢/٤٢٣).

(دروودی خودای لەسەر بێ) « الْمَرْأَةُ عَوْرَةٌ».[١] هەروا فەرموودەی «لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ صَلاَةَ حَائِضٍ إِلاَّ بِخِمَارٍ».[٢]

٥- روکردنە قیبلە، ئەمەش بەپێی فەرموودەی پەروەردگار {فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ – البقرة/١٥٠}. لەکاتی نوێژکردندا روبکەرە لای مەسجیدولحەرام لەهەرشوێنێك نوێژتان کرد روبکەنە لای ئەو ماڵە پیرۆزە.

هەروەها ئاماژە بە فەرموودەکەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە ئاراستەی ئەو کابرایەی کرد: کە بە کەمو کورتیو نارێكو پێکی نوێژەکەی ئەنجامدا، ئەوەبوو پێی فەرموو: «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَأَسْبِغِ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ ، ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا ، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَسْتَوِيَ قَائِمًا ، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا ، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا ، ثُمَّ افْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلاَتِكَ كُلِّهَا». ئەگەر ویستت نوێژبکەی بەباشی دەستنوێژ بگرە، ئەمجار روبکەرە قیبلە........هتد.[٣]

لەکاتی هەبوونی ترسی زۆردا یان لەسەفەردا لەنوێژی سوننەتدا لەسەر راحیلەو شتیوا دروستە رونەکەیە قیبلە. قورئان دەفەرموێ: {فَإنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا – البقرة/٢٣٩} ئیبنو عومەر دەفەرموێ: مانای ئایەتەکە ئەوەیە (روتان لە قیبلەبێ یان روتان لێی نەبێ). ئیمامی نافیع دەڵێ: ئیبنو

---

[١] صحيح: (ص.ج/٦٦٩٠) ، ت(١١٨٣/٣١٩/٢).

[٢] صحيح: (ص.جة/٥٣٤) ، د(٦٢٧/٣٤٥/٢)، ت(٣٧٥/٢٣٤/١)، جة(٦٥٥/٢١٥/١).

[٣] متفق عليه: خ(٦٢٥١/٣٦/١١)، م(٣٩٧/٢٩٨/١).

عومەر کە ئەم مانایەی بۆ ئایەتەکە کردوە، دەبێ حەتمەن لە پێغەمبەری بیستبێ[(١)]

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بەسەر راحیلەوە تەسبیحاتی دەکرد، جا راحیلەکەی روی لەهەر شوێنێك بوایە، سوننەتی ویتریشی لەسەر راحیلەدەکرد بەڵام نوێژی فەرزی لەسەر نەدەکرد[(٢)].

فائیدەیەک: کەسێك لەشوێنێك بوو نەیدەزانی کامە قیبلەیە، لەلایەن خۆیەوە هەوڵی دا قیبلە بدۆزێتەوە، بەمەزندەی خۆی قیبلەی دیاریی کردو بەرەو ئەوێ نوێژی کرد، دوایی بۆی دەرکەوت هەڵەی کردوە، ئەوە نوێژەکەی صەحیحەو گێڕانەوەی نوێژەکەی لەسەر نیە.

لەعامیری کوڕی رەبیعەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئێمە لەشەوێکی تاریکدا لە سەفەرێکدا لەخزمەت پێغەمبەردا بووین، نەمانزانی قیبلە لەچ لایەك دایە، هەریەك لەئێمە بە مەزندەی خۆی قیبلەی دیاریی کرد، کە ڕۆژمان لێ بۆوە، ئەو حاڵەمان بۆ پێغەمبەر گێڕایەوە، ئیتر ئایەتی {فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ – البقرة/١١٥}[(٣)]. خوێندەوە، واتە: روبکەنە هەر لایەك وەجهی خودا لەوێیە.

٦- نیەت: واتە: نیەتی ئەو نوێژە بێنێ کە ئەنجامی دەداو بەدڵ دیاریی بکا واتە لەدڵی خۆیدا نیازی ئەوەی هەبێ کە فەرزی نیوەڕۆ یان عەصر یان سوننەتی فلان دەکا، گوتنی نیەتە بەدەم مەشروع نیە. چونکە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) تەلەفوظی بەنیەت نەکردوە. بەڵکوو کە هەڵساوە

---

(١) صحیح: ط(١١/١٢٦/٤٤٢)، م(١/٢٩٨/٣٩٦).

(٢) متفق علیه: م(٧٠٠-٣٩-٤٨٧)، خ تعلیقا (٢/٥٧٥/١٠٩٨).

(٣) حسن: (ص.جه/٨٣٥)، ت(١/٢١٦/٣٤٣)، جه(١/٣٢٦/١٠٢٠) بنحوه هق (٢/١١).

بـۆ نوێـژ فەرموویـەتی (الله اكـبر) پـێش ئـەوە هیـچی نـەگوتووە، نیەتەکـەی بەزمان نەگوتووە. هـەرگیز نەبیـستراوە فەرموبیـەتی: (أصـلي لله صـلاة کـذا، مستقبل القبلة، أربع ركعات اماماً أو مأموماً أو لا قـال أداءً، ولا قـال قـضاءً، ولا فرض الوقت...) ئەمە دەشتی بیدعەو داهێنـدراون، هیچ کەسێك ئەمانـەی لـه پێغەمبەرەوە نەقڵ نەکردوە بە رشتەو سەنەدی صەحیح یان ضەعیف، نـه بەشێوەی (مسند) نـه بەشێوەی (مرسل) تەنانـەت تاقـه وشـەو رستەیەکیش لەوانـه نـەقڵ نـەکراوە نـه لـەخودی پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) خـۆی نـه لەیـەکێ لـه هـاوەڵانی، نـه کەسـیش لەچـینی دوا هـاوەڵان بـەجوانی زانیوە، نه یەکێك لەچوار ئیمامەکان، شتی وایان ریوایەت کردوە[١].

شێوەی چۆنیەتی کردنی نوێژ

پێغەمبەری خودا (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) کـه دەیەویـست نوێـژبکا بەڕاوەستانەوە روی دەکردە کەعبە، لەنزیك دارێکی چەقاو، یان دیوارێـك یـان شـتێکی دانـراو لـەپێش دەمـیـەوە، ئەوەشـی دەفـەرموو جـەختی لەسـەر دەکردەوە کە دەیفـەرموو: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْـرِئٍ مَـا نَـوَى». کردار بەگوێرەی نیازە، مرۆڤ لـەکردەوەیدا چ نیـازێکی هـەبێ بـەگوێرەی ئـەو نیازە سزاو پاداش وەردەگرێتەوە.

پاشان تەشریفی نوێژی دادەبەست بەوتـەی (الله أكبر)، لەگـەڵ وتنـی (الله أكـبر) دەسـتی بـەرزدەکردەوە، ئـەمجار دەسـتی راسـتی دەخـستە سەردەسـتی چـەپیو لەسـەر سـنگی دایـدەنان، ئـەمجار چاوەکانی ئاڕاسـتەی زەوی دەکـرد، پاشـان دەسـتی دەکـرد بەخوێنـدنی نـزاو پاڕانـەوەی جـۆراو جـۆر، سـوپاسو ستایشی خودای دەکرد، ئەمجار (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)ی دەگوت، پاشان

---

[١] زاد المعاد ج١/٥١.

بــه ئەســپایی (بـــسم الله الـــرحمن الـــرحیم)ی دەخوێنــدو دەنگــی تێــدا بەرزنەدەکردەوە ئەمجار سورەتی فاتیحەی ئایەت ئایەت دەخوێند، کە تەواوی دەکرد بەدەنگی بەرزو شێوە درێژکردنەوە دەیگوت: (آمين) ئەمجار دوای ئــەوە ســورەتێکی تــری دەخوێنــد، جــاری واهــەبوو ســورەتی درێــژی دەخوێنــدو خوێندنەکــەی زۆر درێــژ دەکــردەوە وایــش دەبــوو ســورەتی کــورتی دەخوێنــد، کەمی دەخوێند.

لەنوێژی بــەیانــیداو لــەدوو رکــاتی نوێــژی شــێوانو خەوتنانــدا بــەدەنگی بەرز فاتیحەو سورەتەکەی تری دەخوێند، لەنوێژی نیــوەڕۆو نوێــژی عەصــرو رکاتی سێیەمی شێوانو دوو رکاتی دووەمی خەوتنان بــە ئەســپایی دەیخوێنــد. هەروەها لەنوێژی هەینیو نوێژی هەردوو جەژنەکانو نوێژە بارانــەو نوێــژی مانگگیرانی بەدەنگی بەرز دەخوێند. هەمیشە دوو رکــاتی دووەمــی نوێــژەکانی لەدوو رکاتی یەکەمی کورتر دەکردەوە بە ئەندازەی نیوەی رکاتەکانی یەکــەم، ئەوەندەی کورت دەکردەوە بە ئەندازەی پانزە ئایەت، جاری وایش هەبوو هەر سوورەتی فاتیحەی دەخوێندو بەس.

ئەمجار کە لەخوێندنی سورەتی فاتیحەو سورەتی تــری قورئــان دەبــووەوە، ماوەیەك بێ دەنگ دەبوو، پاشان هەردوو دەستی بــەرزدەکردەوەو (الله أكبر)ی دەکــردو دەچــوە روکــوع، لــەپی هــەردوو دەســتی دەخــستە ســەر دوو ئــەژنۆیو پەنجــەکانی بەســەر کــڵاوە ئــەژنۆیدا بــڵاو دەکردنــەوەو تونــد پەنجــەکانی لــە ئــەژنۆی قــایم دەکــردن وەکــوو ئــەوە بەچــنگی کــڵاوە ئــەژنۆی تونــد بگــرێ. هــەردوو ئەنیــشکی لەلاکەلەکــەی دوور دەخــستنەوە، پــشتی راســت دەکــرد بــەجۆرێك ئەگــەر ئــاو بکرێتــە سەرپــشتی رابوەســتێ بــەهیچ لایەکــدا نــەڕوا. لەچوونە روکوعدا ئارامی دەگرتو سێجار دەیفەرموو: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ».

لەناو ئەم روكنەی نوێژدا جارجارە دوعاو نزای جۆراو جۆری دەخوێندن، بەڵام نەهی دەكرد لەخوێندنی قورئان لە روكوعو سوژدەدا.

ئەمجار لە روكوع هەڵدەسایەوەو پشتی راست دەكردەوەو دەیفەرموو: « سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». لەكاتی راستبوونەوە لە روكوع هەردوو دەستی بەرزدەكردنەوەو دەیفەرموو: (رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ)، وایش دەبوو لەم نزاو پاڕانەوانەی زیاد دەكرد. ئەمجار (الله اكبر)ی دەكردو دەچووە سوژدەو هەردوو دەستی دەخستە سەر زەوی لەپێش ئەژنۆوەی دایدەنان‌و قورسایی جەستەی دەخستە سەر دەستەكانی‌و پەنجەكانی دەستی بە بڵاوی‌و بەتەنیشت یەكەوە بەرەو قیبلە دادەنان، وادەبوو دەستەكانی لەئاستی شانەكانی دادەنان‌و وایش دەبوو لەئاستی گوێچكەكانی دا بەزەوییەوە مەلاسی دەكردن، سەری لوتی‌و ناوچەوانی لەزەوی توند دەكرد.

دەیفەرموو: فەرمانم پێكراوە كە لەسەر حەوت ئێسقان سوژدە بەرم. ناوچەوان – بەدەستی ئامازەی بۆ لوتیشی دەكرد – هەردوو لەپی دەستی، هەردوو ئەژنۆی، هەردوو چاوە قامكی قاچی. دەشی فەرموو: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ يُصِيبُ أَنْفَهُ مِنَ الأَرْضِ مَا يُصِيبُ الْجَبِينَ». نوێژ قبوڵ نیە بۆ كەسێك لوتی وەكوو ناوچەوانی لەزەوی توند نەكا. لەكاتی سوژدەبردندا ئارامی دەگرت‌و سێ‌جار دەیفەرموو: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى»، وایش دەبوو بڕی ئەزكارو نزای دەخوێندن، جاری وایش دەبوو فەرمانی دەكرد بەكۆشش‌و زۆر دوعاكردن لەم روكنەدا. ئەمجار تەشریفی سەری لەسوژدە بەرزدەكردەوەو (الله أكبر)ی دەكردو ئەمجار قاچی چەپی رادەخست لەسەری دادەنیشت‌و ئارامی دەگرت‌و لەهەمان كاتدا قاچی راستی لەزەوی توند دەكرد پەنجەی ئەو قاچەی بەرەو قیبلە ئاڕاستە دەكردو دەیفەرموو: (أللهم اغفرلي وارحمني واجبرني وارفعني واهدني، وعافني، وارزقني)، ئەمجار {الله أكبر}ی دەكردو دەچووە سوژدەی

دووەم دەق وەكوو سوژدەی یەكەم. پاشان سەری بەرز دەكردەوەو {الله أكبر}ی دەكردو لەجێی خۆی لەسەر قاچی چەپی دادەنیشت بەموعتەدیلی بەجۆرێك هەموو ئێسقانەكانی جەستەی دەچوونەوە شوێنی خۆیان، پاشن هەردوو دەستی لەزەوی گیر دەكردن، واتە: بۆ هەڵسانەوەكە هێزو قورسایی خۆی دەخستە سەردەستیو راست دەبۆوە بۆ ڕكاتی دووەم، لەم ڕكاتەشدا وەكوو ڕكاتی یەكەمی دەكرد، تەنها ئەوەندە هەبوو كورتری دەكردەوە لەهی یەكەم. پاشان كەلەڕكاتی دووەم تەواو دەبوو دادەنیشت بۆ خوێندنی تەحیات. جا ئەگەر نوێژەكە دوو ڕكاتی بوایە ئەوە دانیشتنەكەی بەشێوەی ئیفتیراش دەبوو وەكوو دانیشتی نێوان سوژدەكان هەروا بۆ تەحیاتی یەكەمی نوێژی سێ ڕكاتیو چوار ڕكاتیش.

تەشریفی كە بۆ تەحیات خوێندن دادەنیشت، دەستی ڕاستی دەخستە سەر ڕانی ڕاستیو دەستی چەپی لەسەر ڕانی چەپی دادەنا، دەستی چەپی بڵاو دەكردەوەو دەستی ڕاستی دەنوقاند، قامكە شادەی بەتەنها رادەداشتو ئامـاژەی پـی دەكـردو بەچاو سەیری دەكرد، جاكە قامكی بەرز دەكردەوە دەیجولاند. دەشی فەرموو: « لَهِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ». كاریگەری ئەم قامكە لەسەر شەیتان لەئاسن كوشندەترە. مەبەستی قامكە شادە بوو.

پاشان تەشریفی لەدوا هەردوو ڕكات نوێژێك، تەحیاتی دەخوێند لەتەحیات خوێندنەكەیدا صەلاواتی لەسەر خۆی دەدا، جا تەحیاتی یەكەم بووبێ یان دووەم، فەرمانیشی بەئومەتەكەی كردووە كە صەلاواتی لەسەر بدەن، عادەتی وابوو لەنوێژدا دوعاو نزای جۆراوجۆری دەخوێند.

ئەمجار بەلای ڕاستدا سلاوی دەدایەوەو دەیفەرموو: {السلام علیكم ورحمةالله} بەلای چەپیشدا بەهەمان شێوە، وایش دەبوو لە سلاودانەوەی یەكەمیدا وشەی {وبركاته}ی زیاد دەكرد.

پایەو كۆڵەكەكانی نوێژ (أركان الصلاة)

نوێژ لەچەند پایەو ڕوكنێك پێك دێ‌و بەهەموویان حەقیقەتی نوێژ پێك دەهێنن‌و پێیان دەگوترێ فەرز یان واجب. ئەگەر فەرزێك لەوانە ئەنجام نەدرا نوێژەكە قبوڵ نیەو لەشەرعا بەنوێژی تەواو دانانرێ. ئەم ئەركان‌و پایانەیش ئەمانەن:-

١- (الله أكبر) كردنی نوێژ دابەستن، لە عەلی كوڕی ئەبو تالیبەوە ڕیوایەتكراوە: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ».[1] كلیلی نوێژ دەستنوێژە، چونە ناوی‌و ئیحرام بەستنی (الله أكبر)ە چونە دەرەوە لێی سەلامدانەوەیە.

له ئەبو هورەیرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەو كابرایەی گوت: كە بەخراپی‌و بەهەڵەشەیی نوێژی كرد، «إِذَا قُمْتَ فِي صَلاَتِكَ فَكَبِّرْ».[2] ئەگەر هەڵسای بۆ نوێژ (الله أكبر) بكە.

٢- ڕاوەستان لەنوێژی فەرزدا بۆ كەسێك بتوانێ ڕابوەستێ. قورئان دەفەرموێ: (وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ).

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەڕاوەستانەوە نوێژی دەكرد، فەرمانیشی بە عیمرانی كوڕی حوصەین كرد كە بەپێوە نوێژبكا، ئەوەبوو پێی فەرموو: « صَلِّ قَائِمًا ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى

---

[1] حسن صحيح: (ص.جة/٢٢٢) ، ت(١/٥/٣)، د(١/١٨/٦١)، جة(١/١٠١/٢٧٥).

[2] متفق عليه: لەوەپێش ڕابورد.

جَنْـبٍ». [1] بەپاوەستانەوە نوێـژ بکـە، ئەگـەر نـەتتوانی بەدانیـشتنەوە بیکـە، ئەگەر ئەوەشت بۆ نەگونجا بەراکشانەوە لەسەر تەنیشت نوێژەکە بکە.

٣- خوێنـدنی سـورەتی (ألفاتحـة) لەهـەموو رکاتێکـدا. لـە عوبـادەی کـوڕی صـامیتەوە ڕیوایـەتکراوە: کـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فەرموویـەتی: (لا صلاة لمن لم يقرأ بسورة الفاتحة) [2] کەسێك نوێـژبکاو سـورەتی فاتیحـەی تێـدا نـەخوێنێ نوێژەکـەی بەتاڵـە، بێگومـان پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی بەو کابرایە کرد: کە بەنارێك‌و پێکی نوێژی کـرد – فاتیحە بخوێنێ، پاشان پێی فەرموو: « ثُمَّ افْعَـلْ ذَلِـكَ فِـي صَـلاَتِكَ كُلِّهَـا». ئەمجار ئەم فاتیحە خوێندنە لەهەموو رکاتێکی نوێژەکەتدا بخوێنە.

٤ ، ٥- روکوع بردن‌و ئارامگرتن تێیدا. قورئان دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا – الحج/٧٧}. هەروا چونکە بـەکابرای نوێـژ بەهەڵشە کردوی فەرموو: «ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا». [3] پاشـان بـچۆرە روکـوع‌و ئـارام بگرە تێیدا.

٦ ، ٧- هەسـتانەوە لـە روکـوع‌و ئـارامگرتن تێیـدا. لەئـەبو مەسـعوودی ئەلئەنصارییەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فەرمووی: « لاَ تُجْزِئُ صَلاَةٌ لاَ يُقِيمُ الرَّجُلُ فِيهَا صُلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ». [4] نوێژی وا دروست نیە مرۆڤ لە روکوع‌و سجوددا پشتی تەواو رێك نەکاتەوە.

---

[1] صحيح: (ص.ج/٣٧٧٨) ، خ(٢/٥٨٧/١١١٧)، د(٣/٣٣٣/٩٣٩)، ت(١/٢٣١/٣٦٩).

[2] متفق عليه: خ(٢/٢٣٦/٧٥٦)، م(١/٢٩٥/٣٩٤)، ت(١/١٥٦/٢٤٧)، ن(٢/١٣٧)، جة(٨٣٧/١/٢٧٣)، د(٣/٨٠٧) بزيادة (فصاعداً).

[3] متفق عليه: لەوەپێش تەخریج کراوە.

[4] صحيح: (ص.)جة/٧١٠ ، ن(٢/١٨٣)، ت(١/١٦٥/٢٦٤)، د(٣/٩٣/٨٤٠)، جة(١/٢٨٢/٨٧٠).

هەروا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەوكابرایەی فەرمووی: كە نوێژی بەهەڵەشەو ناڕێكوپێك ئەنجام دا. «ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا»[1] پاشان لە روكوع راست بەرەوە تا بەباشی بەڕاوەستانەوە پشتت راست دەبێتەوە.

٨ ، ٩- سوژدەبردن‌و ئارامگرتن تێیدا. ئامـاژە بـە ئایـەتی {يَـا أَيُّهَـا الَّـذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا – الحج/٧٧}.

هەروا ئاماژە بە فەرمایشتی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسـەر بـێ) كـە ئاڕاستەی ئەو كابرایەی كرد: كە نوێژی بەهەڵەشـەو نارێـك كـرد «ثُـمَّ اسْـجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ، ثُـمَّ ارْفَـعْ حَتَّـى تَطْمَـئِنَّ جَالِـسًا ، ثُـمَّ اسْـجُدْ حَتَّـى تَطْمَـئِنَّ سَاجِدًا»[2]: پاشان بـچۆرە سـوژدە تـا ئـارام دەگـری‌و جەسـتەت لـە جـم‌و جـۆڵ دەكەوێ، پاشان سەرت بەرزبكـەرەوەو دابنیـشەو ئـارام بگـرە، پاشـان بـچۆرەوە سوژدەو ئارام بگرە تێیدا. مانەوەو ئارام گرتن (طمأنينة) ئەوەیـە ئەندامـەكانی جەستەی نوێژكەر دەچنەوە جێگای خۆیان.

ئـەو ئەندامانـەی جەسـتە كـە پێویـستە لـەكاتی سـوژدە بردنـدا لـەزەوی بدرێن حەوتن. لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ عَلَـى الْجَبْهَـةِ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ عَلَى أَنْفِهِ، وَالْيَدَيْنِ ، وَالـرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْـرَافِ الْقَـدَمَيْنِ»[3]: فـەرمانم پـێ كـراوە لەسـەر حـەوت ئەنـدام سـوژدە بـەرم لـەكاتی سـوژدە بردنمـدا حـەوت ئەندامی جەستەم لەزەوی بكەون: ناوچاوان – ئاماژەی بۆ لوتی كـرد – واتـە

---

[1] متفق علیه: لەوەپێش تەخریج كرا.

[2] متفق علیه: لەوەپێش تەخریج كرا.

[3] متفق علیه: خ(٢/٢٩٧/٨١٢)، م(٤٩٠-٢٣٠-١/٣٥٤)، ن(٢/٢٠٩).

ـەگەڵ ناوچەوانی لوتیشی لەزەوی بدا، هەردوو لەپی دەست، هـەردوو ئـەژنۆ، ـهەردو سنگەپێ.

دووباره لـە ئیبنـو عەبباسـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ يُصِيبُ أَنْفُهُ مِنَ الأَرْضِ مَا يُصِيبُ الجَبِينَ»[1]: کەسێك لەکاتی سوژدە بردنـدا لوتی وەکوو ناوچەوانی لەزەوی نـەدا ـنوێژی دروست نیە.

١٠ ، ١١- دانیـشتنی نێـوان سـوژدەکانو ئـارامگرتن تێیـدا. ئەمـەش بـەپێی ـفەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «لاَ تُجْـزِئُ صَـلاَةٌ لاَ يُقِيمُ الرَّجُلُ فِيهَا صُلْبَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ».[2] نوێژێك دروست نییـە ـپیاو تێیدا لە روکوعو سوژدەیدا پشتی ڕێك نەکاتەوە.

هەروا پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەو کابرایـەی فـەرموو کـە ـبە هەڵەشە نوێژی کرد: کە لەسوژدە سەرت بەرزکردەوە دابنیشەو ئارام بگرە.

١٢- تـەحیاتی کۆتـایی نوێـژ. لـە ئیبنـو مەسعودەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: ـئێمە پێش ئەوەی (تەحیات)مان لەسەر فەرزبێ، دەمانگوت: (السـلام علـى الله، ـالسلام على جبريل ومكائيل، سڵاو لەخودا، سڵاو لە جوبرائیلو لـە میکائیـل). پێغەمبەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فـەرمووی: «لاَ تَقُولُـوا هكـذا، وَلَكِـنْ قُولُوا التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِـيُّ وَرَحْمَـةُ اللَّـهِ وَبَرَكَاتُهُ ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».[3] (تا کۆتایی تەحیات).

---

[1] صحيح: قط (١/٣٤٨/٣) صفة صلاة النبي ص/١٢٣.

[2] صحيح: (٨٥٥)، ت(٢٦٥)، ن(١٨٣/٢).

[3] صحيح: (الإرواء/٣١٩)، ن(٣/٤٠)، قط(١/٣٥٠/٤)، هق(٢/١٣٨).

فائیدەیەك: راسترین شێوەی تەحیات ئەوەیە: كە لەئیبنو مەسعوودەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) تەحیاتی فێركردم، دەستم لەناو دەستی موبارەكیدا بوو، وەكوو چۆن فێری سورەتێكی قورئانی دەكردم ئاوا تەحیاتی فێركردم «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ. أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».[1] هەرچی وشەو ڕستەی ڕێزو شكۆمەندیو تەعظیم دەگەیەنن شایستەی پەروەردگارە، هەروەها كام وشەو ڕستەی جوانو شیرین هەیە بوترێ شایستەی خودایە؛ سڵاو ڕەحمەتو بەرەكاتی خودات لەسەربێ ئەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سڵاو لەسەر خۆمانو لەسەر هەموو بەندە صاڵحەكانی پەروەردگار، شایەتی دەدەم: كە هیچ خودایەك نیە شیاوی پەرستش بۆ كردن بێ جگە لەزاتی (الله) ، هەروا شایەتی دەدەم: كە موحەممەد بەندەو ڕەوانەكراوی خودایە.

فائیدەیەكی تر: دەربارەی ڕستەی (السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ) ئیبنو حەجەری عەسقەلانی لە فەتحول باریدا[2] دەفەرموێ: لەهەندێ ڕێگای هاتنی ئەم حەدیثەی ئیبنو مەسعوددا جوداوازییەك هەست پێ دەكرێ لەنێوان صەڵاوەتدان لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناوی تەحیاتدا لەسەردەمی خۆیدا لەگەڵ سەردەمی دوا خۆی.. لەسەردەمی خۆیدا ڕستەكە بەشێوەی (خیطاب) گوتراوە، واتە گوتوویانە (السَّلَامُ عَلَيْكَ)، بەڵام لەدوا وەفاتی بەشێوەی (غائب) بە (السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ) گوتراوە. ئەوەتا

---

[1] متفق عليه: خ(١١/٥٦/٦٢٦٥)، م(١/٣٠١/٤٠٢).

[2] ج ٢/٥٧٠.

له صەحیحی بوخاریدا لەبابی (الإستئذان)دا لەرێگەی ئەبو موعەممەرەوە لەئیبنو مەسعودەوە دوای ئەوەی حەدیثەکەی لەمەڕ (تشهد) ەوە هێناوە دەڵێ: (ئەوکاتە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناوماندا بوو). کە تەشریفی وەفاتی کرد ئەمجار گوتمان: (السَّلاَمُ يعني عَلَى النَّبِيِّ) بەوشێوە لەبوخاریدا هاتووە، ئەو عەوانە لە صەحیحەکەیداو (ألسِّرَاجُ) و (ألجوزقي)و ئەبو نەعیمی ئەصبەهانیو بەیهەقی لەچەند رێگایەکی جیاجیاوە گەیاندویانەتەوە بەئەبو نوعەیم کە شێخی بوخارییە، لەوێدا بە لەفظی (فَلَمَّا قُبِضَ قُلْنَا السَّلاَمُ عَلَى النَّبِيِّ) واتە بەلابردنی لەفظی (يعني). هەروا ئەبوبەکری کوڕی ئەبو شەیبە لە نوعەیمەوە ریوایەتی کردوە.

شێخی سوبوکی لە شەرحی (ألمنهاج)دا – دوای ئەوەی ئەم ریوایەتەی تەنها لەئەبو عەوانەوە هێناوە – دەڵێ: ئەگەر راست بێ ئەوە لە هاوەڵانەوە ریوایەتکراوە، بێگومان دەلالەت دەکا لەسەر ئەوە کە سەلام کردن لە پێغەمبەر بەشێوازی خیطاب واجب نیە، واتە: دەگوترێ (السَّلاَمُ عَلَى النَّبِيِّ). ئەمجار ئیبنو حەجەر دەڵێ: بێگومان ئەوە لە هاوەڵانەوە چەسپاوەو پشتگیرییەکی بەهێزم بۆ ئەوە دەست کەوتووە.

عەبدو رەزاق دەڵێ: ئیبنو جورەیج هەواڵی پێداوم، دەڵێ عەطاء خەبەری دامێ: کە هاوەڵان لەسەردەمی پێغەمبەردا دەیانگوت (ألسلام عليك أيها النبيّ). کە وەفاتی کرد، دەیانگوت (السَّلاَمُ عَلَى النَّبِيِّ) ئەمە ئیسنادو ریوایەتێکی صەحیحە.

شێخی ئەلبانی لەکتێبی (صفة الصلاة)دا لاپەڕە (١٢٦)دا دەڵێ: دەبێ ئەوە بە تەوقیفی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆی بوبێ، ئەوەی پشتگیری ئەم رایە دەکا ئەوەیە: کە خاتو عائیشە (خودای لێ رازی بێ)

هاوەڵانی فێری تەحیات خوێندن دەکردو پێی دەگوتن بڵێن: (السَّلاَمُ عَلَى النَّبِيِّ)[١].

١٣- صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دوای تەحیات خوێندنی کۆتایی. ئەمەش بەپێی حەدیثی فەضالەی کوڕی عوبەیدی ئەلئەنصاری: کە دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) پیاوێکی بینی نوێژی دەکرد، بەڵام لەنوێژەکەیدا نە تەحمیدو تەجمیدی کرد نە صەڵەواتی لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دا، نوێژەکەی بەکاڵو کرچی بەجێهێناو ڕۆیی. پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (عجِلَ هذا) ئەم پیاوە پەلەی کرد، بانگی کردو بەوو بەوانەی لەوێ ئامادەبوون فەرمووی: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَحْمِيدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) ثُمَّ لِيَدْعُ بَعْدُ بِمَا شَاءَ».[٢]

ئەگەر یەکێك لەئێوە نوێژی کرد با سەرەتا تەمجیدی خودا بکاو حەمدو سەنای بکا، پاشان صەڵەوات لەسەرمن لێ بدا، ئەمجار چەندێکی حەز لێ بوو با دوعاو پاڕانەوە بکا.

لەئیبنو مەسعودەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پیاوێك هاتو لەپێش دەمی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕۆنیشتو ئێمەیش لەخزمەتیدا بووین. وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! سەلامکردنمان لەسەر جەنابت زانیو فێری بووین، ئەدی چۆن صەڵاوات لەسەر لێ بدەین ئەگەر ئێمە لەنوێژەکانماندا صەڵەواتت لەسەر لێ بدەین صەڵەواتی خوات لێ بێ. ئیبنو مەسعود دەڵێ: ئیتر پێغەمبەر بێدەنگ بوو تا کار بەوە گەیشت ئاواتە خوازبووین کابرا ئەو پرسیارەی نەکردایە. پاشان پێغەمبەر (دروودی

[١] رواه السّراج في مسنده ج/٩/١-٢ والملخص في الفوائد ج/١١/٥٤/١ بسندين صحيحين عنها.
[٢] صحيح الاسناد (صفة الصلاة) ١٨٢ ط المعارف، ت(٣٥٤٦/١٨٠/٥)، د(١٤٦٨/٣٥٤/٤).

خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا أَنْتُمْ صَلَّيْتُمْ عَلَيَّ فَقُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».[1] كە ویستتان صەڵەوات لەسەرمن لێ بدەن بەمجۆرە صەڵەواتم لەسەر لێ بدەن بڵێن: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ». تا كۆتایی حەدیثەكە.

فائیدەیەك: گەورەترین و پەسەندترین شێوازی صەڵەوات لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەو شێوازەیە: كە كەعبی كوڕی عوجرە ڕیوایەتی كردوە دەڵێ: عەرزی پێغەمبەرمان كرد وتمان ئەی پێغەمبەری خودا! (دروودی خودای لەسەر بێ) ئێمە زانیمان یان فێربووین چۆن سلاوت لێ بكەین، ئەدی چۆن صەڵەواتت لێ بدەین؟! پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بڵێن: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».[2].

١٤- سلاودانەوە لەنوێژ ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر: كە فەرمووی: «مِفْتَاحُ الصَّلاَةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ».[3]

---

[1] اسناده حسن خز(٣٥١/٧١١ و ١/٣٥٢).

[2] متفق عليه: خ(١١/١٥٢/٦٣٥٧)، م(١/٣٠٥/٤٠٦)، د(٣/٢٦٤/٩٦٣)، ت(١/٣٠١/٤٨٢).

[3] حسن صحيح: لەوەپێش ماناو تەخریجی تێپەڕی.

واجبەکانی نوێژ

١- (ألله أكبر) كردنی گواستنەوە لەنێوان روكنەكانی نوێژدا لە راوەستانەوە بۆ روكوع‌و لە روكوعەوە بۆ هەڵسانەوە... هتد. گوتنی رستەی «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ».

لە ئەبو هورەیرەوە (رەزای خودای لێ بێ) دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): کەدەستی دەکرد بەنوێژ (ألله أكبر)ی دەکرد بۆ چونە ناو نوێژو راوەستان، پاشان: کە دەیەویست بچێتە روکوع (ألله أكبر)ی دەکرد. ئەمجار کە راست دەبووەوە لە روکوع دەیفەرموو «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» ئەمجار هەر بەراوەستانەوە دەیگوت «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». ئەمجار (ألله أكبر)ی دەکردو دەچوە سوژدە، پاشان کەسەری لەسوژدە هەڵدەبڕی (ألله أكبر)ی دەکرد پاشان کە دەچوە سوژدەی دووەم (ألله أكبر)ی دەکرد ئەمجار کە هەڵدەستایەوە لەسوژدە هەمدیسان (ألله أكبر)دەکرد، بەم جۆرە رکاتەکانی نوێژی بەجێ دەهێناو ئاوای دەکرد تا کۆتایی نوێژ، کە لەتەحیات خوێندنی یەکەمیش هەڵدەستایەوە (ألله أكبر)ی دەکرد[1]. دەشی فەرموو: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»[2] من چۆن نوێژ دەکەم چۆن دەمبینن نوێژددەکەم ئێوەش ئاوا نوێژ بکەن.

بەو کەسەشی فەرموو: کە بەهەڵەشەو بە نارێك‌و پێکی نوێژی کرد: «إِنَّهُ لاَ تَتِمُّ صَلاَةٌ لأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَتَّى يَتَوَضَّأَ فَيَضَعَ الْوُضُوءَ ». يَعْنِي مَوَاضِعَهُ « ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَحْمَدُ اللَّهَ جَلَّ وَعَزَّ وَيُثْنِي عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ بِمَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَرْكَعُ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حَتَّى يَسْتَوِيَ

[1] متفق عليه: خ(٢/٢٧٢/٧/٨٩)، م(٣٩٢ – ١/٢٩٣/٢٨)، ن(٢/٢٣٣).

[2] صحيح: (الإرواء/٢٦٢)، خ(٢/١١١/٦٣١).

قَائِمًا ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَسْجُدُ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَيَرْفَعُ رَأْسَهُ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَسْجُدُ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ ثُمَّ يَرْفَعُ رَأْسَهُ فَيُكَبِّرُ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ تَمَّتْ صَلاَتُهُ»[1]؛ بێگومان نوێژی هیچ کامێك لەئێوە تەواو نابێ هەتا دەستنوێژ نەگرێ‌و بە رێك‌و پێکی ئەندامەکانی دەستنوێژی نەشوا. پاشان (الله أكبر) بکاو سوپاسی پەروەردگار بکا سەنا خوانی بێ. چەندێکی حەز لێ بێ قورئان بخوێنێ، پاشان (الله أكبر) بکاو بچێتە روکوع‌و بمێنێتەوە تا جومژگەکانی ئارام دەگرن، پاشان بڵێ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» راست بێتەوەو ئارام بگرێ بەراوەستانەوە، ئەمجار (الله أكبر) بکاو بچێتە سوژدەو ئارام بگرێ هەتا جومژگەکانی لە جم‌و جوڵ دەکەون، پاشان (الله أكبر) بکا سەر بەرزبکاتەوەو بەدانیشتنەوە قیت بوەستێ، ئەمجار (الله أكبر) بکاو بچێتەوە سوژدەو ئارام بگرێ، پاشان سەر بەرزبکاتەوەو (الله أكبر) بکا، ئەگەر ئاوای کردو هەموو رکاتی نوێژەکەی بەو شێوە ئەنجامدا ئەوە نوێژەکەی بەتەواوی کردوە.

٢- تەحیات خوێندنی یەکەم: لەئیبنو مەسعودەوە ڕیوایەتکراوە، (رەزای خودای لێ بێ) گوتی: بێگومان حەزرەتی موحەممەد فەرمووی: « إِذَا قَعَدْتُمْ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَقُولُوا». هەرکاتێ دانیشتن بۆ تەحیات خوێندن دوای ئەنجامدانی دوورکات بڵێن: «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَلْيَتَخَيَّرْ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ

---

[1] صحيح: (ص.د/٧٦٣) ، د(٨٤٢/٩٩، ٣/١٠٠).

فَلْيَدْعُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ».[١] پاشان بە ئیختیاری خۆی چەندێ ئارەزۆ بکا دوعاو نزاو پاڕانەوە ئەنجام بدا، یا بەوجۆرە دوعایانە لەخودای خۆی بپاڕێتەوە.

بێگومان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی بەو کابرایە کرد کە بە هەڵەشەیی نوێژی کردو پێی فەرموو: « فَإِذَا جَلَسْتَ فِي وَسَطِ الصَّلاَةِ فَاطْمَئِنَّ وَافْتَرِشْ فَخِذَكَ الْيُسْرَى ثُمَّ تَشَهَّدْ».[٢] ئەگەر لەناوەڕاستی نوێژدا دانیشتی بۆ تەحیات خوێندن، ئەوە جوان ئارام بگرەو رانی راستت لەسەر زەوی دابنێو ئەمجار دەست بکە بەتەحیات خوێندن.

٣- پێویستە کەسێك: کە دەیەوێ نوێژ بکا شتێك لەپێش خۆیەوە دابنێ، بچەقێنێ ببێتە نیشانەی ئەوەی: کە ڕۆیشتن بە بەردەمیدا یاساغە، وابێ ببێتە پەردەو نەهێڵێ ئەو دیوی ببیندرێ.

لە سەهلی کوڕی ئەبو حەثمە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى سُتْرَةٍ فَلْيَدْنُ مِنْهَا لاَ يَقْطَعُ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَلاَتَهُ»[٣]: هەرکاتێك یەکێك لەئێوە ویستی نوێژ بکا، با پەردەیەك، لەمپەڕێك لەپێش دەمی خۆی دابنێو لەنوێژەکەدا ڕوی تێ بکا، با لەوپەردەو لەمپەڕە خۆ نزیك بکاتەوە بۆئەوەی شەیتان نوێژەکەی لێ نەبڕێ.

لەئیبنو عومەرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ تُصَلُّوا إِلاَّ إِلَى سُتْرَةٍ ، وَلاَ تَدَعْ أَحَدًا

---

[١] صحيح: (الإرواء/٣٣٦)، ن(٢/٢٣٨).

[٢] صحيح: (ص.د/٧٤٦) ، د(٨٤٥/١٠٢/٣).

[٣] صحيح: (ص.ن/٧٢٢) ، ك(١/٢٥١) وهذا الفظه ورواه: د(٦٨١/٢/٣٨٨)، ن(٢/٦٢) بلفظ (اذا صلى احدكم الى سترة...الخ).

يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْكَ ، فَإِنْ أَبَى فَقَاتِلْهُ ، فَإِنَّ مَعَهُ الْقَرِينَ»[1]: نوێژ دامەبەستن مەگەر (سُترة) شتێکتان لەبەردەم خۆتان کردبێ بە پەردەو لەمپەڕ، مەهێڵە کەس بە بەردەمتدا تێپەڕێو بکەوێتە نێوان تۆی نوێژکەرو ئەو شتەی کردوتە بە پەردە، ئەگەر هەر دەیویست بەزۆرە ملێ بەبەردەمتدا تێپەڕێ مەیهێڵە پاڵی پێوە بنێ، شەڕی لەگەڵ بکە، چونکە ئەوە شەیتانی لەگەڵ دایەو هانی دەدا بۆئەوەی نوێژەکەت پێ ببڕێ.

دانانی لەمپەڕ بەوە دێتەجێ روبکەیە دیوار یان کۆڵەکە، یان عەصایەك لەبەردەمتدا بچەقێنی، یان راحیلەیەك لەبەردەمت دابنێیو لەنوێژکردنەکەتدا روی تێ بکەی کەمترین شتێك بیکەیە لەمپەڕو (سُترة) ئەو پارچە دارەیە کە لەکاتی سواربوونی راحیلەدا پشتی پێوە دەدرێ. ئەمەش بەپێی ئەو فەرموودەی موسای کوڕی طەلحە لە باوکیەوە ڕیوایەتی کردوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤْخِرَةِ الرَّحْلِ فَلْيُصَلِّ وَلاَ يُبَالِ مَنْ مَرَّ وَرَاءَ ذَلِكَ».[2] ئەگەر یەکێك لەئێوە لەپێش دەمی خۆی شتێکی وەکوو (مؤخرە)ی راحیلەی دانا باروی تێ بکاو نوێژەکەی بکا، ئەمجار هەرشتێك بەئەودیو لەمپەڕەکەدا بڕوا قەیناکا.

نزیکی نوێژکەر لە لەمپەڕو (سُترة)

لە بیلالەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی کرد لەنێوان ئەوو ئەو دیوارەی روی تێ کردبوو سێ زیراعێك بەتاڵایی

---

[1] صحيح: (صفة الصلاة/٦٢)، خز(٨٠٠/٩/٢).

[2] صحيح: (مختصر م/٣٣٩)، م(٤٩٩/٣٥٨/١)، ت(٣٣٤/٢١٠/١)، د(٦٧١/٣٨٠/٢) بنحوه.

هەبوو[1] ئەمە لەحاڵی راوەستانیدا، ئەگینا لە حاڵەتی روکوعو سوژدەدا چی وانەماوەتەوە.

لە سەهلی کوڕی سەعدەوە ڕیوایەتکراوە، گوتویەتی: لەنێوان شوێنی نوێژکردنی پێغەمبەرو ئەو دیوارەی بەردەمی بۆشایی راڕەوە مەڕێك هەبوو[2] ئەوە لەحاڵەتی سوژدە بردندا بووە.

★ ئەگەر نوێژکەر لەپێش خۆیەوە (سوترە)ی دانا، نابێ رێگە بدا هیچ شتێك لەنێوان ئەوو لەمپەڕەکەدا بڕوا

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی دەکرد (سُتْرَة)ی دانابوو مەڕێك بە بەردەمیدا تێپەڕی، ئەوەندە لە قیبلە نزیك بووە ورگی خۆی بە قیبلەوە نوساند.[3]

لە ئەبو سەعیدی (ألخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّي فَلاَ يَدَعْ أَحَدًا يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ وَلْيَدْرَأْهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».[4] ئەگەر یەکێك لەئێوە لەنوێژدابوو، با نەهێڵێ کەس بەبەردەمیا تێپەڕێ، با تا لەتوانایدایە کابرا مەنع بکا لەوکارە، ئەگەر هەر سوور بوو لەسەرئەوە بە بەردەمیدا بڕوا با شەڕی لەگەڵ بکا، چونکە ئەوکارە لەکاری شەیتان دەچێ یان ئەو کابرایە بەو کردەوە دەچێتە پێڕی شەیتانەکانەوە.

ئەگەر نوێژکەر سوترەو لەمپەڕی دانەنا ئەوە ئەگەر بە بەردەمیا گوێدرێژ یان ئافرەت یان سەگی رەش تێپەڕی نوێژەکەی دەبڕێ.

---

[1] صحيح: (صفة الصلاة/٦٢)، خ(٥٠٦/١/٥٧٩).

[2] متفق عليه: (٤٩٦/١/٥٧٤)، م(٥٠٨/١/٣٦٤)، د(٦٨٢/٢/٣٨٩) بنحوه.

[3] صحيح: (صفة الصلاة/٦٤) ، خز(٨٢٧/٢/٢٠).

[4] صحيح: (مختصر م/٣٣٨)، م(٥٠٥/١/٣٦٢).

لە عەبدوڵڵای کوڕی (الصامت) لە ئەبو زەڕەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّي فَإِنَّهُ يَسْتُرُهُ إِذَا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلُ آخِرَةِ الرَّحْلِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلُ آخِرَةِ الرَّحْلِ فَإِنَّهُ يَقْطَعُ صَلَاتَهُ الْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ الأَسْوَدُ». هەرکاتێ یەکێ لەئێوە هەڵسا بۆ نوێژ، ئەوە سوترەو لەمپەڕێك لەبەردەم خۆی دابنێ ئەگەر تەنانەت پارچە دارێکی وەکوو پاش رەحلەی لەبەردەستدا بوو، ئەگەر سوترەو لەمپەڕێکی وای دانەنا، ئەوە ئەگەر بەبەردەمیا گوێ درێژ یان ئافرەت، یان سەگی رەش تێپەڕی نوێژەکەی دەبڕێ.

عەبدوڵڵا دەڵێ: وتم: ئەی ئەبو زەڕ فەرقی سەگی رەش لەگەڵ سەگی سورو وەرد چیە؟ لە وەڵامدا وتی: ئەی برازاکەم منیش هەمان پرسیارم ئاڕاستەی پێغەمبەر کردو وەکوو پرسیار لەمن دەکەی منیش ئاوا پرسیارم لە پێغەمبەر کرد لە وەڵامدا فەرمووی: «الْكَلْبُ الأَسْوَدُ شَيْطَانٌ».[1] سەگی رەش شەیتانە.

حەرامە بەبەردەم نوێژکەردا تێپەڕی

لەئەبو جوهەیمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».[2]: ئەگەر ئەوکەسەی بەبەردەم نوێژکەردا تێدەپەڕێ بیزانیایە چەندی تاوان دەگاتێ بۆی باشتر بوو چل ساڵ راوەستێ نەك بە بەردەمی دا تێپەڕێ.

---

[1] متفـــق عليـــه: خ(١/٥٨٤/٥١٠)، م(١/٣٦٣/٥٠٧)، د(١/٣٩٣/٦٨٧)، ت(١/٢١٠/٢٣٥)، ن(١٦/٢)، جة(١/٣٠٤/٩٤٥).

[2] متفـــق عليـــه: خ(١/٥٨٤/٥١٠)، م(١/٣٦٣/٥٠٧)، د(٢/٣٩٣/٦٨٧)، ت(١/٢١٠/٢٣٥)، ن(٦١/٢)، جة(١/٣٠٤/٩٤٥).

سوترەو كۆڵەكەی پێش نوێژ (ئیمام) بۆ مەئمومیش حلێبە

لەئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: بەسواری دێڵە كەرێك هاتم بۆ دەشتی مینا، ئەوكاتە من رسیدە بوو بووم، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەمینا نوێژی بۆ خەڵكەكە دەكرد، من بەپێش ریزی نوێژكەراندا تێپەڕیم، ئەمجار دابەزیم، دێڵە كەرەكەم بەرەڵا كرد بلەوەڕێو بۆ خۆم چوومە ریزی نوێژكەرەكانەوە، كەس رەخنەی لێ نەگرتم.[1]

سوننەتەكانی نوێژ

سوننەتەكانی نوێژ دوو جۆرن گوفتاریو كرداری.

سوننەتە گوفتارییەكان (قولی)یەكان. ئەمانەن:

١- دوعای نوێژ دەست پێكردنی نوێژ، گەورەترین جۆری ئەو دوعایە ئەوەیە كە ئەبو هورەیرە ریوایەتی كردووەو دەڵێ: پێغەمبەری خودا: كە (الله أكبر)ی دەكردو نوێژی دادەبەست، پێش خوێندنی سورەتی فاتیحە ماوەیەك بێدەنگ دەبوو، عەرزم كرد ئەی پێغەمبەری خودا! (دروودی خودای لەسەر بێ) بە دایكو باوكمەوە بەفیدات بم، پێم نالێی لەنێوان (الله أكبر)و فاتیحە خوێندندا ماوەیێك بێدەنگ دەبێ چی دەڵێی؟ فەرمووی: دەڵێم: «اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ».[2] خودایە بە ئەندازەی دوریی نێوان خۆرهەڵاتو خۆرئاوا لە تاوان

---

[1] متفق علیه: م(٥٠٤/٣٦١/١)، د(٧٠١/٤٠٢/٢)، خ(٤٩٣/٥٧١/١) بە زێدەیی رستەی (بمنی الى غیر جدار).

[2] متفق علیه: خ(٧٤٤/٢٢٧/٢)، م(٥٩٨/٤١٩/١)، جة (٨٠٥/٢٦٤/١)، د(٧٦٦/٤٨٥/٢).

دورم بخەرەوە، خودایە لە تاوانم پاکم بکەرەوە وەکوو چۆن قوماشی سپی لە چڵك پاك دەکرێتەوە، خودایە لە تاوانەکانم بم شۆرە بە بەفرو ئاوو تەرزە.

٢- خوێندنی رستەی «أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ». بە بەڵگەی ئایەتی {فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ – النحل/٩٨} کەویستت قورئان بخوێنی لەپێشەوە «أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» بخوێنە.

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەستی دەکرد بەنوێژو نوێژی دادەبەست پاشان دەیفەرموو: «أَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ».[1] پەنا دەگرم بە پەروەردگاری شنەواو زانا، لەشەیتانی نەفرەت لێکراو، لەفیتنە جۆیی و فرووفیشاڵی و هەڵنانی بەخراپەکاری.

٣- ئامین گوتن لەدوای خوێندنی (فاتیحە) لەوائیلی کوڕی حوجرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) کە {ولا الضالين}ی دەخوێند، دەیفەرموو: {آمين}و دەنگی بەرزو درێژ دەکردەوە

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا أَمَّنَ الإِمَامُ فَأَمِّنُوا فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلاَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».[2] ئەگەر ئیمام فاتیحەی خوێندو وتی: (آمین) ئێوەش لەتەکیا (آمین) بکەن چونکە کەسێك (آمین) کردنی هاوکات بێ لەگەڵ (آمین) کردنی فریشتە لێخۆشبوون لەتاوانی لەوەپێشی بۆ دەستەبەر دەبێ.

---

[1] صحيح: (الإرواء/٣٤٢)، د (٧٦٠/٤٧٦/٢)، ت (٢٤٢/١٥٣/١).

[2] صحيح: (صفة الصلاة/٨٢)، د (٩٢٠/٢٠٧/٣)، ت (٢٤٨/١٥٧/١).

٤- خوێندنی چەند ئایەتێك لە قورئان. لەئەبو قەتادەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەدوو ڕکاتی یەکەمی نوێژی نیوەڕۆدا سورەتی فاتیحەی دەخوێند دوو سورەتی تری قورئانی دەخوێند لەڕکاتی یەکەمدا قورئان خوێندنەکەی درێژ دەکردو لەڕکاتی دووەمدا کورتی دەکردەوە، جاری وادەبوو ئایەتێکی بەگوێماندا دەدا، لەنوێژی عەصریشدا لەدوو ڕکاتی یەکەمدا سورەتی فاتیحەو دوو سورەتی دەخوێند، عادەتی وابوو ڕکاتی یەکەمی دەرێژ دەکردەوە لەنوێژی بەیانیدا، ڕکاتی دووەمی کورت دەکردەوە.[1]

هەر لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) لەدوو ڕکاتی نوێژی نیوەڕۆو عەصردا سورەتی فاتیحەو سورەتێکی تری دەخوێند، جاری وادەبوو دەنگی بەرز دەکردەوە گوێمان لەئایەتێك بێ، لەدوو ڕکاتی کۆتاییدا تەنها سورەتی فاتیحەی دەخوێند.[2]

وادەبێ خوێندنی قورئان لەدوو ڕکاتی کۆتایشدا سوننەتە ئەمەیش بەگوێرەی ئەو حەدیثەی ئەبو سەعید: کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنوێژی نیوەڕۆدا، لەدوو ڕکاتی یەکەمدا لە هەر یەکێکیاندا ئەندازەی سی ئایەتی دەخوێند لەدوو ڕکاتی دووەمدا ئەندازەی پانزە ئایەتی دەخوێند، یان وتی نیوەی ئەوەی لەڕکاتی یەکەمدا دەیخوێند. لەنوێژی عەصریشدا لەدوو ڕکاتی یەکەمدا لەهەر کاتێکدا ئەندازەی پانزە ئایەتی دەخوێند، لەدوو ڕکاتی دووەم نیوەی ئەوەی دەخوێند.[3]

---

[1] صحيح: (صحيح: (ص.)، ن ٩٣٢)، خ (٢/٢٤٣/٧٥٩).

[2] متفق عليه: م (١/٣٠٧/٤١٠)، خ (٢/٢٦٢/٧٨٠)، ن (٢/١٤٤)، (٣/٢١١/٩٢٤)، ت (٢٥٠/١/١٥٨)، جه (١/٢٧٧/٨٥١).

[3] صحيح: (مختصر م/٢٨٧)، م (١/٣٣٤/١٥٧/٤٥٢).

وا سوننەتە لەنوێژی بەیانیدا بەدەنگی بەرز قورئان بخوێندرێ هەروا لەدوو ڕکاتی یەکەمی نوێژی شێوانو خەوتناندا. لەنوێژی نیوەڕۆو عەصرو ڕکاتی کۆتایی شێوانو دوو ڕکاتی کۆتایی خەوتنان وا سوننەتە بەدەنگی نزم بخوێندرێ بەجۆرێك بێ نوێژکەرەکە گوێی لەدەنگی خۆی بێ.

٥- تەسبیحاتی روکوعو سوژدە.

له حوذەیفەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژم کرد، لە روکوعدا دەیگوت «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ». لەسوژدەدا دەیگوت: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى».[1]

لە عوقبەی کوڕی عامیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە لەنوێژدا دەچووە روکوع سێ جار دەیگوت: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ» کە دەچووە سوژدەوە سێ جار دەیگوت: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ».

٦- زیادکردنی تەسبیحی هەستانەوە لەروکوع بەم جۆرە زیاد لەڕستەی «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». یەکێ لەو تەسبیحاتە زێدانە بخوێندرێ.

«مِلْءَ السَّمَوَاتِ وَمِلْءَ الأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ».

ئەگەر حەزی لێ بوو هەر ئەوە بخوێنێ، ئەگەر حەزی لێ بوو بەم ڕستانە تەواوی بکا «أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».[2] یان ئاوا بڵێ: «رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ مُبَارَكًا عَلَيْهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى».[3]

---

[1] صحيح: (ص. ن ١٠٠١)، ن (٢/١٩٠)، د (٣/١٢٣/٨٥٧)، ت (١/١٦٤/٢٦١).

[2] صحيح: (مختصر م/٢٩٦)، م (١/٣٤٧/٤٧٨،٤٧٧)، د (٣/٨٢/٨٣٢)، ن (٢/١٩٩).

[3] صحيح: (صفة الصلاة/١٩٩).

٧- دوعای دانیشتنی نێوان دوو سوژدەکان.

له حوذەیفەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنێوان دوو سوژدەکاندا (رب اغفرلی، رب اغفرلی) دەخوێند.

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنێوان سوژدەکاندا (اللهم اغفرلی وارحمنی، واجبرنی، واهدنی، وارزقنی)ی دەخوێند.

٨- صەڵەواتدان لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکۆتای تەحیات خوێندنی یەکەمدا، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆخۆی ئەوەی ئەنجامداوە.

لەخاتو عائیشەوە ریوایەتکراوە دەفەرموێ: (ئێمە سیواكو ئاوو شتی وامان بۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئامادە دەکرد، ئیتر پەروەردگار شەو لەخەو راستی دەکردەوە ئەویش سیواکی دەکردو دەستنوێژی دەشۆرد، پاشان نۆ ڕکات نوێژی دەکرد، لەنێوان ڕکاتەکاندا دانەدەنیشت مەگەر لەڕکاتی هەشتەمدا، لەخودا دەپاڕایەوە صەڵاواتی لەسەر پێغەمبەری خودا لێ دەدا، پاشان ڕاست دەبووەوەو سڵاوی نەدەدایەوە، پاشان ڕکاتی نۆیەمی دەکرد ئەمجار دادەنیشت، پاشان سوپاسی پەروەردگاری دەکردو پاشان سڵاوی دەدایەوە).[1]

٩- دوعاو پاڕانەوە لەدوا تەحیاتی یەکەمو دووەم وەك یەکە.

لەدوا تەحیاتی یەکەم، وەکوو ئیبنو مەسعوود ریوایەتی کردووە گوتوویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ««إِذَا قَعَدْتُمْ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَقُولُوا: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ

---

[1] أخرجه أبو عوانه في صحيحه (٢/٣٢٤) وهذا لفظه، م (١/٥١٢/٧٤٦) بدون جملة (ويصلي على نبيه).

وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَلْيَتَخَيَّرْ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَلْيَدْعُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ».[١]

لەدوای تەحیاتی دووەم، وەكوو لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ الآخِرِ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ».[٢] واتە: یەكێك لەئێوە كە لەتەحیات خوێندنی كۆتایی بووەوە با پەنابگرێ بەخودا لەچوار شت: لەسزای دۆزەخ. لەعەزابی گۆڕ. لەفیتنەو ئاشوبی زیندو مردو. لەشەڕو نەگبەتی دەجال.

١٠- سڵاودانەوەی دووەم، چونكە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سڵاوی بەلای ڕاستو بەلای چەپدا دەدایەوە، وەكوو لەئیبنو مەسعوودەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سڵاوی بەلای ڕاستو بەلای چەپدا دەدایەوەو دەیفەرموو: «السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ»، «السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ». هەتا لەڕیزی دواوەی ڕا سپیایی كوڵمی دەبینرا.[٣]

---

[١] صحيح: سبق في واجبات الصلاة.

[٢] صحيح: (مختصر م/٣٠٦)، (ص. جه ٧٤١)، م (١/٤١٢/٥٨٨)، د (٣/٢٧٣/٩٦٨)، جه (٩٠٩/١/٢٩٤).

[٣] صحيح: (ص. د/٨٧٨)، د (٣/٢٨٨/٩٨٣)، ن (٣/٦٢)، جه (١/٢٩٦/٩١٤)، ت (٢٩٤/١/١٨١) بدون الجملة الاخيرة.

وایش بووه هەر سڵاوی بەلای ڕاستدا داوەتەوە، وەكوو لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتكراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەكۆتایی نوێژدا یەك سڵاوی دەدایەوە، كەمێك بەلای ڕاستدا ڕوخساری وەردەگێڕا.[1]

سوننەتە كرداریەكان (السنن الفعلیە)

١- دەست بەرز كردنەوە: لەكاتی (الله أكبر) كردنی نوێژ دابەستن، لەكاتی چوونە ڕوكوع و هەڵسانەوە لێی. لەكاتی هەڵسانەوە لەتەحیاتی یەكەم. لەئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كاتێ دەستی بەرز دەكردەوە تابەرامبەر شانەكانی، هەروا كە دەچووە ڕوكوع و كە لە ڕوكوعیش هەڵدەستایەوە بەوجۆرە دەستەكانی بەرز دەكردەوە.[2]

لەنافیعەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: ئیبنو عومەر (ڕەزای خودای لێ بێ) كە دەچووە ناو نوێژەوە (الله أكبر)ی دەكردو دەستی بەرز دەكردنەوە كەدەچووە ڕوكوع هەمدیسان دەستی بەرز دەكردنەوە، كە لەڕوكوع هەڵدەسایەوە دەستی بەرز دەكردنەوەو دەیگوت: (سمع الله لمن حمده) هەروا كە لەدوا خوێندنی تەحیاتی یەكەم هەڵدەسایەوە دەستی بەرز دەكردنەوە. (نافیع ڕشتەی ئەم فەرموودەیەی بردۆتەوە سەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ).[3]

لەهەندێ ڕیوایەتدا هاتووە كە دەست بەرزكردنەوە سوننەتە لەكاتی هەموو نزمبوونەوەو هەڵسانەوەدا. ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی (مالك بن الحویرث): كە دەڵێ: پێغەمبەرم بینی (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنوێژدا

---

[1] صحیح: (ص. ت/٢٤٢)، ت (١/١٨٢/٢٩٥).

[2] متفق علیه: خ (٢/٢١٨/٧٣٥)، م (٣٩٠- ٢٢/٢٩٢/١)، ت (١/١٦١/٢٥٥)، ت (٢/١٢٢).

[3] صحیح: (ص/٦٦٣)، خ (٢/٢٢٢/٧٣٩)، د (٢/٤٣٩/٧٢٧).

کە دەچووە روکوع دەستی بەرز دەکردەوە، کە لە روکوع سەری بەرز دەکردەوە کە دەچووە سوژدەوەو کە سەری لەسوژدە بەرز دەکردەوە، لەهەموو دانەوینەو سەر بەرزکردنەوەیەکدا دەستەکانی تا ئاستی نەرمەی گوێچکەی بەرز دەکردەوە.[1]

٢- دانانی دەستی ڕاست لەسەر دەستی چەپ لەسەر سنگ:

لەسەهلی کوڕی سەعدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (موسوڵمانان فەرمانیان پێ دەکرا: کەپیاو دەستی ڕاستی بخاتە سەر باسکی چەپی لەنوێژدا) ئەبو حازم دەڵێ: ئەم فەرمانە هەردەبێ لەلایەن پێغەمبەرەوە بووبێ (درودی خودای لەسەر بێ)[2]

لە وائیلی کوڕی حوجرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لەدوای پێغەمبەرەوە نوێژم کرد (درودی خودای لەسەر بێ) دەستی ڕاستی خستبووە سەر دەستی چەپی لەسەر سینگی[3]

٣- ڕوانین بۆ شوێنی سوژدە:

لەخاتو عائیشەوە ریوایەتکراوە دەفەرموێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) چووە ناو کەعبەوە چاوی بڕییە شوێنی سوژدەبردنیو چاوی لێ کلا نەکرد هەتا لەنوێژەکەی بووەوە.

٤- لە ڕوکوعدا هەندێ هەینات هەن ڕەچاویان بکا، وەکوو لەم فەرموودەیەدا ئاماژەیان پی دەکرێ: لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ریوایەتکراوە دەفەرموێ: پێغەمبەری خودا (درودی خودای لەسەر بێ) کە

---

(١) صحيح: (ص. ن/١٠٤)، ن (٢/٢٠٦)، حم (٤٩٣/١٦٧/٣).

(٢) صحيح: (مختصر خ/٤٠٢)، خ (٧٤٠/٢٢٤/١)، ط (١١١/٣٧٦).

(٣) صحيح: (صفة الصلاة/٦٩)، ك (٤٧٩/١).

دەچووە روکوع سەری بەرز ڕانەدەگرتو زۆریش نەوی نەدەکرد، بەڵکوو لەنێوان ئەو دوو حاڵەدا سەری خۆی ڕادەگرت.[١]

لە ئەبو حومەیدەوە دەربارەی وەصفی نوێژی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەچووە روکوع هەردوو دەستی لەهەردووك لاوە لەئەژنۆی گیردەکردن، پاشان پشتی ڕاست ڕادەگرت[٢]

لە وائیلی کوڕی حوجرەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەچووە روکوع پەنجەکانی بەملاو ئەولای ئەژنۆیدا بڵاو دەکردەوە.[٣]

لە ئەبو حومەیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چووە روکوعو دەستەکانی خستە سەر ئەژنۆکانیو توندگرتنی قۆڵو باسکی کەوانەیی کردنو لەتەنیشتی خۆی دوورخستنەوە.[٤]

٥- پێشخستنی دوو دەست لە ئەژنۆ لەکاتی سوژدە بردندا بۆسەر زەوی:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَبْرُكْ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ وَلْيَضَعْ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ».[٥] هەرکاتێ ئێوە دەچنە سوژدە، باخۆی پیخ نەدا وەکوو چۆن حوشتر خۆی پیخ دەدا، واتە: با سەرەتا ئەژنۆکانی نەخاتە سەرزەوی بەڵکوو با لەپێشدا دوو دەستی بخاتە سەر زەوی ئەمجار ئەژنۆکانی.

---

[١] صحيح: (صفة الصلاة/١١١)، م (١/٣٥٧/٤٩٨)، د (٢/٤٨٩/٧٦٨).

[٢] صحيح: (صفة الصلاة/١١٠)، خ (٢/٣٠٥/٨٢٨)، د (٢/٤٣٧/٧١٧).

[٣] صحيح: (صفة الصلاة/١١٠)، خ (١/٣٠١/٥٩٤).

[٤] صحيح: (ص. ت/٢١٤)، د (٢/٤٢٩/٧٢٠)، ت (١/١٦٣/٢٥٩).

[٥] صحيح: (ص.د/٧٤٦) ، د(٣/٧٠/٨٢٥)، ن(٢/٢٠٧)، حم(٣/٢٧٦/٦٥٦).

٦- له سوژدەدا ڕەچاوی ئەو ناکارانه بکا: که ئەم فەرموودانەی دوایی لەخۆیان گرتون

له ئەبو حەمیدەوە دەربارەی وەصفی نوێژی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (پێغەمبەر که تەشریفی دەچووە سوژدە دەستی ڕانەدەخستن واته: لەگەڵ دەستەکانیدا باسکی لەزەوی نەدەدا، هەروا دەستیشی نەدەقوچاندن، چاوە قامکەکانی ڕووەو قیبله دەکردن).[1]

له (ألبَراء)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفَّيْكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ».[2] که چوویه سوژدە هەردوو دەستت لەسەر زەوی دابنێو هەردوو ئەنیشکت لەزەوی بەرزبکەرەوە.

له عەبدوڵڵای کوڕی مالیکی کوڕی بوحەینەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) که نوێژی دەکردو دەچووە سوژدە هەردوو باسکی لەلاتەنیشتی خۆی دوور دەخستەوە بەجۆرێك سپیایی بنهەنگڵی دەبیندرا.[3] لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: (پێغەمبەر لەلای من بوو بۆ نوستن، کاتێك بە خەبەر هاتم لەپەنام نەمابوو، ویستم بزانم چی لێ هاتووە: که دیم چوبوە سوژدە، چاوە قامکی قاچەکانی کردبوونه قیبلەو پاژنەی ڕاست ڕاگرتبون.[4]

له وائیلی کوڕی حوجرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (هاتمە شاری مەدینه وتم: دەبێ بڕوانم، بزانم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چۆن نوێژ دەکا. بڕێکی حەدیثەکەی گێڕایەوەو وتی: (ثُمَّ هوى، فسجد، فصار رأسه بين

---

(١) صحيح: (ص.د/٦٧٢) ، خ(٨٢٨/٣٠٥/٢)، د(٧١٨/٤٣٧/٢).

(٢) صحيح: (صفة الصلاة/١٣٦)، م(٤٩٤/٣٥٦/١).

(٣) متفق عليه: خ(٨٠٧/٢٩٤/٢)، م(٤٩٥/٣٥٦/١)، ن(٢١٢/٢).

(٤) صحيح: (صفة الصلاة/١٣٦) ، خز(٦٥٤/٣٢٨/١)، هق(١١٦/٢).

كفيه)[1] پاشان خۆی نزم كردەوە بۆ سەرزەویو سوژدەی برد، سەری خستبوە نێوان دوو دەستیەوە.

لە وائیلی كوڕی حوجرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كە دەچوە سوژدە پەنجەكانی بەیەكەوە دەنوساندن.[2]

لە (ألبراء)ەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: (پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): كە دەچوە سوژدە دەستی دەخستە سەرزەوی، پەنجەی دەستیو قاچی وادادەنان كە رویان لە قیبلە بێ.[3]

٧- دەبێ شێوەی دانیشتنی نێوان سوژدەكانی لەسەر ئەو شێوەو هەینەتەی ئەم حەدیپانەی دوایی لەخۆیان گرتووە:

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتكراوە، دەفەرموێ: «وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَيَنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى».[4] (پێغەمبەری خودا: كەبۆ تەحیات خوێندن دادەنیشت قاچی چەپی رادەخستو قاچی راستی هەڵدەنا).

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتكراوە، فەرموویەتی: (لە سوننەتی نوێژە كە لەتەحیات خوێندندا وابكا قاچی راستی هەڵێنێو پەنجەكانی روبكاتە قیبلەو لەسەر قاچی چەپی دانیشی.[5]

هەروا لە (طاوس)ەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: دەربارەی (الإقعاء) كە بریتییە لە دانیشتن لەسەر هەردوو پاژنەپێو هەردوو قاچ هەڵننرێن سەرە پەنجەكان رویان لە قیبلە بێ، پرسیاركرا لە ئیبنو عەبباس لە وەڵامدا

---

[1] صحيح الأسناد: خز(٦٤١/٣٢٣/١).

[2] صحيح: (صفة الصلاة/١٢٣)، خز(٦٤٢/٣٢٤/١)، هق(١١٢/٢).

[3] صحيح الأسناد: (صفة الصلاة/١٢٣)، هق(١١٣/٢).

[4] صحيح: (مختصر م/٣٠٢)، م(٤٩٨/٣٥٧/١)، د(٧٦٨/٤٨٩/٢).

[5] صحيح: (ص.ن/١١٠٩٦) ، ن(٢/٢٣٦).

فەرمووی: ئەوە سوننەتی پێغەمبەرە، پێمان گوت: ئێمە ئەو جۆرە دانیشتنە بەزەحمەت دەزانین بۆ مرۆڤ ئیبنو عەبباس وتی بەڵکوو ئەوە سوننەتی پێغەمبەرە (درودی خودای لەسەر بێ)[1]

٨- یەکسەر لە سوژدەوە راست نەبێتەوە بەڵکوو کەمێک دانیشێ ئەمجار هەڵسێتە حەوا:

لە ئەبو قیلابەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: مالیکی کوڕی (الحویرث اللیثی) هەواڵی پێداین: کە بینیویەتی پێغەمبەر نوێژی دەکرد، جا: کە لەرکاتە تاکەکاندا لەسوژدە هەڵدەستایەوە، راستەوخۆ راست نەدەبووەوە بەڵکوو جارێ کەمێك دادەنیشت ئەمجار راست دەبووەوە.

٩- کە لەسوژدەی دووەم هەڵسایەوە بۆ راوەستان و فاتیحە دەبێ هەردوو دەستی دادا، واتە دەبێ بۆ هەڵسانەوە قورسایی بخاتە سەر دوو دەستی:

لە ئەییوبەوە لە ئەبو قیلابەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ: مالیکی کوڕی (الحویرث) هاتە لامان، لەمزگەوتی خۆماندا نوێژی بۆ کردین، وتی: من نوێژتان بۆ دەکەم مەبەستم ئەوەیە ئێوە بزانن نوێژکردن چۆنەو فێری ببن مەبەستم ئەوە نیە من نوێژی فەرز ئەدابکەم. بەڵکوو من دەمەوێ نیشانتان بدەم چۆنم پێغەمبەر بینیوە نوێژی کردوە، منیش بە ئەبو قیلابەم گوت: دەی باشە پێمان بڵێ: نوێژکردنی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) چۆن بوو؟ وتی: نوێژکردنی وەکوو شێوە نوێژکردنی ئەم شێخە نورانییە بوو – مەبەستی بەو شێخە عەمری کوڕی سەلەمە بوو – ئەییوب دەفەرموێ: ئەو شێخە (الله أکبر)ی دەکرد، کە لەسوژدەی دووەم سەری بەرزدەکردەوە،

---

[1] صحیح: (مختصر م/٣٠٣)، م(١/٥٣٦)، د(١/٧٩/٨٣٠)، ت(١/١٧٥/٢٨٢).

دانیشتنێکی دەکرد، ئەمجار قورسایی خۆی دەخستە سەر هەردوو دەستیو پاشان هەڵدەستایە سەرپێ.[١]

١٠- واباشە دانیشتن بۆ هەردوو تەحیات خوێندنەکە بەو شێوە بێ کە ئەم فەرموودانەی دوایی ئاماژەیان پێ دەکەن:

لە ئەبو حومەیدەوە ڕیوایەتکراوە: کە دەربارەی شێوەی نوێژکردنی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) وتوویەتی: (کە لەدوا دوو ڕکات نوێژ دادەنیشت بۆ تەحیات خوێندن، لەسەر قاچی چەپی دادەنیشتو قاچی ڕاستی هەڵدەناو سەری پەنجەکانی ڕووەو قیبلە دەکردن. ئەگەر لەدوا ڕکاتی کۆتایی نوێژ بۆ تەحیات خوێندن دابنیشتایە قاچی چەپی لەژێر گوزنگی قاچی ڕاستییەوە دەردێناو سنگە پێی قاچی ڕاستی لەزەوی گیردەکردن چاوە قامکی ئەو قاچەی بەرەو قیبلە دەکردن مەقعەدی دەخستە سەر زەوی.[٢]

لە ئیبنو عومەرەوە (خودای لێ ڕازی بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ): کەبۆ تەحیات خوێندن دادەنیشت دەستی ڕاستی دەخستە سەر ڕانی ڕاستیو پەنجەکانی کۆ دەکردنەوە، جگە لە قامکە شادە، بەو ئاماژەی دەکرد. دەستی چەپیشی دەخستە سەر ڕانی چەپی.[٣]

لە نافیعەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (ڕەزای خودایان لێ بێ) کە لەنوێژدا دادەنیشت بۆ تەحیات خوێندن، هەردوو دەستی دەخستە سەر دوو ئەژنۆی. بە قامکە شادەی دەستی ڕاستی ئاماژەی دەکردو چاوی ئاڕاستەی قامکە شادەی دەکرد. پاشان وتی: پێغەمبەر (درووودی خودای

---

[١] صحیح: (مختصر خ/٤٣٧)، خ(٨٢٤/٢/٣٠٣،)، هق(٢/١٢٣)، فع(١/١١٦).

[٢] صحیح: (مختصر خ/٤٤٨) ، خ(٨٢٨/٣٠٥/٢).

[٣] صحیح: (ص.د/٨٥١) ، م(٥٨٠-١١٦/٤٠٨/١)، د(٣/٢٧٧/٩٧٢).

لەسەر بێ) فەرمووی: « لَهِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ».[1] بێگومان قامکە شادە کاریگەری لەسەر شەیتان لە ئاسن پترە.

ئەو ذیکرو دوعایانەی لەدوا نوێژ مەشروعن

١- لە ثەوبانەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە لەنوێژ دەبوەوە سێجار (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ)ی دەکرد، ئەمجار دەیفەرموو: « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ وَمِنْكَ السَّلاَمُ تَبَارَكْتَ يَاذَا الْجَلاَلِ وَالإِكْرَامِ». خودایە تۆ بۆخۆت سەلامی، سەلامی حەقیقی لەتۆوەیە، بەرزو پیرۆزی ئەی ئەو کەسەی خاوەنی جەلالو عەظەمەتو ڕێزی...

(الوليد) دەڵێ: بە ئیمامی ئەوزاعیم گوت: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) کردنە چۆن دەگوترێ؛ وتی: دەڵێی: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ، أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ)[2]

٢- لەئەبو (الزبير)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئیبنو (الزبير) لەدوا هەموو نوێژێکەوە کە سڵاوی دەدایەوە دەیگوت «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَلاَ نَعْبُدُ إِلاَّ إِيَّاهُ لَهُ النِّعْمَةُ وَلَهُ الْفَضْلُ وَلَهُ الثَّنَاءُ الْحَسَنُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ». هیچ خودا نین جگە لەزاتی (الله) تاکو تەنیاو بێ هاوەڵە، دەسەڵاتی حەقیقی هی ئەوە، حەمدو سەنا شیاوی ئەوە، بەسەر هەموو شتێکدا دەسەڵاتدارە، هیچ هێزو توانایەك وجودی نیە ئەگەر بەهۆی زاتی (الله)وە نەبێ. ئێمە بەندایەتی هەر بۆ ئەو دەکەینو بەس. نیعمەتو شکۆمەندی هی ئەوەو بەدەست ئەوە، سەناو سوپاسی جوانو بێ خەوش

---

[1] حسن (صفة الصلاة/١٤٠)، حم(٤/١٥/٧٢١).

[2] (صفة الصلاة/١٤٠)، حم(٤/١٥/٧٢١).

شیاوی ئەوە، هیچ خودا نین جگە لەئەو، ئێمە بە ئیخلاصەوە پەرستشی ئەو دەکەین‌و هەر ئەو دەپەرستین، جا بابێ بڕوایان شەق بەرن.

ئیبنو الزبیر وتی: پێغەمبەری خودا لەدوا هەموو نوێژێکەوە ئەم دوعایەی دەخوێند.[1]

٣- لە (وراد) کە مەولاو ئازادکراوی (ألمغیرة)ی کوڕی (شعبة)یە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (ألمغیرة)ی کوڕی (شعبة) نامەی نووسی بۆلای (معاویة) وتی: پێغەمبەری خودا کە لەنوێژ دەبووەوەو سلاوی دەدایەوە، دەیگوت: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ ، وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ».[2]

٤- لە کەعبی کوڕی (عُجْرَة)وە لە پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕیوایەت دەکا. کە فەرموویەتی: «مُعَقِّبَاتٌ لاَ يَخِيبُ قَائِلُهُنَّ – أَوْ فَاعِلُهُنَّ – ثَلاَثٌ وَثَلاَثُونَ تَسْبِيحَةً وَثَلاَثٌ وَثَلاَثُونَ تَحْمِيدَةً وَأَرْبَعٌ وَثَلاَثُونَ تَكْبِيرَةً فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ».[3] چەند زیکرو دوعایەك هەن لەدوا نوێژ، بێژەرەکەیان نائومێد نابێ، سی‌وسێ جار (سبحان الله)، سی‌وسێ جار (الحمدلله)، سی‌و چوارجار (ألله أكبر) کردن لەدوا هەموو نوێژێك.

لە ئەبو هورەیرەوە لە پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: «مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ وَحَمِدَ اللَّهَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ وَكَبَّرَ اللَّهَ ثَلاَثًا وَثَلاَثِينَ فَتِلْكَ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ وَقَالَ تَمَامَ الْمِائَةِ لاَ

---

[1] صحيح: (ص.ن/٢٢٧) ، م(١/٤١٥/٥٩٤)، د(٤/٣٧٢/١٤٩٣)، ن(٣/٧٠).

[2] متفق عليه: خ(٢/٣٢٥/٨٤٤)، م(١/٤١٤/٥٩٣)، د(٤/٣٧١/١٤٩١).

[3] صحيح: (ص.ن/١٢٧٨) ، م(١/٤١٨/٥٩٦)، ت(٥/١٤٤/٣٤٧٣)، ن(٣/٧٥).

إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ غُفِرَتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ»[1]: کەسێك دوای هەموو نوێژێك سیو سێجار (سبحان الله)بکا سیو سێجار (الحمدلله) بکا سیو سێجار (الله أكبر) بکا کە دەکاتە نەوەدو نۆو بۆ کردنی ئەو ژمارە بەسەد، بڵێ: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ، لَهُ الْمُلْكُ ، وَلَهُ الْحَمْدُ ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ». چاوپۆشی لەتاوانەکانی دەکرێ، تەنانەت ئەگەر بە ئەندازەی کەفی دەریا زۆربن.

٥- لە موعازی کوڕی جەبەلەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ڕۆژێك پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستی گرتمو پێی فەرمووم: ئەی موعاذ! سوێندم بەخودا من تۆم خۆش دەوێ. منیش گوتم بەدایكو باوكمەوە بەقوربانت بم سوێندم بەخودا منیش خۆشم دەوێی. فەرمووی: ئەی موعاز! وەصیەتت بۆدەکەم، لەدوای هیچ نوێژێك ئەم دوعایە لەبیر نەکەیو کە لەنوێژ بویەوە بڵێ: «اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ». خودایە! یارمەتیم بدە لەسەر بەجێهێنانی یادکردنتو سوپاس کردنتو پەرستش بۆکردنت بەشێوەیەکی ڕێكو پێكو پەسەند.[2]

٦- لە ئەبو ئومامەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: {من قرأ آية الكرسيّ دُبُر كل صلاة مكتوبة لم يمنعه من

---

[1] دەربارەی ژمارەی زیکرەکان ریوایەت هەیە (دەدە) ریوایەت هەیە پانزە پانزە، ریوایەت هەیە بیستو پێنج بیستو پێنج، بۆیە واباشە موسوڵمان هەندێ جار ئەو ژمارەو هەندێ جار ژمارەیەکی تر ڕەچاو بکا.....هتد. خ(٦٣٢٩/١٣٢/١١)، م(٥٩٥/١٤٣/٤١٧/١)، ن(٣/٧٦)، ص.ن (١٣٧٩)، صحيح (مختصر/٣١٤)، م(٥٩٧/٤١٨/١).

[2] صحيح: (ص.ج/٧٩٦٩) ، د(١٥٠٨/٣٨٤/٤).

دخول الجنة الا أن يموت}[١]: کەسێك لەدوا هەموو نوێژێکی فەرز (ایةالکرسي) بخوێنێ، هیچ شتێك نابێتە لەمپەڕ لەچوونی بۆ ناو بەهەشت جگە لەمردن. هەڵبەتە لەو دونیا مردن نیە. موحەممەدی کوڕی ئیبراهیم لە حەدیثەکە، ئەمەشی زیادکردوە. {وقل هو الله أحد}.

٧- لە عوقبەی کوڕی عامیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ کردم: کە لەدوا هەموو نوێژێك (قل أعوذ)ەوەکان بخوێنم[٢].

٨- لە ئوممو سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە نوێژی بەیانی دەکردو سلاوی دەدایەوە، دەیفەرموو: « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا طَيِّبًا وَعَمَلاً مُتَقَبَّلاً». [٣]: خودایە! من داوات لێ دەکەمو لێت دەپاڕێمەوە زانیاری بەسودم فێربکەی، ڕزقی حەڵاڵو پاکم بدەری، وام بۆ بڕەخسێنە کردەوەیەك بکەم لای تو قبوڵ بێ.

ئەو کردەوانەی لەناو نوێژدا مەکروهو ناباشە

١- یاریکردن بە پۆشاك یان بە ئەندامێکی جەستەی بەبێ هۆ:

لە موعەیقیبەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی پیاوێك: کە جێگای سوژدەی خۆی ڕێك بکا، فەرمووی: «إِنْ كُنْتَ فَاعِلاً فَوَاحِدَةً». [٤] ئەگەر پێویست بوو شوێنی سوژدەکەت مەسح بکەیو ڕێکی بخەی یەکجار دەستی پێدا بێنە.

---

[١] صحيح: (ص.ج/٦٤٦٤) ، طب(٨/١٣٤/٧٥٣٢).

[٢] صحيح: (ص.ن/١٢٦٨) ، د(٤/٢٨٥/١٥٠٩)، ن(٣/٦٨).

[٣] صحيح: (ص.جة/٧٥٣) ، جة(١/٢٩٨/٩٢٥)، حم(٤/٥٥/٧٧٦).

[٤] متفق عليه: خ(٣/٧٩/١٢٠٧)، م(٥٤٦- ٤٩- ١/٣٨٨)، ت(٣٧٧/١/٢٣٥)، جة(١/٣٢/١٠٢٦)، ن(٣/٧).

٢- دەست خستنە سەر كەلەكە لەنوێژدا:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەفەرموێ: (نەیكردوە لەوەی مرۆڤ وانوێژ بكا دەستی لەسەر كەلەكەبێ لەكاتی راوەستان بۆ فاتیحە خوێندن.[1]

٣- چاو هەڵبڕین بەرەو ئاسمان:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: «لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ رَفْعِهِمْ أَبْصَارَهُمْ عِنْدَ الدُّعَاءِ فِي الصَّلاَةِ إِلَى السَّمَاءِ أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ».[2] دەبێ وازبێنن ئەو خەڵكانە لەچاو بەرزكردنەوە بەرەو ئاسمان لەكاتی دوعاكردنیان لەناو نوێژدا، ئەگەر وازبێنن لەوكارەیان باشە، ئەگینا دوور نیە رۆشنایی چاویان لێ بسەندرێتەوە.

٤- ئاوڕدانەوە بەبێ ئەوەی پێویست بێ:

لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پرسیارم لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كرد دەربارەی ئاوڕدانەوە لە نوێژدا لە وەلامدا فەرمووی: «هُوَ اخْتِلاَسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلاَةِ الْعَبْدِ».[3] ئەوە لێ دزینەوەیە كە شەیتان لەنوێژی بەندە دەیفڕێنێ.

٥- تەماشاكردنی شتێك ئادەمیزاد مەشغوڵ بكا:

لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی دەكرد كراسێكی گوڵداری لەبەردابوو، پاشان فەرمووی: «شَغَلَتْنِي أَعْلاَمُ هَذِهِ ، اذْهَبُوا بِهَا إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأْتُونِي

---

[1] متفق علیه: خ(١٢٢٠/٨٨/٣)، م(٥٤٥/٣٨٧/١)، د(٩٤/٢٢٣/٣)، ت(٣٨١/٢٣٧/١)، ن(١٣٧/٢).

[2] صحیح: (مختصر م/٣٤٣)، م(٤٢٩/٣٢١/١)، ن(٣٩/٣).

[3] صحیح: (ص.ج/٧٠٤٧) ، خ(٧٥١/٢٣٤/٢)، د(٨٩٧/١٧٨/٣)، ن(٨/٣).

بِأَنْبِجَانِيَّةٍ». [١] گوڵو نەخشی ئەم کراسە مەشغوڵیان کردمو نەیانهێشت باش دڵ بدەمە نوێژەکەم، ئەمە بەرنەوە بۆ ئەبو جەهم - (عامیری کوڕی حوزەیفە). کراسە ئەنبیجانیە سادەکەیم بۆ بێنن. (ئەنبیجانیە): کراسێکی ئەستورو کوڵکنە خەتو گوڵی تێدا نین).

٦- سەدلو بەردەماخکردن (ألسدل وتغگیە الفم):

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لەوەی پۆشاك بەشێوەی سەدل بپۆشی بۆ نوێژکردن، هەروا نەهی کرد لەوەی مرۆڤ لەناو نوێژدا بەردەماخ بکا، واتە: دەمی خۆی بەلکی مێزەری یان پارچە قوماشێك هەڵپێچێ هەڵبەستێ. [٢]

ألسّدل: چەند مانایەکی هەیە:

أ- خاوەنی (عون المعبود ج ٣٤٧/٢) دەڵێ: (ألخطابی) وتویەتی (ألسدل) بریتیە لەوە کابرا پۆشاکەکەی بەخۆیدا بەربداتەوە تا لەزەوی دەخشێ.

ب- لەکتێبی (ألنیل)دا دەڵێ: ئەبو عوبەیدە لە (غریب)ەکەیدا وتویەتی (ألسدل) ئەوەیە کابرا قوماشێك بەخۆیدا بدا بەبێ ئەوەی ئەملاو ئەولای بێنێتەوە پێشەوەی خۆیو پشتێنی لەسەر ببەستێ. ئەگەر ئەملاو ئەولای قوماشەکەی لەپێشەوەی خۆی خستە سەریەك بەشتێك بەستی ئەوە پێی ناگوترێ (سدل).

ج- خاوەنی (النهایة في غریب الحدیث) دەڵێ (سدل) ئەوەیە کابرا قوماشەکە لەخۆیەوە پێچێو هەردوو دەستی بکەونە ژێر قوماشەکەوەو بەو

---

[١] صحیح: (جـة/٢٠٦٦)، خ(٢/٢٣٤/٧٥٢) ، م(١/٣٩١/٥٥٦)، د(٣/١٨٢/٩٠١)، ن(٢/٧٢)، جة(٢/١١٧٦/٣٥٥٠).

[٢] حسن (ص. جـة/٩٦٦)، د(٢/٣٤٧/٦٢٩)، ت(١/٢٣٤/٣٧٦) رستەی یەکەم، جە(٩٦٦/١/٣١٠) رستەی دووەم.

شێوە بچێتە روکوعو سوژدە. دەشڵێ: گوتراوە: (السدل) ئەوەیە ناوەڕاستی قوماشەکە بخاتە سەر سەریو بەڕاستو چەپی خۆیدا بەری بداتەوە بەبێ ئەوەی لکەکانی بخاتە سەر شانی.

د- جەوهەری دەڵێ: مانای (سَدَل ثوبَهُ يسدُلُهُ) واتە: کراسەکەی دادایەوە.

جا هیچ مانیعێك نیە لەوەی وشەی (السدل) لە فەرموودەکەدا بۆ هەموو ئەو مانایانە بێ. لەفزێکی موشتەرەك بێو حەمل بکرێ بۆسەر هەموو ماناکانی.

٧- باوێشك دان (التثاؤب):

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «التَّثَاؤُبُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَكْظِمْ مَا اسْتَطَاعَ».[1] باوێشك هاتن لەنوێژدا لە شەیتانەوەیە، جا ئەگەر یەکێك لەئێوە باوێشکی دا با تادەتوانێ بیگێڕێتە دواوە، دەم بنوقێنێو بەپشتی دەستی چەپی بەری دەمی خۆی بگرێ.

٨- تف هەڵدان بۆ پێشەوە بەرەو قیبلە یان بۆلای راست:

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: «فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَامَ يُصَلِّي فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قِبَلَ وَجْهِهِ فَلاَ يَبْصُقَنَّ قِبَلَ وَجْهِهِ وَلاَ عَنْ يَمِينِهِ وَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ تَحْتَ رِجْلِهِ الْيُسْرَى فَإِنْ عَجِلَتْ بِهِ بَادِرَةٌ فَلْيَقُلْ بِثَوْبِهِ هَكَذَا». بێگومان یەکێك لەئێوە: کە هەڵدەستێ بۆ ئەنجامدانی نوێژو دەست دەکا بەنوێژ، ئەوە پەروەردگار لەپێش دەمیەتی ئەو روبەڕوی پەروەردگاری خۆی وەستاوەو رازو نهێنی لەگەڵ ئەودا دەکاو خودا روی رەحمەتی لێیەتی. کەوابێ تفو بەڵغەم بۆ بەردەمی خۆیو لای راستی

---

[1] صحيح: (ص.ج/٣٠١٣) ، ت(٣٦٨/٢٣٠/١)، خز(٩٢٠/٦١/٢).

فڕێ نەدا، با بۆلای چەپی یان بۆ ژێر قاچی چەپی فڕێی بدا ئەگەر لەسەر خۆڵ وەستابوو، ئەگەر تینی بۆهات با تفەکەی بکاتە لۆیەکی پۆشاکەکەیەوە بیپێچێتەوە، یان بیکاتە دەستەسڕێکەوە. دوایی لێی بکاتەوە بیسڕێتەوە. پاشان ڕاوی شێوەی لولکردنو پێچانەوەی پۆشاکەکەی نیشاندا بەم جۆرە کە هەندێ لە قوماشەکەی خستە سەر هەندێك.[1]

٩- پەنجە تێکنانو چەمبەرە بەستن:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: (إذا توضأ أحدُكم في بيته، ثُمَّ أتى المسجدَ فلا يقل هكذا)[2] ئەگەر یەکێك لەنێوە لەماڵەوە دەستنوێژی گرت، دوایی هاتە مزگەوت، تا دەگەڕێتەوە ماڵەوە هەموو ئەو ماوەیەی بۆ بەنوێژ حلێب دەکرێ، کەوابێ با پەنجەی تێك نەپەڕێنێ، چونکە بە ئیعتیبار ئەو لەناو نوێژدایە.

١٠- کۆکردنەوەی قژو پۆشاک:

لە ئیبنو عەبباسەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) لە پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕیوایەت دەکا دەڵێ: فەرمووی: «أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةٍ، لاَ أَكُفُّ شَعَرًا وَلاَ ثَوْبًا».[3] واتە: فەرمانم پێ کراوە کە لەسەر حەوت ئێسقان سوژدە بەرم هیچ پۆشاكو قژو شتی وا کۆنەکەمەوە. واتە: ئەگەر لە سوژدە بردندا ئەگەر قژو لکی پۆشاکم کەوتنە سەر زەوی قەیناکا.

١١- پێشخستنی ئەژنۆکان لەخستنە سەرزەوی دەستەکان:

---

[1] صحيح: م(٢٠٠٨/٢٣٠٢/٤)، د(٤٧٧/١٤٤/٢).

[2] صحيح: (ص.ج/٤٤٥) ، ك(١/٢٠٦).

[3] صحيح: لەباسی ئەرکەکانی نوێژدا تێپەڕی.

لـه ئـهبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَبْرُكْ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ وَلْيَـضَعْ يَدَيْـهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ». [1] ئەگەر یەکێك لەئێوە ویستی بچێتە سوژدە با وەکوو حوشتر خۆ ییخ نەدا، با لەپێشدا دوو دەستی بخاتە سەرزەوی ئمجار ئەژنۆکانی بخاتـە سەر زەوی.

١٢- ڕاخستنی دوو دەست لەسوژدەدا:

له ئەنەسەوە ریوایەتکراوە لە پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بـێ) کە فەرموویـەتی: «اعْتَـدِلُوا فِـي الـسُّجُودِ، وَلاَ يَبْـسُطْ أَحَـدُكُمْ ذِرَاعَيْـهِ انْبِـسَاطَ الْكَلْـبِ». [2] لەسـوژدە بردنـدا میانـەڕەوی ڕەچاو بکـەن، بـا هـیچ کـام لـەئێوە کەچووە سوژدە باسکەکانی لەسەر زەوی ڕانەخا، وەکوو باسك ڕاخستنی سەگ.

١٣- نوێـــژکـردن لـــەکاتی ئامـــادەبوونی خـــواردن، یـــان لـــەکاتی تەنگەتاویدا:

لـەخاتو عائیـشەوە ریوایـەتکراوە دەفـەرموێ: لـە پێغەمبـەرم زنـەوت فەرمووی: «لاَ صَلاَةَ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ وَلاَ وَهُوَ يُدَافِعُهُ الأَخْبَثَانِ». [3] کەسفرەو نـان دانـرا نوێـژکردن بـاش نیـە، هـەروا کـە تەنگـەتاو بـوون بـۆ سـەراوکردن نوێـژ مەکەن، تا سەراودەکەنو سەرلەنوێ دەستنوێژ دەگرنەوە.

١٤- پێشکەوتن لەئیمام:

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: « أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَـهُ قَبْـلَ الإِمَـامِ أَنْ يَجْعَـلَ

---

[1] صحيح: (لەباسی سوننەتە کردەوەییەکانی نوێژدا تێپەڕی).

[2] متفـــق عليـــه: خ (٢/٣٠١/٨٢٢)، م (١/٣٥٥/٤٩٣)، ت (١/١٧٢/٢٧٥)، د (٣/١٦٦/٨٨٣)، جـــه (١/٢٨٨/٨٩٢)، ن (٢/٢١٢) بنحوه.

[3] صحيح: (ص. ج/٧٥٠٩)، م (١/٣٩٣/٥٦٠)، د (١/١٦٠/٨٩).

اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ».[(١)] ئایا یەكێك لەئێوە ناترسێ ئەگەر پێش ئیمام سەری بەرز كردەوە كە خودا سەری بكا بەسەری گوێدرێژ یان خودا شێوەو ڕوخساری بكاتە شێوەی گوێدرێژ.

ئەوەی كردنی ڕەوایە لەناو نوێژدا

١- ڕۆیشتن لەنوێژدا بۆ كاری پێویست ڕەوایە:

له خاتو عائیشەوە ڕیوایەتكراوە دەفەرموێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) لەماڵەوە نوێژی دەكردو دەرگای ژورەكەی لەسەر داخرابوو، منیش هاتمەوە لە دەرگام داو داوای كردنەوەم كرد، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنوێژەكەیدا چەند هەنگاوێك ڕۆیشت بۆلای دەرگاكەو كردیەوە، ئەمجار پاشەو پاش گەڕایەوە شوێنی خۆی، ئەمجار خاتو عائیشە وەصفی دەرگاكەی كردو فەرمووی: دەرگاكە لەڕوی قیبلەوە بوو[(٢)] جا ئەگەر دەرگاكە لەلای ڕاست بوو یان لەلای چەپ بوو یان لەدواوەوەی بوو هەر دروستە بڕۆی بۆلای بەمەرجێ لەڕۆیشتنەكەیدا پشت نەكاتە قیبلە.

٢- لە كۆڵكردنی منداڵ لەنوێژدا:

لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەری (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی دەكرد لەوكاتەدا ئومامەی كچی زەینەبی كچی كەخێزانی (ئەبولعاص)ی كوڕی (الربیع) بوو لەكۆڵ كردبوو، كە هەڵدەستا بۆ فاتیحە خوێندن ئومامەی لەكۆڵ دەكردو كە دەچووە سوژدە دایدەنا.[(٣)]

---

(١) متفق علیه: خ (٦٩١/١٨٣/٢) وهذا لفظه م (٤٢٧/٣٢٠/١)، د (٦٠٩/٣٣٠/١)، ن (٦٩/٢)، جه (٩٦١/٣٠٨/١).

(٢) حسن (ص. ن/١١٥١)، ت (٥٩٨/٥٦/٢)، د (٩١٠/١٩٠/٣)، ن (١١/٣).

(٣) متفق علیه: خ (٥١٦/٥٩٠/١)، م (٥٤٣/٣٨٥/١)، د (٩٠٤/١٨٥/٣)، ن (٤٥/٢).

٣- كوشتنی دوپشك و مار:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کرد بەکوشتنی دوپشك‌و مار لەنوێژدا[1] واتە: ئەگەر کابرا لەنوێژدا بوو دوپشك یان ماری بینی‌و دەیتوانی بیانکوژێ با دەست بەکار بێ. ئەو جم‌و جوڵەی دەیکا بۆ لەناو بردنیان زیان بەنوێژەکەی ناگەیەنێ.

٤- ئاوڕدانەوەو ئاماژەکردنی مەبەست گەیەنەر:

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) تەندروستی باش نەبوو، لەدواوەی نوێژمان دابەست ئێمە بەپێوەو ئەو دانیشتبوو ئاوڕی دایەوە بۆ لامان ئامازەی بۆ کردین کەدانیشین، ئێمەیش دانیشتین.[2]

٥- تف‌و بەڵغەمکردنە لکی پۆشاکەوە، یان دەرهێنانی دەستەسڕ لەباخەڵ ڕەوایە، ئامازە بەو فەرموودەی جابیر کە لەوەپێش ئامازەی پێ کرا دەربارەی نەهی کردن لەتفکردن بەرەو ڕوی قیبلە.[3]

٦- ئیشارەت کردن بە پەتکردنەوەی سڵاو لەکەسێک سڵاوت لێ بکا:

لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) تەشریفی چوو بۆ مزگەوتی قەباء نوێژی تێدا بکا، گروپی یاریدەدەران هاتن سڵاویان لێ کرد ئەویش لەنوێژدا بوو، جا عەبدوڵلا دەڵێ: بە (بیلال)م گوت: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چۆن وەڵامی سڵاوەکەیانی دایەوەو لەنوێژیشدا بوو؟ وتی: ئاوا بەو جۆرە دەستی خۆی پان

---

[1] صحيح: (ص. ج/١١٤٧)، خ (٨٦٩/٤١/٢).

[2] صحيح: (ص. ن/١١٤٥)، م (٤١٣/٣٠٩/١)، ن (٣/٩)، د (٥٨٨/٣١٣/١).

[3] صحيح: لەوەپێش لە (باسی کردارە ناباشەکانی ناو نوێژدا) تێپەڕی.

کردەوە جەعفەری کوڕی عەونیش دەستی پان کردەوە، بەری دەستی بۆلای زەوی‌و پشتی دەستی بۆلای ئاسمان.[١]

٧- ئەگەر لەنوێژدا شتێک ڕوویدا پیاو (سبحان الله) دەکا ئافرەت چەپڵە:

لەسەهلی کوڕی سەعدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «أَيُّهَا النَّاسُ مَا لَكُمْ إِذَا نَابَكُمْ شَيْءٌ فِي الصَّلاَةِ أَخَذْتُمْ فِي التَّصْفِيقِ؟ إِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ ، مَنْ نَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيَقُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ ، فَإِنَّهُ لاَ يَسْمَعُهُ أَحَدٌ حِينَ يَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ إِلاَّ الْتَفَتَ».[٢] ئەی خەڵکینە! ئەوە چیتانە کە لەنوێژدا شتێکتان دێتەڕێ دەست دەکەن بەچەپڵە لێدان، چەپڵە لێدان لەنوێژدا هەر بۆ ئافرەت دروستە. جا هەرپیاوێك لەنوێژدا توشی شتێك هات با بڵێ: (سبحان الله) چونکە هەرکەسێك گوێی لێ بێ کە دەڵێ: (سبحان الله) ئیللا ئاوڕ دەداتەوە.

٨- ڕاستکردنەوەی هەڵە بۆ ئیمام (الفتح على الإمام).

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژێکی کرد، قورئانی تێدا خوێند، لێ تێکچونێکی توش هات، کەتەواو بوو بە ئوبەی فەرمووی: ئەوە تۆ نوێژت لەگەڵ ئێمە کرد؟ ئوبەی وتی: بەڵێ: فەرمووی: ئەی چی مەنعی کردی لەوەی بۆم ڕەد بکەیەوە.[٣]

٩- تێوەژنین لەقاچی نوستوو:

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: (وابووە من لەپێش دەمی پێغەمبەر رادەکشام‌و تەشریفی نوێژی دەکرد، من قاچم درێژ دەکرد بۆ پێش

---

[١] حسن صحيح: (ص. د/٨٢)، د (١/١٧٠/٩٢٧).

[٢] متفق عليه: خ (٣/١٠٧/١٢٣٤)، د (٣/٢١٦/٩٢٨).

[٣] صحيح: (ص. د/٨٠٣)، د (٣/١٧٥/٨٩٤).

شوێنی سوژدەکەی، کەتەشریفی دەچووە سوژدە لەقاچی‌یەوە دەژمنیم‌و لام دەبرد، کە هەڵدەستایەوە قاچم دەهێنایەوە شوێنی پێشووی)[١]

١٠- شەڕکردن لەگەڵ ئەو کەسەی بیەوێ بە بەردەم نوێژکەردا تێپەڕێ.

لە ئەبو سەعیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە پێغەمبەرم بیست (درودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْ فِي نَحْرِهِ فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».[٢] هەرکاتێ یەکێك لەئێوە نوێژی کردو ڕووی کردە سوترەو لەمپەرێك لەنێوان خۆی‌و خەڵکدا، یەکێك ویستی بە بەردەمیدا تێپەڕێ، با دەست بخاتە پێش گەردنی‌و بیگێڕێتەوە. ئەگەر هەر پێکیشی کرد با شەڕی لەگەڵ بکا، ئەوە کارەکەی لەکاری شەیتان دەچێ‌و دەبێ بەهەرشێوەیك بێ ڕێی لێ بگیرێ.

١١- گریان لەنوێژدا.

لە ئیمامی عەلی‌یەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: (ڕۆژی غەزای بەدر کەسمان نەبوو ئەسپ سواری بکا جگە لە (المقداد) ئێمەشت دەدی شەو هەمووومان وەنەوزو خەوەنوچکە دایگرتبووین جگە لە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئەو تەشریفی لەژێر درەختێکدا سەرگەرمی نوێژکردن‌و گریان بوو لەنوێژەکەیدا تا ڕۆژ بۆوە.[٣]

---

[١] متفق علیه: خ (١٢٠٩/٨٠/٣)، وهذا لفظه، م (٥١٢ – ٢٧٢ – ١/٣٦٧) بنحوه.

[٢] صحیح: (ص. ج/٦٣٨)، م (٥٠٥ – ٢٥٩ – ١/٣٦٢).

[٣] إسناده صحیح: خم (٢١/٣٦/٢٢٥)، خ (٢/٥٢/٨٩٩).

ئەو شتانەی نوێژ بەتاڵ دەکەنەوە

١- دڵنیابوون لە دەستنوێژ شکان.

لە عەببادی کوڕی تەمیمەوە لەمامیەوە ریوایەتکراوە: کەچووەتە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شکوای ئەوەی کرد: کەمرۆڤ جاری وا هەیە واهەستدەکا لەنوێژدا شتێکی لێ دەرچووبێ‌و دەکەوێتە گومانەوە، پێغەمبەر فەرمووی: با نوێژەکەی نەبڕێ‌و واز لەنوێژەکەی نەهێنێ. مەگەر گوێی لەدەنگێك بێ یان بۆنێك بێ.[1]

٢- نەکردنی ڕوکنێك لەڕوکنەکانی نوێژ یان پاشگوێ خستنی مەرجێك لەمەرجەکانی بە ئەنقەست‌و بەبێ بیانو.

ئەمەش بەپێی ئەو فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئاڕاستەی ئەو کابرایەی کرد کە بەهەڵەشەیی‌و ناڕێکی نوێژی کرد «ارْجِعْ فَصَلِّ ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ».[2] بگەڕێوە نوێژەکەت بکەرەوە چونکە تۆ لەڕاستیدا نوێژت نەکرد. هەروا بەپێی فەرمانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەوکەسەی کە بەپشتە پێیەوە پەڵەیەکی بینی ئاوی وێ نەکەوتبوو فەرمووی: بڕۆ دەستنوێژ بگرەوەو نوێژەکەشت دوبارە بکەرەوە.[3]

٣- خواردن‌و خواردنەوە بە ئەنقەست

(إبن المنذر) دەڵێ: زانایانی ئیسلام کۆکن لەسەرئەوە ئەگەر کەسێك لەنوێژی فەرزدا بە ئەنقەست شتی خوارد یان خواردییەوە پێویستە لەسەری

---

[1] متفق علیه: خ (١/٢٣٧/١٣٧)، م (١/٢٧٦/٣٦١)، د (١/٢٩٩/١٧٤)، جه (١/١٧١/٥١٣)، ن (١/٩٩).

[2] متفق علیه: خ(٢٧٦/٧٩٣ و ٢/٢٧٧)، م(١/٢٩٨/٣٩٧)، د(٩٣/٨٤١ – ٣/٩٦)، ت(١٨٥/٣٠١ – ١/١٨٦).

[3] صحیح: لەباسی مەرجەکانی دروستی دەستنوێژ تێپەڕی.

نوێژەکەی بگێڕێتەوە[١] هەروا ئەم حوکمە بۆ نوێژی سونەتیش وایە بەلای جەماوەری زانایانەوە، چونکە هەرشتێك نوێژی فەرز بەتاڵ بکاتەوە نوێژی سوننەتیش پوچ دەکاتەوە.

٤- قسەکردنی بەئەنقەست کە بۆ بەرژەوەندی نوێژەکە نەبێ

لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئێمە لەنوێژدا قسەمان دەکرد هیچ پەیوەندی بە نوێژەکەوە نەبوو، هەمان بوو کابرا لەگەڵ هاوەڵی تەنیشتی قسەی دەکرد، هەتا ئایەتی {وَقُومُواْ لِلّهِ قَانِتِينَ – البقرة/٢٣٨} ئیتر فەرمانمان پێ کرا بە بێدەنگیو نەهیمان لێ کرا لە قسەکردنێك کە پەیوەندی بەنوێژەوە نەبێ.[٢]

٥- پێکەنین:

(ابن المنذر) دەڵێ: کۆڕا هەیە لەسەرئەوە کە نوێژ بە پێکەنین پوچ دەبێتەوە.[٣]

٦- تێپەڕبوونی ئافرەتی ڕەسیدە یان گوێ درێژ، یان سەگی ڕەش بە بەردەم نوێژکەردا ئەگەر نزیکی کەمتر لەشوێنی سوژدەبوو نوێژ بەتاڵ دەکاتەوە.... چونکە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ يُصَلِّي فَإِنَّهُ يَسْتُرُهُ إِذَا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلُ آخِرَةِ الرَّحْلِ فَإِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلُ آخِرَةِ الرَّحْلِ فَإِنَّهُ يَقْطَعُ صَلاَتَهُ الْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ وَالْكَلْبُ الأَسْوَدُ».

ئەگەر یەکێ لەئێوە ویستی نوێژبکا با شتێك بکا بە سوترەو پەردە لەبەردەمیا، جا ئەگەر شتێ بە ئەندازەی قوتکەی دواوەی کوپانە حوشتری

---

[١] الاجماع/٤٠.

[٢] متفق عليه: م(١/٣٨٣/٥٣٩)، ت(١/٢٥٢/٤٠٠٣)، د(٣/٢٢٧/٩٣٦)، خ(٣/٧٢/١٢٠٠)، ن(٣/١٨) وليس عند الأخيرين (ونهينا عن الكلام).

[٣] الأجماع/٤٠.

هەبوو ئـەوە دەبێتـە لەمپـەڕو محەجەجـەرە بـۆی. وەلێ ئەگـەر بەربەستێکی وا لەبەردەم نوێژەکەتانا نەبوو، ئەوە لەم حاڵەدا ئەگەر گوێدرێژ، ئافرەت، سەگی رەش بەبەردەم نوێژەکەتاندا تێپەڕی نوێژەکەتان دەبڕن‌و پوچی دەکەنەوە.

نوێژی سوننەت.
گەورەیی‌و فەڕی ئەم جۆرە نوێژە

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درووودی خـودای لەسـەر بێ) فەرموویەتی: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَـلاَتُهُ فَـإِنْ صَلُحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ فَإِنِ انْـتَقَصَ مِـنْ فَرِيـضَتِهِ شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلَ بِهَـا مَـا انْـتَقَصَ مِـنَ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ».[1]؛

لـەڕۆژی قیامەتـدا یەکـەم کردەوەیـێ: کـە بەنـدەی لەسـەر موحاسـەبە دەکرێ نوێژەکەیەتی، جا ئەگەر نوێژەکەی بەتـەواوی‌و ڕێـك‌و پێکی کردبـوو ئەوە سـەرفرازو ڕزگـاربووە. خـۆ ئەگـەر نوێـژەکانی بەتـەواوی نـەکردو کـەم‌و کوڕیـان تێـدابوو ئـەوە ڕەنـج بەخەسـارو ماڵوێرانـە، جـا ئەگـەر لەنوێـژە فـەڕزەکانی کـەم‌و کـوڕی هـەبوو پـەروەردگار دەفـەرموێ: بـڕوانن ئـاخۆ ئـەم بەندەیەم نوێژی سوننەتی هەیە؛ ئەگەر هەیبوو ئەوە کەم‌و کوڕی فەڕزەکانی لە سوننەتەکان بۆ تەواو دەکرێ، پاشان باقی فەڕزەکانی بـەو شـێوە تـەعامولی لەگەڵ دەکرێ. کردەوەکانی بەم پێیە لێ وەردەگیرێ.

---

[1] صحيح: (ص.ن/٤٥١، ٤٥٢) ، ت(٤١١/١/٢٥٨)، ن(١/٢٣٢).

واباشە نوێژی سوننەت لەماڵەوە بكرێ

لە جابیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ صَلاَتَهُ فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ مِنْهَا نَصِيبًا فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ صَلاَتِهِ خَيْرًا»[1] ئەگەر یەكێ لەئێوە نوێژی فەرزی لەمزگەوتدا كرد با بەشێك لەنوێژەكانی بهێڵێتەوە بۆ ماڵەوەی چونكە پەروەردگار خێرو فەڕو نوری داناوە بۆ ئەو نوێژەی لەماڵەوە دەیكا.

هەروا لە زەیدی كوڕی (ثابت)ەوە ڕیوایەتكراوە: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «عَلَيْكُمْ بِالصَّلاَةِ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنَّ خَيْرَ صَلاَةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلاَّ الصَّلاَةَ الْمَكْتُوبَةَ».[2] هەندێ لەنوێژەكانتان لەماڵەوە بكەن، چونكە باشترین نوێژی مرۆڤ ئەو نوێژەیە لەماڵەوە بكرێ جگە لەنوێژی فەڕزەكان.

جۆرەكانی نوێژی سوننەت

نوێژی سوننەت (تطوع) دوو جۆرن: سوننەتی رەهاو بێ قەید، سوننەتی كاتو شوێن دیاریكراو (السنن الرواتب). واتە: ئەو نوێژانەی لەبەرودوای نوێژە فەرزەكانەوە ئەنجام دەدرێن. پێیان دەگوترێ: (سنن مقیدة).

نوێژە سوننەتە موقەیەدەكان كە بە (السنن الرواتب) ناسراون لەپێش نوێژە فەڕزەكانو لەدوا نوێژە فەرزەكان بەجێ دەهێندرێن. ئەمانەش دوو بەشن. هەیانە (مؤكد)و جەخت لەسەر كراوەن، هەیانە جەختیان لەسەر نەكراوەتەوە.

نوێژە جەخت لەسەركراوەكان دوانزە ركاتن.

---

[1] صحيح: (مختصر م/٣٧٥)، م(١/٢٣٩/٧٧٨).

[2] متفق عليه: خ(١٠/٥١٧/٦١١٣)، م(١/٥٣٩/٧٨١)، د(٤/٣٢١/١٤٣٤)، ن(٣/١٩٨).

لە عەبدوڵڵای کوڕی شەقیقەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیارم لەخاتو عائیشە کرد دەربارەی چۆنیەتی نوێژکردنی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) بۆ نوێژە سوننەتەکانی ئاخۆ چۆنی ئەنجام دەدان؟ لە وەڵامدا فەرمووی: لەماڵی من پێش نوێژی نیوەڕۆ چوار ڕکاتی دەکردن، دوایی لەماڵ دەردەچوو پێش نوێژی بۆ خەڵکەکە دەکرد، پاشان دەهاتەوەماڵەوە دووڕکاتی تری بەجێ دێنان. تەشریفی دەچوو پێش نوێژی شێوانی بۆ خەڵکەکە دەکردو پاشان دەهاتەوە ماڵەوە دووڕکاتی نوێژ دەکرد. دەچوو نوێژی خەوتنانی بە خەڵکەکە دەکردو پاشان دەهاتەوە لە ماڵەوە دووڕکاتی دەکردن. ئەمجار بەشەو نۆڕکاتی دەکردن یەکیان تاك ڕکات بوو، وادەبوو شەو بەڕاوەستانەوە زۆری نوێژ دەکرد، وادەبوو شەو بەدانیشتنەوە زۆری نوێژ دەکرد، جا کەلەخوێندنی قورئانی ناو نوێژ دەبوەوە دەچووە ڕوکوعو سوژدە واتە: لە حاڵەتی ڕاوەستانەوە دەچووە حاڵەتی ڕوکوعو سوژدە. خۆ ئەگەر بە دانیشتنەوە نوێژی بکردایە دوای خوێندنی فاتیحەو قورئان دەچووە حاڵەتی ڕوکوعو سوژدە.

ئەمجار کە فەجری دەدا دووڕکاتی سوننەتی فەجری دەکرد[1]. لە ئوممو حەبیبەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بیستم لە پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «مَنْ صَلَّى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ بُنِيَ لَهُ بِهِنَّ بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ»[2]: کەسێك لە شەوو ڕۆژێکدا دوانزە ڕکات نوێژی سوننەت بکا، خانوێکی لەبەهەشت دا بۆ دروست دەکرێ.

---

[1] م(١/٥٠٤/٧٣٠)، د(٤/١٣٢،١٣٣/١٢٢٨ـ، ت(٢٧٢/٤٣٤ و ١/٢٧٣)) مختصراً.

[2] م(٥٠٢/٧٢٨ و ١/٥٠٣)، د(٤/١٣٢/١٢٣٧)، ت(١/٢٥٩/٤١٣)، ن(٣/٢٦٢)، جة(١/٣٦١/١١٤١).

سوننەتی جەخت لەسەر نەکراو (غیر مؤکد)

دوورکات پێش نوێژی عەصرو شێوانو خەوتنان.

لە (عەبدوڵڵای کوڕی موغەففەل)ەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلاَةٌ». لەنێوان هەردوو بانگێکدا نوێژێك هەیە. لەنێوان هەردوو بانگێکدا دوو نوێژ هەیە، پاشان لەجاری سێیەمدا فەرمووی: (لِمَنْ شَاءَ)[1] بۆ کەسێك بیەوێ نوێژی سوننەت بکا.

سوننەتو باشە کە هەمیشە پێش نوێژی عەصر چوار ركات نوێژی سوننەت بکەی

لە ئیمامی عەلیەوە (خودای لێ رازی بێ) ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: هەمیشە پێغەمبەری خودا پێش عەصر چوار ركات نوێژی سوننەتی بەجێ دێنا، لەنێوانیاندا بە سڵاودانەوە لەسەر فریشتە نزیکەکانی بارەگای ئەقدەس ئەوانەی شوێن ئەوان کەوتوون لەخودا پەرستیدا لە موسوڵمانانو باوەڕداران.[2]

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعًا».[3] خودا رەحم بەو کەسە بکا: کە لەپێش نوێژی عەصردا چوار ركات نوێژی سوننەت بەجێ دێنێ.

---

[1] متفق عليه: خ(٦٢٧/١١٠/٢)، م(٨٣٨/٥٧٣/١)، د(١٢٦٩/١٦٢/٤)، ت(١٨٥/١٢٠/١)، ن(٢/٢٨)، جة(١١٦٣/٣٦٨/١).

[2] حسن: (ص.ت/٣٥٣)، ت(٤٢٧/٢٦٩/١).

[3] صحيح: (ص.ت/٣٧٨١) ، ت(٣٨٧٠/٣٢٦/٥).

واباشه لەنێوان نوێژی شێوانو خەوتناندا نوێژی سوننەت بکرێ

لە حوزەیفەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: هاتمە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی شێوانم لەخزمەتدا کرد، دوایی ئەو تەشریفی تا نوێژی خەوتنان هەر نوێژی سوننەتی کردن.

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەربارەی ئایەتی «تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا». دەڵێ: ئاماژەیە بەو حاڵەی موسوڵمانان کەوایان بار پێوە گرتبوو نێوان نوێژی شێوانو خەوتنان بەئاگابنو سەرگەرمی نوێژکردنی سوننەت بن.[1]

ئەو سورەتانەی پێغەمبەری خودا لەبرێ لەم نوێژانەدا دەیخوێند

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: {نِعْمَ السُّورَتَانِ يُقْرَأُ بِهِمَا فِي رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ - (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ)}.[2] چەند پڕفەڕو بەنرخن دوو سورەت بخوێندرێن لەدوو ڕکاتی پێش نوێژی بەیانی زوو. ئەو دوو سورەتەش سورەتی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)و سورەتی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ)ن.

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو لەدووڕکاتی سوننەتی فەجردا سورەتی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ)و سورەتی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)ی دەخوێند.[3]

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەدوو ڕکاتی سوننەتی فەجردا لەرکاتی یەکەمدا ئایەتی {قُولُواْ آمَنَّا بِاللَّـهِ

---

[1] صحيح: (ص.د/١١٧٣) ، د(٤/٢٠٣/١٣٠٧).

[2] صحيح: (ص.جة/ ٩٤٤) ، خز(٢/١٦٣/١١١٤)، حم(٤/٢٢٥/٩٨٧)، جة(١/٣٦٣/١١٥٠).

[3] صحيح: (مختصر م/٣٦٠)، م(١/٥٠٢/٧٢٦)، د(٤/١٣٥/١٢٤٣)، ن(٢/١٥٦) جة(١/٣٦٣/١١٤٨).

وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَـا} ئـەوەی لـە سـورەتی (البقـرة)دایـەو لـەرکاتی دووەمـدا ئایـەتی {آمَنَّا بِاللّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}ی دەخوێند.[1]

لـە ئیبنـو مەسـعوودەوە گێڕدراوەتـەوە، گوتویـەتی: (نـاژمێردرێن ئـەو هـەموو جارەی گوێم لـە پێغەمبـەر بـووە (دروودی خـودای لەسـەر بـێ): کـە لەدوو رکاتی دوا نوێژی شێوانو دوو رکاتی پێش نوێژی بەیانی سورەتی (قُـلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ)و (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)ی دەخوێند.[2]

نوێژی ویتر (نوێژی یەك ركات)
حوكمی نوێژی ویترو فەضلو گەورەیی

نوێـژی ویـتر سـوننەتێکی موئەکـەدو جـەخت لەسـەرکراوە، پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) هـانی موسـوڵمانانی داوە بـۆ بـەجێهێنانیو پارێزگاری کردن لەسەری.

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ اللَّهَ وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ »: خـودا تاقـەو تـاقی خـۆش لێ دێ.[3]

له ئیمامی عەلیەوە ڕیوایەتکراوە، دەفـەرموێ: نوێـژی ویـتر واجـب نیـە، وەکوو نوێژە فـەرزەکانتان نیـە، وەلێ پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) نوێژی ویتری بەجێ هێناوە، پاشان فەرمووی: « يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ أَوْتِرُوا فَإِنَّ اللَّـهَ

---

[1] صحيح: (ص.ن/٩٠٥) ، م(٧٢٧/٥٠٢/١)، ن(١٥٥/٢)، د(١٢٤٦/١٣٧/٤).

[2] حسن صحيح: (ص.ت/٣٥٥) ، ت(٤٢٩/٢٧٠/١).

[3] متفق عليه: خ(٦٤١٠/٢١٤/١١)، م(٢٦٧٧/٢٠٦٢/٤).

وِتْرٌ يُحِبُّ الْوِتْرَ». [1] ئەی ئەهلی قورئان، نوێژی ویتر بەجێ بێنن، بێگومان خودا بۆ خۆی تاكو تەنهایە، تاكی خۆش دەوێ.

كاتی نوێژی ویتر

نوێژی ویتر لەدوا نوێژی خەوتنانەوە دروستە تا كۆتایی شەوو دەركەوتنی فەجری ڕاست. ئەنجامدانی لەسێیەكی كۆتایی شەودا خێری زۆرە. لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتكراوە، فەرمووی: (پێغەمبەری خودا لەهەموو كاتێكی شەودا نوێژی ویتری كردوە، لەسەرەتای شەودا، لەناوەڕاستیدا، لەكۆتایدا، كاتی ئەنجامدانی نوێژی ویتری پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كاتێكی بەرفراوان بوو بە كۆتایی هاتنی شەو كۆتایی هاتووە. [2]

واباشە پەلەكردن لە بەجێهێنانی نوێژی ویتردا بكرێو لەسەرەتای شەودا ئەنجام بدرێ بۆ كەسێك ترسی ئەوەی هەبوو كۆتایی شەو بەئاگانایە، لەهەمان كاتدا واباشە بۆ كەسێك گومانی هەبوو كە لەكۆتایی شەودا بەئاگادێ. نوێژی ویترەكەی دوابخا بۆ ئەوكاتە.

لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە ئەبوبەكری فەرموو: (متى توتر؟): كەی نوێژی ویتر بەجێ دێنی. حەزرەتی ئەبوبەكر فەرمووی: پێش ئەوەی بنوم. بە حەزرەتی عومەریشی فەرموو: (متي توتر؟) كەی نوێژی ویتر دەكەی؟ فەرمووی: دەخەوم دوایی هەڵدەستم نوێژی ویتر دەكەم. ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بە

---

[1] صحيح: (ص.جة/٩٥٩) ، جة(١١٦٩/٣٧٠/١)، ت(٤٥٢/٢٨٢/١)، ن(٢٢٨ و ٢٢٩/٣) في حديثين، د(١٤٠٣/٢٩١/٤).

[2] متفق عليه: (٧٤٥/٥١٢/١) وهذا لفظه. خ(٩٩٦/٤٨٦/٢) مختصراً، ن(٢٣٠/٣).

حەزرەتی ئەبوبەکری فەرموو: «أَخَذْتَ بِالْحَزْمِ أَوْ بِالْوَثِيقَةِ». بە حەزرەتی عومەریشی فەرموو: «أَخَذْتَ بِالْقُوَّةِ ».[١]

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شەو نوێژی دەکردو منیش لەسەر جێگاخەوی ئەو پاڵ کەوتبووم، جا کەدەیەویست نوێژی ویتر بەجێ بێنێ، بەخەبەری دەکردمەوە منیش نوێژی ویترم دەکرد.[٢]

ژمارەی ڕکاتی نوێژی ویترو شێوازو صیفەتی

کەمترین نوێژی ویتر ڕکاتێکە، لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «صَلاَةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى ، فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمُ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً ، تُوتِرُ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى».[٣] شەو نوێژی سوننەت دوو ڕکات دوو ڕکاتە، ئەگەر یەکێ لەئێوە ترسی ئەوەی هەبوو نوێژە ویترەکەی بکەوێتە بەر کاتی بەیانی، با یەك ڕکات بکا.

دروستە نوێژی ویتر بەسێ ڕکات بکا، یان پێنج ڕکات، یان حەوت ڕکات، یان نۆ ڕکات: لەخاتو عائیشەوە گێڕدراوەتەوە فەرموویەتی: (هەرگیز پێغەمبەری خودا لە ڕەمەزانو غەیری ڕەمەزاندا زیاد لە یانزە ڕکات نوێژی سوننەتی بەجێ نەهێناوە، چوار ڕکاتی دەکردن مەپرسە چەند بەجوانیو بەدرێژی ئەنجامی دەدان، پاشان چوار ڕکاتی تری دەکردن. پرسیار لەجوانیو ڕێكو پێکیان مەکە، ئەمجار سێ ڕکاتی بەجێ دێنان.[٤]

---

[١] حسن صحيح: (ص.جة/٩٨٨) ، خز(٢/١٤٥/١٠٨٤)، د(٤/٣١١/١٤٢١) ج(١/٣٧٩/١٢٠٢).

[٢] متفق عليه: خ(٢/٤٨٧/٩٩٧)، م(١/٥١١/٧٤٤).

[٣] متفق عليه: خ(٢/٤٧٧/٩٩٠)، م(١/٥١٦/٧٤٩)، ن(٣/٢٢٧)، ت(١/٢٧٣/٤٣٥).

[٤] متفق عليه: خ(٣/٣٣/١١٤٧)، م(١/٥٠٩/٧٣٨)، د(٤/٢١٨/١٣٢٧)، ت(١/٢٧٤/٤٣٧).

هەر لەخاتو عائیشەوە هاتووە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەشزەودا سیانزە ڕکاتی شەو نوێژ دەکرد، نوێژە ویترەکەی دوایی دەکردە پێنج ڕکات لەهیچ ڕکاتی ویتردا دانەدەنیشت مەگەر لەڕکاتی کۆتاییدا.[1]

هەر لەخاتو عائیشەوە هاتووە فەرموویەتی: ئێمەی خێزانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شەوانە سیواكو ئاوی دەستنوێژمان بۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئامادە دەکرد، ئیتر پەروەردگار بەخەبەری دەهێناین بەشەو وەندەی حەزی لێ بوو بەخەبەری بێنێ، جا تەشریفی سیواکی دەکردو دەستنوێژی دەگرت، نۆ ڕکات شەونوێژی دەکرد لەدوا ڕکاتی هەشتەم نەبوبایە دانەدەنیشت، زیکرو حەمدی خودای دەکردو لێی دەپاڕایەوە، پاشان هەڵدەستایەوەو سەلامی نەدەدایەوە پاشان بە پێوە ڕکاتی نۆیەمیشی بەجێ دێنا، پاشان بۆ تەحیات خوێندن زیکرو حەمدو سەنای خودای تێدا دەکردو پاڕانەوەو دوعای تێدا دەخوێندن، ئەمجار سەلامی دەدایەوە بەجۆرێك ئێمە گوێمان لە سڵاودانەوەکەی بوایە. پاشان دوا سڵاودانەوە دووڕکات نوێژی بەدانیشتنەوە بەجێ دێنا. بەوە، شەونوێژەکەی دەبوە یانزە ڕکات ئەی کوڕەکەم. پاشان کە پێغەمبەر کەوتەساڵەوەو پیربوو نوێژی ویتری بە حەوت ڕکات بەجێ دێناو دوو ڕکاتەکەی دوا ویتریشی وەکوو پێشوو بەجێ دەهێنان ئەوە دەق دەیکردە نۆ ڕکات، ئەی کوڕەکەم.[2]

ئەگەر هەرسێ ڕکاتی نوێژی ویترت کرد لەناویاندا ئەو سورەتانە بخوێنی کە لەم حەدیثەی دواییدا ئاماژەیان پێ کراوە.

---

[1] صحيح: (مختصر م/٣٨٢)، م(١/٥٠٨/٧٣٧)، د(٤/٢١٦/١٣٢٤)، ت(١/٢٨٥/٤٥٧).

[2] صحيح: (ص.ن/١٥١٠) ، م(١/٥١٢/٧٤٦)، د(٤/٢١٩/١٣٢٨)، ن(٣/١٩٩).

لـه ئیبنـو عەبباسـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) لەنوێژی ویـتردا {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} و {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَـافِرُونَ} و {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}ی دەخوێنـدن. واتـە: لەهـەر ڕکاتێکی ویـتردا، یـەکێ لـەم سورەتانەی دەخوێند.[1]

خوێندنی قنوت لەنوێژی ویتردا

لە حەسەنی کوڕی عەلییەوە (ڕەزای خودایان لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبـەری خـودا (درودی خـودای لەسـەر بـێ) چـەند وشـەیەکی فێرکـردم، لەنوێژی ویتردا دەیانخوێنم «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِـيمَنْ هَـدَيْتَ وَعَـافِنِي فِـيمَنْ عَافَيْـتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَـا قَـضَيْتَ إِنَّـكَ تَقْـضِي وَلاَ يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لاَ يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلاَ يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ».[2]

سوننەت وایە لەم قنوتەدا پێش چوونە ڕوکوع بکـەوێ، ئەمـەش بـەپێی حەدیثی ئوبەی کوڕی کـەعب، کـە دەڵێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بێ) لەنوێژی ویتردا قنوتی پێش چوونە ڕوکوع خوێند.[3]

قنوت خوێنـدن لەنوێـژی فـەرزدا ڕێ پێـدراو نیـەو نامەشـروعە. مەگـەر لەکاتی بـەڵاو کارەساتدا، پەیـدابوونی تـرس و بـیم لـە ڕوداوی نـاخۆش. ئالـەم حاڵانەدا قنـوت خوێنـدن تایبـەت نیـە بەنوێـژێك و بەنوێـژێکی تـرەوەنـا، ئـەم جۆرە قنوتە واباشە بخرێتە دوای چوونە ڕوکوع.

---

[1] صحيح: (ص.ن/١٦٠٧) ، ت(٤٦١/٢٢٨/١)، ن(٢٣٦/٣).

[2] صحيح: (ص.ن/١٦٤٧) ، د(١٤١٢/٣٠٠/٤)، ت(٤٦٣/٢٨٩/١)، جة(١١٧٨/٣٧٢/١).

[3] صحيح: (ص.د/١٢٦٦) ، د(١٤١٤/٣٥٨/٤).

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (درووودی خـودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو کە دەیەویست دوعا لەیەکێ بکا یان دوعـای بـۆ بکا دوای روکوع قنوتی دەخوێند.

بەڵام قنوت خوێندنی نوێژی فەجر بەهەمیشەیی ئەوە بیدعەیە، وەکوو هاوەڵانی پێغەمبەر دانیان پێداناوە. لەئەبو مـالیکی (ألأشجعي – کـە سـەعدی کـوڕی طـاریقـە) ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: بـە بـاوکمم گـوت: ئـەی بـاوکی خۆشەویـستم؛ ئـەتو لـەدوا پێغەمبـەرەوە، لـەدوا ئەبوبـەکرو عومـەرو عوسمانەوە، لەدوا ئیمامی عەلیـەوە لـەم شوێنە لەکوفە نزیکەی پێنج ساڵ نوێژت کردوە. ئایا لەنوێـژی بـەیانیدا قنوتیـان دەخوێنـد؟ لـە وەڵامـدا وتـی: ئەی کوڕی خۆشەویستم هەموو ئەو قنوت خوێندنانـە بیدعـەو داهێنـراون چ بنەمایەکی شەرعی نیە.[1]

خۆ مەحاڵەو عـەقڵ قبـوڵی ناکا پێغەمبـەری خودا، لەهـەموو نوێـژێکی بەیانیدا دوای هەڵسانەوەی لە روکوع بڵـێ: «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَـدَيْتَ وَعَـافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَـضَيْتَ إِنَّـكَ تَقْضِي وَلاَ يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لاَ يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلاَ يَعِزُّ مَنْ عَادَيْـتَ تَبَارَكْـتَ رَبَّنَـا وَتَعَالَيْتَ». بەخوێندنی ئـەم دوعایـە دەنـگ بەرزبکاتـەوەو هـاوەڵان لەدوایـەوە (ئـامین) بکـەنو بـەم شێوە بـەردەوام بـێ تـا لـەدونیا دەردەچـێ، پاشـان ئـەم واقیعو حاڵە لای ئوممەت دیار نەبێو زوربـەی ئوممـەتو زۆرینـەی هـاوەڵانی باسی نەکەنو پەیڕەوی نەکەن، بەڵکوو هـەموویان لـەیادیان بـچێو کـاری پـێ نەکەن، تەنانەت هاوەڵی وا هەبێ بڵێ: ئەوە (موحدەث)و تازە قەڵایە، وەکوو بینیمان (طارق الأشجعي) بەڕاشکاوانە وای گوت!![2]

---

[1] صحيح: (الإرواء/٤٣٥)، حم(٣/٤٧٢ و ٦/٣٩٤)، جة(١٢٤١/١/٣٩٣).

[2] زاد المعاد: (١/٢٧١).

شەونوێژ (قيام الليل)

شـــەونوێژ ســـوننەتێکی گەورەیـــە، یەکێکـــە لـــە گـــرنگترین دیـــاردەو تایبەتمەندییەکانی تەقواکاران، وەکوو قورئان ئاماژەی پێکـردووەو دەفـەرموێ: {إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ، آخِـذِينَ مَـا آتَـاهُمْ رَبُّهُـمْ إِنَّهُـمْ كَـانُوا قَبْـلَ ذَلِـكَ مُحْسِنِينَ، كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ، وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ – الذاريات/١٥-١٩} بێگومان تـەقواکاران لـەناو بـاخ و سەرچاوەی سازگاری بەهەشـتدا رادەبوێرن، پاداشـی لـەبن نـەهاتووی خـودای خۆیان وەردەگرن، ئەوان لەوەپێش لەژیانی دونیایاندا چاکەکارو لەخودا ترس بـوون، لەشـەودا کـەمێك دەنوسـتن لەبەشـی زۆریدا خـەریکی خـودا پـەرسـتی بـوون. لەبەرەبەیانـداو لـەکاتی روناکبوونـەوەی ئاسـودا لـەخودا دەپاڕانـەوەو داوای لێخۆشبوونیان لێ دەکرد.

لە ئەبو مالیکی (الأشعری)یـەوە ڕیوایـەتکراوە، ئـەویش لـە پێغەمبـەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویـەتی: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَغُرَفاً يُرَى بُطُونُهَا مِـنْ ظُهُورِهَا وَظُهُورُهَا مِنْ بُطُونِهَا أعد اللّٰهِ تعالى لِمَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ وَصَلَّى لِلّٰهِ بِاللَّيْلِ وَالنَّـاسُ نِيَـامٌ»[1]: بێگومـان لـە بەهەشـتدا ژورو غورفـەی وای تێدایـە لـەناوەڕا دەرەوەیـان دیـارەو لـەدەرەوەڕا ناوەوەیـان دەبینـدرێ، پـەروەردگار ئامادەی کردوون بۆ کەسانێك خواردنیان دابێ بە برسـیو لێقـەوماوان، قسەو گفتوگۆیان لەگەڵ خەڵکدا نەرم و نیان بووبێ، زۆر بـەڕۆژو بـووبن و بـەردەوام بووبن بەشەو نوێژیان کردبێ لەکاتێکدا خەڵك نوستبن.

---

[1] حسن (ص.ج/٢١٢٣).

شەونوێژ لە ڕەمەزاندا زیاتر جەختی لەسەر کراوەتەوە

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) خەڵکی هەڵدەنا بۆ شەونوێژو خوداپەرستی لەشەوانی ڕەمەزاندا بەبێ ئەوەی فەرمان بکا بەوەی کەواجبەو عەزیمەتە. دەیفەرموو: «مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».[1] کەسێك بەبڕوای تەواو هیوای پاداشەوە لە ڕەمەزاندا شەونوێژ بکا پەروەردگار لەتاوانی ڕابوردووی خۆش دەبێ.

ژمارەی ڕکاتەکانی شەونوێژ

کەمترین نوێژی شەونوێژ ڕکاتێکە، زۆریەکەیشی یانزە ڕکاتە. ئەمەیش بەپێی ئەو فەرموودەیەی خاتو عائیشە ڕیوایەتی کردووە لەوەپێش ئاماژەمان پی کرد. کە دەفەرموێ: (پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەرگیز لەیانزە ڕکات نوێژ زیاتری نەکردووە، نە لەڕەمەزانو نە لەغەیری ڕەمەزاندا).[2]

ڕەوایی ئەنجامدانی شەونوێژی ڕەمەزان بەجەماعەت

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) شەوێك نوێژی تەراوێحی لەمزگەوتدا بە جەماعەت بۆ موسوڵمانان کرد پاشان شەوی دووەم خەڵك زۆر کۆبوونەوە، ئەمجار شەوی سێیەم یان چوارەم سەرلەنوێ لەمزگەوت گردبوونەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهات پێشنوێژییان بۆ بکا، کە ڕۆژبۆوە فەرمووی: «قَدْ رَأَيْتُ الَّذِي صَنَعْتُمْ وَلَمْ يَمْنَعْنِي مِنَ الْخُرُوجِ إِلَيْكُمْ إِلاَّ أَنِّي خَشِيتُ أَنْ تُفْرَضَ

---

[1] متفق عليه: م (٧٥٩ – ١٧٤ – ١/٥٢٣)، خ (٢٠٠٩/٢٥٠/٤)، د (١٣٥٨/٢٤٥/٤).

[2] متفق عليه: (لەوەپێش ئاماژەی پێ کرا).

عَلَيْكُمْ». بێگومان من ئاگام له كۆبوونەوەو چاوەڕوانیتان بوو هیچ شتێكیش نەبوو بێته لەمپەڕ لەوەی بێم بۆناوتان، وەڵێ ترسام لەسەرتان فەرزبكرێ.) ئەمە لەمانگی رەمەزان بوو.[1]

له عەبدوڕەحمانی كوڕی عەبدی (ألقاری) ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: لەخزمەت عومەری كوڕی خەتابدا شەوێكی ڕەمەزان چووم بۆ مزگەوت، بینیم خەڵكەكە كۆمەڵ كۆمەڵ بوون هەركەسە بۆ خۆی نوێژی دەكرد هەبوو بەتەنیاو هەشبوو نوێژی دەكردو كۆمەڵێك لەگەڵیدا نوێژیان دەكرد، عومەر فەرمووی: من پێم وایە ئەم نوێژكەرانه لەدوا قورئان خوێنێكەوه كۆبكەینەوەو بەیەك كۆمەڵ نوێژبكەن باشترە، لەپاشان بڕیاری دا هەموویان لەدوای ئوبەی كوڕی كەعبەوه نوێژ بكەن. پاشان شەوێ لەخزمەتیا چوومەوه مزگەوت دیتمان خەڵكەكە لەدوا یەك پێش نوێژەوه نوێژدەكەن، عومەر فەرمووی: بەڕاستی ئەمە – كۆكردنەوەی ئەو خەڵكەیه لەدوا یەك ئیمامەوه – بیدعەیەكی باشە، ئەو بەشەی تێیدا دەخەون خێری زۆرترە لەو بەشەی نوێژی تێدا دەكەن. مەبەستی كۆتایی شەوبوو، واته: ئەنجامدانی نوێژی شەونوێژ لەكۆتایی شەودا باشترە، ئەوكاته خەڵكەكه لەسەرەتای شەودا نوێژیان دەكرد.[2]

واباشه لەغەیری رەمەزانیشا پیاو ماڵو منداڵی بەشەو بەخەبەر بێنێ بۆ شەونوێژ

لەئەبو سەعیدەوه ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا أَوْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ

---

[1] متفق عليه: م(٧٦١/٥٢٤/١)، خ(١١٢٩/١٠/٣)، د(١٣٦٠/٢٤٧/٤).

[2] صحيح: (مختصر خ/٩٨٦)، ط(٢٤٧/٨٥)، خ(٢٠١٠/٢٥٠/٤).

جَمِيعًا كُتِبَا فِي الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ».[1] ئەگەر پیاو بەشەو خێزانی خۆی بەخەبەر هێناو دەستنوێژیان گرتو شەونوێژیان کرد – یان بەیەکەوە دووڕکات نوێژیان کرد – ئەوە ناویان لەڕیزی ئەوانە دەنووسرێ کەزۆر زیکرو یادی خودا دەکەن.

گێڕانەوەی نوێژی شەونوێژ (ئەگەر فەوتابوو)

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: (پێغەمبەری خودا ئەگەر شەونوێژی بفەوتایە بەهۆی ئازارێك یان بیانوێکی تر، بەڕۆژ دوانزە ڕکاتی دەکردنەوە).[2]

لە عومەری کوڕی خەتابەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ مِنَ اللَّيْلِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ».[3]: کەسێك لەو ئەندازە قورئانەی باری پێوە گرتبوو بەشەو دەیخوێند، بۆی نەخوێندراو خەوی لێ کەوت یان شتێك لەو بەشەی مایەوەو بۆی نەخوێندرابوو، ویستی لەنێوان نوێژی بەیانیو نوێژی نیوەڕۆ بیخوێنێو خوێندی، ئەوە دەق وەکوو ئەوە وایە بەشەو خوێندبیەتیو ئەو پاداشەی بۆ دەنووسرێ.

---

[1] صحيح: (ص.جة/١٠٩٨) ، د(١٢٩٥/١٩٤/٤)، جة(١٣٣٥/٤٢٣/١).

[2] صحيح: (ص.ج/٤٧٥٦) ، م(٧٤٦ – ١٤٠/٥١٥/١).

[3] صحيح: (ص.جه/١١٠٤) ، م(٧٤٧/٥١٥/١)، ت(٥٧٨/٤٧/٢)، د(١٢٩٩/١٩٧/٤)، ن(٣/٢٥٩)، جه(١٣٤٣/٤٢٦/١).

کەسێك بەوە راهات شەونوێژ بکاو دوایی وازی لێ بهێنێ کارێکی خراپە

لـە عەبـدوڵڵای کـوڕی عـەمری کـوڕی (ألعـاص)ەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموومو: ئـەی عەبـدوڵڵا! وەکوو فلاّنکەس مەبە، لەوەپێش بەوە راهاتبوو شەونوێژ بکا، کەچی دوایـی وازی لێ هێنا.[1]

نوێژی چێشتەنگاو (نوێژی تۆبەکاران)
ڕەوایی نوێژی چێشتەنگاو

له ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خۆشەویستم بەسـێ شت ئامۆژگاری کردم: بەوەی لەهەموو مانگێکدا سێ ڕۆژ بەڕۆژوبم، دوو رکات نوێژی چێشتەنگاو بـەجێ بێـنم، هـەموو شـەوێك پـێش خـەوتن نوێـژی ویـتر بەجێ بێنم.[2]

گەورەیی نوێژی چێشتەنگاو

له ئەبو زەڕڕەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خـودای لەسـەر بێ) فەرمووی: «يُصْبِحُ عَلَى كُلِّ سُلاَمَى مِنْ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ فَكُـلُّ تَـسْبِيحَةٍ صَـدَقَةٌ وَكُلُّ تَحْمِيدَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلُّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٌ بِالْمَعْرُوفِ صَـدَقَةٌ وَنَهْيٌ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَيُجْزِئُ مِنْ ذَلِكَ رَكْعَتَانِ يَرْكَعُهُمَا مِـنَ الـضُّحَى».[3] ڕۆژ دەبێتەوەو لەسەر هەموو جموژگەیەکی یەکێك لەئێوە خێـرو صـەدەقە هەیـە هـەموو (سـبحان الله) گوتنێـك صـەدەقەیە، هـەموو (ألحمـد لله) گوتنێـك صەدەقەیە، وتنی: (لا اله الا الله)، (الله أكبر) کردن صەدەقەیە، فەرمان بەچاکە

---

[1] متفق عليه: خ(١١٥٢/٣٧/٣)، م(١١٥٩ – ١٨٥/٨١٤/٢).

[2] صحيح: (مختصر م/٣٦٧)، م(٧٢١/٤٩٩/١)، د(١٤١٩/٣١٠/٤).

[3] صحيح: (مختصر م/٣٦٤)، م(٧٢٠/٤٩٩/١)، د(١٢٧١/١٦٤/٤).

صەدەقەیە، نەهی کردن لەخراپە صەدەقەیە. لەجیاتی ئەو زیکرو پەرستشانە مرۆڤ دەتوانێ دوورکات نوێژی سوننەتی چێشتەنگاو بکا.

ژمارەی رکاتی سوننەتی چێشتەنگاو

کەمترین رکاتی ئەو نوێژە دوو رکاتە، ئەمەش بەگوێرەی ئەو حەدیثانەی لەوەپێش ئاماژەیان پێ کرا. زۆرترین رکاتیشی هەشتە.

لە (ئوممو هانیء)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) رۆژی رزگارکردنی مەککە لەماڵەوە غوسڵی کردو هەشت رکات نوێژی سوننەتی چێشتەنگاوی کرد.[1]

باشترین کات بۆ بەجێهێنانی نوێژی سوننەتی چێشتەنگاو

لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە ڕیوایەتکراوە: گوتویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چووە لای ئەهلی قوباء، لەوکاتەدا خەڵکەکە نوێژی سوننەتی چێشتەنگاویان دەکرد، فەرمووی: « صَلاةُ الأَوَّابِينَ إِذَا رَمِضَتِ الْفِصَالُ مِنَ الضُّحَى»: کاتی باش‌و پەسەند بۆ ئەنجامدانی نوێژی سوننەتی چێشتەنگاو (نوێژی فەرمانبەرداران‌و تۆبەکاران) ئەو دەمەیە خۆر گەرمی بەهێز دەبێ‌و فاچی بێچوە حوشتر بەگەرمبوونی لم تینی پێ دەگا.[2]

---

[1] متفـــق عليـــه: خ(١١٧٦/٥١/٣)، م(٣٣٦/٧١ – ٢٢٦/١)، د(١٢٧٧/١٧٠/٤)، ت(٤٧٢/١/٢٩٥)، ن(١٢٦/١).

[2] صحيح: (مختصر م/٣٦٨/٧٤٨ – ١٤٤/٥١٦/١).

سوننەتی دوا دەستنوێژ شتن (سنة الوضوء)

له ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی نوێژی بەیانیدا بە بیلالی فەرمووو: « يَا بِلاَلُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الإِسْلاَمِ ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ».!

ئەی بیلال پێم بڵێ: بەباشترین کردەوەیەك لەچوار چێوەی ئیسلامدا ئەنجامت دابێ، چونکە من تەپە تەپی نەعلەکانتم بیست لەپێش خۆمەوە لە بەهەشت.؟! لە وەڵامدا بیلال وتی: لەڕاستیدا من کردەوەیەکم ئەنجام نەداوە زیاتر جێگای هومێدبێ لەناو کردەوەکانمدا، ئەوەندە هەیە من هیچ کاتێ نەبووە دەستنوێژم گرتبێ بەشەو بووبێ یان بەڕۆژ بووبێ، ئیللا بەو دەستنوێژە ئەوەندێکی توانیبێتم نوێژی سوننەتی دوا دەستنوێژ گرتنم بەجێ هێناوە.[1]

نوێژی ئیستیخارە

سوننەتە بۆ کەسێك کارێکی گرنگی دێتە پێش کە داوا لە پەروەردگار بکا چی چاكو باشە ئەوەی بێنێتەڕێو دڵی بخاتە سەر ئەو لایەنەی خێری ئەوی تێدایە. وەکوو لە حەدیث دا هاتووەو لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا فێری نوێژی ئیستیخارەی دەکردین وەکوو چۆن سوڕەتێکی لە قورئان فێر دەکردینو فەرمووی: « إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلاَ أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلاَ أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلاَّمُ الْغُيُوبِ ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي – أَوْ قَالَ عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ – فَاقْدُرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي – أَوْ قَالَ فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ

---

[1] لەوەپێش لەباسی ئەو شتانەدا کە دەستنوێژی بۆ دەشۆردرێ باس کرا.

- فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ ، وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ أَرْضِنِي - قَالَ - وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ».[1]

خودایه من لێت دەپاڕێمەوەو داواکارم بە زانیاریو دەسەڵاتی خۆت ڕێگای خێرم نیشان بدەی، داوای هێزو توانات لێ دەکەم بە دەسەڵاتی خۆت یارمەتیم بدەی، داواکارم لە فەضلو شکۆمەندی هەرە بەرزو گەورەییت، ئەتۆ خاوەن دەسەڵاتیو من بێ توانا، تۆ زاناو عالم بەهەموو شتێك من نەزانو هیچ نەبین، ئەتۆ زاناو ئاگادار بەسەر هەموو غەیبیاتو نهێنیەکاندا. خودایە تۆ دەزانی کام ڕێگایە خێری بۆ من تێدایە بۆ دینو دونیاو قیامەتم - یان بۆ ئیشی ئێستاو داهاتووم - جا کەوابێ ئەو ڕێگایەی خێری بۆمن تێدایە ئەوەم نیشان بدەو بمخەرە سەر ئەو ڕێگایە. دەشزانی کام ڕێگایە شەرو خراپە بۆمن، جا ئەو ڕێگایەی شەڕو خراپە بۆ دینو دونیاو قیامەتم - یان بۆ ئیشی ئێستاو داهاتووم - ئەوە ئەو شەڕو نەگبەتیەم لێ لادەو منیش لەو ڕێگایە دوور خەرەوە. لەهەر شوێنێك خێر هەیە بۆم دەستەبەر بکەو دڵم پێی ڕازی بکە، ئەمجار ناوی کارەکەی دێنێ.

نوێژی خۆرگیران

ئەگەر مانگ گیرا یان خۆرگیرا سوننەتە جاڕبدرێو بگوترێ (ألصلاة جامعة).

لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆرگیرا، بەناو خەڵکدا جاڕدرا بەم

---

[1] صـحيح: (ص.جـه/١١٣٦) ، خ(٦٣٨٢/١٨٣/١١)، د(١٥٢٤/٣٩٦/٤)، ت(٤٧٨/٢٩٨/١)، جه(١٣٨٣/٤٤٠/١)، ن(٦/٨٠).

شێوەیە: (إنَّ الصَّلاة جامعة)[1]. جا کەخەڵك بەدەم بانگەوازەکەوە هاتن و لەمزگەوت کۆبوونەوە ئیمام دوو رکات پێشنوێژییان بۆدەکا. بەم شێوەیەی لەم حەدیثەی دوایی‌دا هاتووە.

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆرگیرا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چوو بۆ مزگەوت و خەڵکەکەی لەدوا خۆیەوە ریزکرد (ألله أکبر)ی نوێژ دابەستنی فەرموو. ئەمجار بەدوورودرێژی قورئانی خوێند، پاشان (ألله أکبر)ی کردو چووە روکوع و زۆر لە روکوعدا مایەوە، پاشان هەڵسایەوەو وتی: «سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». ئەمجار وەستاو نەچووە سوژدە، دەستی کردەوە بە خوێندنی قورئان بەشێوەیەکی درێژ بەڵام لە قورئانخوێندنی رکاتی یەکەم کورتتر بوو، ئەمجار (ألله أکبر)ی کردو چووە روکوع و زۆرمایەوە، بەڵام لە روکوعی رکاتی یەکەم کورتتربوو، ئەمجار سەری بەرزکردەوەو فەرمووی: «سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ» پاشان چووە سوژدە، پاشان لەرکاتی کۆتاییدا وەکوو رکاتی یەکەم رەفتاری کرد، چوار رکات نوێژی بەچوار سوژدە ئەنجامداو پێش ئەوەی لەمزگەوت بگەڕێتەوە خۆر دەرکەوتەوە[2]

وتارخوێندنەوە دوای نوێژی خۆرگیران

سوننەتە پێش نوێژ خوێن کە سڵاوی دایەوە هەڵسێ وتارێك بۆ خەڵکەکە بخوێنێتەوە، تێیدا ئامۆژگاری خەڵکەکە بکاو هەڵیان نێ بۆ کردارو گوفتاری باش و بەئاگایان بێنێتەوە.

---

[1] متفق علیه: خ(١٠٤٥/٥٣٣/٢)، م(٩١٠/٦٢٧/٢)، ن(٣/١٣٦).

[2] متفق علیه: خ(١٠٤٦/٥٣٣/٢)، م(٩٠١-٣/٦١٩/٢)، د(١١٦٨/٤٦/٤)، جة(١٣٨٣/٤٤٠/١)، ن(٦/٨٠).

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) رۆژی خۆرگیران نوێژی خۆرگیرانی ئەنجامدا، ئەمجار خاتو عائیشە باسی شێوەی نوێژکردنەکەی پێغەمبەری کرد، فەرمووی پاشان سلاّوی دایەوە لەوکاتەدا خۆر دەرکەوتبوەوە. وتاری بۆ خەڵکەکەداو فەرمووی: خۆرگیران‌و مانگگیران دوو نیشانەن لەنیشانەکانی پەروەردگار، ئەم دوو مەخلوقە نە بەهۆی مردنی کەسێك یان ژیانی ناگیرێن‌و، هەرکاتێ دیتان مانگگیرا یان خۆرگیرا پەنابەرنە بەر نوێژکردن[1]

لەخاتو ئەسمائەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی خۆرگیراندا فەرمانی کرد بەکۆیلە ئازادکردن.[2]

لە ئەبو موساوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: لەسەردەمی ژیانی پێغەمبەردا خۆرگیرا، پێغەمبەری خودا رابوو، ترسا کە ئەوە سەرەتای رابوونی قیامەت بێ، هات بۆ مزگەوت‌و بەدرێژترین شێوە وەستان‌و روکوع‌و سوژدەبردن نوێژەکەی ئەنجامدا، من لەوەپێش وام نەدیبوو بەو شێوە نوێژی ئاوا بەجێ بێنێ، ئەمجار فەرمووی: «هَذِهِ الآيَاتُ الَّتِي يُرْسِلُ اللَّهُ لاَ تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ ، وَلَكِنْ يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَافْزَعُوا إِلَى ذِكْرِهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتِغْفَارِهِ» ئەم روداوانە نیشانەی گەورەیی خودان‌و دەیان هێنێتە دی، هۆكاری هاتنە دییەكەیان مردنی کەسێك یان ژیانی نیە، بەڵكوو دیاردەو روداوێکن پەروەردگار بەندەکانی خۆی پێ دەترسێنێ، جا کەئێوە روداوی ئاواتان دیتن پەنا بەرنە بەر یادو زیکری پەروەردگارو دەست بکەن بەدوعاو پاڕانەوە لێی.

---

[1] متفق عليه: خ(٢/٥٣٣/١٠٤٦)، م(٩٠١ – ٢/٦١٩/٣)، د(٤/٤٦/١١٦٨)، ن(٣/١٣٠).

[2] صحيح: (مختصر خ/١٨)، خ(٢/٥٤٣/١٠٤٥).

ظـاهیری فەرمودەکـەی پێغەمبـەر (درووودی خـودای لەسـەر بـێ) کـە دەفەرموێ: {فافزعوا.........} وجوب دەگەیـەنێ، کەوابوو نوێـژی خـۆرگیران دەچـێتە چوارچـێوەی فـەرزی کیفایـەوە، ئـەبو عوانـە لـە صـەحیحەکەیدا (ج٢/٣٩٨) ئاماژەی بەوە کردووەو نوسـیویەتی: (باب وجوب صـلاة الکـسوف) پاشـان بـڕێ فـەرموودەی صـەحیحو راسـتی دەربـارەی فـەرمانکردن بـە ئەنجامدانی نوێژی خۆرگیران رانوانـدون. ئیبنـو خوزەیمـەش هـەمان رەفتـاری ئەبو عەوانەی رەچاو کردوەو لە (صەحیحە)کەیدا (ج٢/٣٨) وتوویـەتی (بـاب الأمر بالصلاة عند کسوف الشمس والقمر) پاشان هەنـدێ فـەرموودەی هێنـاون دەربارەی فەرمانکردن بە ئەنجامدانی نوێژی خۆرگیران.

ئیبنـو حەجـەری عەسـقەلانی لـە (فـەتحولباریدا ج٢/٥٢٧) دەفـەرموێ: جـەماوەری فوقـەها پێیـان وایـە نوێـژی خـۆرگیران سـوننەتێکی جـەخت لەسەرکراوەیە ئەبو عەوانە لە صەحیحەکەیدا دانی ناوە بەوەدا کە ئەو نوێژە واجبە، وەڵێ من کەسی ترم نەدیوە ئەو رایەیان هەبێ. جگەلەوەی کە لەئیمام مالیکـەوە واگێڕدراوەتـەوە کـە وتویـەتی حوکمەکـەی وەکـوو حـوکمی جومعـە هەیـە. (ألـزین)ی کـوڕی (المـنیر) لـە ئـەبو حەنیفـەوە نـەقڵ دەکا: کـە نوێـژی خـۆرگیران واجبـە، هـەروا بـڕێ لـەو زانـا حەنەفیانـەی فیقهـی حەنـەفییان نووسیوە پێیان وایە ئەو نوێژە واجبە.

نوێژ بارانە

ئەگـەر بـاران نـەباریو وشـکە سـاڵی بـوو، قـاتو قـڕی چـاوەڕوان دەکـرا، سوننەتە خەڵکەکە لەشارو گوند بڕۆنە دەرەوە بۆ ئەنجامدانی نوێژ بارانە لـە چۆڵو سارایەکی لەباردا ئیمام دوورکـات نوێـژیان پـێ بکـا، دوعـاو پاڕانـەوەی

زۆر بکەن، ئەمجار پۆشاکی سەرشانیان هەڵگێڕنەوە، لای راستی بخەنە سەر شانی چەپیان‌و لای چەپیان بخەنە سەرشانی راست...

لە عەببادی کوڕی تەمیمەوە لەمامیەوە عەبدوڵڵای کوڕی زەید ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا لەگەڵ موسوڵمانان لەشار چووە دەر بۆ شوێنێك نوێژە بارانەی لێ بکا، روی کردە قیبلەو دوورکات نوێژی نوێژەبارانەی کرد، ئەمجار ریدای سەرشانی هەڵەوگێڕکرد، سوفیان دەڵێ: (المسعودی) لە ئەبوبەکرەوە دەگێڕێتەوە دەڵێ لای راستی ریدایەکەی خستە سەرشانی چەپی.[1]

هەر لە عەببادەوە ڕیوایەتکراوە، وتی: پێغەمبەرم بینی کاتێك کە تەشریفی چووە دەر بۆ نوێژەبارانە، دەڵێ بینیم پشتی لە خەڵکەکە کردو روی کردە قیبلەو دەستی کرد بە دوعاو پاڕانەوە، پاشان ریداکەی سەرشانی هەڵەوگێڕ کرد، پاشان دوورکات نوێژی بۆکردین، بەدەنگی بەرز قورئانی خوێند.[2]

سوجدەی قورئان خوێندن

ئیبنو حەزم لەکتێبی (المحلی ج٥/١٠٥-١٠٦)دا دەفەرموێ: لەقورئانی پیرۆزدا چواردە سوژدە هەن، یەکەمیان لە سورەتی (الأعراف) پاشان لە (الرعد)، ئەمجار لە (النحل)و پاشان لە (سبحان)داو ئەمجار لە (کهعص)و پاشان (الحج)و ئەمجار لە (الفرقان)و ئەمجار لە (النمل)و پاشان لە (الم التنزیل) پاشان لە (ص)و ئەمجار لە (حم فصلت) پاشان لە (والنجم)

---

[1] متفق علیه: خ(١٠٢٧/٥١٥/٢) وهذا لفظه م (٨٩٤-٢/٦١١/٢)، د(١١٤٩/٢٤/٤)، ت(٥٥٣/٣٤/٢)، ن(٣/١٥٥) بنحوه.

[2] صحیح: (ص.د/١٠٢٩)، خ(١٠٢٥/٥١٤/٢) وهذا الفظه م(٨٩٤/٤ — ٦١١/٢) ولیس عنده الجهد د(١١٥٠/٢٦/٤).

لەکۆتاییداو ئەمجار لە (اذا السماء انشقت) لەدوا (لا یسجدو) پاشان لە (اقرأ باسم ربك) لە کۆتاییەکەیدا.

حوکمی سوژدە

ئیبنو حەزم دەڵێ سوژدەی تیلاوەت فەرزنیە، بەڵکوو فەضڵو خێرێکی گەورەیە، سوژدەی تیلاوەت هەمووکاتێ دەبردرێ. لەنوێژی فەرزو سوننەتو لەغەیری نوێژیشدا ئەنجام دەدرێ. هەموو کاتێك دەبێ، لەکاتی خۆرهەڵاتن‌و ئاوابوونیدا لەوکاتەدا کەخۆر لەنێوەڕاستی ئاسماندا دەبێ روت لە قیبلە بێ یان روت لە غەیری قیبلە بێ، دەستنوێژت هەبێ یان نا.

بۆیە دەگوترێ: سوژدەی تیلاوەت فەرزنیەو فەضڵو خێرە، چونکە پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) سورەتی (والنجم)ی خوێندو سوژدەی برد[1]

زەیدی کوڕی ثابیت هەمان سورەتی بەسەردا خوێندەوە کەچی سوژدەی نەبرد[2] ئەمەش {وەکوو (ألحافظ) لە فەتحولباریدا ج٢/٥٥٥}دا دەڵێ: نیشانەی ئەوەیە واجب نیە.

ئیبنو حەزم [3] دەڵێ: سوژدەی تیلاوەت بۆیە بەبێ روکردنە قیبلەو دەستنوێژیش دروستە چونکە لە واقیعدا بەنوێژ ناژمێردرێ، ئەمەش بەپێی حەدیثی پێغەمبەر کە فەرموویەتی: «صَلاَةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَثْنَى مَثْنَى». نوێژی شەونوێژ دوورکات دوورکاتە. جا هەرنوێژێك لەدوورکات کەمتربوو ئەوە بەنوێژ ناژمێردرێ مەگەر دەقێك هەبێ بەنوێژی حسێب بکا، وەکوو رکاتی

---

[1] متفق علیه: خ(١٠٧٠/٥٥٣/٢)، م(٥٧٦/٤٠٥/١)، د(١٣٩٣/٢٨٢/٤)، ن(١٦٠/٢).

[2] متفق علیه: خ(١٠٧٣/٥٥٤/٢)، م(٥٧٧/٤٠٦/١)، ن(١٦٠/٢)، د(١٣٩١/٢٨٠/٤)، ت(٥٧٣/٤٤).

[3] المحلی ج٥/١١١.

نوێـژی تـرس‌و نوێـژی جـەنازە. دەی هـیچ دەقێـك نیـە سـوژدەی تیلاوەتـی بەنوێژ حسێب کردبێ.

گەورەیی سوژدەی تیلاوەت

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (درووودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي يَقُولُ يَا وَيْلَهُ – وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ يَا وَيْلِي – أُمِرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ فَأَبَيْتُ فَلِيَ النَّارُ» [1]: کـە ئـادەمیزاد ئایـەتێکی سوژدەبردنی خوێندو سوژدەی برد، شەیتان کەنارگیر دەبێ‌و دەست دەکا بـە گریان‌و دەڵێ: ئەی هاوار بۆ خۆم، ئـەو کابرایـە فـەرمانی پـێ کـرا بـە سـوژدە بردن‌و سوژدەی بردو بەهەشتی بۆ خۆی مسۆگەر کرد. ئەمن فەرمانم پێ کرا بە سوژدەو یاخی بووم، دۆزەخم بۆ خۆم مسۆگەر کرد.

چی لە سوژدەی تیلاوەتدا دەگوترێ

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبـەر (درووودی خـودای لەسـەر بـێ) لـە سـوژدەی تـیلاوەتدا بەشـەو چـەند جارێـك ئـەم دوعایـەی دەخوێنـد « سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ». [2] ڕوخسارم سوژدەی بـرد بـۆ خودایـەك دروسـتی کـردوە، بـەهێزو توانـای خـۆی ئامێری بیستن‌و دیتن: کە گوێچکەو چاوە بۆی فەراهەم هێناوە.

لـە ئیمـامی عەلییـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەفـەرموێ: پێغەمبـەر (درووودی خودای لەسەر بێ) کە دەچوە سوژدە دەیفـەرموو: «اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ وَبِكَ

---

[1] صحيح (مختصر م/٣٦٩)، م(١/٨٧/٨١).

[2] صحيح: (ص.د/١٢٥٥) ، د(٤/٢٨٩/١٤٠١)، ت(٥/٤٧/٥٧٧)، ن(٢/٢٢٢).

آمَنْتُ وَلَكَ أَسْلَمْتُ وَأَنْتَ رَبِّي سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ». [١]

خودایه من بۆتۆ سوژدەم برد، ئیمانم بەتۆ هێناوە، بۆ تۆ گەردنکەچ بووم، ئەتۆ پەروەردگاری منی، روخسارم چووە سوژدە بۆ ئەو خودایەی گوێچکەو چاوی بۆ بەدی هێناوم، پاكو مونەزەهی بۆ خودایەك كە بەدیهێنەرێكی بێ وێنەو كار دروستو بێ خەوشە.

لە ئیبنو عەباسەوە ریوایەتكراوە، دەفەرموێ: لەخزمەت پێغەمبەردا بووم، پیاوێك هاتە خزمەتی، وتی: من دوێنێ شەو لەخەودا وام خۆم بینی كە نوێژ دەكەم روم كردۆتە قەدە درەختێك، سورەتی (ألسجدة)م خوێندو چوومە سوژدەو درەختەكەش وەكوو من سوژدەی برد، گوێم لێ بوو، دەیگوت: خودایە! لەپاداشی ئەم سوژدەیەمدا گوناهم لێ هەڵوەرێنە، خێرم بۆ بنووسە، لای خۆت بۆم بكە بە بارمتە.

ئیبنو عەباس دەفەرموێ: پێغەمبەرم بینی سورەتی (ألسجده)ی خوێندو چووە سوژدە، گوێم لێ بوو لە سوژدەكەیدا هەمان ئەو دوعایەی دەخوێند: كە پیاوەكە لەبارەی درەختەكەوە بۆ پێغەمبەری گێرِایەوە. [٢]

سوژدەی شوكر

وا سوننەتە بۆ كەسێك خودا نیعمەتێكی پێدا یان بەلایەكی لەسەر لابرد، یان مزگێنی پێدرا بەشتێك كەیف خۆش بێ، بكەوێتە سوژدەو ئیقتیدا بە پێغەمبەر بكا.

---

[١] صحيح: (ص.جة/٨٦٦) ، م(١/٥٣٤/٧٧١)، جة(١/٣٣٥/١٠٥٤)، د(٢/٤٦٣/٧٤٦)، ت(٥/١٤٩/٣٤٨١).

[٢] صحيح: (ص.جة/٨٦٥) ، ت(٢/٤٦/٥٧٦)، جة(١/٣٣٤/١٠٥٣).

لـه ئەبوبـەكرەوە ريوايـەت كـراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەری خـودا (دروودی خودای لەسەر بێ): كە شتێكی دەهاتـە پێش كەیفخۆشی بكردایـە، یـان پێـی كەیفخۆش بوایە خێرا سوژدەی شوكری بۆ خـودا دەبـرد.[1] حـوكمی سـوژدەی شوكر وەكوو حوكمی سوژدەی تیلاوەت وایە.

سوژدەی سەهو

ئـەوە چەسـپاوە كـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) لەنوێـژ سەهوی لێ رودراوە، ئەوەش راسـتو سـەلمێندراوە كـە تەشـریفی فەرموویـەتی: «إِنَّمَـا أَنَـا بَـشَرٌ أَنْـسَى كَمَـا تَنْـسَوْنَ فَـإِذَا نَـسِيتُ فَـذَكِّرُونِي».[2] مـنیش تـەنها ئـادەمیزادێكم وەكـوو ئێـوە، شـتم لەبیردەچـێ وەكـوو چـۆن ئێـوە شـتتان لەبیردەچێ، جا كەزانیتان شتێكم لەبیرچووە بیرم بخەنەوە.

بێگومـان پێغەمبـەر چـەند حـوكمو یاسـایەكی بـۆ ئوممەتەكـەی رونكـردۆتەوە، ئێستا بەكورتی ئاماژەی پێ دەكەین:

١- ئەگەر لەركاتی دووەم هەڵسایەوە تەحیاتی تەرك كرد.

لە عەبدوڵڵای كوری بوحەینەوە ریوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دوو ركات نوێژی بەجەماعـەت لەیـەكێ لەنوێژەكانـدا بـۆ كردین، لەدوای دوو ركاتەكان دانەنیشت بـۆ تـەحیات خوێنـدن، خەڵكەكـەیش لەگـەڵی هەڵـسانەوە، جـا كەنوێژەكـەی تـەواو كـرد چاوەرێمان دەكـرد سـلاو بداتـەوە بـەلام سـلاوی نەدایـەوە {الله أكـبر}ی كـردو چـووە سـوژدەوە، دوو سوژدەی بەدانیشتنەوە بردو پاشان سلاوی دایەوە.[3]

---

[1] حسن (ص. جة/١١٤٣)، جة(١/٤٤٦/١٣٩٤) وهذا الفظه، د(٧/٤٦٢/٢٧٥٧)، ت(٣/٦٩/١٦٢٦).

[2] صحيح: (ص.ج/٢٣٣٩) ، (الإرواء/٣٣٩).

[3] متفـــــق عليـــــــه: خ (٣/٩٢/١٢٢٤)، م (١/٣٩٩/٥٧٠)، ن (٣/١٩)، د (٣/٣٤٧/١٠٢١)، ت (٣٨٩/١/٢٤٢).

موغەیرەی کوڕی شوعبە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ فَلَمْ يَسْتَتِمَّ قَائِمًا فَلْيَجْلِسْ فَإِذَا اسْتَتَمَّ قَائِمًا فَلاَ يَجْلِسْ وَيَسْجُدْ سَجْدَتَيِ السَّهْوِ».[1] ئەگەر یەکێ لەئێوە لەدوای دوو ڕکات دانەنیشت بۆ تەحیات خوێندن بەڵکوو هەڵسایەوە سەرپێ، ئەگەر بەتەواوی ڕاست نەبووەوە ئەوە با دانیشێو تەحیات بخوێنێ، ئەگەر بەتەواوی ڕاست بووەوە، با دانەنیشێ، بەڵکوو نوێژەکە تەواوبکا دوای سڵاو دانەوەکە دوو سوژدەی سەهو بەرێ.

٢- ئەگەر لەجیاتی چوار ڕکات پێنج ڕکاتی کرد. لە عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی نیوەڕی بە پێنج ڕکات کرد، کەسڵاوی دایەوە عەرزیان کرد ئەوە نوێژ لێی زیادکراوە؟ فەرمووی: (ئەوە چیەو چی بووە؟) عەرزیان کرد پێنج ڕکات نوێژت کرد، ئیتر دوو سەجدەی سەهوی بردن، دوای سڵاودانەوە.

٣- ئەگەر لەنوێژی چوار ڕکاتیدا دوای دوو ڕکات یان سی ڕکات سڵاوی دایەوە.

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دوو ڕکات نوێژی تەواو کردو سڵاوی دایەوەو تەشریفی ڕۆیشت (ذوالیدین) عەرزی کرد، ئەرێ نوێژ کورت بۆتەوە یان جەنابت لەبیرت چوو؟ ئەی پێغەمبەری خودا! پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئایا (ذوالیدین) ڕاست دەکا؟ خەڵکەکە عەرزیان کرد بەڵێ: ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دوو ڕکاتی تری کردو پاشان سڵاوی دایەوە،

---

[1] صحيح: (الإرواء: ٢/١٠٩/١١٠).

پاشـان (الله أكبر)ی كـردو چـووه سـوژده وەكـوو سـوژدەبردنی لەوەپێـشی یـان هەندێ لەو درێژتر، پاشان سەری بەرز كردەوە.[1]

لـە عیمرانـی كـوڕی حوصـەینەوە ریوایـەتكراوە: كـە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسـەر بێ) نوێـژی عەصـری كـرد، سـێ ڕكاتی كـردو سـڵاوی دایـەوە، دوایی چۆوە بۆ مـاڵی خـۆی، پیاوێـك كـەپێیان دەگـوت: (الخربـاق) درێژییـەك بەدەسـتەكانیەوە دەبینـدرا، چـووە خزمـەتی وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئەمجار چۆنیەتی نوێژەكەی بۆ باس كرد، پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بێ) بەپەلە لەماڵ دەرچووریدائەكەی بەدو خۆیدا كێش دەكرد هەتا هاتە نـاو خەڵكەكە، فەرمووی: ئەمە ڕاست دەكا، عـەرزیان كـرد بـەڵێ ڕاسـت دەكا سـێ ركات نوێژ كرا، ئیتر ڕكـاتێكی تـری ئـەنجام دا، پاشـان سـڵاوی دایـەوە، ئـەمجار دوو سوژدەی بردن‌و پاشان سڵاوی دایەوە.[2]

٤- ئەگـەر كەوتـە گومانـەوە ئـاخۆ چـەند ڕكـات نوێـژی كـردوون. لـە ئیبراهیمەوە لە عەلقەمەوە دەڵێ: عەبدوڵلا وتی: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) نوێژی كـرد – ئیـبراهیم دەڵـێ: زیـادی كـرد یـان كـەم – كەسڵاوی دایـەوە، عـەرزی كـرا ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئایـا گۆڕانكاری بەسـەر نوێـژدا هاتووە؟ فەرمووی: چی بووە؟ عـەرزیان كـرد ئـەتۆ ئـەمڕۆ ئـاواو ئـاوا نوێـژت ئەنجامـدا، ئـیتر قاچـەكانی نوشـتاندنەوەو رووی كـردە قیبلـەو دوو سـوژدەی بردن، پاشان سڵاوی دایەوە، ئەمجار رووی تێكردین‌و فەرمووی: « إِنَّهُ لَوْ حَدَثَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ أَنْبَأْتُكُمْ بِهِ وَلَكِنْ إِنَّمَا أَنَـا بَـشَرٌ أَنْـسَى كَمَـا تَنْـسَوْنَ فَـإِذَا نَـسِيتُ فَذَكِّرُونِي وَإِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ فَلْيَتَحَرَّ الـصَّوَابَ فَلْيُتِمَّ عَلَيْـهِ ثُـمَّ لِيَـسْجُدْ

---

[1] متفـق عليـه: خ (٣/٩٨/١٢٢٨)، م (١/٤٠٣/٢٧٣)، د (٣/٣١/٩٩٥)، ت (١/٢٤٧/٣٩٧)، ن (٣/٣٠)، جه (١/٣٨٣/١٢١٤).

[2] صحيح: (ص. جه/١٠٠١)، م (١/٤٠٤/٥٧٤)، د (٣/٣٢٣/١٠٠٥)، ن (٣/٢٦)، جه (١/٣٨٣/١٢١٤).

سَجْدَتَيْنِ».[١] ئەگەر گۆڕانکارییەك لەنوێژدا روی بدایە مـن یەکسەر هەواڵم پـێ دەدان، وەڵێ منـیش ئـادەمیزادێکم وەکوو ئێوە شـتم لـەیاد دەچـێ وەکوو ئێوە، جا ئەگـەر زانیتـان شـتێکم لـەیاد چووە بـیرم بخەنـەوە، ئەگـەر یـەکێك لەئێوە لەنوێژەکەیدا کەوتە گومانەوە ئاخۆ چەند ڕکاتی کـردووە، روکنـەکانی نوێژی بەتەواوی ئەنجام داوە، با هەوڵبدا لەسەر یەقین نوێژەکـەی تـەواو بکـا، واتە: وای دابنـێ کەمی کردووەو تەواوی بکا، دوایی دوو سوژدەی سەهو بـەرێ، تەحـــەریو لێکۆڵینـــەوە بـــەوە دەبـــێ، کـــەبیر بکاتـــەوە لەنوێژەکەیـــدا چـــی خوێنـدووە، بـیر بکاتـەوە کـەئاخۆ دوو سـورەتی خوێنـدووە لـەدوو ڕکاتـدا تـا بزانـێ دوو ڕکـاتی کـردووە نـەك ڕکاتێـك، وایـش دەبـێ دێتـەوە یـادی، کـە دانیشتووە تەحیاتی خوێندووە، ئەوکاتە دەزانێ، کە دوو ڕکـاتی کـردووە نـەك ڕکاتێـك، سـێ ڕکـاتی کـردووە نـەك دوو، وادەبـێ بـیری دەکەوێتـەوە فاتیحـەی لەڕکاتێکدا خوێنـدووەو پاشـان لـەڕکاتێکی تـردا خوێندویـەتی، ئەوکاتـە بـۆی مـەعلوم دەبـێ چـوار ڕکـاتی کـردووە نـەك سـێ..... هـەروا بـەو جـۆرە، کـە لێکۆڵینـەوەکەی گەیشتە ئاستێك نزیـك بـێ لـەواقیعو صـەواب ئـەوە شـکەکەی لادەبا، چ جوداوازی نیە لـەوەدا نوێژکەرەکـە پێـشنوێژ بـێ یـان بەتـەنیا نوێـژ بکـا[٢] ئەگـەر لێکۆڵینـەوەی ئەنجامـدا تـەرجیحی لـەلا دروسـت نـەبوو، ئـەوە لەسەر یەقینەوە نوێژەکەی تەواو دەکا، وەکـوو لەحـەدیثـدا لەئـەبو سـەعیدی (الخدری)یـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فەرمووی: « إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَتِهِ فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى ثَلاَثًا أَمْ أَرْبَعًا فَلْيَطْرَحِ

---

[١] متفق عليه: خ (١/٥٠٣/٤٠١)، م (١/٤٠٠/٥٧٢)، د (٣/٣٢٦/١٠١٧)، جه (١/٣٨٢/١٢١١).

[٢] مجموع الفتاوى لإبن تيمية ٢٣/١٣.

الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسًا شَفَعْنَ لَهُ صَلاَتَهُ وَإِنْ كَانَ صَلَّى إِتْمَامًا لأَرْبَعٍ كَانَتَا تَرْغِيمًا لِلشَّيْطَانِ».[1]

ئەگەر یەكێك كەوتە گومانەوە لەنوێژەكەیدا، نەیدەزانی ئاخۆ چەند ڕكاتی كردوون، سێ ڕكاتی كردوون یان چوار ڕكات، با گومانەكەی وەلانێ‌و لەسەر ئەوەی كەدڵنیایە كردوویەتی نوێژەكەی تەواو بكا، پاشان دوو سوژدەی سەهو بەرێ پێش ئەوەی سلاو بداتەوە، جا ئەگەر پێنج ڕكاتی كردن ئەوە شەفاعەتی نوێژەكەی بۆ دەكەن، خۆ ئەگەر بەئەوەیشەوە: كە كردی دەبوونە چوار ڕكات ئەوە دەبنە هۆی دڵناخۆش كردنی شەیتان‌و سەرپێ شۆڕكردنی.

حوكمی سوژدەی سەهو

سوژدەی سەهو واجبە، ئەمەیش بەپێی فەرمانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وەكوو لەدووتوێی ئەو حەدیثانەی لەوەپێش ئاماژەیان پێ كرا، هەروا لەبەر ئەوەی پێغەمبەر لەحاڵی ژیانیدا هەركاتێ شتێكی لەیاد چووبێ سوژدەی سەهوی بردووە، بۆ تاقەجارێك ئەم كارەی تەرك نەكردووە.

كەی‌و بۆچی سوژدەی سەهو دەبردرێ؟

بەرچاوترین راو قەولی زانایانی شەرع ئەومیە دەبێ جوداوازی بكرێ لەنێوان زێدەو كەمی روكن‌و كردارەكانی نوێژ، هەروا لەنێوان گومان لەگەڵ تەحەڕی‌و لێكۆڵینەوەو گومان لەگەڵ تەواوكردنی نوێژ لەسەر یەقین.... چونكە ئەمە وێڕای ڕەچاوكردنی كاركردن بەهەموو دەقەكان جوداوازییەكی مەعقول هەیە لەنێوان حاڵەتەكاندا.

---

[1] صحيح: (ص. ج/٦٣٢)، م (١/٤٠٠/٥٧١)، د (٣/٣٣٠/١٠١١)، ن (٣/٢٧).

لەم ڕووەوە ئەگەر سوژدەکە لەبری کەمی کارێك بوو، وەکوو تەحیات نەخوێندنی یەکەم، لەم حاڵەدا نوێژەکە پێویستی بە جەبرکردنەوەو پڕکردنەوە هەیە، دەبێ پێش سڵاودانەوە سوژدەکە ببرێ، بۆ ئەوەی نوێژەکەی پێ تەواو بکرێو کەموکوڕییەکە نەمێنێ، سڵاودانەوەش دەرچوونە لەنوێژو ڕەهابوونە لێی.

خۆ ئەگەر سوژدە بردنەکە بەهۆی زیادکردنی ڕکاتێکەوە بوو ئەوە دەبێ دوای سڵاو دانەوە سوژدە ببرێ، چونکە کردنی دوو زیادە لەنوێژدا نابێ، سڵاو دەدەیەوە ئەمجار (الله أكبر) دەکەیەوەو دەچیە سوژدە، ئەمەیش دەبێتە هۆی ملکەچ کردنی شەیتان، ئەو دوو سوژدەیە وەکوو نوێژێکی سەربەخۆ حسێب دەکرێنو کەموکوڕی نوێژەکەیان پێ پڕدەکرێتەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەنجامدانی دوو سوژدەی بەڕکاتێك حسێب فەرمووە.

هەروا ئەگەر کەوتە گومانەوەو لێکۆڵینەوەی کرد، ئەوە نوێژەکەی تەواوە، ئەو سوژدە بۆیە دەبا بۆ ملکەچکردنی شەیتانەو دڵ ناخۆش کردنیەتی. کەوابوو ئەم سوژدە بردنەش دوای سڵاودانەوەیە.

هەروا کەسڵاوی دایەوەو بڕێ ئەرکی نوێژەکەی لەسەر مابوو، دوایی تەواوی کرد، ئەمیش نوێژەکەی تەواوە سڵاودانەوەکەی زیادەیە دەبێ سوژدەی سەهوی دوای سڵاودانەوەکە بێ چونکە سەرشۆڕکردنی شەیتانی لەخۆگرتووە.

بەڵام کە کەوتە گومانەوەو گومانەکەی بەلایەکدا نەڕوییەوە، ئالێرەدا حاڵ خاڵی نیە یان چوار ڕکاتی کردووە یان پێنج، ئەگەر پێنج ڕکاتی کردبوو، ئەوە دوو سوژدەکە نوێژەکەی بۆ دەکەنە جوت، وەکوو ئەوە شەش ڕکاتی کردبن نەك پێنج، ئەم دوو سوژدەیەش دەبێ لەپێش سڵاودانەوە بن.

ئەم ڕایەی ئێمە بەپەسەندمان زانیو پشتگیریمان کردووە، ڕاوبۆچوونێکە هەموو فەرموودەکانی تێدا بەرجەستە دەبنو کارا دەکرێنو فەرموودەیەکیان

پاشگوێ ناخرێ، وێڕای کاراکردنی قیاسی صەحیح لەشتێك فەرموودەی دەربارە نەهاتبێ، لکاندنی شتێك مەنصوص نەبێ بەشتێك لە مەنصوص بچێ.[(١)]

سوژدەی سەهو بەقەرەبوو کردنەوەی نەکردنی سونەتێك

کەسێك سوننەتێکی ناو نوێژی لەبیر چوو دەبێ سوژدەی سەهو بەرێ. چونکە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لِكُلِّ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ».[(٢)] بۆ هەموو سەهوو لەبیرچوونەوەیەك دوو سوژدە هەیە. ئەم جۆرە سوژدەبردنە سوننەتە واجب نیە. بۆ ئەوەی فەرع لەسەر ئەصڵ زیاد نەبێ.[(٣)]

نوێژی بەکۆمەڵ (الصلاة الجماعة)
حوکمی نوێژی بەکۆمەڵ

نوێژی بەکۆمەڵ فەرزی عەینە لەسەر پیاوان مەگەر عوزری هەبێ بۆ ئامادە نەبوون.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ بِحَطَبٍ فَيُحْطَبَ ، ثُمَّ آمُرَ بِالصَّلاَةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا ، ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيَؤُمَّ النَّاسَ ، ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ

---

(١) مجموع الفتاوى لإبن تيمية. ٢٣/٢٤.

(٢) حسن: (ص. د/٩١٧)، د (١٠٢٥/٣٥٧/٣)، جه (١٢١٩/٣٨٥/١).

(٣) السيل الجرار (٢٧٥/١).

فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَرْقًا سَمِينًا أَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهِدَ الْعِشَاءَ».[١]

سوێندم بەو كەسەی گیانی منی بەدەستە، وام بەخەیاڵدا هات، فەرمان بكەم دارو چیلكە كۆبكرێتەوە، پاشان فەرمان بكەم پیاوێك پێشنوێژی بۆ خەڵك بكا ئەمجار بۆخۆم هێرشم دەكردە سەر ئەوانەی كە ئامادەی نوێژی جەماعەت نەبوون خانووەكانیان بەسەردا بسوتێنم، سوێندم بەوكەسەی گیانی منی بەدەستە، ئەگەر یەكێك لەئێوە بیزانیایە كە بێ بۆ جەماعەت پارچە گۆشتێكی كەمی بەسەر ئێسقانێكەوە دەست دەكەوێ، یان سمە قاچی مەڕێ چنگدەكەوێ ئامادەی نوێژی عیشا دەبوو بەجەماعەت ئەنجامی دەدا.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پیاوێكی كوێر هاتە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! من كوێرمو كەس نیە چاوساغم بێو دەستم بگرێ بمهێنێ بۆ مزگەوت، داوای لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كرد كە روخصەتی بداو نوێژ لەماڵەوە بكا، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕێگەیدا، جا كە كابرا ڕۆیی، بانگی كردەوە پێی فەرموو: «هَلْ تَسْمَعُ النِّدَاءَ بِالصَّلَاةِ»؟ ئایا تۆ گوێت لەبانگ دەبێ؟ وتی بەڵێ. فەرمووی: كەواتە دەبێ ئامادەی جەماعەت بی.[٢]

لە عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: (كەسێك پێی خۆشە بەموسوڵمانیو ئیمانی ساغ بەخزمەت پەروەردگار بگا، با پارێزگاری لە بەجێهێنانی ئەو نوێژانە بكا، كاتێ بانگیان بۆ دەدرێ، بێگومان خودا ڕێگەی هیدایەتی بۆ

---

[١] متفق علیە: خ (٢/١٢٥/٦٤٤) وهذا لفظه، م (١/٤٥١/٦٥١) بنحوه، د (٢/٢٥١/٥٤٤)، جه (١/٢٥٩/٧٩١) ولیس عندهما الجملة الآخیرة، ن (٢/١٠٧)، بلفظ البخاری.

[٢] صحیح: (مختصر، م/٣٢٠)، م (١/٤٥٢/٦٥٣)، ن (٢/١٠٩).

پێغەمبەرەکەی دەست نیشان کردووە، ئەو نوێژانە بەشێکن لەو ڕێگا هیدایەت ئامێزە، ئەگەر ئێوە نوێژەکانتان لە ماڵەوە بکەن وەکوو ئەم دواکەوتووە کە لەماڵەوە نوێژ دەکا، ئەوە ئێوە واز لەپەیڕەوی کردنی سوننەتی پێغەمبەرەکەتان دەهێنن، ئەگەر وازبێنن لە پەیڕەوکردنی ڕێبازی پێغەمبەرەکەتان گومڕا دەبن، هەر پیاوێك خۆ پاك بکاتەوەو دەستنوێژی جوان بشوا، پاشان روو لەیەکێك لە مزگەوتەکان بکا، ئەوە بێگومان پەروەردگار بەهەر هەنگاوێك لەو هەنگاوانەی دەیانهاوێ چاکەیەکی بۆ دەنووسێ‌و پلەیەك پێی بەرز دەبێتەوە، گوناهێکی پێ لێ هەڵدەوەرێ، بێگومان خۆمان دیومانەو زانیومانە موناڤیق‌و دوڕوو نەبێ لەنوێژی جەماعەت دواناکەوێ، بێگومان پیاوی پەککەوتەی واهەبوو دوو کەس دەچوونە ژێر باڵی‌یەوەو دەیانهێنا لەصەفی جەماعەت دارایان دەوەستاند.[1]

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ سَمِعَ النِّدَاءَ فَلَمْ يَأْتِهِ فَلاَ صَلاَةَ لَهُ إِلاَّ مِنْ عُذْرٍ».[2] کەسێك گوێی لەبانگ بوو، نەهات بۆ جەماعەت، ئەوە نوێژی بۆ حساب ناکرێ مەگەر نەهاتنەکەی بەهۆی عوزرێکەوە بێ.

لە ئەبو دەردائەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «مَا مِنْ ثَلاَثَةٍ فِي قَرْيَةٍ وَلاَ بَدْوٍ لاَ تُقَامُ فِيهِمُ الصَّلاَةُ إِلاَّ قَدِ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَعَلَيْكَ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ الذِّئْبُ الْقَاصِيَةَ». هەرسێ کەسێك لەگوندێکدا یان لەهۆبەو هەوارێکدا بوون نوێژیان بەجەماعەت نەکرد ئیللا شەیتان بەسەریاندا زاڵ بووە، کەوابێ ئاگاداری

---

[1] صحيح: (ص. جه/٦٣١)، م (٦٥٤ – ١/٤٥٣/٢٥٧)، ن (٢/١٠٨)، د (٢/٢٥٤/٥٤٦)، جه (١/٢٥٥/٧٧٧).

[2] صحيح: (ص. جه/٦٥٤)، جه (١/٢٦٠/٧٩٣)، ك (١/٢٤٥)، هق (٣/١٧٤).

نوێـژی جەماعـەت بـەو هـەوڵ بـدە ئامـادەی جەماعـەت بـی. چـونکە گـورگ فرسەت لە ئاژەڵی تەرەبوو دێنیو دەیکاتە نێچیری خۆی.

زائیـدە دەڵـێ: (الـشائب) گـوتی: مەبەسـتی بـە (الجماعـة) نوێژکردنـە بەجەماعەت.[1]

فەضڵو گەورەیی نوێژ بەجەماعەت

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسـەر بێ) فەرموویەتی: « صَلاَةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلاَةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَـةً».[2] نوێژی بەکۆمەڵ بە بیستو پێنج پلە لەنوێژی تەنیایی گەورەترە.

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فـەرمووی: « صَلاَةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَـلاَتِهِ فِـي بَيْتِـهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا ، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ الصَّلاَةُ ، لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلاَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ ، فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِـي مُـصَلاَّهُ اللَّهُـمَّ صَلِّ عَلَيْهِ ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ . وَلاَ يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَةٍ مَا انْتَظَرَ الصَّلاَةَ».[3] نوێژی پیـاو بەجەماعـەت پاداشـی دووچـەندانەو چـەند چـەندانە دەبێتـەوە بەسـەر نوێژێکیدا لەماڵەوە بیکا یان لەدوکانەکەیدا بیکا بـە بیسـتو پێـنج ئەوەنـدە، چونکە ئـەو موسـوڵمانەی دەسـتنوێژ بگـرێو دەسـتنوێژەکەی ڕێكوپێـك بـێ، پاشان لەماڵ دەرچێ بەرەو مزگەوت، تەنها مەبەسـتی لـەو چـوونە دەرەوە بـۆ

---

[1] حسن: (ص. د/٥١١)، د (٢٥٠/٥٤٣/ و ٢/٢٥١).

[2] متفـــق عليـــه: خ (٢/١٣١/٦٤٥)، م (١/٤٥٠/٦٥٠)، ت (١/١٣٨/٢١٥)، ن (٢/١٠٣)، جـــه (١/٢٥٩/٧٨٩).

[3] متفق عليه: خ (٢/١٣١/٦٤٧)، م (١/٤٥٩/٦٤٩)، د (٢/٢٦٥/٥٥٥).

مزگـەوت ئەنجامـدانی نوێـژی بەکۆمـەڵ بـێ، ئـەوە بەهـەر هـەنگاوێکی کـە دەیهاوێ پلەیەك بەرز دەبێتەوەو تاوانێکی لێ هەڵدەوەرێ، جا ئەگەر نوێـژی کـرد ئـەوە بـەردەوام فریـشتە داوای لێخۆشـبوونی بـۆ دەکـەن هـەتا لەشـوێن نوێژیـدا بمێنێتـەوە لـە پـەروەردگار دەپاڕێنـەوەو دەڵێن: خودایـە ڕەحمـەتی خـۆت بڕژێنـە بەسـەریداو ڕەحمـی پـێ بکـە، هەمیـشە یـەکێك لـەوانەوە وا دەژمێردرێ کە لەنوێژدایە لەوکاتەدا چاوەڕوانی نوێژ دەکا.

هـەر لـە ئـەبو هورەیرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: کـە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزُلَـهُ مِـنَ الْجَنَّةِ كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ». [1] کەسێك بەیانیو ئێوارە باری پێوە بگرێ هاموشۆی مزگەوت بکا، پەروەردگار لە بەهەشتدا مـەنزڵو جێگای بۆ ساز دەکا، هەتا ئەو بەیانیو ئێوارە ئەو کارە ئەنجام بدا

ئایا ئافرەت ئامادەی نوێژی جەماعەت دەبن؟

دروستە ئافرەتان لەماڵ دەرچن بـۆ مزگـەوت، ئامـادەی نوێـژی بەکۆمـەڵ بـن، بەمـەرجێك خۆیـان بپـارێزن لەهـەر شـتێك کەشـەهوەت بوروژێنـێ، خـۆ بپـارێزن لـە خۆڕازاندنـەوەو خـۆ بۆنخۆشـکردنو هەرشـتێك سەربکێـشێ بـۆ فیتنە. [2]

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لاَ تَمْنَعُوا نِسَاءَكُمُ الْمَسَاجِدَ وَبُيُـوتُهُنَّ خَيْـرٌ لَهُـنَّ». [3]

---

[1] متفق عليه: خ (٢/١٤٨/٦٦٢)، م (١/٤٦٣/٦٦٩).

[2] فقه السنة: ١/١٩٣.

[3] صحيح: (ص. د/٥٣٠)، د (٢/٢٧٤/٥٦٣)، حم (٥/١٩٥/١٣٣٣).

ئافرەتـەكانتان لـەوە مـەنع مەكـەن بـچنە مزگـەوت، مانـەوەیان لـە ماڵـەوەو نوێژكردنیان لەوێدا باشترە بۆیان.

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ڕیوایـەتكراوە، گـوتی: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بـێ) فـەرمووی: «أَيُّمَـا امْـرَأَةٍ أَصَـابَتْ بَخُـورًا فَـلاَ تَـشْهَدَنَّ مَعَنَـا الْعِـشَاءَ الآخِرَةِ».[1] هەر ئافرەتێك خـۆی بۆنخـۆش بكـاو عـەترو بخـور لـەخۆی بـدا بـا ئامادەی نوێژی خەوتنان نەبێ.

هـەر لـە ئـەوەوە دوبـارە، دەڵـێ: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) فەرمووی: «لاَ تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّـهِ وَلَكِـنْ لِيَخْـرُجْنَ وَهُـنَّ تَفِـلاَتٌ».[2] ئافرەتـان لەمزگەوتـەكانی خـودا مـەنع مەكـەن، بـەڵام بـا لـەماڵ دەربـچن بـۆ مزگەوت بەمەرجێك بۆنی خۆشیان لەخۆ نەدابێ.

نوێژكردنی ئافرەت لەماڵەوە باشترە تا لەمزگەوت

ئافرەت هەرچەندە بۆی ڕەوایە لەماڵـەوە دەربـچێ بـۆ نوێـژی جەماعـەت لەمزگەوت، بەڵام نوێژكردنی لەماڵی خۆیدا باشترە.

لـە ئوممـو حومەیـدی (الـساعدی)یـەوە ڕیوایـەتكراوە: كـە هـاتووە بـۆلای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسـەر بـێ) وتـی: ئـەی پێغەمبـەری خـودا! ئـەمن حەز دەكەم لەگەڵ جـەنابت نوێـژ بكـەم، پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بێ) فەرمووی: « قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكِ تُحِبِّينَ الصَّلاَةَ مَعِي وَصَلاَتُكِ فِي بَيْتِكِ خَيْـرٌ لَـكِ مِنْ صَلاَتِكِ فِـي حُجْرَتِـكِ وَصَـلاَتُكِ فِـي حُجْرَتِـكِ خَيْـرٌ مِـنْ صَـلاَتِكِ فِـي دَارِكِ

---

[1] صحيح: (ص. ج/٢٧٠٢)، م (١/٣٢٨/٤٤٤)، د (٤١٥٧)/١١/٢٣١، ن (٨/١٥٤).

[2] حسن صحيح: (ص. د/٥٢٩)، د (٥٦١/٢/٢٧٣)، حم (٥/١٩٣/١٣٢٨).

وَصَلاتُكِ فِي دَارِكِ خَيْرٌ لَكِ مِنْ صَلاتِكِ فِي مَسْجِدِ قَوْمِكِ وَصَلاتُكِ فِي مَسْجِدِ قَوْمِكِ خَيْرٌ لَكِ مِنْ صَلاتِكِ فِي مَسْجِدِي ».[1]

بێگومان دەزانم کە تۆ حەزدەکەی نوێژ بەجەماعەت لەگەڵ مندا بکەی. وەڵێ نوێژکردنت لەماڵەوە باشترە بۆ تۆ لەوەی نوێژ لەحوجرەی خۆتدا بکەی، نوێژکردنت لەحوجرەی خۆتدا باشترە لەوەی نوێژ لەحەوشەی خۆتدا بکەی، نوێژکردنت لەحەوشەی خۆت باشترە لەوەی نوێژ لەمزگەوتی قەومی خۆتدا بکەی، نوێژکردنت لە مزگەوتی قەومەکەتدا باشترە لەوەی نوێژ بەجەماعەت لەگەڵ مندا بکەی.

ڕێو شوێنی چوون بۆ مزگەوت

لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لە کاتێکدا ئێمە لەخزمەت پێغەمبەردا خەریکی نوێژی بەجەماعەت بووین، لەپڕێکا غەڵبە غەڵبو دەنگە دەنگی کۆمەڵێ پیاومان بەرگوێ کەوت، جا کە پێغەمبەر لەنوێژەکەی بۆوە، فەرمووی: « مَا شَأْنُكُمْ؟» ئەوە بۆ واتان کرد؟ ئەو هەراو هوریایەتان لەچی بوو؟ وتیان: پەلەمان کرد فریای جەماعەت بکەوین، فەرمووی: (فَلاَ تَفْعَلُوا) نا وامەکەن «إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا».[2] هەرکاتێ هاتن بۆ نوێژ لەسەرەخۆ بنو بەهێواشی وەرن، ئەوەندەی پێڕاگەیشتن بەجەماعەت نوێژەکەتان بکەن، ئەوەیشی فریانەکەوتن تەواوی بکەن.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا سَمِعْتُمُ الإِقَامَةَ فَامْشُوا إِلَى الصَّلاَةِ ، وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ وَالْوَقَارِ

---

[1] حسن: حم (٥/١٩٨/١٣٣٧)، خ (٣/٩٥/١٦٨٩).

[2] متفق عليه: خ (٢/١١٦/٦٣٥)، م (١/٤٢١/٦٠٣).

وَلاَ تُسْرِعُوا ، فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَتِمُّوا».[١] هەرکاتێك گوێتان لەقامەتکردن بوو، بڕۆن بۆ نوێژی جەماعەت، لەسەرەخۆو بەویقار بن پەلە مەکەن، ئەوەندەی پێراگەیشتن لەگەڵ پێشنوێژ نوێژ بەجەماعەت بکەن، ئەوەی فەوتابوو لێتان تەواوی بکەن.

لە کەعبی کوڕی عوجرە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ فَلاَ يُشَبِّكَنَّ بَيْنَ أَصَابِعِهِ فَإِنَّهُ فِي صَلاَةٍ».[٢] هەرکاتێك یەکێك لەئێوە دەستنوێژی گرت بەڕێکوپێکی، پاشان بەرەو مزگەوت بەڕێ کەوت بۆ نوێژی جەماعەت با پەنجەکانی تێك نەپەڕێنێ، چونکە ئەو وا حیساب دەکرێ ئەوماوەیە لەنوێژدایە.

ذیکرو دوعای ئەو کاتەی لەماڵ دەردەچی

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ قَالَ – يَعْنِي إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ – بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ. يُقَالُ لَهُ: هديت وَكُفِيتَ وَوُقِيتَ. وَتَنَحَّى عَنْهُ الشَّيْطَانُ».[٣] کەسێك کە لەماڵ دەردەچێ بۆ نوێژی جەماعەت، وتی بەناوی خوداو پشت بەخودا دەبەستم‌و هیچ هێزو توانایەك نیە کاراو کاریگەر بێ مەگەر بەهێزو توانای خودا، ئیتر پێی دەگوترێ هیدایەت دراوی، بەشی خۆت درایە، پارێزراوی، شەیتانیش لێی دەتەکێتەوە.

---

[١] متفـق عليـه: خ (٦٣٦/١١٧/٢)، وهـذا لفظـه، م (٦٠٢/٤٢٠/١)، د (٥٦٨/٢٧٨/٢)، ت (٣٢٦/٢٠٥/١)، ن (١١٤/٢)، جه (٧٧٥/٢٥٥/١).

[٢] صحيح: (ص. ت/٣١٦)، ت (٣٨٤/٢٣٩/١)، د (٥٥٨/٢٦٨/٢).

[٣] صحيح: (ص. ت/٣١٦)، ت (٣٨٤/٢٣٩/١)، د (٥٥٨/٢٦٨/٢).

له ئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە: کە شەوێك لای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوستووە...... وەصفی شەونوێژی پێغەمبەری کرد چۆنی ئەنجام داوە، پاشان وتی: بانگدەر بانگی داو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆ بەجێهێنانی نوێژی بەجەماعەت لەماڵ دەرچوو بەدەم ڕێگاوە دەیفەرموو: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا وَفِي لِسَانِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا وَاجْعَلْ فِي بَصَرِي نُورًا وَاجْعَلْ مِنْ خَلْفِي نُورًا وَمِنْ أَمَامِي نُورًا وَاجْعَلْ مِنْ فَوْقِي نُورًا وَمِنْ تَحْتِي نُورًا. اللَّهُمَّ أَعْطِنِي نُورًا»[1] خودایە دڵم نورانی بکە، زوبانم نورانی بێ، نور بخەرە گوێچکەمەوە، چاوم ڕۆشنا بکە، خودایە: دواوەم بکە بەروناکی، پێشەوم روناکی بێ، نورو روناکی بخەرە لای سەروم، لای ژێرەوەم نورانی بێ، خودایە بەنورو روناکی داپۆشەو هەموو لایەکم نورو ڕەحمەت بێو بەهەموو شێوەیەك نورو ڕەحمەتم پێ ببەخشە.

ذیکرو نزای کاتی چوونە ناو مزگەوت

له عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی (العاص)ەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کاتێك دەچووە ناو مزگەوت دەیفەرموو: «أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ». پەنادەگرم بەخودای گەورەو شکۆمەند، بەزاتی بەرزو بێ هاوتای، بە دەسەڵاتی ئەزەلیو بێ کۆتایی ئەوزاتە پەنادەگرم لەشەیتانی نەفرین لێ کراوو دوورخراوە لە ڕەحمەت.

لە فاطیمەی کچی پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەچووە ناو مزگەوتەوە، دەیفەرموو: «بِسْمِ اللَّهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي

---

[1] صحيح (مختصر م/٣٧٩)، م (٧٦٣ – ١٩١/١/٥٣٠)، د (٤/٢٣٠/١٣٤٠).

أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ». (بەناوی خوداو سڵاو لە پێغەمبەری خودا، خودایە لەتاوانم خۆشبە، دەرگای ڕەحمەتی خۆتم لێ بکەرەوە) کە لەمزگەوتیش دەردەچوو دەیفەرموو: «بِسْمِ اللّٰهِ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَ فَضْلِكَ».[١] بەناوی خوداو سڵاو لە پێغەمبەری خودا، خودایە لێم خۆشبە، دەرگای فەضلو بەخششی خۆتم بۆ واڵا بکە.

نوێژی (تحیةالمسجد)

هەرکاتێك موسوڵمان چووە ناو مزگەوتەوە پێویستە لەسەری پێش ئەوەی دابنیشێ دوورکات نوێژبکا.

لە ئەبو قەتادەوە ڕیوایەتکراوە، گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلاَ يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ».[٢] ئەگەر یەکێك لەئێوە چووە ناو مزگەوتەوە با دانەنیشێ تا دوورکات نوێژ دەکا.

کەوتم: پێویستە لەسەر ئەوکەسەی دەچێتە ناو مزگەوتەوە دوورکات نوێژبکاو نەمگوت سوننەتە، ئەوە بەپێی ظاهیری فەرمانەکەی پێغەمبەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) هیچ قەرینەیەکیش نیە فەرمانەکە لە ظاهیری خۆی لادا. جگە لەو حەدیثەی طەلحەی کوڕی عوبەیدیلا ڕیوایەتی کردوە، کە عەرەبێکی دەشتەکی سەروقژ ژاکاو هاتە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عەرزی کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! پێم بڵێ: چیم لەسەر پێویستە لەنوێژ؟ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی:

---

[١] صحيح: (ص. جه/٦٢٥)، جه (١/٢٥٣/٧٧١)، ت (١/١٩٧/٣١٣).

[٢] متفق عليه: لەوەپێش تەخریج کراوە.

«الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ ، إِلاَّ أَنْ تَطَوَّعَ شَيْئًا».[١] پێنج نوێژ مەگەر بە تەطەوع نوێژی تر بکەی.

(لەوەدا ئەگەر ئەم حەدیثە بکرێتە بەڵگەی ئەوە کە نوێژی چوونە ناو مزگەوت واجب نیەو سوننەتە، تێبینی هەیە لەلام؛ چونکە ئەوەی لەسەرەتای فێرکردندا واقیع دەبێ‌و ئاراستە دەکرێ، نابێ پشتی پێ ببەسترێ‌و بکرێتە بەڵگە بۆ لادانی دەقێکی تر - کە لەوەدوا دێ - لەمانای ظاهیری خۆی. ئەگینا پێویست دەبێ تێکڕای واجباتی شەرعی کورت هەڵبێنین لەو پێنج شتەی باسیان کرا، ئەمەش پێچەوانەی کۆڕای زانایانی شەرعە، پوچاندنەوەی زۆرینەی شەریعەتە، حەق‌و راستی ئەوەیە دەلیل‌و بەڵگەی پاشین (متأخر) وەربگیرێ‌و کاری پێ بکرێ ئەگەر بە مەوریدێکی صەحیح واردبێ، چی لێ وەردەگیرێ لە (وجوب‌و نەدب‌و شتی وا) کاری پێ بکرێ، هەڵبەتە مەسەلەکە خیلافی‌و راجیایی تێدایە ئەمەش رای پەسەندو راجیحە.[٢]

★ ئەوەی جەخت لەسەرئەوە دەکاتەوە کە نوێژی چوونە ناو مزگەوت واجبە، ئەوەیە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی بەکردنی فەرمووە تەنانەت لەوکاتەشدا کە ئیمام وتاری نوێژی هەینی دەدا.

لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە هاتووە دەڵێ: پیاوێک هات بۆ مزگەوت‌و پێغەمبەر وتاری رۆژی جومعەی دەدا، فەرمووی: «أَصَلَّيْتَ يَا فُلاَنُ». ئەرێ فلان نوێژت کرد؟ وتی: نەخێر، فەرمووی: «قُمْ فَارْكَعْ» هەڵسە نوێژەکەت بکە.[٣]

---

[١] متفق علیه: (لەوەپێش لەسەرەتای باسی نوێژدا ئاماژەی پێکرا).

[٢] نیل الأوطار/٣٦٤/١.

[٣] متفـــــق علیـــــه: خ(٣٩٠/٤٠٧/٢)، م(٨٧٥/٥٩٦/٢)، د(١١٠٢/٤٦٤/٤)، ت(٥٠٨/١٠/٢)، جة(١١١٢١/٣٥٣)، ن(١٠٧/٣).

ئەگەر نوێژی چوونە مزگەوت (تحية المسجد) لەهەر بارودۆخێکدا رێگای ئەوە ببوایە وازی لێ بهێندرێ، دەبوایە لەکاتی خوێندنەوەی خوطبەی رۆژی هەینیدا تەرك بکرایە. چونکە کابرا کەهاتبوو بۆ مزگەوت دانیشتبوو کاتی ئەنجامدانیشی پێش دانیشتنە، کابراش حوکمی ئەو نوێژەی نەدەزانی، پێغەمبەریش کەدیتی کابرا نوێژەکەی نەکردو دانیشت، وتارەکەی بڕیو فەرمانی پێ کرد بەوە هەڵسێ نوێژی (تحية المسجد) بەجێ بهێنێ. ئەگەر پابەندبوون بە ئەنجامدانی ئەو نوێژە ئەوەندە گرنگ نەبوایەو هەموو کاتێ واجب نەبوایە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوەندە گرنگی پێ نەدەدا.[1]

ئەگەر قامەت بۆ نوێژی فەرزکرا نوێژی تر ناکرێ

لە ئەبو هورەیرەوە گێڕدراوەتەوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: (إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ صَلاَةَ إِلاَّ الْمَكْتُوبَةَ). کە قامەت بۆ نوێژی فەرزکرا، ئیتر جگە لەنوێژی فەرز نوێژی تر ناکرێ.

لە مالیکی کوڕی بوحەینەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پیاوێکی بینی لەکاتی قامەتو نوێژ دابەستنی فەرزدا دوورکات نوێژی سوننەتی دەکرد، جا کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سلاوی دایەوەو لەشوێنی خۆی هەڵسا، خەڵکەکە دەوریاندا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەکابرای فەرموو: « الصُّبْحَ أَرْبَعًا؟! ».[2] یان «الصُّبْحُ أَرْبَعًا؟!» ئەوە نوێژی بەیانی چوار رکاتە؟! واتە: بەکاری کابرا ناڕازی بوو.

---

[1] مسلم بشرح النووی (٥/٢٢٦).

[2] متفق علیه: خ(٢/١٤٨/٦٦٣) وهذا لفظه، م(١/٤٩٣/٧١١).

گەورەیی پێراگەیشتنی نوێژ دابەستنی ئیمام

لـە ئەنەسـەوە ڕیوایـەتکراوە، گوتویـەتی: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ صَلَّى لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الأُولَى كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَتَانِ بَرَاءَةٌ مِـنَ النَّـارِ وَبَـرَاءَةٌ مِـنَ النِّفَـاقِ»[1]: کەسێك لەبـەرخاتری ڕەزامەنـدی خـودا چـل ڕۆژ نوێـژە فـەرزەکان بەجەماعـەت بکـاو لەهـەموو نوێژێکی دا فریای (الله أكبر)ی نوێـژ دابەسـتنی ئیمـام بکەوێ دوو ڕزگـاربونو بەرائەتی بۆ دەنووسرێ، ڕزگاربوون لەئاگر، ڕزگاربوون لەدووڕوویی.

کەسێك هاتە مزگەوتو ئیمام لەنوێژ بوبوەوە

لە سەعیدی کوڕی (اُلمُسَيِّبَ)ەوە ڕیوایـەتکراوە، گـوتی: پیـاوێکی ئەنـصاری کەوتـە حاڵـەتی نزیـك گیـان دەرچـوونەوە، لەوکاتـەدا بەوکەسـانەی گـوت کـە لەدەوروبەری بوون، ئەمن حەدیسێکتان بۆ دەگێڕمـەوە، تـەنها بۆیـەش بۆتـان دەگێڕمەوە پاداشی خودام دەستگیر بێ. لە پێغەمبەرم بیست دەیفەرموو: «إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ لَمْ يَرْفَعْ قَدَمَهُ الْيُمْنَى إِلاَّ كَتَـبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ حَسَنَةً وَلَمْ يَضَعْ قَدَمَهُ الْيُسْرَى إِلاَّ حَطَّ اللَّهُ عَـزَّ وَجَـلَّ عَنْـهُ سَـيِّئَةً فَلْيُقَرِّبْ أَحَدُكُمْ أَوْ لِيُبَعِّدْ فَإِنْ أَتَى الْمَسْجِدَ فَـصَلَّى فِـي جَمَاعَـةٍ غُفِـرَ لَـهُ فَـإِنْ أَتَـى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّوْا بَعْضًا وَبَقِيَ بَعْضٌ صَلَّى مَا أَدْرَكَ وَأَتَمَّ مَا بَقِيَ كَانَ كَـذَلِكَ فَـإِنْ أَتَى الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّوْا فَأَتَمَّ الصَّلاَةَ كَانَ كَذَلِكَ»[2]:

ئەگەر یەکێك لەئێوە دەسـتنوێژی گـرت بـەجوانیو ڕێـكو پێکـی، پاشـان بەرەو مزگەوت لەماڵ دەرچوو بە مەبەسـتی نوێـژی بەکۆمـەڵ، قاچـی ڕاسـتی بەرزناکاتـەوە ئـیللا خـودای مـەزن چاکەیەکی بـۆ دەنووسـێ، قاچـی چـەپی

---

[1] حسن: (ص.ت/٢٠٠)، ت(٢٤١/١٥٢/١).

[2] صحيح: (ص.د/٥٢٧)، د(٥٥٩/٢٧٢/٢).

هەڵناهێنێتەوە ئیللا خراپەو تاوانێکی لێ هەڵدەوەرێ، جا باشوێنەکەی لەمزگەوت نزیك بکاتەوە یان دووری بخاتەوە، جا ئەگەر هاتە مزگەوتو بەجەماعەت نوێژی کرد ئەوە لێخۆشبوونی خودای بۆ دەستەبەر دەبێ، ئەگەر هاتە مزگەوتو خەڵکەکە هەندێ لەنوێژەکەیان ئەنجام دابوو هەندێکیان مابوو، ئەوەندەی پێراگەیشت لەگەڵ ئەواندا نوێژەکە بەجەماعەت دەکاو ئەوی تری بەتەنیا تەواو دەکا، لەم حاڵەشدا لێخۆشبوونی خودای بۆ دەستەبەر دەبێ، خۆ ئەگەر گەیشتە مزگەوتو خەڵکەکە نوێژیان کردبوو، بۆ خۆی نوێژی بەتەنیا کرد، ئەویش هەر هەمان پاداشی دەدرێتێ.

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە، دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: «مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ رَاحَ فَوَجَدَ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا أَعْطَاهُ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ مِثْلَ أَجْرِ مَنْ صَلَّاهَا وَحَضَرَهَا لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْئًا».[1] کەسێك بەجوانیو رێكو پێکی دەستنوێژی شت، پاشان چوو بۆ مزگەوت روانی خەڵکەکە لەنوێژ بوونەوەو ئەم فریانەکەوت، خودا خێری ئەوانەی پێ دەبەخشێ: کە ئامادەی جەماعەت بوونو نوێژیان بەکۆمەڵ کردوە، هیچیش لەخێری ئەوان کەم نابێتەوە.

چوونە ناو نوێژ لەگەڵ ئیمام بەهەرشێوەیەك بێ

لە عەلی کوڕی ئەبو طالیبو موعازی کوڕی جەبەلەوە ریوایەتکراوە، وتوویانە: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا أَتَى أَحَدُكُمُ الصَّلاَةَ وَالإِمَامُ عَلَى حَالٍ فَلْيَصْنَعْ كَمَا يَصْنَعُ الإِمَامُ».[2] ئەگەر یەکێك لەنێوە

---

[1] صحيح: (ص.د/٥٢٨) ، د(٥٦٠/٣٧٢/٢)، ن(٢/١١١).

[2] صحيح: (ص.ت/٤٨٤) ، (ص.ج).

هات بۆ ئەنجامدانی نوێژی جەماعەت‌و ئیمام لەنوێژدابوو با یەکسەر نوێژ دابەستێ‌و وەکوو ئیمام بکا.

کەی نوێژکەر واحیساب دەکرێ فریا رکاتێك کەوتووە؟

لە ئەبو هورەیرەوە گێڕدراوەتەوە دەڵێ: پێغەمبەر فەرمووی: «إِذَا جِئْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ وَنَحْنُ سُجُودٌ فَاسْجُدُوا وَلاَ تَعُدُّوهَا شَيْئًا وَمَنْ أَدْرَكَ الرَّكْعَةَ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلاَةَ». [1] ئەگەر هاتن بۆ بەجێهێنانی نوێژی جەماعەت‌و ئێمە چووبووینە سوژدە، ئێوەش نوێژ دابەستن‌و بچنە سوژدە، بەڵام بەرکاتی حسێب مەکەن، هەرکەسێ فریابکەوێ لەگەڵ ئیمامدا بچێتە روکوع ئەوە فریای رکات کەوتووە.

کەسێك نەچێتە ریزەوەو روکوع بەرێ

لەئەبو بەکرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: چووم بۆ جەماعەتکردن لەگەڵ پێغەمبەردا، کە گەیشتمەجێ، پێش ئەوەی بچمە ناو ریزی نوێژکەرانەوە روکوعم برد، دوایی ئەم حاڵەم بۆ پێغەمبەر باسکرد، فەرمووی: « زَادَكَ اللَّهُ حِرْصًا وَلاَ تَعُدْ ». [2] خودا پتر حەریصت بکا لەسەر ئەنجامدانی ئەرکەکانی ئایین. جارێکی تر ئەم کارەت دوبارە مەکەرەوە.

لە عەطائەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: گوێم لێ بوو ئیبنو زوبەیر لەسەر مینبەر وتاری دەداو دەیفەرموو: موسوڵمانینە ئەگەر یەکێك لەئێوە هاتە مزگەوت‌و خەڵکەکە لەنوێژدابوون‌و چووبوونە روکوع، با ئەویش خێرا نوێژ دابەستێ‌و بچێتە روکوع، بۆئەوەی داخڵی جەماعەتەکە بێ، پاشان

---

[1] صحيح: (ص.ج/٤٦٨) ، د(٨٧٥/١٤٥/٣).

[2] صحيح: (ص.ج/٣٥٦٥) ، خ(٧٨٣/٢٦٧/٢)، د(٦٧٠٦٩/٣٧٨/٢)، ن(٢/١١٨).

لەنوێژەکەیدا هەنگاو هەڵنێ بۆئەوەی بچێتە ریزەوە بێگومان ئەوە سوننەت‌و پەیڕەوکردنی پێغەمبەرە.[١]

لەزەیدی کوڕی وەهبەوە هاتووە، دەڵێ: لەگەڵ عەبدوڵڵا (واتە ئیبنو مەسعود)دا لەماڵەوە دەرچووین بۆ مزگەوت، کە گەیشتنە ناو مزگەوت ئیمام چووە روکوع، ئیتر عەبدوڵڵا خێرا (الله أكبر)ی کردو چووە روکوع‌و منیش لەگەڵیدا چوومە روکوع، پاشان کە لەروکوع سەریان بەرزکردەوە هەنگاومان هەڵێنایەوە هەتا چووینە ریزی نوێژکەرانەوە، جا کە ئیمام سڵاوی دایەوەو نوێژ تەواو بوو، ئەمن هەڵسامەوە پێم وابوو نوێژەکەم تەواو نەبوو، عەبدوڵڵا دەستی گرتم‌و داینیشاندمەوە، پاشان فەرمووی: ئەتۆ فریا نوێژەکەت کەوتوی‌و نوێژەکەت تەواوە.[٢]

واباشە ئیمام نوێژ درێژنەکاتەوە

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَالْكَبِيرَ وَإِذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا يَشَاءَ». [٣]: ئەگەر یەکێك لەئێوە پێشنوێژی بۆ موسوڵمانان کرد، با نوێژەکە درێژنەکاتەوەو گرانی نەکا، چونکە نوێژکەرەکانی لاوازو نەخۆش‌و پیرو کەنەفتیان تێدایە، کەسێکیش بەتەنیا بۆ خۆی نوێژی کرد، با چەندێك دەتوانێ‌و ئارەزوی لێیە نوێژەکەی درێژبکاتەوە.

---

[١] صحيح الأسناد: (الصحيحة/٢٢٩).

[٢] صحيح (الصحيحة/٢/٥٢)، هق: (٢/٩٠).

[٣] متفق عليه: خ(٢/١٩٩/٧٠٣) وهذا لفظه م(١/٣٤١/٤٦٧)، د(٣/١١/٧٨٠)، ت(١/١٥٠/٢٣٦)، ن(٢/٩٤).

واباشه ئیمام ركاتی یه‌كه‌م درێژ بكاته‌وه

له‌ ئه‌بو سه‌عیده‌وه‌ هاتووه‌، گوتویه‌تی: (نوێژی نیوه‌ڕۆ به‌جه‌ماعه‌ت داده‌به‌سترا، كابرا ده‌ڕۆیی بۆ به‌قیع‌و سه‌رئاوی خۆی ده‌كردو ده‌ستنوێژی ده‌گرت، پاشان ده‌هات بۆ جه‌ماعه‌ت، هێشتا پێغه‌مبه‌ری خودا له‌ركاتی یه‌كه‌می نوێژه‌كه‌دا بوو، ئه‌مه‌ له‌و نوێژانه‌یدا كه‌ درێژی ده‌كردنه‌وه‌.[١]

پێویسته‌ شوێن ئیمام بكه‌وی‌و لێی پێش نه‌كه‌وی

له‌ ئه‌نه‌سه‌وه‌ هاتووه‌: كه‌ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: «إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا».[٢] ئیمام بۆیه‌یه‌ مه‌ئمومی چاوی لێ بكاو شوێنی بكه‌وێ، جا كه‌ (الله أكبر)ی نوێژ دابه‌ستنی كرد ئێوه‌یش (الله أكبر) بكه‌ن كه‌چووه‌ سوژده‌ی ئێوه‌یش بچنه‌ سوژده‌، كه‌ هه‌ڵسایه‌وه‌، ئێوه‌یش هه‌ڵسنه‌وه‌.

له‌ ئه‌بو هوره‌یره‌وه‌ هاتووه‌: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: « أَمَا يَخْشَى أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ».[٣]: ئایا یه‌كێ له‌ئێوه‌ كه‌ له‌پێش ئیمامدا سه‌ر به‌رزده‌كاته‌وه‌ ناترسێ خودا سه‌ری بكاته‌ سه‌ری گوێدرێژ؟ یان روخساری بكاته‌ روخساری گوێدرێژ.؟!

---

[١] صحيح: (ص.ن/٩٣٠) ، م(١/٣٣٥/٤٥٤)، ن(٢/١٦٤).

[٢] متفق عليه: خ(٦٩١/٢/١٨٢)، م(٤٢٧/١/٣٢٠)، د(٦٠٩/٢/٢٣٠)، ت(٥٧٩/٢/٤٨)، ن(٢/٩٦)، جة(٩٦١/١/٣٠٨).

[٣] متفق عليه: خ(٦٩١/٢/١٨٢)، م(٤٢٧/١/٣٢٠)، د(٦٠٩/٣٣٠).

كێ شیاوی ئەوەیە ببێتە پێشنوێژ!

لە ئیبنو مەسعودی ئەلئەنصارییەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «يَؤُمُّ الْقَوْمَ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ فَإِنْ كَانُوا فِي السُّنَّةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ هِجْرَةً فَإِنْ كَانُوا فِي الْهِجْرَةِ سَوَاءً فَأَقْدَمُهُمْ سِلْمًا وَلاَ يَؤُمَّنَّ الرَّجُلَ الرَّجُلُ فِي سُلْطَانِهِ وَلاَ يَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ».[1] هەرکاتێ موسوڵمانان کۆبوونەوە بۆ نوێژی جەماعەت، کێ زیاتر قورئانی لەبەربێو باشتری بخوێنێ ئەوە دەبێتە پێشنوێژ، جا ئەگەر لە قورئان لەبەربوونو باش خوێندنیدا یەکسان بوون، کێیان لە سوننەتدا زانابوو ئەو دەبێتە پێش نوێژ، خۆ ئەگەر لەزانیاری بەسوننەت وەکوو یەك بوون، کێ زووتر کۆچی کردبێ بۆ مەدینە دەبێتە پێشنوێژ، کە لەکۆچکردنیشدا هاوشان بوون ئەوە کێیان بەتەمەنتربوو دەبێتە ئیمامیان. نابێ کەس لە قەڵەمڕەوی کەسدا ئیمامەت بکا، (واتە: نابێ بەبێ ئیزن ئیمامێك لەشوێنی ئیمامێکی تر پێشنوێژی بکا) نابێ کەس لەجێگەی خاوەن ماڵ دانیشت، مەگەر خاوەن ماڵ داوای لێ بکاو ڕێی پێ بدا.

ئەم حەدیثە ئەوە دەگەیەنێ: کە خاوەن ماڵو پێشنوێژی فەرمیو تەعین کراوو هاوشێوەیان لەکەسانی دیکە شیاوترن بۆ ئیمامەتکردن مەگەر بۆ خۆیان ڕێگە بدەنو لەمافی خۆیان تەنازول بکەن. ئەمەش فەرموودەکەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە فەرموویەتی: «لاَ يَؤُمَّنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ وَلاَ يَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ».

---

[1] صحيح: (مختصر م/٣١٦) ، م(١/٤٦٥/٦٧٣)، ت(١/١٤٩/٢٣٥)، د(٢/٢٨٩/٥٧٨)، ن(٢/٧٦)، جة(١/٣١٣/٩٨٠) وعندهم (فان كانوا في الحجرة سواء فأكثرهم سنا).

پێشنوێژی کردنی منداڵ

لە عەمری کوڕی سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە فەتحی مەککە ئەنجام درا هەموو هۆزو خێڵەکان پێشبڕکێیان کرد بۆ موسوڵمانبوون، باوکم هۆزەکەی خۆی هەڵنا بۆ ئیمانهێنانو موسوڵمان بوون، جا کەهاتە ناویان وتی: سوێندم بەخودا ئێستا لەخزمەت پێغەمبەرەوە دێم بۆ لای ئێوە، ئەمجار پێی وتن: فلان نوێژ لەفلان کاتدا بەجێ بێنن، فلان نوێژیش لە فلان کاتدا بکەن، هەرکاتێ وەختی نوێژهات با یەکێکتان بانگ بدا، ئەمجار کێتان پتر قورئانی لەبەرە ئەو ببێتە پێشنوێژتان، جا خەڵکەکە ڕوانییان، کەسیان لەمن قورئانی زۆرتر لەبەرنیە، چونکە من لەوەپێش لەڕێگەی کاروانیو ڕێبوارانەوە فێری قورئان بوبووم ئیتر لەبەرئەوە منیان خستە پێش خۆیانەوە بۆ ئیمامەت کردن، ئەمن ئەوکاتە تەمەنم شەش حەوت ساڵانە بوو.[1]

دروستە ئەوکەسەی نوێژی فەرزەکا ئیقتیدا بەکەسێکەوە بکا کەنوێژی سوننەت دەکاو بە پێچەوانەشەوە

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە معازی کوڕی جەبەل لەگەڵ پێغەمبەردا نوێژی دەکردو دوایی دەگەڕایەوە پێشنوێژی بۆ قەومەکەی دەکرد؟[2]

لە یەزیدی کوڕی (الأسود)ەوە ڕیوایەتکراوە، کە لەخزمەت پێغەمبەردا نوێژی بەجێهێناوە، لەوکاتەدا ئەو گەنجێکی مێرمنداڵ بووە، جا کە لەنوێژەکە بوونەوە ڕوانییان دوو پیاو لە سوچێکی مزگەوتدا هاوبەشی خەڵکەکەیان نەکردبوو، پێغەمبەر بانگی لێ کردن، بە پەشۆکاویو لەرزە لەرز هاتن، فەرمووی: بۆچی لەگەڵ ئێمەدا نوێژتان نەکرد؟ وتیان: ئێمە لەناو

---

[1] صحيح: (ص.ن/٧٦١) ، خ(٨/٢٢/٤٣٠٢)، د(٢/٢٩٣/٥٨١)، ن(٢/٨٠).

[2] صحيح: (مختصر خ/٣٨٧)، خ(٢/١٩٢/٧٠٠)، م(١/٣٣٩/٤٦٥)، د(٣/٤/٧٧٦).

هۆبەو بارگەنەو کاروانەکەی خۆماندا نوێژمان کردوە، فەرمووی: جارێکی تـر وامەکەن، ئەگەر وا رێکەوت یـەکێ لـەئێوە لـەناو هۆبـەی خۆیـدا نوێـژی کـرد، دووایی هات دیتی ئیمام نوێژی نەکردوە با لەدواوەی نوێژەکەی بە جەماعەت بکاتەوە، ئەوە بۆی بەنوێژی زێدەو سوننەت دەژمێردرێ.[1]

ئیقتیداکردنی موقیم بە سەفەری‌و بە پێچەوانەشەوە

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، وتی: باوکم (عومـەری کـوڕی خـەتاب) پێشنوێژی بۆ دانیشتوانی مەککە کرد نوێژەکە نوێژی نیوەڕۆ بوو، دوو ڕکاتی کـردن‌و سـڵاوی دایـەوەو بـە نوێژکـەرەکانی دوا خـۆی گـوت: ئێـوە ئـەی دانیشتوانی مەککە نوێژی خۆتان بەتەواوی بکەن ئێمە سەفەرین.[2]

ئەگەر سەفەری لەپاش پێشنوێژیکەری موقیمەوە نوێژی کرد دەبێ نوێژەکەی تەواوبکا بە قەصر نەیکا

موسای کوڕی سەلەمەی هوزەلی دەڵێ: پرسـیارم لـە ئیبنـو عـەبباس کـرد ئەگەر لەمەککە بووم‌و لەگەڵ ئیمامدا بە جەماعەت نوێژم نەکرد چۆن نوێـژ بکەم؟ لەوەڵامدا فەرمووی دوو ڕکات بکە ئەوە سوننەتی پێغەمبەرە (دروودی خودای لەسەر بێ).[3]

لـە ئـەبو میجلـەزەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: بـە ئیبنـو عومـەرم گـوت (سەفەریی وادەبێ فریای دوورکات نوێـژی جەماعـەت دەکـەوێ کـە دانیـشتوان دەیکەن، ئایا دوورکاتەکە کیفایەتە یان وەکوو ئەوان نوێژەکەی بەتەواوی بکا؟

---

[1] صحيح: (ص.د/٥٣٨) ، د(٥٧١/٢٨٣/٢)، ت(٢١٩/١٤٠/١)، ن(٢/١١٢).

[2] صحيح (الارناؤوط في تحقيق جامع الاصول ٧٠٨/٥) مصنف عبدالرزاق/٤٣٦٩.

[3] صحيح (الإرواء/٥٧١)، (٦٨٨/٤٧٩/١)، ن(٣/١١٩).

له وەڵامدا ئیبنو عومەر زەردەخەنەیەکی کردو فەرمووی: وەکوو ئەوان دەبێ نوێژ بکا، نابێ بە قەصر بیکا.[١]

ئیمام بەدانیشتنەوە نوێژبکا دەبێ مەئمومی‌یەکانیشی بەدانیشتنەوە نوێژی لەگەڵ بکەن

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەماڵەوە نوێژی کرد نەخۆش بوو، نەیتوانی بەپێوە بوەستێ بەدانیشتنەوە نوێژی کرد، کۆمەڵێك خەڵك لەدواوەی بەپێوە نوێژیان کرد، ئامازەی بۆکردن کە ئەوانیش دانیشتن وەکوو ئەو نوێژەکەیان بکەن. جا کە سڵاوی دایەوە فەرمووی: «إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا ، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا ، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا».[٢] ئیمام بۆ ئەومیە چاوی لێ بکرێو پەیڕەوی بکرێ، جا کەئەو چووە ڕوکوع ئێوەش بچنە ڕوکوع کە هەڵسایەوە ئێوەش هەڵسنەوە، ئەگەر ئیمام نەیتوانی بەپێوە ڕابوەستێو بەدانیشتنەوە نوێژی کرد ئێوەش وەکوو ئەو بەدانیشتنەوە نوێژبکەن.

له ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەر ئەسپێك کەوتە خوارەوە لای ڕاستی ڕوشا بڕێکی پێستی جەستەی داماڵدرا، چووینە خزمەتی بۆ ئەحواڵ پرسی، کاتی نوێژهات، پێشنوێژی بەدانیشتنەوە بۆ کردین ئێمەیش لەدواویەوە بەدانیشتنەوە نوێژمان کرد، جا کەنوێژ تەواو بوو فەرمووی: « إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا رَبَّنَا

---

[١] صحیح الإسناد (الإرواء/٢٢) هق (٣/١٥٧).

[٢] متفق علیه: خ(٦٨٨/١٧٣/٢)، م(٤١٢/٣٠٩/١)، د(٥٩١/٣١٥/٢).

وَلَكَ الْحَمْدُ. وَإِذَا صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا أَجْمَعُونَ». (١) ئیمام بۆ ئەوەیە چاوی لێ بکرێ، کە (الله أكبر)ی کرد (الله أكبر) بکەن، کەچووە سوژدە بچنە سوژدە: کەوتی: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ»، ئێوە بڵێن: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ)، ئەگەر بەدانیشتنەوە نوێژی کرد، ئێوەیش هەمووتان بەدانیشتنەوە نوێژبکەن.

ئەگەر لەگەڵ ئیمامدا یەك مەئموم هەبوو دەبێ لەلای راستی ئیمامو لەرێکی ئەو بوەستێ

لە ئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە، دەفەرموێ: شەو لەماڵی پورە مەیمونەم مامەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی عیشای کرد، پاشان چوار رکاتی کردن، ئەمجار نووست، پاشان هەڵسا بۆ نوێژ منیش چوومە لای چەپی، خستمیە لای راستی خۆی. (٢)

ئەگەر مەئموم دوو یان زیاتر بوون ئەوە لەدوا ئیمامەوە ریز دەبەستن

لەجابیرەوە هاتووە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەڵسا بۆ نوێژ، منیش هاتم لەلای چەپیەوە وەستام، تەشریفی دەستی گرتم خستمیە لای راستی خۆیەوە، پاشان جەباری کوڕی صەخر هات لەلای چەپی پێغەمبەرەوە وەستا، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەردوکمانی ریزکردو لەدوا خۆیەوە رایوەستاندین. (٣)

---

(١) کەمێك لەوەپێش تەخریج کرا.

(٢) صحیح: (الإرواء:٥٤٠)، (ص.جة/٧٩٢)، خ(٦٩٧/١٩٠/٢) وهذا لفظه م(٧٦٣/٥٢٥/١)، د(٥٩٦/٣١٨/٢)، ت(٢٣٢/١٤٧/١)، ن(١٠٤/٢)، جة(٩٧٣/٣١٢/١).

(٣) صحیح: (الإرواء/٥٤٠)، د(٥٩٥/٣١٨/٢)، جة(٩٧٥/٣١٢/١).

ئەگەر مەئموم ئافرەت بوو دەبێ لەدوا ئیمامەوە بوەستێ

لەئەنەسی كوڕی مالیكەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێشنوێژی بۆ ئەوو دایكی، یان پوری كرد، دەڵێ: منی خستە لای ڕاستی خۆیو ئافرەتەكەشی خستە دواوە.[1]

پێویستە ڕیزی نوێژكەران ڕێكو پێك بكرێن

پێویستە ئیمام نوێژ دانەبەستێ هەتا بەباشی ڕیزی نوێژكەرانی دواوەی ڕێك دەخا، فەرمانیان پێ بكا بەڕێك ڕاوەستنو پاڵ لێكدان. ئیمام یان بۆ خۆی ئەم ڕێكخستنە بكا، یان یەكێك ڕابسپێرێ ئەو ئەركە ئەنجامبدا.

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلاَةِ».[2] ڕیزەكانتان ڕێك بخەنو ڕاست ڕابوەستنو پاڵ لێكدەن، بێگومان ڕێكخستنی ڕیزەكانتان تەواوكەری نوێژە.

لە ئیبنو مەسعودەوە هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ): كەخۆمان ڕێك دەخست بۆ نوێژ دەستی موبارەكی بە شانەكانماندا دەهێناو دەیفەرموو: «اسْتَوُوا وَلاَ تَخْتَلِفُوا فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ»[3]: ڕێك ڕابوەستنو خواروخێچ مەوەستن ئەگەر وانەكەن دڵەكانتان وەگری یەكتر نابن!

لە نوعمانی كوڕی بەشیرە هاتووە، دەڵێ: پێغەمبەر ڕیزەكانی ڕێك دەخستین وەكوو چۆن لاسكە تیری بێپەڕ ڕیزبكرێ ئاوا هەتا دڵنیابوو لەوەی ئێمە ڕاهاتووین، پاشان ڕۆژێك تەشریفی بەرەو قیبلە وەستا، خەریكبوو نوێژ

---

[1] متفق علیه: خ(٧٢٧) م(٦٦٠)، د(٣/٤/٧٧٦)، ن(٢/١٠٢).

[2] متفق علیه: م(١/٣٢٤/٤٣٣) وهذا لفظه خ(٢/٢٠٩/٧٢٣)، د(٢/٣٦٧/٦٥٤)، جة(١/٣١٧/٩٩٣).

[3] صحیح: (ص.ج/٩٦١) ، م(١/٣٢٣/٤٣٢).

داببەستێ، پیاوێکی بینی لەریزی نوێژکەراندا سینگی پێش کەوتووە، فەرمووی: «عِبَادَ اللَّهِ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لَيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».(١) ریزەکانتان رێك دەخەنو پاڵ لێك دەدەن، یان خودا روتان لەیەکتر وەردەگێڕێو لێکتان دڕدۆم دەکا.

له ئیبنو عومەرەوە گێڕدراوەتەوە کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «أَقِيمُوا الصُّفُوفَ وَحَاذُوا بَيْنَ الْمَنَاكِبِ وَسُدُّوا الْخَلَلَ وَلِينُوا بِأَيْدِي إِخْوَانِكُمْ وَلاَ تَذَرُوا فُرُجَاتٍ لِلشَّيْطَانِ وَمَنْ وَصَلَ صَفًّا وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَ صَفًّا قَطَعَهُ اللَّهُ».(٢)؛ ریزەکانتان رێك بخەن، شانتان لێك بدەن، بۆشایی ریزەکان پڕبکەنەوە، نەرمیو گوێڕادێری بنوێنن بەدەست براکانتان کەداوایان لێ کردن بچنە پێشەوە یان بێنە دواوە بۆ رێکخستنی ریزەکانی نوێژ، کەلێن مەهێڵنەوە بۆ شەیتان خۆتان لەگەڵ تێهەڵکیش بکا، کەسێك ریزێك بێکەوە بلکێنێ خودا پەیوەستی دەکا بە رەحمەتی خۆیەوە، کەسێك کەلێن بخاتە نێوان ریزی نوێژەوە خودا لەرەحمەتی خۆی دایدەبڕێ.

له ئەنەسەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « رُصُّوا صُفُوفَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَهَا وَحَاذُوا بِالأَعْنَاقِ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لأَرَى الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ مِنْ خَلَلِ الصَّفِّ كَأَنَّهَا الْحَذَفُ».(٣) ریزەکانتان رێك بخەنو نێوان صەفەکان تەسك بکەنەوە سەرو ملتان رێك رابگرن، سوێندم بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە، من شەیتان دەبینم خۆ دەخاتە بۆشایی نێوان ریزەکانتان هەر دەڵێ بەرخۆڵەی رەشە.

---

(١) صحيح: (ص.ج/٣٩٧٢) ، م(٤٣٦-١٢٨/١/٣٢٤)، د(٦٤٩/٢/٣٦٣).

(٢) صحيح: (ص.د/٦٢٠) ، د(٦٥٢/٢/٣٦٥).

(٣) متفق عليه: م(٤٣٣/١/٣٢٤) وهذا لفظه، خ(٧٢٣/٢/٢٠٩)، د(٦٥٤/٢/٣٦٧)، جة(٩٩٣/١/٣١٧).

ریزی نوێژکەران چۆن ڕێك دەخرێ؟

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنِّي أَرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي».[1] ریزەکانتان ڕێك بخەن‌و ڕاست ڕاوەستن‌و پاڵ لێك بدەن من لەدوا خۆمەوە دەتانبینم. جا ئەنەس دەڵێ: هەریەکێ لەئێمە شانی دەلکان بەشانی هاوەڵەکەیەوەو قاچی بەقاچی هاوەڵەکەیەوە دەنووساند.

ریزی پیاوان‌و ریزی ئافرەتان

لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أَوَّلُهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أَوَّلُهَا». باشترین ریزی پیاوان لەنوێژدا ریزی یەکەمەو خراپترینیشیان ریزی دواوەیە، باشترین ریزی ئافرەتان لەنوێژدا ریزی کۆتاییانە، خراپترینیشیان ریزی پێشەوەیانە.

گەورەیی‌و خێری زۆری ریزی یەکەم‌و لای ڕاستی ئیمام

لە (البراء)ی کوڕی عازب ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الصُّفُوفِ الأُوَلِ».[2] بێگومان پەروەردگارو فریشتەکانی صەلاوات لەسەر ئەوانە دەدەن کە لەنوێژدا لەریزەکانی پێشەوەن.

هەر لەئەوەوە، هاتووە، دەڵێ: ئێمە کە لەدوا پێغەمبەرەوە نوێژمان دەکرد پێمان خۆش بوو لەلای ڕاستییەوە ریزببین، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەرەوی خۆی ڕومان بۆلا وەرگێڕێ. دەڵێ: گوێم لێ بوو

---

[1] صحيح: (مختصر خ/٣٩٣)، خ(٢/٢١١/٧٢٥).

[2] صحيح: (ص.د/٦١٨) ، د(٢/٣٦٤/٦٥٠)، ن(٢/٩٠).

دەیفەرموو: «رَبِّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ». خودایە لەسزای خۆت بمپارێزە لەرۆژی زیندوبوونەوەدا.

دەبێ کێ لەپاش ئیمامەوە بێ؟

لە ئیبنو مەسعوودی ئەلئەنصارییەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُو الأَحْلاَمِ وَالنُّهَى ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ».[1]: با لەدوا منەوە پیاوە عاقڵو ریش سپییەکانتان ریزببن، پاشان ئەوانەی لەوان کەم تەمەنترن ریز ببەستن، پاشان ئەوانەی لەوان گەنج ترن.

ریزبوون بۆ نوێژ لەنێوان کۆڵەکەو پایەدا مەکروهە

لە موعاوییەی کوڕی قوررە لە باوکییەوە گێڕدراوەتەوە دەڵێ: ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نەهیمان لێ دەکرا، کە لەناو کۆڵەکەو پایەدا ریزببین بۆ نوێژ.

ئەم حاڵەتە – ریزبوون لەنێوان کۆڵەکەو پایەدا - نەی لێ کراوە بۆ نوێژی بە کۆمەڵ، بەڵام بەنیسبەت نوێژی بەتەنیاوە چ کەراهەتێك نیە ئەگەر لەنێوان دوو کۆڵەکەدا بکرێ بەمەرجێك کابرای نوێژکەر سوترەیەك بۆ خۆی دابنێ.

لەئیبنو عومەرەوە هاتووە دەفەرموێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) هاتە ناو کابەوە ئوسامەی کوڕی زەیدو عوسمانو طەلحەو بیلال لەخزمەتیا بوون، تاوێ مایەوە، پاشان چووەدەر، من یەکەم کەس بووم

---

[1] صحيح: (ص.د/٦٢٦)، م(١/٣٢٣/٤٣٢)، د(١/٣٧١/٦٦٠)، جـة(١/٣١٢/٩٧٦) وعنده الصفوف المتقدمة.

کەچوومە ژورەوە دوای هاتنــە دەرەوەی پێغەمبــەر (دروودی خــودای لەســەر بێ). بەبیلال گەیشتمو لێیم پرسی پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسـەر بێ) لەکوێ نوێژی کرد؟! وتی لەنێوان ئەو دوو کۆڵەکانەی پێشەوە.[1]

بیانوی نەچوون بۆ نوێژی جەماعەت

١-٢: سـەرماو بـاران: لـە نافیعـەوە ڕیوایـەتکراوە، کـەوا ڕێکـەوت شـەوێك ئیبنـو عومـەر بـانگی دا بـۆ نوێـژ، شـەوەکە زۆر ساردو ڕەشـەبا بـوو، پاشـان فەرمووی: خەڵکینە! هەرکەسەتان لەناو ماڵو هۆبـەی خـۆی نوێـژبکا مەیـەن بۆ جەماعەت، پاشان وتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی بە بانگدەر دەکـرد: کـە شـەو بـاران‌و ساردو سـەرما بووایـە کـە بـە موسـوڵمانان ڕابگەیەنێ: کە لەناو ماڵو هۆبەی خۆتان نوێژ بکەن.[2]

٣- ئامـادەبوونی خـواردن: لـە ئیبنـو عومــەرەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بـێ) فـەرمووی: «إِذَا وُضِـعَ عَـشَاءُ أَحَـدِكُمْ وَأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَابْـدَءُوا بِالْعَـشَاءِ ، وَلاَ يَعْجَـلْ حَتَّـى يَفْـرُغَ مِنْـهُ». ئەگـەر شێوو خـواردن بـۆ یـەکێك لـەئێوە دانـراو قامـەت بـۆ نوێـژکرا، ئێـوە دەسـت بکـەن بـەخواردنی شـیوەکەو پەلـە لـەکردنی نوێژەکـە مەکـەن تـا لەخواردنەکـە دەبنەوە. ئیبنو عومەر (ڕەزای خودای لێ بێ) خـواردنی بـۆ دادەنـراو قامـەتی نوێژ دەکرا، تا لەخواردنەکە نەبوایەتەوە نەدەهات بـۆ جەماعـەت، لەودەمـەدا کە سەرگەرمی نانخواردن بوو گوێی لەفاتیحەی ئیمام بوو.[3]

---

[1] صحيح: (مختصر.خ.ص/١٣٩)، خ(١/٥٧٨/٥٠٤).

[2] متفق عليه: خ(٢/١٥٦/٦٦٦)، م(١/٤٨٤/٦٩٧)، د(٣/٣٩١/١٠٥٠)، ن(٢/١٥).

[3] متفق عليه: (٢/١٥٩/٦٧٣)، م (١/٣٩٢/٥٥٩) بدون الجملة الآخيرة. د (١٠/٢٢٩/٣٧٣٩).

٤- تەنگەتاوی پیسایی‌و میز، لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە دەفەرموێ: لە پێغەمبەرم ژنەوت دەیفەرموو: « لاَ يُصَلِّي أَحَدُكُمْ وَهُوَ بِحَضْرَةِ الطَّعَامِ وَلاَ وَهُوَ يُدَافِعُ الأَخْبَثَيْنِ ».[1] ئەگەر خواردن دانرا تا خواردنەکە نۆش نەکەن نوێژ ناگرێ، هەروەها کەسێك تەنگەتاو بوو بەپیسایی‌و میز نابێ نوێژ بکا تا خۆی لەو تەنگەتاوییە ڕزگار دەکاو دەستنوێژ دەشۆرێ.

نوێژی سەفەری

کورتکردنەوەی نوێژ لەسەر موسافیر پێویستە لەنوێژی نیوەڕۆو عەصرو خەوتناندا. قورئان دەفەرموێ: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ الصَّلاَةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ – النساء/١٠١}.

لە یەعلای کوڕی ئومەییە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیارم لە عومەری کوڕی خەطاب کرد دەربارەی ئەم ئایەتە کە دەفەرموێ: {إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُواْ}. خۆ ئێستا موسوڵمانان ترسیان نەماوەو دونیا ئەمینە، عومەر فەرمووی: بەخوا منیش سەرم سوڕماوە لەوەی تۆ سەرت لێ سوڕماوە. بۆیە پرسیارم لە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کرد فەرمووی: «صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ».[2] ئەوە صەدەقەو بەخششێکە خودا پێی داون ئەو دیاری‌و بەخششەی پەروەردگارتان قبوڵ بکەن.

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: فەرموویەتی: (خودا لەسەر زوبانی پێغەمبەرەکەتان لەکاتی حازربوونتان لەماڵو حاڵی خۆتان چوار

---

[1] صحيح: (ص. ج/٣٧٦٢)، م (١/٣٩٣/٥٦٠)، د (١/١٦٠/٨٩).

[2] صحيح: (ص. جه/٨٧٦)، م (١/٤٧٩/٦٨٧)، د (٤/١٢٤/١٢٣٤)، ن (٣/١١٨)، جه (١/١٠٦٨/٣٣٩) بدون الجملة الآخيرة.

ڕكات نوێـژی لەسـەر فـەرز كـردوون، لەسەفەریـشدا دوو ڕكـاتو لـەكاتی تـرس لەدوژمن یەك ڕكات)[1]

له ئیمامی عومەرەوە گێڕدراوەتەوە فەرموویەتی: (نوێـژ لەسـەفەردا دوو ڕكاتە، نووێژی هەینی دوو ڕكاتە، نوێـژی جـەژنی ڕەمـەزانو جـەژنی قوربـان دوو ڕكـاتن، تـەواو بـی كـورت كردنـەوەن، ئەمـەش لەسـەر زوبـانی حـەزرەتی موحەممەد (دروودی خودای لەسەر بێ)[2]

لەخاتو عائیشەوە ریوایەتكراوە فەرموویەتی: (نوێژ كە سەرەتا فەرز كرا دوو ڕكـات بـوو، لەسـەفەردا نوێـژ وەكـوو خـۆی مایـەوەو نوێـژی حـەضـەر تەواوكرا)

لـە ئیبنـو عومـەرەوە ریوایـەتكراوە دەفـەرموێ: لەخزمـەت پێغەمبـەردا بـووم لەسـەفەرێكدا، نەمـدی زیـاد لـەدوو ڕكـات بكـا هـەتا لـەدونیا دەرچـوو، لەخزمــەت ئەبوبــەكردا بــووم لەســەفەردا، لــەدوو ڕكــات زیــاتری نــەكرد، لەخزمــەت عومــەردا بــووم لەســەفەردا لــەدوو ڕكـات زیــاتری نــەكردووە، لەخزمـەت عوسمانـدا بـووم لەسـەفەردا نەمـدی لـەدوو ڕكـات زیـاتر بكـا، تـا لەدونیا دەرچوو. پەروەردگار فەرموویەتی: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ – الأحزاب/٢١}.[3]

---

(1) صحيح: (ص. جه/٨٧٦)، م (١/٤٧٩/٦٨٧)، د (٤/١٢٤/١٢٣٤)، ن (٣/١١٨)، جه (١/٣٣٩) بـدون الجملة الآخيرة.

(2) صحيح: (ص. جه/٨٧١) ن (٣/١٨٣)، جه (١/٣٣٨/١٠٦٣).

(3) متفق عليه: م (١/٤٧٩/٦٨٩)، د (٤/٩٠/١٢١١)، خ (٢/٥٧٧/١١٠٢)، ن (٣/١٢٣).

مەسافەی قەصر

زانایانی شەرع کەوتوونە راجیاییەوە دەربارەی ئەو مەسافەیەی کە دەبێتە هۆکاری کورت کردنەوەی نوێژو زۆریان مشتومڕ لەسەر هەیە، تەنانەت ئیبنولونذیرو کەسانی تریش لەم مەسەلەیەدا بیست جۆر رەئیان گێڕاوەتەوە، راسترین راو صەریحترین حەدیث کە لەم بارەیەوە هاتبێ – وەکوو ئیبنو حەجەر لە فەتحولباریدا – ج/٢/٥٦٢ – دەڵێ: ئەو فەرموودەیەیە کە موسلیم‌و ئەبو داوود لەحەدیثی ئەنەسدا ریوایەتیان کردووە، کەتیایدا هاتووە دەفەرموێ: (پێغەمبەری خودا کەسەفەری بکردایە سێ میل، یان سێ فرسەخ لەماڵ دوور بکەوتایەوە نوێژی کورت دەکردەوە، لەجیاتی چوار ڕکات دوو ڕکاتی بەجێ دێنا)[1]

ئەو جێگەیەی نوێژی لێ کورت دەکرێتەوە

زۆربەی زانایانی ئیسلام پێیان وایە: کە موسافیر بەدەرچوون لەسنورو ئاوەدانی گوندو شارەکەی، بۆی هەیە نوێژ کورت بکاتەوە، ئەم تێپەڕبوونە لەسنورو ئاوەدانی قەراخ شارو گوند مەرجە، سەفەرەکەشی کۆتایی نایە تانەگەڕێتەوە بۆ شوێنی خۆی‌و نەگاتەوە بە یەکەم خانووی شوێنەکەی.

ئیبنولونزیر دەڵێ: من نەمزانیوەو نەمدیوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەهیچ سەفەرێکدا لەسەفەرەکانیدا تا لەمەدینە دەرنەچووبێ نوێژی کورت کردبێتەوە.

ئەنەس دەفەرموێ: نوێژی نیوەڕۆم لەمەدینە لەخزمەت پێغەمبەردا بەچوار ڕکاتی کرد، لە ذیلحولەیفە لە خزمەتیدا عەصر دوو ڕکاتم کردن.

---

[1] فقه السنة: (١/٢٤١/٢٤٠) وقول انس رواه خ (٢/٥٦٩/١٠٨٩)، م (١/٤٨٠/٦٩٠)، د (٤/٦٩/١١٩٠)، ت (٢/٢٩/٥٤٤)، ن (١/٢٣٥).

★ موسافیر ئەگەر لەشوێنێك مایەوەو بۆ جێبەجێ کردنی پێداویستی خۆیو نیازی مانەوەی نەبوو، دەتوانێ ماوەی مانەوەکەشی هەر نوێژ کورت بکاتەوە تا لەو شوێنە دەردەچێ، کە دەریش چوو هەروا تا دەگەڕێتەوە بۆ ماڵ.

لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەتەبوك بیست ڕۆژ مایەوەو نوێژیشی کورت کردنەوە[(١)]

ئیبنولقەیم: دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەیفەرمووە ئەگەر زیاد لەبیست ڕۆژ مانەوە نوێژ کورت مەکەنەوە، وەڵێ وارێکەوتووە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەو ماوەیە لەو شوێنە ماوەتەوە، ئەم ماوە مانەوەیەی لەحاڵی سەفەردا لەحوکمی سەفەری نایباتەدەر - جا مانەوەکە درێژ بێ یان کورت بێ – بەمەرجێ ئەو شوێنە نیشتیمانی ئەو نەبێو نیەتی مانەوەشی لەوشوێنە نەبێ.[(٢)]

ئەگەر نیازی مانەوەی هەبوو دوای نۆزدە ڕۆژ دەبێ نوێژەکانی بەتەواوی بکا، وەکوو ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نۆزدە ڕۆژ مایەوە نوێژی کورت دەکردەوە، ئێمەیش کەسەفەرمان دەکرد تا نۆزدە ڕۆژ هەر نوێژمان بەکورتکراوەی دەکرد، کە سەفەرەکەمان لەوە تێپەڕ بوایە بەتەواوی دەمانکردن[(٣)]

---

(١) صحيح: (ص. د/١٠٩٤)، د (٤/١٠٢/١٢٢٣).

(٢) زادالمعاد ٣/٥٦١.

(٣) (الإرواء/٥٧٥)، خ (٢/٥٦١/١٠٨٠)، ت (٢/٣١/٥٤٧)، جـه (١/٣٤١/١٠٧٥)، د (١٢١٨/٩٧/٤) ألا إنـه قال سبع عشرة.

کۆکردنەوەی دوو نوێژ
هۆکاری کۆکردنەوەی دوو نوێژ

١- سەفەرکردن: لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: پێغەمبەری خودا ئەگەر پێش ئەوەی خۆرلەناوەڕاستی ئاسمان لای بدایە بکەوتایە ڕێ، ئەوە نوێژی نیوەڕۆی دوادەخست بۆ کاتی نوێژی عەصرو لەگەڵ ئەو نوێژە نوێژی نیوەڕۆی دەکرد. ئەگەر دوای خۆرلادان بیویستایە بکەوێتە ڕێ ئەوە پێش ئەوەی بکەوێتە ڕێ ئەوە نوێژی نیوەڕۆی دەکردو عەصریشی دەهێنایە گەڵ نیوەڕۆو ئەمجار دەکەوتە ڕێ.[1]

لە موعاذەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەغەزای تەبوکدا ئەگەر بکەوتایە ڕێ پێش ئەوەی خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لابدا نوێژی نیوەڕۆی دوادەخست تا لەگەڵ نوێژی عەصر بەیەکەوە کۆیان بکاتەوە بەجێیان بێنێ، ئەگەر دوای لادانی خۆر بکەوتایە ڕێ ئەوە نوێژی عەصری دەهێنایە گەڵ نیوەڕۆو هەردووکی بەجێ دێنان ئەمجار تەشریفی دەکەوتە ڕێ. هەروا ئەگەر پێش نوێژی شێوان بکەوتایە ڕێ نوێژی شێوانی دوادەخست بۆ کاتی نوێژی خەوتنان بەیەکەوە بەجێی دێنان، ئەگەر دوای مەغریب بکەوتایە ڕێ، نوێژی خەوتنانی دێنایە گەڵ شێوانو بەیەکەوە ئەنجامی دەدان.[2]

هەروا لەموعاذەوە هاتووە دەڵێ: ئێمەی هاوەڵان لەساڵی غەزای تەبوکدا لەخزمەت پێغەمبەردا دەرچوین، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەو سەفەرەدا نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەصری بەیەکەوە دەکرد، نوێژی شێوانو

---

[1] متفق علیه: خ (٢/٥٨٣/١١١٢)، م (١/٤٨٩/٧٠٤)، د (٤/٥٨/١٢٠٦)، ن (١/٢٨٤).

[2] صحیح: (ص. د/١٠٦٧)، حم (٥/١٢٠/١٢٣٦)، د (٤/٧٥/١١٩٦)، ت (٢/٣٣/٥٥١).

خەوتنانی بەیەکەوە بەجی دێنا، جا موعاز دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕۆژێك نوێژی نیوەڕۆی دواخست، پاشان هاتە دەرو نوێژی نیوەڕۆو عەصری بەیەکەوە کرد، پاشان چووە ژوورەوە، ئەمجار هاتە دەرو نوێژی شێوان‌و خەوتنانی بەیەکەوە ئەنجامدا.[1]

٢- باران: لەنافیعەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر (خودایان لێ ڕازی بێ) هەرکاتێ فەرماندەو ئەمیرەکان بەهۆی بارانەوە نوێژی شێوان‌و خەوتنانیان کۆبکردایەوە ئەویش لەگەڵ ئەواندا کۆی دەکردنەوە.

لەهیشامی کوڕی عوروەوە هاتووە: کە عوروەی باوکی‌و سەعیدی کوڕی (المسیب)و ئەبو بەکری کوڕی (عبدالرحمن)ی کوڕی (الحارث)ی کوڕی هیشامی (المغیرە)ی (المغزومی) لەشەوی باراناویدا نوێژی شێوان‌و خەوتنانیان کۆدەکردەوەو بەیەکەوە ئەنجامیان دەداو بەلایانەوە شتێکی ئاسایی بوو.

لە موسای کوڕی عوقبەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە عومەری کوڕی عبدالعزیز لەکاتی باراندا نوێژی شێوان‌و خەوتنانی بەیەکەوە دەکردن، هەروا لەسەعیدی کوڕی (المسیب)و عوروەی کوڕی (الزبیر)و ئەبو بەکری کوڕی (عبدالرحمن)و پیرو زانای ئەو ڕۆژگارە نوێژیان لەگەڵ ئەوانەدا دەکرد کە بەهۆی بارانەوە نوێژی مەغریب‌و عیشایان کۆدەکردەوەو هیچ ڕەدێکیان نەدەدانەوە.[2]

لە ئیبنو عەبباسەوە هاتووە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی نیوەڕۆو عەصری بەیەکەوە دەکرد، نوێژی شێوان‌و

---

[1] صحیح: (ص. د/١٠٦٥)، د (٤/٧٢/١١٩٤)، ن (١/٢٨٤)، م (٧٠٦/٤٩٠/١)، جه (١٠٧٠/٣٤٠/١).

[2] صحیح: (الإرواء: ٣/٤٠)، هق (١٦٨/١٦٩/٣).

خەوتنانیشی بەیەکەوە بەجێ دەهێنا، نەهۆکاری ترس هەبوو، نەهۆکاری باران.[١]

هەر لەوەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی نیوەڕۆو عەصری بەیەکەوە بەجێ هێناو نوێژی مەغریبو عیشای بەیەکەوە کرد، لەمەدینەشدا بوو، نە ترس هەبوو نەباران.[٢]

ئەم ڕیوایەتە ئاماژەی ئەوەی تێدایە: کە کۆکردنەوەی نوێژ بەهۆی بارانەوە لەسەردەمی پێغەمبەردا زانراوو باوبووە، ئەگەر وانەبووبێ چ فائیدەو سودێك نابیندرێ بۆ دەستەواژەی نەبوونی باران وەکوو هۆکارێکی باوو زانراو بۆ کۆکردنەوەی نوێژ.[٣]

٣- پەیدابوونی پێداویستی جیاجیا کەدێنە پێش.

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەری خودا لەمەدینە نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەصری بەیەکەوە کرد، نوێژی شێوانو خەوتنانیشی بەیەکەوە ئەنجامدا نەبیانوی ترس نەبیانوی سەفەری هەبوو. ئەبو زوبەیر دەڵێ: پرسیارم لەسەعید کرد، پێغەمبەر بۆچی ئاوای کرد، لەوەڵامدا وتی منیش وەکوو چۆن پرسیارت لەمن کرد ئاوا هەمان پرسیارم لە ئیبنو عەبباس کرد، لەوەڵامدا فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ویستوویەتی ئوممەتەکەی نەخاتە حاڵەتی حەرەجو بەرتەسککردنەوە.[٤]

هەر لە ئەوەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناو مەدینەدا بەبێ ئەوەی بیانووی باران بارین یان سەفەری

---

[١] صحيح: (ص. ج/١٠٦٨).

[٢] صحيح: (ص. ج/١٠٧٠)، م (١/٤٨٩/٧٠٥)، ن (١/٢٩٠)، د (٤/٧٧/١١٩٨).

[٣] الإرواء: ٣/٤٠.

[٤] م (٧٠٥).

هەبێ نوێژی نیوەڕۆو نوێژی عەصری بەیەکەوە کۆکردەوە، نوێژی شێوانو خەوتنانیشی بەیەکەوە کۆکردەوە، پرسیارم لە ئیبنو عەبباس کرد ئاخۆ پێغەمبەر بەم کارەی مەبەستی چی بوو؟ لەوەلامدا فەرمووی: ویستوویەتی ئیحراجی ئوممەتەکەی نەکا.[1]

ئیمامی نەوەوی[2] دەفەرموێ: کۆمەڵێك لەزانایانی شەرع پێیان وایە دروستە دانیشتووی شارو گوند لەبەر پێویستی جارجار نوێژی نیوەڕۆو عەصر بەیەکەوە بکا، نوێژی شێوانو خەوتنان بەیەکەوە بکا بەمەرجێ نەیکاتە عادەت، ئەمە رای ئیبنو سیرینو ئەشهەبە کەهاوڕێی ئیمام مالیك بووە، هەروا (الخطابی) لە (القفال)و (الشاشی) گەورە: کەهاوەڵانی شافیعی بوون گێڕاویەتەوە ئەوانیش لە ئەبو ئیسحاقی (المروزی)و ئەویش لەکۆمەڵێك لەهاوەڵانی فەرمووده ناس ریوایەتی کردووە، ئیبنو (المنذر) ئەم رایەی پەسەند کردووە، ظاهیری قسەکەی ئیبنو عەبباسیش پشتگیری دەکا کە دەفەرموێ: (أَرَادَ أَنْ لاَ يُحْرِجَ أَحَدًا مِنْ أُمَّتِهِ). هیچ بیانوو پاساوی تری وەکوو نەخۆشیو شتی وای نەهێنایەوە. (والله أعلم)

نوێژی هەینی (الجمعة)

ئامادەبوون بۆ نوێژی هەینی فەرزی عەینە لەسەر هەموو موسوڵمانێك جگە لەپێنج کەس: کۆیلە، ئافرەت، منداڵ، نەخۆش، موسافیر.

پەروەردگار دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ – الجمعة/٩}. ئەی ئەوکەسانەی بڕواتان هەیە بەتاكو تەنهایی خوداو راستی

[1] حم (١٩٥٤).

[2] شرح مسلم ج/٢١٩/٥.

پەیامی پێغەمبەر، کەبانگ درا بۆ نوێژی هەینی پەلە بکەن بۆ ئەنجامدانیو رابن بۆ شوێنی نوێژی هەینیو واز لەمامەڵەو کڕینو فرۆشتنو کاروکاسبی بهێنن، ئەگەر بزانن ئەوە بۆ ئێوە باشو بەسودەو ئەرکی سەرشانتانە بەجێی بهێنن.

لەطاریقی کوڕی شیهابەوە لە پێغەمبەرەوە ڕیوایەتکراوە: کە فەرموویەتی: «الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوِ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ».[1] نوێژی هەینی واجبو پێویستە لەسەر هەموو موسوڵمانێكو دەبێ بەجەماعەت بیکا، جگە لەچوار جۆر ئادەمیزاد: کۆیلە، ئافرەت، منداڵ، نەخۆش.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لَيْسَ عَلَى الْمُسَافِرِ جُمُعَةٌ».[2] مرۆڤی موسافیر نوێژی هەینی لەسەر واجب نیە.

هەڵنان بۆ بەجێ هێنانی نوێژی هەینی

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « مَنِ اغْتَسَلَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى وَفَضْلَ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ».[3] کەسێك غوسڵ بکا پاشان لەماڵ دەربچێ بۆ ئەنجامدانی نوێژی هەینی، ئەوەندەی بۆ کرا نوێژی سوننەت بکا، پاشان بەبێ دەنگی دانیشت تا وتار خوێن لەوتارەکەی دەبێتەوە، ئەمجار نوێژی لەگەڵ بکا لەتاوانی نێوان

---

[1] صحيح: (ص/٩٤٢)، (ص. ج/٢١١١)، د (١٠٥٤/٣٩٤/٣)، قط (٢/٣/٢)، هق (٣/١٧٢).

[2] قط (٢/٤/٤).

[3] صحيح: (ص. ج/٦٠٦٢)، م (٨٥٧/٥٨٧/٢).

ئەو هەینییەو هەینییەکی تر لێخۆشبوونی بۆ دەستەبەر دەبێ‌و لەتاوانی سێ ڕۆژ زیادەشی.

هەر لە ئەبو هورەیرەوە هاتووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: (الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ). [1] پارێزگاری کردنی پێنج نوێژە فەرزەکان‌و ئەنجامدانی جومعە بۆ جومعەو ڕەمەزان بۆ ڕەمەزان، دەبنە کەفارەت بۆ تاوانی نێوانیان بەمەرجێ خۆپارێزی بکرێ لەتاوانی گەورە.

ترساندن‌و هەڕەشەکردن لەکەمتەرخەمی کردن لەئەنجامدانی نوێژی هەینی

لە ئیبنو عومەرو ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە کە ئەوان لە پێغەمبەریان ژنەوتووە کە لەسەر مینبەرەوە دەیفەرموو: «لَيَنْتَهِيَنَّ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ». [2] بەتەئکید دەبی کەسانێك واز بێنن لەنەچوون بۆ چەند جومعەیەك‌و ئەو کەمتەرخەمییەی خۆیان بەکۆتا دێنن، یان خودا دڵیان مۆر دەکاو پاشان دەچنە پێڕی ئەوانەی غافڵ‌و بێ ئاگان.

لە عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەکەسانێکی فەرموو کە نەدەهاتن بۆ نوێژی هەینی «لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلاً يُصَلِّي بِالنَّاسِ ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى رِجَالٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ بُيُوتَهُمْ». [3]

---

[1] صحيح: (ص. ج/٥٤٨٠)، م (٢/٥٩١/٨٦٥)، ن (٣/٨٨).

[2] صحيح: (ص. ج/٣٨٧٥)، م (٢٣٣ – ١٦ – ١/٢٠٩)، ن (١/١٣٨/٢١٤) وليس فيه رمضان إلى رمضان.

[3] صحيح: (ص. ج/٥١٤٢)، م (١/٤٥٢/٦٥٢).

بێگومان بەتەمابووم فەرمان بکەم بەپیاوێك پێشنوێژی بۆ خەڵکەکە بکا، پاشان بۆخۆم بگەڕێم {بەناو مەدینەدا} هەر کەسانێك ببینم نەهاتوون بۆ نوێژی هەینی خانووەکەیان بەسەردا بسوتێنم.

لە (أبو الجعد)ی (الضمری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ تَرَكَ ثَلاثَ جُمَعٍ تَهَاوُنًا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ». [1] کەسێك سێ نوێژی هەینی بەبێ عوزرو بیانوو نەکا، لەپێڕی دوو ڕواندا دەنوسرێ.

لە ئوسامەی کوڕی زەیدەوە هاتووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مَنْ تَرَكَ ثَلاَثَ الْجُمُعَاتِ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ كتب من المنافقين»: کەسێك بەبێ بیانووی ڕەوا سێ جومعە نەکا، ناوی لەپێڕی دووڕووان دەنووسرێ.

کاتی بەجێهێنانی نوێژی هەینی

کاتی بەجێهێنانی نوێژی هەینی کاتی نوێژی نیوەڕۆیە، دروستە پێش ئەوکاتەش ئەنجام بدرێ، لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوکاتە نوێژی هەینی بەجێ دێنا: کە خۆر لە ناوەڕاستی ئاسمان لای دەدا. [2]

لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە گێڕدراوەتەوە: کە پرسیاری لێ کرا، (پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کەی نوێژی هەینی دەکرد؟

---

[1] حسن صحيح: (ص/٩٢٣)، د (١٠٣٩/٣/٣٧٧)، ت (٢/٥/٤٩٨)، جه (١١٢٥/١/٣٥٧).

[2] (ص.د/٩٦٠)، خ(١٠٣٩/٢/٣٧٧)، د(١٠٧١/٣/٤٣٧)، ت(٢/٧/٥٠١).

فەرمووی: تەشریفی گاتێ نوێژی هەینی دەکرد: کە خۆر لای دەداو ئێمە حوشترەکانمان پیخ دەدان و دەمان حەساندنەوە).[١]

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕۆژی هەینی بەپاوەستانەوە وتاری دەخوێندەوە پاشان کەمێك دادەنیشت و ئەمجار هەڵدەستایەوە، وتی: وەکوو چۆن ئەمڕۆ پەیڕەو دەکرێ.

نوێژی هەینی واجب و پێویستە، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەردەوام بووە لەسەر ئەنجامدانی و هەرگیز تەرکی نەکردووە، وێڕای ئەوەش: کە فەرموویەتی: «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي».[٢] بڕوانن من چۆن نوێژ دەکەم ئێوەش ئاوا نوێژەکانتان بکەن.

ڕێنومایی کردنی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەبارەی وتاری هەینییەوە

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «إِنَّ طُولَ صَلاَةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مَئِنَّةٌ مِنْ فِقْهِهِ فَأَطِيلُوا الصَّلاَةَ وَاقْصُرُوا الْخُطْبَةَ وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ سِحْرًا». نیشانەی عاقڵمەندی و تێگەیشتویی وتار بێژی هەینی ئەوەیە نوێژەکەی درێژبێ و وتارەکەی کورت. کەوابێ ئێوە نوێژەکە درێژ بکەنەوەو وتارەکە کورت، بێگومان وتاری وا هەیە سەرنج ڕاکێش و کاریگەرە هەست دەهەژێنێ و مرۆڤ سەرسام دەکا دەڵێی سیحرە.[٣]

---

[١] الإرواء (٥٩٧)، م(٨٥٨-٢٩/٢/٥٨٨).

[٢] صحيح (الإرواء/٢٦٢)، خ(٦٣١/١١١/٢).

[٣] صحيح: (ص.ج/٢١٠٠) ، (الإرواء/٦١٨)، م(٨٦٩/٥٩٤/٢).

لــەجابیری کــوڕی ســەمورەوە ڕیوایــەتکراوە، دەڵــێ: مــن لەخزمــەت پێغەمبــەردا نوێــژم کــردون، نوێــژی ڕێــكو پێــكو نــەکورت نەدرێــژ بــوون، وتارەکانیشی هەروابوو.(١)

لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە هاتووە: دەڵێ: پێغەمبــەر (دروودی خــودای لەسەر بێ): کــە وتــاری دەخوێنــدەوە چاوی لێ سور دەبوونــەوە، دەنگــی بــەرز دەکردەوە رقی هەڵدەسـتا، دەتگوت: ترسێنەری سوپایەو دەڵێ: هابەرەبــەیان یان ئێوارە درەنگ وەخت پەلامار دەدرێن.(٢)

پێغەمبــەر (دروودی خــودای لەســەر بــێ) عــادەتی وابــوو لــە وتــاردانــیدا لەکاتی ناوهێنــانی خــودادا، لــەکاتی دوعــا کردنیــدا بــە قامکــە شادەی ئامــاژەی دەکرد، لەوتاردا ئەگەر بۆ باران بارین نەبوایە دەستی بەرز نەدەکردەوە.

لــە حوصــەینی کــوڕی (عبــدالرحمن)ەوە ڕیوایــەتکراوە، دەڵــێ: عومــارەی کــوڕی روئەیبــە بیــسری کــوڕی مــەڕوانی بینــی لەســەر مینبــەر دەســتی بــەرزکردبووەوە، عومــارە وتــی: خــودا ئــەو دوو دەســتە بــشکێنێ کــەوا بەرزکراونــەوە! بێگومــان مــن پێغەمبــەرم دیــوە (دروودی خــودای لەســەر بــێ) لەوەندە زیاتر: کە بەقامکە شادەی ئاماژەی دەکرد هیچی ترم لێ نەدیوە.(٣)

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە: کە پیاوێك ڕۆژی هەینی لــەدەرگای مزگــەوت کە بەرامبەر (دارالقضاء) بوو هاتە ژورەوە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەپێوە وتاری دەدا، روی لە پێغەمبەر کردو وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! (دروودی خــودای لەســەر بــێ) مــاڵو ئاژەڵمــان فــەوتا، قــاتو قــڕی کەوتــە ناومانــەوەو بڕەســتی لێ بڕیــوین، ڕێگــا چــارەمان نــەماوە، لــەخودا بپــاڕێوە

---

(١) صحيح: (ص.ن/٤١٨)، م(٢/٥٩١/٨٦٦)، ت(٢/٩/٥٠٥).

(٢) صحيح: (ص.ج/٤٧١١) ، (الإرواء/٦١١)، م(٢/٥٩١/٨٦٧)

(٣) م(١/٥٩٥/٨٧٤)، د(٣/٤٥٤ – ٤٥٢/١٠٩١)، ت(٢/١٤/٥١٤)، ن(٣/١٠٨).

بارانمان بۆ ببارێنێ. ئەنەس وتی: ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەردوو دەستی بەرزکردنەوەو پاشان فەرمووی: «اللّٰهُمَّ أَغِثْنَا ، اللّٰهُمَّ أَغِثْنَا ، اللّٰهُمَّ أَغِثْنَا».[1] سێجار فەرمووی: خودایە! بارانمان بۆ ببارێنە.

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی وتاردانەدا نە شمشێری بەدەستەوە دەگرت و نەهیچ شتێکی تر، بەڵکوو پێش ئەوەی مینبەر دروست بکا، خۆی بەسەر قەوسێك یان عەصایەكدا دەدا، نەبیستراوەو نەزاندراوە دوای ئەوەی مینبەری دروست کرد، بەشمشێرەوە یان بەقەوسەوە یان بەهەر شتێکی ترەوە چووبێتە سەر مینبەر.[2]

خوتبەی پێویستی (خطبة الحاجة)

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وتارو وەعزو وانەکانی بەم جۆرە خوتبەیەی کە بەناوی (خطبة الحاجة) ناوزەد کراوە – دەستی پێ دەکرد. ئەمەش دەقی ئەو خوطبەیەیە[3]

«الْحَمْدُ لِلّٰهِ أَوْ إِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ ، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَـهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ». {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّـهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ – آل عمران/١٠٢}. {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُواْ رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيرًا وَنِسَاء وَاتَّقُواْ اللّهَ الَّذِي تَسَاءلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ إِنَّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا – النساء/١}

هەرکەسێك لەم وتارەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وردبێتەوە،

---

[1] متفق عليه: خ(١٠١٣/٥٠١/٢)، م(٨٩٧/٦١٢-٦١٤/٢)، د(١١٦٢/١١٦٣/٣٧-٣٩/٤).

[2] زاد المعاد/٤٢٩/١.

[3] صحيح: (ص.ن/١٣٣١) ، م(٨٦٧/٥٩٢/٢)، ن(٣/١٨٨).

هەروا سەرنج بداتە وتاری هاوەڵانی بۆی روون دەبێتەوە: کە وتاری لەم جۆرە رێنموویی موسوڵمانان بۆ رێگای هیدایەتو یەکتاپەرستیو رونکردنەوەی صیفاتەکانی خوداو بنەماکانی باوەڕ بەگشتیو بانگەوازیکردن بۆلای خوداو خوداپەرستیو باسی نیعمەتە جۆراو جۆرەکانی پەروەردگار بەسەر بەندەکانیدا لەخۆ گرتووە. ئەو نیعمەتانەی خودا لای بەندەکانی خۆشەویست دەکا، هەروا ئاماژە کردنە بەو عەزابو روداوە گرنگانەی خودا بەسەر گەلە پێشینەکانیدا هێناوەو ترساندنە لەدوبارە بوونەومیانو فەرمانکردنە بە یادکردنی خوداو سوپاسو ستایش کردنی کەدەبنە هۆکاری دەستەبەر بوونی خۆشەویستی خودا بۆیان. ئیتر بەیادی گەورەیی پەروەردگارو صیفاتو ناوە جوانەکانی، کەدەبنە هۆی خۆشەویست بونیان لای خەڵكو فەرمانبەرداریان بۆ تاعەتکردنی خوداو سوپاسکردنی، وتارەکە کۆتایی دێو بیسەرانی دەگەڕێنەوە خۆشەویستی خودایان لا دروست بووەو خوداش خۆشی دەوێن....

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لە وتارەکانیدا زۆر ئایەتی قورئانی دەهێنایەوە بەتایبەتی لەسورەتی (ق)[1]

دایکی هیشام کچی حاریثەی کوڕی نوعمان وتوویەتی: من سورەتی (ق)م هەر لەدەمی پێغەمبەرەوە لەبەرکردووە: کە عادەتی وابوو لەسەر مینبەر لە وتاردانداا بەگوێرەی پێویست چەند ئایەتێکی لێ دەخوێندەوە.

لەکاتی وتار خوێندنەوەی خەتیبدا پێویستە بێدەنگ گوێ بگری هیچ قسەیەك نەکرێ

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ. وَالإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ

---

[1] زاد المعاد: ١/١٥٤.

لَغَوْتَ». [1] ئەگەر رۆژی هەینی بەهاوەڵەکەت گوت بێدەنگ بە لەوکاتەشدا وتار خوێن وتاری دەدا بێگومان ئەوە تۆ لەغوت کردوە، چونکە پێڕی ئەوانەوە کە بە لەغوەچی ناودەبرێن.

بەچی تۆ بەجومعە رادەگەی؟!

نوێژی هەینی دوو رکاتە بەجەماعەت دەکرێ، کەسێك فریای جەماعەت نەکەوت لەوانەی لەبنەڕەتدا نوێژی جومعەیان لەسەر نیە، یان بیانووی هەبوو بۆ نەکردنی، ئەوە نوێژی نیوەڕۆ بەتەواوی (چوار رکات) دەکات. کەسێك فریا رکاتێك کەوت لەگەڵ ئیمامدا ئەوە فریای جومعە کەوتووە. [2]

نوێژی سوننەتی پێش نوێژی هەینیو دواوەی

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، لە پێغەمبەرەوە: کە فەرموویەتی: «مَنِ اغْتَسَلَ يَومَ الْجُمُعَةَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى وَفَضْلَ ثَلاثَةِ أَيَّامٍ»: کەسێك رۆژی هەینی خۆبشوا، پاشان بێ بۆ ئەنجامدانی نوێژی هەینی، ئەوەندێکی بۆی بلوێ نوێژی سوننەت بکا، پاشان بێدەنگ دابنیشێ تا وتارخوێن لە وتارخوێندنەوە تەواو دەبێ، ئەمجار لەگەڵ ئیمامدا نوێژوی هەینی بەجێ بێنێ، ئەوە لەتاوانی نێوانی ئەو جومعەو جومعەیەکی تر لێخۆشبوونی بۆ دەستەبەر دەبێو سێ رۆژیش زیاد. [3]

کەسێك پێش نوێژی هەینی هاتە مزگەوت با چەندێکی بۆ دەکرێ نوێژی سوننەت بکا، هەتا ئیمام دێ بۆ خوتبە خوێندنەوە. وەڵێ ئەو دوورکات

---

[1] متفق علیه: خ(٩٣٤/٤١٤/٢)، م(٨٥١/٥٨٢/٢)، (ص.جة/٩١١)، ن(١١٢/٣)، ج(١١١٠/١).

[2] صحيح: (الإرواء/٦٢٢)، (ص.ج/٥٩٩٩)، ن(١١٢/٣)، جة(١١٢١/٣٥٦/١).

[3] صحيح: (ص.ج/٦٠٦٢) ، م(٨٥٧/٥٨٧/٢).

نوێژەی ئەمڕۆ بەناوی سوننەتی پێش نوێژی هەینی ناوزەد دەکرێ. ئەوە چ بنەمایەکی نیە، چونکە ئاشکراو چەسپاوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەر لەگەڵ بیلال لەبانگ دەبووەوە، دەستی دەکرد بەوتار خوێندنەوە لەوکاتەدا کەس هەڵنەدەستا بۆ ئەنجامدانی دوورکات. هەریەك بانگ دەدرا، دەی کەوابێ کەی نوێژی سوننەتیان کردووە؟![1] وەڵێ دوا نوێژی هەینی دەتوانێ چوار رکات یان دوورکات نوێژی سوننەت بکا.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمُ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا».[2] کە یەکێك لەئێوە نوێژی هەینی ئەنجامدا، با دوای ئەوە چوار رکات نوێژی سوننەت بکا.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو کە لەنوێژی هەینی دەبووەوە لەمزگەوت نوێژی نەدەکرد، تا دەگەڕایەوە ماڵەوە، ئیتر لە ماڵەوە دوو رکات نوێژی دەکرد.[3]

ئادابی رۆژی هەینی

سوننەتە بۆ هەموو ئەوانەی دەیانەوێ ئامادەی نوێژی هەینی ببن هەموو ئەو ئادابانە پەیڕەو بکەن: کە لەم فەرموودانەدا ئاماژەیان پێ کراوە: لە سەلمانی فارسیەوە هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، وَيَتَطَهَّرُ مَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ ، وَيَدَّهِنُ

---

[1] زادالمعاد: ١/١١٨.

[2] صحيح: (الإرواء/٦٢٥)، (ص.ج/٦٤٠)، م(٨٨١/٦٠٠/٢) وهذا لفظه د(١١١٨/٤٨١/٣)، ت(٥٢٢/١٧/٢).

[3] متفق عليه: م(٨٨٢/٧١/٦٠٠/٢)، خ(٩٣٧/٤٢٥/٢).

مِنْ دُهْنِهِ ، أَوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ ، فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ، ثُـمَّ يُـصَلِّي مَـا كُتِبَ لَهُ ، ثُمَّ يُنْصِتُ إِذَا تَكَلَّمَ الإِمَامُ ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَـا بَيْنَـهُ وَبَـيْنَ الْجُمُعَـةِ الأُخْـرَى ».[١]: کەسێك ڕۆژی هەینی غوسڵ بکاو وەندێکی بتوانێ خۆ پاكو خاوێن بکاتەوە. سەروقژی خۆی چەوربکا، ئەمجار بڕوا بۆ نوێژی جومعەو هەنگاو بەسەر کەسانی دیکەدا هەڵنەهێنێتەوە، پاشان چەندێکی بۆ بکرێ نوێژی سوننەت بکا، پاشان کە ئیمام دەستی کرد بە وتارخوێندنەوە ئەو بێدەنگ بێو گوێ لە وتارەکە بگرێ ئەوە لەتاوانی نێوان ئەو هەینییەو هەینییەکی تر لێخۆشبوونی بۆ دەستەبەر دەبێ.

لە ئەبو سەعیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (کەسێك ڕۆژی هەینی خۆبشوا پاکترینو جوانترین پۆشاك بپۆشێ، ئەگەر بۆنی خۆشی هەبوو بۆن لەخۆی بدا، ئەمجار بێ بۆ جومعەو هەنگاو بەسەر شانی خەڵکدا هەڵنەهێنێتەوە ئەمجار وەندێکی خودا بۆی نوسیو بۆی کرا نوێژی سوننەت بکا، ئەمجار کە ئیمام هاتەدەر بۆسەر مینبەر بێدەنگ دانیشتوو گوێی لە وتارگرت تا مەراسیمەکە تەواو دەبێ، ئەم هەڵسو کەوتەی دەبێتە کەفارەتی تاوانی نێوان ئەو جومعەو جومعەی پێشەوەی.[٢])

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَـانَ عَلَـى كُـلِّ بَـابٍ مِـنْ أَبْـوَابِ الْمَسْجِدِ مَلاَئِكَةٌ يَكْتُبُونَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ مَنَازِلِهِمُ الأَوَّلَ فَالأَوَّلَ فَـإِذَا جَلَـسَ الإِمَـامُ طَوَوُا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ وَمَثَلُ الْمُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى الْبَدَنَةَ ثُمَّ

---

[١] صحيح: (ص.ج/٧٧٣٦) ، خ(٨٨٣/٣٧٠/٢).

[٢] صحيح: (ص.ج/٦٠٦٦) ، د(٣٣٩/٧/٢).

كَالَّذِى يُهْدِى بَقَرَةً ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الْكَبْشَ ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الدَّجَاجَةَ ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى الْبَيْضَةَ». [1]

که ڕۆژی هەینی هات، لەبەردەرگاکانی هەموو مزگەوتێ فریشتە ئامادە دەبن و دەکەونە ناونووسینی ئەوانەی دێن بۆ نوێژی هەینی، تا ئەوکاتەی ئیمام و وتارخوێن دێ و دەچێتە سەر مینبەر، ئیتر ئەوانیش قەڵەم و کاغەزی خۆیان دەپێچنەوەو دەچن گوێ لە وتارەکە دەگرن، جا وێنەی ئەو کەسەی زوو دەچێ بۆ نوێژی هەینی وەك ئەوە وایە کە حوشترێ بکا بەخێر، پاشان کەسێك دواتر بچێ وەکوو ئەوە وایە ڕەشە وڵاخێ ببەخشێ، کەسێ دواتر بچێ وەك ئەوە وایە بەرانێ ببەخشێتەوە، پاشان وەکوو ئەوە وایە مریشکێ بکا بەخێر، کەسێ دواتر بچێ وەك ئەوە وایە هێلکەیێ بکا بەخێر.

ئەو زیکرو دوعایانەی لەرۆژی هەینیدا سوننەتە

١- زۆر صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)

لە ئەوسی کوڕی ئەوسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ قُبِضَ وَفِيهِ النَّفْخَةُ وَفِيهِ الصَّعْقَةُ فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلاَةِ فِيهِ فَإِنَّ صَلاَتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ تُعْرَضُ عَلَيْكَ صَلاَتُنَا وَقَدْ أَرِمْتَ. فَقَالَ « إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَرَّمَ عَلَى الأَرْضِ أَجْسَادَ الأَنْبِيَاءِ». [2] لە گەورەترین ڕۆژانی ئێوە ڕۆژی هەینییە، لەو ڕۆژەدا ئادەم دروستکراوە، لەو ڕۆژەدا لەدونیا دەرچووە، لەو ڕۆژەدا جاری یەکەم فوو بەکەڕەنای صوردا دەکرێ، هەر لەوڕۆژەدا نەعرەتە گەورەکە ڕودەدا؛ کە هەرچی زیندەوەرە لەوانەی لە

---

[1] صحيح: (ص.ج/٧٧٥) ، م(٨٥٠/٥٨٧/٢)، ن(٣/٩٨)، جة(١٠٩٢/٣٤٧/١).

[2] صحيح: (ص.جة/٨٨٩) ، د(١٠٣٤/٣٧٠/٣)، جة(١٠٨٥/٣٤٥/١)، ن(٣/٩١).

ئاسمان‌و زەویـدان لـە سام‌و هەیبـەتی زەنـدەقیان دەچیٚ‌و بێهۆش دەکـەون‌و دەمـرن، جـا کـەوابێ ئێـوە لـەم رۆژەدا زۆر صـەڵاواتم لەسـەربدەن، چـونکە صـەڵاوەتەکانتان دەگەنـەوە پێم‌و بەسـەرما رادەنـوێرێن، هـاوەڵانی عـەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا! تۆ کە جەستەت پۆڵکاو لەشت رزی لەگۆڕدا چۆن چۆنی صەڵەوات‌و دروودی ئێمەت پێ دەگاتەوە؟ فەرمووی: خـودای باڵادەسـت جەستەی پێغەمبەرانی یاساغ کردووە لە زەوی‌و لەشیان لەخاك دانارزێ!!

٢- خوێندنی سورەتی (الکهف)

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یـەوە ڕیوایـەتکراوە: کـە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَـةِ أَضَـاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ»[1]: کەسێك لەرۆژی هەینیدا سـورەتی (الکهـف)ی خوێند، نێوان هەردوو جومعەکانی بۆ پڕدەکرێ لەنورو روناکی.

٣- زۆر پاڕانـەوەو دوعـاکردنی زۆر بـەهیوای ئـەوەی دوعاکـانی ڕێکـەوتی ساتی دوعا قبوڵبوون بکا.

لـە جـابیرەوە (ڕەزای خـودای لێ بـێ) ڕیوایـەتکراوە، لـە پێغەمبـەرەوە: فەرموویـەتی: «يَوْمُ الْجُمُعَةِ اثْنَتَا عَشْرَةَ سَاعَةً لاَ يُوجَدُ فِيهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ يَـسْأَلُ اللَّـهَ عزَّ وَجَلَّ إِلاَّ آتَاهُ إِيَّاهُ فَالْتَمِسُوهَا آخِرَ سَاعَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ».[2] ڕۆژی هـەینی دوانـزە سەعاتە، بەندەیەکی موسوڵمانت دەست ناکەوێ داوا لـەخودا بکـا شـتێکی پـێ ببەخـشێ ئـیللا دەیـداتێ، هــەوڵ بـدەن داواکارییـەکانتان بخەنـە دواکـاتی ڕۆژەکەوە لەدوا نوێژی عەصر پاڕانەوەکانتان لەخودا چڕبکەنەوە.

---

[1] صحيح: (لإرواء/٦٢٦)، (ص.ج/٦٤٧٠)، ك(٢/٣٦٨)، هق(٣/٢٤٩).

[2] صحيح: رواه أبو داود والنسائي واللفظ له، والحاكم، وقال صحيح على شرط مسلم.

نوێژی هەینی لەمزگەوتدا بەجێ دەهێندرێ

لەخاتو عائیشەوە (خودای لێ رازی بێ) ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: (لەرۆژگاری پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) خەڵك لەماڵەکانی خۆیانەوەو لە بەرزاییەکانی مەدینەوە – کەچەند گوندێکی نزیکی مەدینەبوون – دەهاتن بۆ نوێژی جومعە).[1]

لە (الزهری)یەوە ڕیوایەتکراوە: کە دانیشتوانی (ذوالحلیفة) بوون لەخزمەت پێغەمبەردا نوێژی جومعەیان دەکرد زولحولەیفە شەش میل لەمەدینەوە دووربوو.[2]

لە عەطای کوڕی رەباحەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: (دانیشتوانی مینا ئامادەی نوێژی هەینی دەبوون کە لەناو مەککەدا بەڕێوە دەچوو).

حافیظ (ابن حجر) لە کتێبی (ألتلخیص) (ج/٢/٥٥)دا دەڵێ: نەبیستراوەو نەگێڕدراوەتەوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئیزنی دابێ بۆ هیچ کەس کەنوێژی هەینی بەجێ بێنن لەهیچ کامێ لەمزگەوتەکانی مەدینەو گوندو گەڕەکی دەوروبەری نزیکیدا جگە لەمزگەوتی مەدینە.

کۆبونەوەی نوێژی جەژنو نوێژی هەینی لەیەك ڕۆژدا

ئەگەر واڕێکەوت نوێژی جەژنو نوێژی هەینی لەڕۆژێکدا کۆبوونەوە، ئەوە هەرکەسی نوێژی جەژنی کرد نوێژی جومعەی لەسەر لادەچێ.

لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی جەژنی بەجێ هێنا، پاشان ڕێگەیدا بۆ ئەوانەی

---

[1] متفق علیه: د(١٠٤٢/٣٨٠/٣) هكذا مختصراً وهو طرف من حديث طويل. خ(٩٠٢/٣٨٥/٢)، م(٨٤٧/٥٨١/٢).

[2] هق(٣/١٧٥).

ئامادەی نوێژی جەژن بوون، نوێژی جومعە نەکەن، فەرمووی: « مَنْ شَاءَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيُصَلِّ».[١] کەسێك دەیەوێ ئامادەی نوێژی هەینی بێ با ئامادەبێ نوێژی هەینی بکا.

واباشە بۆ ئیمام لەو ڕۆژە جەژنانەدا کەڕێکەوتی هەینی دەبن، وێڕای ئەنجامدانی نوێژی جەژن دوای خۆرهەڵاتن، نوێژی جومعە پاشگوێ نەخا بۆ ئەوەی ئەوانەی ئامادەی نوێژی جەژن بوونو ئەوانەی ئامادەی نەبوون نوێژی هەینی بەجێ بێنن.

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «قَدِ اجْتَمَعَ فِي يَوْمِكُمْ هَذَا عِيدَانِ فَمَنْ شَاءَ أَجْزَأَهُ مِنَ الْجُمُعَةِ وَإِنَّا مُجَمِّعُونَ».[٢] لەم ڕۆژەتاندا دوو جەژن کۆبوونەوە، کەسێك نوێژی جەژن بکا بۆلای لەبری نوێژی جومعەش دەکەوێ. ئێمە کۆیان دەکەینەوە.

نوێژی جەژنی ڕەمەزانو جەژنی قوربان
حوکمی نوێژەکانی جەژن

نوێژی دوو جەژنی ڕەمەزانو قوربان پێویستن لەسەر پیاوو ئافرەت، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەردەوام بووە لەسەر ئەنجامدانیانو فەرمانکردنی بە موسوڵمانان بۆ چوونەدر لەماڵ بەمەبەستی ئەنجامدانیان.

---

[١] صحيح: (ص. جه/١٠٨٢)، د (٣/٤٠٧/١٠٥٧)، جه (١/٤١٥/١٣١٠).

[٢] صحيح: (ص. جه/١٠٨٣)، د (٣/٤١٠/١٠٦)، جه (١/٤١٦/١٣١١) من حديث ابن عباس.

له ئوممو عەطیيەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: فەرمانمان پێ كراوە بەوە ئافرەتی ماڵەوەو كەژاوەنشین بەرینە دەرەوە بۆ ئەنجامدانی نوێژی جەژن.[1]

لەحەفصەی كچی سیرین ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: ئێمە عادەتمان وابوو نەمان دەهێشت ئافرەتمان لەماڵ دەربچێ بۆ نوێژی جەژن، ئافرەتێك هات لە باڵەخانەی بەنی خەلەف نیشتەجێ بوو، چوومە لای، باسی ئەوەی كرد: كەمێردی خوشكەكەی لەخزمەت پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) دوانزە غەزای كردووە، لە شەش غەزادا خوشكەكەی لەگەڵیدا هاوبەشی غەزای كردووە، بۆیگێڕاوەتەوە كە ئەوو ئافرەتانی تری هاوبەش لەو غەزایانەدا بەسەرنەخۆش ڕاگەیشتوونو تەداوی برینو خزمەتی برینداریان كردووە، دەڵێ: عەرزی پێغەمبەرم كرد، ئاخۆ چ خراپییەكی تێدایە ئەگەر جیلبابی دەست نەكەوت نەیبوو، نەچی بۆ نوێژی جەژن؟ فەرمووی: «لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا فَلْيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ». با دەستە خوشكەكەی جیلبابو پۆشاكی بداتێو بەیەكەوە ئامادەی ئەو خێرو فەرمبنو هاوبەشی دوعاو خوداپەرستی موسوڵمانان بكەن.

كاتی ئەنجامدانی نوێژی جەژن

لە یەزیدی كوڕی خومەیری (الرّحبیّ)یەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: عەبدوڵلای كوڕی بوسر (هاوەڵی پێغەمبەر) (دروودی خودای لەسەر بێ) لەگەڵ خەڵكدا لەرۆژی جەژنی رەمەزان یان جەژنی قوربانندا هاتە دەرەوە، نارازی بوو بە دواكەوتنی ئیمامو وتی: ئەوە كاتی كەراهەت تێپەڕیو خۆر بەرزبۆتەوەو كاتی بەجێ هێنانی نوێژە.[2]

---

[1] متفق علیه: خ (٢/٤٦٣/٩٧٤)، م (٢/٦٠٥/٨٩٠)، د (٣/٤٨٧/١١٢٤)، ت (٢/٢٥/٥٣٧)، جه (١/٤١٤/١٣٠٧)، ن (٣/١٨٠).

[2] صحیح: (ص. د/١٠٠٥)، د (٣/٤٨٦/١١٢٣)، جه (١/٤١٨/١٣١٧).

چونه دەر بۆ ئەنجامدانی نوێژی جەژن

بەگوێرەی ئەو حەدیثانەی لەوەپێش باسکران ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کەشوێنی ئەنجامدانی نوێژی جەژن ساراو چۆڵەوانیە نەك مزگەوت، بێگومان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەژیانیدا بۆ بەجێ هێنانی نوێژی جەژن هەمیشە چووەتە دەرو لەساراو چۆڵەوانیدا ئەو نوێژەی بەجێ هێناوە، لەدوا لەدونیا دەرچوونیشی کار بەوە کراوەو ئەو سوننەتە پەیڕەوکراوە.

ئایا بانگو قامەت بۆ نوێژی جەژن پێویستە؟!

لە ئیبنو عەبباسو جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموون: نە بۆ نوێژی جەژنی ڕەمەزانو نە بۆ نوێژی جەژنی قوربان بانگ نەدراوە.[1]

هەروەها لەجابیرەوە ریوایەتکراوە، فەرمووی: (بانگدان بۆ نوێژی جەژن نابێ، ئەوکاتەی ئیمام دەچێ بۆ ئەنجامدانیو نە دوائەوە، هەروەها قامەتیش ناکرێو هیچ شتێکی لەوجۆرە ئەنجام نادرێ.[2]

چۆنیەتی نوێژی جەژن

نوێژی جەژن دووڕکاتە، لەو دووڕکاتەدا دوازدەجار (الله أكبر) دەکرێ، حەوتجار لەرکاتی یەکەمدا دوای (الله أكبر)ی نوێژ دابەستنو پێش خوێندنی فاتیحە، پێنج جاریش لەرکاتی دووەمدا پێش خوێندنی سورەتی فاتیحە.

لە کەثیری کوڕی عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عەوفەوە لە باوکییەوە لە باپیریەوە، ریوایەتی کردووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەهەردوو جەژنەکەدا لەرکاتی یەکەمدا حەوتجار (الله أكبر)ی کردوە، لەرکاتی دووەمدا پێنج جار.[3]

---

[1] متفق عليه: خ (١/٤٥١/٩٦٠)، م (٢/٦٠٤/٨٨٦).

[2] بەشێکە لەو حەدیثەی پێشەوە: کە ئیمام موسلیم ریوایەتی کردوە.

[3] صحيح: (ص.جة/ ١٠٥٧) ، (المشكاة/١٤٤١)، جة(١/٤٠٧/١٢٧٩).

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەنوێژی جەژنی ڕەمەزانو جەژنی قوربان حەوتجارو پێنج جار (الله أکبر)ی کردوە جگە لە (الله أکبر)ی نوێژ دابەستنو (الله أکبر)ی چونە ڕوکوع.[1]

ئەو ئایەتو سورەتانەی لەنوێژی جەژنو جومعەدا دەخوێندرێن

لە (ألنُعمان)ی کوڕی بەشیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو لەنوێژی جەژنەکانو نوێژی هەینی {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى}و {هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ}ی دەخوێند.[2]

لە عوبەیدیلای کوڕی عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئیمامی عومەر ڕۆژی جەژن چووە دەر بۆ بەجێ هێنانی نوێژی جەژن، ناردی بۆلای ئەبو واقیدی (ألّیثی) ئاخۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەڕۆژی ئامادا چ سورەتێکی دەخوێند؟ لە وەڵامدا عەرزی کرد سورەتی (قاف)و (اقتربت)ی دەخوێند.[3]

وتاری جەژن دوای بەجێهێنانی نوێژەکەیەتی

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئامادەی بەجێهێنانی نوێژی جەژن بووم لەخزمەت پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) هەروا لەگەڵ

---

[1] صحيح: (الإرواء/٦٣٩)، (ص.جة/١٠٥٨)، جة(١٢٨٠/١/٤٠٧)، د(١١٣٨/٣٧/٦، ٧/٤).

[2] صـــحيح: (الإرواء/٦٤٤)، (ص.جـــة/١٢٨١)، م(٨٧٨/٥٩٨/٢)، (١١٠٩/٤٧٢/٣)، ت(٥٣١/٢٢/٢)، ن(٣/١٨٤)، جة(١٢٨١/٤٠٨/١).

[3] صـحيح: (الإرواء/ج/٣/١١٨)، (ص.جـة/١٠٦)، م(٨٩١/٦٠٧/٢)، د(١١٤٢/١٥/٤)، ت(٥٣٢/٢/٢٣)، ن(٣/١٨٣)، جة(١٢٨٢/٤٠٨/١).

ئەبوبەكرو عومەرو عوثمانـدا نوێـژی جەژنم كـردوە، هەموویان نوێـژی جەژنیان پێش خوێندنەوەی وتار بەجێ دێنا.(١)

بەجێ هێنانی نوێژی سوننەت پێش نوێژی جەژنو دوای نوێژی جەژن

له ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتكراوە: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی جەژنی ڕەمەزانی كرد، (دووركات) نەلەپێشەوەیی و نە لەدواوەی نوێژی سوننەتی نەكرد.(٢)

ئەوكارانەی لەڕۆژی جەژندا سوننەتن

١- خۆشتن: له ئیمامی عەلییەوە هاتووە: كە پرسیاری لێ كرا دەربارەی غوسلی سوننەت، له وەڵامدا دەفەرموێ: {يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَـوْمَ عَرَفَـةَ وَيَـوْمَ الْفِطْـرِ وَيَـوْمَ النَّحْـرِ}(٣)؛ غوسڵی ڕۆژی هەینیو ڕۆژی عەرەفەو ڕۆژی جەژنی ڕەمەزانو جەژنی قوربان.

٢- پۆشینی باشترینو خاوێنترین پۆشاك: لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو لەڕۆژی جەژندا بوردەیەكی سوری دەپۆشی.(٤)

٣- خواردنی شتێك لەجەژنی ڕەمەزاندا پێش چوونەدەر بۆ نوێژ: لە ئەنەسەوە ڕیوایەتكراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)

---

(١) صحيح: خ(٢/٤٥٣/٩٦٢)، م(٢/٦٠٢/٨٨٤).

(٢) متفق عليه: خ(٢/٤٥٣/٩٦٤)، م(٢/٦٠٦/٨٨٤)، ن(٣/١٩٣).

(٣) لەوەپێش لەباسی غوسڵە سوننەتەكاندا باسكرا.

(٤) اسناده جيد (الصحيحة/١٢٧٩) هەیثەمی لە (مجمع الزوائد)دا دەڵێ: طەبەرانی لە (الأوسط)دا ڕیوایەتی كردوە.

عادەتی وابوو ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان تا چەندەنکە خورمایەکی نەخواردایە نەدەچوو بۆ نوێژ.[١]

٤- دواخستنی قاوەڵتی لە جەژنی قورباندا هەتا لەقوربانییەکەی دەخوا: لە ئەبو بورەیدەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عادەتی وابوو لەماڵ دەرنەدەچوو بۆ نوێژی جەژنی ڕەمەزان تا شتێکی نەخواردایە، ڕۆژی جەژنی قوربانیش هیچی نەدەخوارد تا قوربانییەکەی سەرنەبڕیایە.[٢]

٥- ڕێگەگۆڕین: لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەڕۆژی جەژندا: کەدەچوو بۆ بەجێهێنانی نوێژی جەژن بە ڕێگەیەکدا دەڕۆیی، کە دەهاتەوە بەڕێگایەکی تردا دەگەڕایەوە.[٣]

٦- (الله أكبر) کردن لەدوو جەژنەکاندا:

پەروەردگار دەفەرموێ: {وَلِتُكْمِلُواْ الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُواْ اللّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ – البقرة/١٨٥} بۆئەوەی ژمارەکە تەواوبکەن، (الله أكبر) بکەن لەسەرئەوەی خودا هیدایەتی داونو بۆئەوەی سوپاسگوزاربن. ئەمە دەربارەی نوێژی جەژنی ڕەمەزانە.

دەربارەی نوێژی جەژنی قوربانیش پەروەردگار دەفەرموێ: {وَاذْكُرُواْ اللّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ – البقرة/٢٠٣}. (الله أكبر) بکەنو یادی خودا زۆر بکەن لەچەند ڕۆژێکی دیاریکراودا: کە ڕۆژانی (أيام التشريق)ن. یان دەفەرموێ: {كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ – الحج/٣٧}. ئاواو بەوشێوە

---

[١] صحيح: (ص.ت/٤٤٨) ، خ(٢/٤٤٦/٩٥٣)، ت(٢/٢٧/٥٤١).

[٢] صحيح: (ص.ت/ ٤٤٧، خز(٢/٣٤١/١٤٢٦)) ، ت(٢/٢٧/٥٤٠).

[٣] صحيح: (المشكاة/١٤٣٤)، خ: (٢/٤٧٢/٩٨٦).

ئەو وشترانەی بۆ ئێوە ملكەچ كردووە، بۆئەوەی خودا بەگەورەو مەزن بگرن (الله أكبر) بكەن لەسەرئەوەی: كە ڕێنمویی كردون.

ئیمامی بوخاری دەفەرموێ: ئیبنو عەبباس فەرموویەتی: مەبەست لە {وَيَذْكُرُواْ اللّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْلومَاتٍ} دە ڕۆژی مانگی زیلحیجەیە. مەبەستیش بە {أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ} سێ ڕۆژەی دوا ڕۆژی یەكەمی جەژنی قوربانە. واتە: (ئەییامی تەشریق). ئیبنو عومەرو ئەبو هورەیرە لە دەرۆژی مانگی ذیلحیجەدا دەچوونە ناو بازاڕو (الله أكبر)یان دەكردو خەڵكیش لەگەڵیاندا (الله أكبر)ی دەكرد. موحەممەدی كوڕی عەلی لەدوا نوێژە سوننەتەكانەوە (الله أكبر)ی دەكرد. ئیمامی عومەر (خودای لێ ڕازی بێ) لەمینا لەژێر خێوەتەكەی خۆیدا (الله أكبر)ی دەكرد، هەموو ئەهلی مزگەوت گوێیان لێ دەبوو، ئەوانیش (الله أكبر)یان دەكردو ئەهلی بازاڕ تێكڕا ئەڵلاهوئەكبەریان دەكرد، بەجۆرێك مینا دەهاتە لەرزەو هەژان،، ئیبنو عومەر لەو ڕۆژانەدا لەمینا لەدوا نوێژەكانو لەسەر جێگەی خەوتنو لەژێر خێمەكەیداو لە مەجلیسو ڕێگەی هاتوچۆیدا (الله أكبر)ی دەكرد سەرگەرمی ئەو زیكرەبوو. مەیمونە (خودای لێ ڕازی بێ)لەرۆژانی قوربانی كردندا (الله أكبر)ی دەكرد. ئافرەتەكان لەدوا ئەبانی كوڕی عوسمانو عومەری كوڕی عەبدولعەزیز لەسێ ڕۆژەی قوربانی (ئەییامو تەشریق)دا لەگەڵ پیاوان لەمزگەوتدا (الله أكبر)یان دەكرد.[1]

كاتی (الله أكبر) كردن لەجەژنی ڕەمەزاندا لەوكاتەوە دەست پێ دەكا كە ئیمام دەردەچێ بۆ شوێنی نوێژو تا نوێژەكە تەواو دەبێ. ئیبنو ئەبو شەیبە[2] دەڵێ: یەزیدی كوڕی هارون لەكوڕی ئەبو زیئبەوە لە (ألزهری)یەوە ڕیوایەتی كردوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەڕۆژی

---

[1] فتح الباری/٤٥٧ و ٢/٤٦١.

[2] صحیح: (الصحیحة/١٧١)، (٢/١٦٤).

جەژنی ڕەمەزاندا لەماڵ دەردەچوو دەستی دەکرد بە (الله أكبر) کردن هەتا نوێژەکەی بەجێ دێنا. کە لەنوێژەکە دەبووەوە ئیتر (الله أكبر) کۆتایی دەهات.

شێخی ئەلبانی [١] دەڵێ ئەمە سەنەدێکی صەحیحو مورسەلە، لەرێگایەکی ترەوە لە ئیبنو عومەرەوە بە مەرفوعی ڕیوایەتکراوە، بەیهەقی لەرێگای عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە لە نافیعەوە لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە دەری هێناوە دەڵێ: (پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەهەردوو جەژنەکاندا کە دەردەچوو (الفضل)ی کوڕی عەبباسو عەبدوڵلای کوڕی عومەرو عەلیو جەعفەرو (الحسن) و (الحسين)و ئوسامەی کوڕی زەیدو زەیدی کوڕی حاریثەو ئەیمەنی کوڕی ئومم ئەیمەنی لەخزمەتدا بوون، بەدەنگی بەرز (الله أكبر)و تەهلیلەی دەکرد، چوونەدەرەوەکەی لە ڕێگەی (الحذائين) پینەچییەکانەوە دەبوو، کە لەنوێژ دەبووەوە بەسەر پینەچییەکاندا دەگەڕایەوە تا دەهاتەوە ماڵەوە، بەیهەقی دەڵێ: ئەمە وێچوترە لەو شێوەی پێشەوە. شێخی ئەلبانی دەڵێ: پیاوانی ئەم ڕشتەیە بتمانەپێکراون، ریجالەکانی ریجالی موسلیمن جگە لە عەبدوڵلای کوڕی عومەر. کە بریتییە لە (العمريّ المكبّر)ە. ئیمامی زەهەبی دەڵێ: ڕاستگۆیە، شتێك دەربارەی (حفظ)ی ئەو هەیەو ئامازە بۆ ئەوە دەکا: کە لەریجالی موسلیمەو نمونەی ئەو ئیستیشهادی پێ دەکرێ، ئەو شایەتحاڵێکی گونجاوە بۆ مورسەلی (الزهری)، حەدیثەکە بەلای منەوە صەحیحە، مەوقوف بێ یان مەرفوع بێ. خودا بۆ خۆی باش دەزانێ. کاتی (الله أكبر) کردن لەجەژنی قوربانـدا لەبەیانی ڕۆژی عەرەفەوە دەست پێ دەکا تا عەصری دوا ڕۆژی

---

[١] (الإرواء: ٣/١٢٣).

ئەییامی تەشریق. ئەمە بەڕاستو دروستی لە ئیمامی عەلیو ئیبنو عەبباسو ئیبنو مەسعوودەوە ڕیوایەتکراوەو چەسپاوە.

دەقی (الله أكبر) کردنو فەرمان بەکردنی زۆری راو بۆچوونو ریوایەت تێدا هاتوون. ئەوەی چەسپاوەو جێگای دڵنیاییە (جوت ئەڵلاهوئەکبەر) کردنە، لەئیبنو مەسعوودەوە هاتووە کە ئەو لەرۆژانی جەژنی قورباندا بەم شێوە (الله أكبر)ی دەکرد. (الله أكبر، الله أكبر، لا الـه الا الله، الله أكبر الله أكبر، ولله الحمد).

ئیبنو ئەبی شەیبە (٢/١٦٧) ئەمەی دەرهێناوەو رشتەکەی راستو صەحیحە. وەڵێ لەشوێنێکی تردا بەهەمان رشتەو سەنەد باسی ئەوەی کردوە کە (الله أكبر)ی جەژن سێ سێ بووە، هەروا ئیمامی بەیهەقیش (ج: ٣/٣١٥) لە یەحیای کوڕی سەعیدەوە ئەویش لە (الحکَم)ەوە لە عیکریمەوە لە ئیبنو عەبباسەوە سێجار (الله أكبر) کردنی جەژنەکانی ڕیوایەتکردوە، ئەم ریوایەتەش رشتەو سەنەدەکانی راستو صەحیحە.[1]

نوێژی ترس

پەروەردگار دەفەرموێ: {وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلْيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّواْ فَلْيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ – النساء/١٠٢}:

واتە: ئەگەر لەکاتی جەنگدا دژی کافران ترس لەئارادا بوو، تۆش ئەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناو هاوەڵانتدا بوویو ویستت نوێژیان بۆ بکەی بەکۆمەڵ، ئەوە تۆ موسوڵمانان بکە بەدوو دەستە، با دەستەیەکیان بەچەکەوە لەگەڵتا نوێژ دابەستن، کاتێک ئەوان لەگەڵتا چوونە

---

[1] الإرواء: ٣/١٢٥.

سوژده، با دەستەی دووەم لەدواتانەوە پارێزگاریتان بکەن، جا کەئەم تاقمە لەگەڵ تۆدا رکاتێکیان تەواوکرد، بۆخۆیان نییەتی جیایی لە ئیمام بێنن‌و بۆخۆیان رکاتی دووەم تەواو بکەن‌و سڵاو بدەنەوەو بڕۆن بۆ بەرامبەر دوژمن‌و دەستەی دووەم بێن: کەتا ئەوکاتە بەرامبەر دوژمن بوون بێن لەپشتی ئیمامەوە نوێژ دابەستن‌و ئیمام رکاتی دووەم لەگەڵ ئەماندا تەواوبکا، کاتێ ئیمام دانیشت بۆ تەحیات خوێندن ئەمان هەڵسنەوە رکاتی دووەم تەواوبکەن، ئیمام هەر لەنوێژدا بمێنێتەوە چاوەڕوانی ئەمانە بکا لەتەحیاتا، هەتا ئەوان پێی دەگەنەوە سڵاوی نوێژەکەیان لەگەڵدا بداتەوە. ئەمە ئەگەر وارێکەوت دوژمن لەغەیری لای قیبلەوە بوو.

سیفەت‌و شێوەی نوێژی ترس

(الخطابی) دەڵێ: نوێژی ترس بەچەند جۆرێك ئەنجام دەدرێ، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لە حاڵات‌و زوروفی جیاجیادا بەو شێوانە نوێژی تری بەجێ هێناوە. بۆ هەر حاڵەتێك بەشێوەیەکی جیاو تایبەتی ئەو نوێژە بەجێ دێندرێ‌و کام شێوە باشتر پارێزگاری موسوڵمانی تێدا بەرجەستە دەبێ‌و پتر ئیحتیاتی تێدایە بەو شێوە رەچاو دەکرێ، نوێژی ترس وێڕای ئەوەی بەشێوازی جیاجیا ئەنجام دەدرێ وەلێ لەواقیعدا یەك مانا دەبەخشێ.[1]

١- لە ئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) رکاتێك نوێژی ترسی بەدەستەیەك لە هاوەڵان کردو دەستەکەی تریان بەچەکەوە بەرامبەر دوژمن وەستابوون، پاشان ئەو دەستەیەی یەکەم بۆ خۆیان رکاتی دووەمیان بەجێ هێناو سڵاویان دایەوەو چون بۆ بەرامبەر

---

[1] شرح مسلم للنووی: ٦/١٣٦.

دوژمن‌و لەشوێنی دەستەکەی تر جێگیر بوون‌و ئەو دەستەکەی تر هاتن لەدوا پێغەمبەرەوە نوێژیان دابەست، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەگەڵ ئەوانیشدا رکاتێکی کردو تەشریفی ئەو سلاوی دایەوە، ئەمانیش بۆ خۆیان رکاتی دووەمی نوێژەکەیان بەجەماعەت لەپاش پێغەمبەرەوە ئەنجامداو رکاتێکیشیان بەجیا بۆ خۆیان ئەنجامدا.(١)

٢- لە سەهلی کوڕی ئەبو حەثمەوە ریوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی ترسدا نوێژی بە هاوەڵانی کرد، تێکڕا هاوەڵانی کرد بەدوو ریز، رکاتێکی بەو ریزەی دوا خۆیەوە کرد، پاشان هەڵسایەوە بۆ رکاتی دووەم لەو رکاتەدا مایەوە هەتا ریزەکە بۆ خۆیان رکاتی دووەمیان کردو دوای تەحیات سلاویان دایەوە چوونە دوواوەو ریزی دووەم هاتنە پێشەوەو لەپشتی پێغەمبەرەوە نوێژیان دابەست‌و پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەوانیش رکاتێ نوێژی کردو ئەمجار دانیشت چاوەڕێی کردن تا رکاتی دووەمیان ئەنجامداو بەیەکەوە تەحیاتیان خوێندو سلاویان دایەوە.(٢)

٣- لەجابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لەخزمەت پێغەمبەردا نوێژی ترسم بەجێ هێنا، تەشریفی ئێمەی کرد بەدوو ریز، ریزێك لەدوا پێغەمبەرەوە بووین (دروودی خودای لەسەر بێ)، دوژمن لەنێوان ئێمەو قیبلەدا بوو، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) (ألله أكبر)ی نوێژ دابەستنی کردو ئێمەیش نوێژمان دابەست، دوا خوێندنی فاتیحە تەشریفی چووە روکوع، ئێمەیش هەموومان هەڵساینەوە، پاشان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چووە سوژدە، ریزەکەی دوای پێغەمبەر (دروودی

---

(١) متفق عليه: م(٨٣٩/٥٧٣/١)، وهذا لفظه، خ(٩٤٢/٤٢٩/٢)، (١٢٣٠/١١٨/٤)، ت(٥٦١/٣٩/٢)، ن(١٧١/٣).

(٢) متفق عليه: م(٨٤١/٥٧٥/١)، خ(٤١٣١/٤٢٢/٧) بنحوه ن(١٧٠/٣)، ت(٥٦٢/٤٠/٢).

خودای لەسەر بێ) لەتەکیا چوونە سوژدەو ڕیزی دواوە بەرامبەر دوژمن مانەوە، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سوژدەی تەواوکرد لەگەڵ ڕیزی دواوەی‌و هەڵسایەوە بۆ ڕکاتی دووەم، ڕیزی دووەم شۆڕبوونەوە بۆ سوژدەو هەڵسانەوە بۆ ڕکاتی دووەم ڕیزی دواوە هاتنە پێشەوەو ڕیزی پێشەوە چوونە دواوە، دوای ڕاوەستان‌و خوێندنی قورئان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چووە ڕوکوع‌و هەمووومان لەتەکیا چوینە ڕوکوع، پاشان پێغەمبەر لە ڕوکوع هەڵسایەوەو ئێمەیش هەمووومان هەڵساینەوە پاشان تەشریفی شۆڕبۆوە بۆ سوژدەو ڕیزی دواوەی لەتەکیا چوونە سوژدە، ڕیزی دواوە کە ڕیزی دووەم بوو بە پێوە مانەوە بەرامبەر دوژمن، جا کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سوژدەی تەواوکرد لەگەڵ ڕیزی دواوەی‌و هەڵسایەوە بۆ تەحیات خوێندن ڕیزی دووەم شۆڕبوونەوە بۆ سوژدە بردن‌و سوژدەیان تەواوکردو لەگەڵ پێغەمبەرو ڕیزی یەکەمدا تەحیاتیان خوێندو ئەمجار پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) سلاوی دایەوەو ئێمەیش هەمووومان سلاومان دایەوە.[1]

باسی بەڕێکردنی مردو (كتاب الجنائز)

کەسێك کەوتە گیانەلاوەوەو مردنی نزیك بۆوە، واباشە بۆ کەس‌وکاری کە ڕستەی شایەتومانی بەگوێدا بدەن، لەنزیکییەوە بەهێواشی زیکری (لا الە الا اللە) بکەن‌و شایەتومان بێنن.

لەئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ ». ڕستەی (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) بەگوێی ئەوانەتاندا بدەن کە دەکەونە حاڵەتی گیانەلاوەو مردنیان

[1] صحيح: واللفظ لمسلم (ص.ن/١٤٥٦)، م(١/٥٧٤/٨٤٠)، ن(٣/١٧٥).

لێ نزیك دەبێتەوە[١] پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆیە فەرمانی بەکەس‌وکاری نەخۆش کرد کە زیکری (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ)ی لەلابکەن، بەهیوای ئەوەی دواوتەی مردوەکە رستەی (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) بێ.

لە موعازی کوڕی جەبەلەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مَنْ كَانَ آخِرُ كَلاَمِهِ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ ». [٢] کەسێك دوا وتەی لەژیاندا رستەی (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) بێ دەچێتە بەهەشتەوە.

جا کەمردو گیانی سپارد پێویستە کەس‌وکاری یان ئەو موسوڵمانانەی بەدەوریەوەن پەیڕەوی ئەم خاڵانەی خوارەوە بکەن.

١ ، ٢- چاوەکانی لێك بنێن‌و دوعای لێخۆشبوونی بۆبکەن: لە ئوممو سەلەمەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: ئەبو سەلەمە گیانی سپارد، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هاتەسەری، چاوی بەملوق وەستابوون پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چاوەکانی ئەبو سەلەمەی وێکنانەوە، پاشان فەرمووی: «إِنَّ الرُّوحَ إِذَا قُبِضَ تَبِعَهُ الْبَصَرُ». گیان کە لەجەستە دەرچوو چاو لەدوایەتی: ئیتر کەس‌وکارەکەی کردیانە هاوارو دادو فیغان. فەرمووی: «لاَ تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِلاَّ بِخَيْرٍ فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ يُؤَمِّنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ». دوعای شەڕ لەخۆتان مەکەن، هەر دوعای خێرو چاکە بۆ خۆتان بکەن، چونکە بێگومان فریشتە داوای گیرابوونی دوعاکانتان دەکەن، ئێوە هەر دوعایەك لەخۆتان بکەن، فریشتە دەڵێن: (آمين). پاشان تەشریفی فەرمووی: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لأَبِى

---

[١] صحيح: (الإرواء/٦٨٦)، م(٩١٦/٦٣١/٢)، د(٣١٠١/٣٨٦/٨)، ت(٩٨٣/٢٢٥/٢)، جـة(١٤٤٥/٤٦٤/١)، ن(٥/٤).

[٢] صحيح: (ص.د/٢٦٧٣)، د(٣١٠٠/٣٨٥/٨).

سَلَمَةَ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ وَاخْلُفْهُ فِي عَقِبِهِ فِي الْغَابِرِينَ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ وَافْسَحْ لَهُ فِي قَبْرِهِ. وَنَوِّرْ لَهُ فِيهِ ».[1] خودایه بەرەحمەتی بێ پایانت لەئەبو سەلەمە خۆش ببە، پلەی لەناو هیدایەتدراواندا بەرزبکەرەوە، خودایە لەوانەی پاش خۆی شوێنی پڕبکەرەوە، کەسانێك بخەرە شوێنی هیدایەتدراوو بەخۆ چاراوو صالح بن. لەئێمەش‌و لە ئەویش خۆش ببە ئەی پەروەردگاری بونەوەر، گۆڕی بۆ فراوان‌و نورانی بکە.

٣- بە قوماش‌و شتێکی وا داپۆشن:

لەخاتو عائیشەوە (خودای لێ رازی بێ) ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کاتێ گیانی دەرچوو بە چەرچەفێکی (حەبەرە) - جۆرە قوماشێکی یەمەنییە – داپۆشرا.[2]

٤- پەلەبکەن لە شۆردن‌و کفن‌و دفن کردنی:

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا وَإِنْ تَكُنْ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ».[3] خێرا تەرمی مردوو راگوێزی گۆڕستان بکەن ئەگەر ئەو مردووە صالح‌و پیاو چاك بێ، ئەوە بەخێرو خۆشی خۆی دەگەیەنن، خۆ ئەگەر بە پێچەوانەوە بێ، ئەوە شەڕو نەگبەتیەکە لە کۆڵی خۆتانی دەکەنەوە.[4]

---

[1] صحيح: (الجنائز/١٢)، م(٩٢٠/٦٣٤/٢)، د(٣١٠٢/٢٨٧/٨).

[2] متفق عليه: م(٩٤٢/٦٥١/٢) هكذا مختصراً. خ(١٢٤١/١١٣/٣) مطولاً.

[3] صحيح: (الجنائز/١٦)، ك(٥٨/٢) هق(٧٤/٦).

[4] متفق عليه: خ(١٣١٥/١٨٢/٣)، م(٩٤٤/٦٥١/٢)، د(٣١٦٥/٤٦٩/٨)، ت(١٠٢٠/٢).

٥- دەبێ هەندێ لە کەس وکاری پەلەبکەن لەبەسەرکردنەوەی ئەو قەرزانەی لە ئەستۆیدایە لەماڵی مردووەکە بیاندەنەوە، تەنانەت ئەگەر قەرزەکانی هەموو ماڵەکەشی لەبن بێنێ.

لەجابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پیاوێك مرد شۆردمانو کفنمان کردو بۆنو بەرامان پێوەکردو ئامادەمان کرد بۆئەوەی پێغەمبەر تەشریفی بێ نوێژی لەسەربکا، لەشوێنی تایبەتی جەنازە دانانداا دامان نا، دوایی هەواڵمان دا بە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە جەنازەکە ئامادەیە بۆ نوێژ لەسەرکردن تەشریفی چەند هەنگاوێك لەگەڵمان هات، پاشان فەرمووی: « لَعَلَّ عَلَى صَاحِبِكُمْ دَيْنًا ». وێدەچێ هاوەڵە مردووەکەتان قەرزی لەسەربێ، بڵێی قەرزدار نەبێ؟ عەرزیان کرد: بەڵێ دوو دینار قەرزدارە، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وەستاو فاچی گرتەوە. پیاوێك لەئێمە کەناوی ئەبو قەتادە بوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەو دوو دینارە لەسەر شانی من بێ، من دانەوەی قەرزەکە لەئەستۆ دەگرم. ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کەوتە قسەو فەرمووی: «هُمَا عَلَيْكَ وَفِي مَالِكَ وَالْمَيِّتُ مِنْهُمَا بَرِيءٌ». ئەو دوو دینارە لەئەستۆی تۆدایە مردووەکە لێی بێ بەرییە، ئەبو قەتادە وتی: بەڵێ، پاشان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی لەسەرکرد، لەوەدوا پێغەمبەر کە ئەبو قەتادەی دەبینی دەیفەرموو: «مَا صَنَعْتَ فِي الدِّينَارَيْنِ؟» ئەرێ دوو دینارەکە بوون بەچی؟ هەتا دواجار ئەبو قەتادە، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! دامەوە، فەرمووی: «الآنَ حِينَ بَرَدَتْ عَلَيْهِ جِلْدُهُ». ئێستاکە پێستی ساردبۆوە.[1] واتە: بەدواخستنەکەی پێ ناخۆش بوو.

[1] صحيح: (الجنائز/١٦)، ك(٢/٥٨)، هق(٦/٧٤).

★ ئەوەی دروستە بۆ کەسوکاری مردوو کەسانی دیکە دەربارەی مردوەکە ئەوەیە: کە بۆیان رەوایە روخساری مردو دەربخەنو ماچی بکەن. تاسێ رۆژیش تازیەی بۆ دابنێنو بەبێ دەنگ فرمێسکی بۆ برێژن.

لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) گێراویەتیەوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) چووە سەر عوسمانی کوڕی مەظعون کە وەفاتی کردبوو، لەسەر روخساری هەڵدایەوە، خۆی بەسەرداداو ماچی کردو گریا، تەنانەت بینیم فرمێسك بەسەر دوو کوڵمیدا دەهاتنە خوار.[1]

لە عەبدوڵلای کوڕی جەعفەرەوە گێردراوەتەوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) مۆڵەتی کەسوکاری جەعفەری دا تازیەی بۆ بگرنو بۆی بگرین، پاش تێپەڕبوونی سێ رۆژەکە هاتە ناویانو پێی فەرموون: «لاَ تَبْكُوا عَلَى أَخِي بَعْدَ الْيَوْمِ ».[2] لەمرۆ بەولاوە بۆ جەعفەری برام مەگرین.

ئەوەی پێویستە لەسەر کەسوکاری مردوو

پێویستە لەسەر کەسوکاری مردوو کاتێك هەواڵی مردنی کەسێکیان پێ دەگا دوکاری سەرەکی بەرچاو بگرن:

یەکەم: صەبرو ئارامیو رەزا بە قەزای پەروەردگار. چونکە پەروەردگار دەفەرموێ: {وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوفْ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الأَمَوَالِ وَالأنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ، الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُواْ إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعونَ،أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ – البقرة/١٥٥ – ١٥٦}: بەتەئکید ئێمە ئێوە بەتاقی دەکەینەوە بەهەندێك ترسو بیمو برسیایەتیو فەوتانی ماڵو سامانو لەدەستدانی کوڕو کچو

---

[1] صحیح: (الإرواو/٦٩٣)، (ص.جه/١١٩١)، جه(١٤٥٦/١/٤٦٨)، د(٣١٤٧/٤٤٣/٨)، ت(٩٩٤/٢٢٩/٢).

[2] صحیح: (ص.ن/٤٨٢٣) ، (الجنائز. ص/٢١)، د(٤١٧٤/٢٤٥/١١)، ن(٨/١٨٢).

خزم‌و خۆشه‌ویست‌و به‌روبوم‌و میوه‌جات، مژده بده به‌وانه‌ی له‌به‌رامبه‌ر ئه‌م به‌لاو كاره‌ساتانه‌دا به‌صه‌برو ئارام‌و خۆراگرن، ئه‌وانه‌ی كه به‌لاو كاره‌ساتێكیان تووش بوو ده‌ده‌ڵێن: ئێمه هه‌موومان هی خوداین‌و بۆ به‌رقاپی ره‌حمه‌تی ئه‌و ده‌گه‌ڕێینه‌وه، ئه‌وانه له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاری خۆیانه‌وه ره‌حمه‌ت‌و فه‌رو به‌خشش هه‌یه بۆیان‌و هه‌رئه‌وانه هیدایه‌تدراون سه‌رفرازن.

له ئه‌نه‌سی كوڕی مالیكه‌وه گێڕدراوه‌ته‌وه فه‌رموویه‌تی: پێغه‌مبه‌ری خودا به‌لای ئافره‌تێكدا تێپه‌ڕی له‌سه‌ر گۆڕێك ده‌گریاو شینی ده‌گێڕا، پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) پێی فه‌رموو: «اتَّقِي اللَّهَ وَاصْبِرِي». له‌خودا بترسه‌و ئارام بگره، ئافره‌ته‌كه وتی: وازم لێ بێنه‌و ئه‌وه چ په‌یوه‌ندییه‌كی به‌تۆوه هه‌یه، ئه‌تۆ چوزانی من تووشی چ موصیبه‌ت‌و كاره‌ساتێك هاتووم. ئه‌تۆ به‌لای له‌وجۆره‌ی یه‌خه‌ی منی گرتووه به‌سه‌رت نه‌هاتووه. ئه‌نه‌س ده‌ڵێ: ئافره‌ته‌كه نه‌یزانیوه ئه‌وكه‌سه پێغه‌مبه‌ره، پێیان گوت: بابان شێواو ئه‌وه پێغه‌مبه‌ری خودا بوو، تۆبه بێ نه‌زاكه‌ت به‌رویدا چوویه‌وه، ئیتر ئافره‌ته‌كه له تەریقی‌و شه‌رم هاتنه‌وه‌دا مردنی به‌چاوی خۆی بینی. هات بۆ به‌رده‌رگای ماڵی پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)و به‌ئاسانی به‌خزمه‌تی گه‌یشت چونكه پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌رگه‌وان‌و سكرتێرو حاجیبی نه‌بوو، عه‌رزی كرد: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) من جه‌نابتم نه‌ناسی ئه‌و قسه بێجایی‌و نه‌شیاوانه‌م ئاراسته‌كردی بمبه‌خشه. پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: « إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ أَوَّلِ صَدْمَةٍ »[1]: صه‌برو خۆڕگری‌و ئارامگرتن كاتێ گرنگ‌و په‌سه‌نده كه له‌گه‌ڵ ڕودانی به‌لایه‌كه‌دا به‌رجه‌سته بێ.

---

[1] متفق عليه: م(٩٢٦/١٥-٦٣٧/٢) وهذا لفظه خ(١٢٨٣/١٤٨/٣)، د(٣١١٨/٣٩٥/٨).

صەبرو ئارامی لەسەر مردنی منداڵ پاداشی زۆر گەورەیە

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە کۆمەڵێك ئافرەت داوایان لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کرد کە ڕۆژێکیان بۆ دیاری بکا ئامۆژگارییان بکا. ئەویش ئامۆژگاری کردنو فەرمووی: « أَيُّمَا امْرَأَةٍ مَاتَ لَهَا ثَلاَثَةٌ مِنَ الْوَلَدِ كَانُوا حِجَابًا مِنَ النَّارِ»: هەر دایکێك (ئافرەتێك) سێ منداڵی بمرن، بۆی دەبنە پەردەو لەمپەر لەئاگری دۆزەخ. ئافرەتێك لەناویاندا وتی: ئەی دوو منداڵ؟ فەرمووی: دوو منداڵیش ئەو پاداشەی هەیە.[1]

دووەم شت کە لەسەر کەسوکاری مردو پێویستە پەیڕەوی بکەن وتنی ڕستەی «إِنَّا لِلَّهِ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ»: وەکوو لە قورئاندا ئاماژەی پێ کراوە ئێمە هەمووومان موڵکی خوداینو هەمووومان بۆلای ئەو دەگەڕێینەوە واباشە ئەم دوعایەشی لێ زیاد بکاو بڵێ: «اللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا» خودایە پاداشم بدەرەوە لەسەر ئەو بەڵاو بەتاقیکردنەوەیەو خەسارم بۆ پڕبکەیەوە بەباشتر لەوەی بردۆتەوە.

لە ئوممو سەلەمە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەگێڕدرێتەوە دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: « مَا مِنْ مُسْلِمٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ اللَّهُمَّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا. إِلاَّ أَخْلَفَ اللَّهُ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا». هەر موسوڵمانێك بەڵاو چورتمێکی تووش بوو ئەوەی خودا فەرمانی پێ کردووە ئەوە دەڵێ: کەبریتیە لە (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ). ئێمە هەمووومان هی خوداینو هەمووشمان بۆلای ئەو دەگەڕێینەوە، خودایە لەپاداشی موصیبەتەکەم پاداشم بدەرەوە بە باشترو

---

[1] متفق علیه: (١٢٤٩/١١٨/٣)، م (٢٦٣٣/٢٠٢٨/٤).

چاکتر لەوەی لێتان ستاندومەوە، بێ شك خودا بە باشتر قەرەبووی بۆ دەکاتەوە. جا ئومموسەلەمە دەڵێ: کە ئەبو سەلەمە وەفاتی کرد، وتم دەبێ چ موسوڵمانێك لە ئەبو سەلەمە باشتر بێ، یەکەم خێزانێك بوو کۆچی کرد بۆلای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)؟! جا کە ئەبو سەلەمە وەفاتی کرد من ئەو دوعاو پاڕانەوەیەم گوت، ئیتر خودا لەشوێنی ئەو پێغەمبەری بەنسیب کردم.[١]

ئەوەی یاساغە لەسەر کەسوکاری مردو

١- گریانی بەدەنگو شینۆ شەپۆڕ. لە ئەبو مالیکی (الأشعری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « أَرْبَعٌ فِي أُمَّتِي مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ لاَ يَتْرُكُونَهُنَّ الْفَخْرُ فِي الأَحْسَابِ وَالطَّعْنُ فِي الأَنْسَابِ وَالاِسْتِسْقَاءُ بِالنُّجُومِ وَالنِّيَاحَةُ». چوار شت لە ئوممەتی من کارو پیشەی سەردەمی نەزانینەو وازی لێ ناهێنن: شانازی بە باوكو باپیرو نژادو ماڵو سامان. تانەو تەشەردان لەنەژادی خەڵك، داوای باران بارین لە ئەستێرە، شینو شەپۆڕو وایەشێرە. هەروا فەرمووی: «النَّائِحَةُ إِذَا لَمْ تَتُبْ قَبْلَ مَوْتِهَا تُقَامُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَيْهَا سِرْبَالٌ مِنْ قَطِرَانٍ وَدِرْعٌ مِنْ جَرَبٍ». شینو شەپۆڕگێڕ ئەگەر پێش مردن تۆبە نەکا، ڕۆژی قیامەت زیندو دەکرێتەوە، کراسێکی لەقەتران دروستکراوو زرێی گولی لەبەردایە.[٢]

٢ – ٣: لەدەموچاودانو یەخە دادڕین. لە عەبدوڵلاوە گێڕدراوەتەوە کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ

---

[١] صحيح: (ص. ج/٥٧٦٤)، الأحكام (ص/٢٣)، م (٢/٦٣١/٩١٨).

[٢] صحيح: (الجنائز. ص/٢٧)، (الصحيحة ٧٣٤)، م (٢/٦٤٤/٩٣٤).

الْخُدُودَ ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ»[١] لەپێڕی ئێمەی موسوڵمان نیە کەسێك لەڕوخساری خۆی بداو یەخە دابدڕێو بانگەشەی سەردەمی نەزانی بکەن.

٤- قژ ڕنینەوەو سەرتاشین: لە ئەبو بوردەی کوڕی ئەبو موسا (ڕەزای خودای لێ بێ) گێڕدراوەتەوە وتی: (ئەبو موسا توشی ئازارێك بوو، لەهۆش خۆی چوو سەری لەکۆشی ئافرەتێکی خزمیدا بوو، ئافرەتێك دایە شینو شەپۆڕو گریان، ئەبو موسا نەیتوانی هیچی پی بڵێ، کەدوایی هۆش خۆی هاتەوە، وتی: من بەریم لەو کەسەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆی لێ بێ بەری کردووە) بێگومان پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) خۆی بێ بەری کردووە لەئافرەتێك کە لەکاتی بەڵاو کارەساتدا شینو شەپۆڕ دەکا، ئافرەتێك سەری خۆی بتاشێ ئافرەتێك یەخەی خۆی دابدڕێ.[٢]

٥- قژ بژکردنەوەو بڵاوکردنەوەی قژ. ئەمەش بەپێی حەدیسێك کە ئافرەتێك لەوانەی بەیعەتیان لەگەڵ پێغەمبەر کرد (دروودی خودای لەسەر بێ) دەگێڕێتەوە دەڵێ لەوشتانەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پەیمانی لێ وەرگرتین لەبواری چاکەو چاکەکاریدا سەرپێچی نەکەینو فەرمانەکانی جێبەجێ بکەین. دەموچاوی خۆمان نەڕنینەوەو نەڕوشێنین، شینو شەپۆڕ نەگێڕین، یەخە دانەدڕین، قژ بژنەکەینەوە.[٣]

---

[١] متفق عليه: خ (١٢٩٤/١٦٣/٣)، م (١٠٣/٩٩/١)، ت (١٠٠٤/٢٣٤م٢)، ن (٤/١٩).

[٢] متفق عليه: خ (١٢٩٦/١٦٥/٣)، م (١٠٤/١٠٠/١)، ن (٤/٢٠).

[٣] صحيح: (الجنائز. صحيح: ص/٣٠)، د (٣١١٥/٤٠٥/٨).

ئەوەی پێویستە لەگەڵ مردووەکە بکرێ

پێویستە بۆ مردو لەلایەن کەسوکارییەوە یان کەسانی دیکە چوار شتی بۆ بکرێ. شتن و پاککردنەوەی جەستەی. کفن کردنی. نوێژکردن لەسەری. دفنکردنی.

١- شتن: غوسڵ.

شتنی مردو پێویستە پێویستی‌یەکەشی لەفەرمانی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) سەرچاوەی گرتووە. کە لەچەند فەرموودەیەکیدا ئاماژەی پێکراوە.

أ- فەرموودەی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی ئەو پیاوە ئیحرام بەستوەی حوشترەکەی بەری دابووەوەو گیانی دەرچوو بوو فەرمووی: « اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ ».[1] بەئاوو سیدر بیشۆن.

ب- فەرموودەی پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی خاتو زەینەبی کچی فەرمووی: « اغْسِلْنَهَا ثَلاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا ».[2] فەرمووی: سێ جار غوسڵی لێ دەرکەن، یان پێنج جار یان حەوت جار.

چۆنیەتی غوسڵ: (شۆردنی مردوو)

لە ئوممو عەطییەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) بەو ئافرەتانەی فەرموو: کە خەریکی شۆردنی کچەکەی بوون «

---

[1] متفـــق عليـــه: خ (١٢٦٥/١٣٥/٣)، م (١٢٠٦/٨٦٥/٢)، د (٣٢٢٢/٦٣/٩)، ت (٩٥٨/٢١٤/٢)، ن (٥/١٩٥).

[2] متفق عليه: خ (٦٢، ١٢٦٣/١٣٢، ١٣٤/٣)، م (٩٣٩- ٣٩/٦٤٧/٢).

ابْدَأْنَ بِمَيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا». یەکەمجار لە ئەندامە ڕاستەکانیەوەو لە ئەندامی دەستنوێژەوە دەست پێ بکەن[1]

هەر لە ئوممو عەطییەوە گێڕدراوەتەوە: دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) هاتەلامان لەوکاتەدا ئێمە خەریکی شتنی کچەکەی بووین: فەرمووی: «اغْسِلْنَهَا ثَلاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ أَكْثَرَ مَنْ ذَلِكَ إِنْ رَأَيْتُنَّ ذَلِكَ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ ، وَاجْعَلْنَ فِي الآخِرَةِ كَافُورًا أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ ، فَإِذَا فَرَغْتُنَّ فَآذِنَّنِي». سێجار بیشۆن یان پێنج جار یان زیاتر ئەگەر زانیتان پێویستە، دواجار بەکافور بیشۆرن یان بەکەمێك لەکافور، کە لەشۆردنی بوونەوە پێم بڵێن. جا کە لەشتنەکەی بووینەوە خەبەرمان بە پێغەمبەردا، تەشریفی هات، ئیزارەکەی بۆ هاویشتین فەرمووی: «أَشْعِرْنَهَا إِيَّاهُ». لەسەر گۆشتیەوە تێوەی پێچن.[2]

هەر لەوەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: قژەکانیمان هۆنینەوە کردمانن بە سێ بەش: دوو زولفو قژی پێشەسەری.[3]

هەر لەوەوە هاتووە دەڵێ: «فَضَفَرْنَا شَعَرَهَا ثَلاثَةَ قُرُونٍ وَأَلْقَيْنَاهَا خَلْفَهَا». قژەکانیمان کردنە سێ گورزەو بەسەر پاشەسەریدا هەڵمان دانەوە.

کێ سەرپەرشتی شتنی مردووەکە دەکا؟

کێ باشتر ڕێو شوێنی مردوو شۆرین دەزانێ ئەو ئەو ئەرکە بەجێ دێنێ بەتایبەتی ئەگەر ئەو کەسە خزمو کەسوکاری مردووەکەبێ. چونکە ئەوانەی ئەرکی شۆرینی پێغەمبەریان گرتە ئەستۆ خزمو کەسوکارەکانی بوون.

---

[1] متفق علیه: خ(١٢٥٥/١٣٠/٣)، م(٩٣٩-٤٣-٦٤٨/٢).

[2] متفق علیه: خ(١٢٥٣/١٢٥/٣)، م(٩٣٩/٦٤٦/٢)، د(٣١٣٦/٤١٦/٨)، ت(٩٩٥/٢٢٩/٢)، جة(١٤٥٨/٤٦٨/١)، ن(٢٨/٤).

[3] متفق علیه: خ(١٢٦٣،٦٢/١٣٣، ١٣٤/٣)، م(٩٣٩/٦٤٦/٢)، ن(٣٠/٤).

لەئیمامی عەلییەوە گێڕدراوەتەوە: فەرموویەتی: (پێغەمبەری خودام شۆری، سەرنجمدا لەو حاڵەتانەی بەسەر مردوو دێ ئاخۆ هیچ کام لەوانە لە پێغەمبەردا بەدی دەکەم هیچی وام نەبینی جێگای سەرنج بێ، ئەو تەشریفی بەزیندوویی‌و بەمردوویی بۆنخۆش‌و پاك‌و خاوێن بوو[1]).

پێویستە نێرینە پیاو بشواو مێینە ئافرەت بشوا. ژن‌و مێرد لەم حوکمە چەرت دەکرێن دروستە بۆ هەر یەکێکیان شۆردنی ئەوی تریان بگرێتە ئەستۆ.

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: ئەگەر ئەوەی بەسەرمدا رابورد توشم بهاتایەوە لەخێزانەکانی بەولاوە کەسی تر پێغەمبەری نەدەشۆری.[2]

هەر لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناشتنی جەنازەیەك لەبەقیع گەڕایەوە بۆ ماڵەوە بۆلام، من سەرم دەهێشاو هاوارم دەکرد: ئاخ سەرم. پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: بەڵکوو من سەرم دێشێ‌و دەبێ هاوار بکەم ئای سەرم. چی دەبێ ئەتۆ پێش من بمری بۆ خۆم بتشۆرم‌و کفنت بکەم‌و نوێژت لەسەر بکەم‌و بتخەمە ناو گۆڕەوە.[3]

---

(1) صحيح: (ص.جة/١١٩٨) ، (الأحكام/٥٠)، جة(١٤٦٧/١/٤٧١).

(2) صحيح: (ص.جة/١١٩٦) ، (الجنائز/٤٩)، د(٣١٢٥/٨/٤١٣)، جة(١٤٦٤/١/٤٧٠).

(3) صحيح: (ص.جة/١١٩٧) ، (الجنائز: ص/٥٠)، (١٤٦٥/١/٤٧٠).

ئاگادارییەك: شەهیدی گۆڕەپانی جەنگ ناشۆردرێ

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «ادْفِنُوهُمْ فِي دِمَائِهِمْ». شەهیدەکان بەخوێنەوە بنێژن، مەبەستی شەهیدەکانی جەنگی ئوحود بوو نەیانشۆردن هەر بەخوێنەوە ناشتیان.[1]

٢- کفنکردنی: کفنکردنی مردوو پێویستە پێویستییەکەی لە فەرمانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) وەرگیراوە: کە دەربارەی ئەو پیاوەی حوشترەکەی کلاندبوی‌و مردبوو، فەرمووی: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ»: بەئاوو بەسیدر بیشۆرن‌و لەدوو توێ قوماشدا کفنی بکەن.[2]

کفن یان نرخەکەی دەبێ لەماڵی مردوەکەبێ، تەنانەت ئەگەر ئەو ماڵەی لەدوای بەجێ مابوو هەمووی هەر بەشی کفنەکەی دەکردو هیچی لێ زیادنەدەبوو. ئەمەش بەگوێرەی حەدیثی خەبابی کوڕی (الأرث) کە دەگێڕێتەوە دەڵێ: ئێمە لەخزمەت پێغەمبەردا هیجرەتمان کرد مەبەستمان ڕەزامەندی خودابوو، پاداشمان لای خودایە، هەمانە زوو مردو هیچی لەبەروبوومی خۆی نەخوارد لەوانە موصعەبی کوڕی عومەیر بوو هەشمانبوو بەروبوومی پێگەیی‌و بەروبوومی ماندوبوونی خۆی دەچنێ. موصعەب (بەر ڕەحمەت خودا بکەوێ) ڕۆژی ئوحود شەهیدبوو هیچمان چنگ نەکەوت بیکەین بەکفن بۆی جگە لە بوردەکەی خۆی، ئەگەر لای سەریمان پێ داپۆشیبایە قاچی بەدەرەوە بوو، ئەگەر لای قاچیمان داپۆشیبایە سەری بەدەرەوە دەبوون، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی پێ کردین

[1] صحيح: (ص.ن/١٨٩٣) ، (الجنائز: ص/٥٤ - ٥٥)، خ(٣/٢١١/١٣٤٦)، د(٨/٤١٢/٣١٢٢).

[2] لەوەپێش ئامازەی پێکرا.

کە بە بوردەکەی سەری داپۆشینو لای قاچی کە دەمێنێتەوە بەگیای (ئیزخیر) دایپۆشین.[1]

ئەوەی پێویستە لەکفندا ئەوەیە قوماشێك بێ هەموو جەستەی مردوەکە داپۆشێ، ئەگەر تەنها کراسێکی کورت هەبوو بەشی ئەوەی نەدەکرد هەموو جەستەی داپۆشێ، ئەوە لای سەری پێ دادەپۆشێو لای قاچی بەگیای (ئیزخیر) دادەپۆشرێ. وەکوو لە حەدیثی خەبابدا ئاماژەی پێ کرا.

واباشە کفن چەند شتێکی تێدا رەچاوبکرێ

أ- قوماشی سپی، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبَيَاضَ فَإِنَّهَا خَيْرُ ثِيَابِكُمْ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ».[2] پۆشاکی سپی بپۆشن، چونکە پۆشاکی سپی باشترین پۆشاکی ئێوەیە، لە قوماشی سپیدا مردوەکانتان کفن بکەن.

ب- کفنەکە سێ کفن بێ، لەبەر حەدیثی خاتو عائیشە (رەزای خودای لێ بێ) کە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسێ توێ قوماشی سپی دەستکردی شاری سەحوی یەمەنی لەلۆکە دروستکراودا کفن کرا، نەکراسو نە مێزەری تێدا نەبوو.[3]

ج- ئەگەر بگونجێ یەکێك لەکفنەکان قوماشی حەبەرەی خەتخەتی یەمەنی بێ. ئاماژە بەو حەدیثەی جابیر ریوایەتیکردووە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « إِذَا تُوُفِّيَ أَحَدُكُمْ فَوَجَدَ شَيْئًا فَلْيُكَفَّنْ

---

[1] متفق عليه: خ(١٢٧٦/١٤٢/٣)، م(٩٤٠/٦٤٩/٢)، د(٢٨٥٩/٧٨/٨)، ن(٣٨/٤)، ت(٣٩٤٣/٣٥٤/٥٨).

[2] صحيح: (ص.ج/٣٢٣٦) ، (الجنائز/٦٢)، ت(٩٩٩/٢٣٢/٢)، د(٣٨٦٠/٣٦٢/١٠).

[3] متفق عليه: (١٢٦٤/١٣٥/٣)، م(٩٤١/٦٤٩/٢)، د(٣١٣٥/٤٢٥/٨)، ت(١٠٠١/٢٣٣/٢).

فِـي ثَـوْبِ حِبَـرَةٍ ». ئەگـەر یـەکێ لـەئێوە مـرد، مـاڵو سـامانێکی هـەبوو، بـا لەقوماشی حیبەڕەدا کفن بکرێ.[١]

نوێژ لەسەر تەرم

نوێـژ لەسـەر مـردوی موسـوڵمان فـەرزی کیفایەیـە، چـونکە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەچەند فەرمودەیەکدا فەرمانی پێ کردوە.

یەکێك لەو فەرموودانە، ئەو فەرموودەیەیـە: کـە زەیـدی کـوڕی خالیـدی (اَلْجُهَنی) ریوایەتی کـردووە، دەڵـێ: پیاوێـك لـە هـاوەڵانی پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەڕۆژی خەیبەردا مرد، ئەو روداوەیان بـۆ پێغەمبـەر بـاس کرد، فـەرمووی: «صَلُّوا عَلَى صَـاحِبِكُمْ»: نوێـژی جـەنازە لەسـەر هاوەڵەکـەتان بکەن.

خەڵکەکە بەوە تێکچونو سەرسام بوون، فەرمووی: «إِنَّ صَاحِبَكُمْ غَلَّ فِـي سَـبِيلِ اللّـهِ». ئـەم هاوەڵـەتان لـەکاتی غـەزاکردن لەڕێگـەی خـودادا خیانـەتی کـردوە. جـا زەیـد دەڵـێ: شـتومەکەکانی مردوەکـەمان پـشکنی چـەند دەنکـە میرویـەکمان دۆزییـەوە لـەمیروی جولەکـەکان بـوون نرخـی دوو دیرهـەمیان نەبوو.[٢]

دووجۆر مرۆڤ هەن لەو حوکمەی پێشوو چەرت دەکرێن:

یەکەم: منداڵی نابالغ. خاتو عائیشە (رەزای خودای لێ بێ) فەرموویـەتی: ئیبراهیمی کوڕی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) گیانی سپارد تەمەنی

---

[١] صحيح: (ص.ج/٤٥٥) ، (الجنائز/٦٣)، د(٣١٣٤/٤٢٥/٨).

[٢] صحيح: (الجنائز/٧٩)، (٣٧٨/٢٦٩٣)، جة(٢٨٤٨/٩٥٠/٢)، ن(٦٤/٤).

هـەژدەمانگ بـوو، پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) نوێـژی لەسـەر نەکرد.[١]

دووەم: شـەهید. لـە ئەنەسـەوە ڕیوایـەتکراوە: کـە شـەهیدەکانی غـەزای ئوحود نەشۆردران و بەخوێنی خۆیانەوە نێژران و نوێژیشیان لەسەر نەکرا.[٢]

وەڵێ واجـب نـەبوونی نوێـژ لەسـەر ئـەو دووجـۆرە مردوانـە مانـای ئـەوە ناگەیەنێ نوێـژکردن لەسـەریان دروسـت نـەبێ. ئـەوەتا خـاتو عائیـشە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەگێڕێتەوە، دەفەرموێ: منداڵێکی مردوی ئەنصارییان هێنایـە خزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەویش نوێژی لەسەر کرد.[٣]

لـە شـەددادی کـوڕی (ألهـاد)ەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: پیـاوێکی عـەرەبی دەشتەکی هاتە خزمـەت پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) ئیمـانی پـێ هێناو شوێنی کەوت، پاشان وتی: لەخزمەتتدا کۆچ دەکەم.... کـەمێك مانـەوە، پاشـان کەوتنـە شـەڕ دژی دوژمـن، هێنـدەی پـێ نەچـوو هێنرایـە خزمـەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناو جوببەکەیدا هەڵگیرابوو، تیرێکی لێ درابـوو... پاشـان پێغەمبـەر لەجبەکەیـدا کفنـی کـرد، ئـەمجار خـستیە پێشەوەو نوێژی لەسەرکرد.[٤]

هەتا کۆمەڵی نوێژکەران زۆرتربن خێری بۆ مردووەکـە زۆرتـرە، چـونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویـەتی: « مَـا مِـنْ مـسلم تُـصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً كُلُّهُـمْ يَـشْفَعُونَ لَـهُ إِلاَّ شُـفِّعُوا فِيـهِ».[٥] هـیچ

---

[١] حسن الأسناد (الجنائز.ص/٨٠)، (ص.د/٢٧٢٩)، دةفةرمووآ:(٨/٤٧٦/٣١٧١).

[٢] حسن: (ص.د/٢٦٨٨)، د(٨/٤٠٨/٣١١٩) هكذا مختصراً. ت(٢/٢٤١/١٠٢١) مطولاً.

[٣] صحيح: (ص.ن/١٨٣٩) ، م(٤/٢٠٥٠/٢٢٦٢)، ن(٤/٥٧).

[٤] صحيح: (ص.ن/١٩٥٢) ، ن(٦٠، ٤/٦١)، ك(٥٩٥ و ٣/٥٩٦)، هق(١٠-٤/١٦).

[٥] صحيح: (ص.ن/١٨٨١) ، م(٢/٦٥٤/٩٤٧)، ت(٢/٢٤٧/١٠٣٤)، ن(٤/٧٥).

موسـولّمانێك نيـه بمـرێو كۆمـەڵێك لـه موسـولّمانان نوێـژی لەسـەر بكـەن ژمارەيـان بگاتـه سـەدو هـەموويان داوای لێخۆشـبوونی بـۆ بكـەن ئـيللا شەفاعەتەكەيان بۆی قبوڵ دەبێ.

هەروا فەرموودەيەكی تر، كە دەفـەرموێ: «مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلاً لاَ يُشْرِكُونَ بِاللَّـهِ شَيْئًا إِلاَّ شَـفَّعَهُمُ اللَّـهُ فِيـهِ»[1]: هـيچ پيـاوێكی موسـولّمان نيـه بمـرێو چـل كـەس لەسـەر جەنازەكـەی نوێژبكـەن، هـەموويان يەكتاپەرسـتبن‌و كـەس نەكـەن بـه هـاوەڵی خـودا ئـيللا خـودا شەفاعەت‌و دوعاكانيان گيرادەكاو لەمردووەكە خۆش دەبێ.

واباشه نوێژكـەرەكان هەرچـەند كـەميش بـن، خۆيـان بكـەن بەسـێ ريـز. لەمەرثەدی (ألیزنی)يەوە لـه مـاليكی كوڕی هوبـەيرەوە ڕيوايـەتكراوە، دەڵـێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيُـصَلِّي عَلَيْهِ ثَلاَثَةُ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلاَّ أَوْجَبَ»[2]: هـيچ موسـولّمانێك نيـه بمـرێو سـێ ريـز موسـولّمان نوێـژی لەسـەربكەن‌و داوای لێخۆشـبونی بۆبكـەن ئـيللا دوعـاو پاڕانەوەكـەيان گيرادەبـن. مـەرثـەد دەڵـێ: مـاليكی كـوڕی هوبـەيرە كـە سەرپەرشتی نوێژكردنی جەنازەی دەكرد، خەڵكەكەی دەكردە سێ ريز ئـەوجا نوێژەكەی بەجێ دێنا، لەبەر فەرموودەكە، ئەگەر چەند جەنازەيـەك لـەپياوو ئـافرەت ئامـادەكران بـۆ نوێـژ لەسـەركردن، ئەگـەر بـەجيا جيـا نوێـژ لەسـەر هەريەكەيان بكرێ ئـەوە باشـەو ئـەوە بنەمايـە. ئەگـەر بـەتێكڕا يـەك نوێـژی لەسەر هـەموويان كـرد، ئـەوەش دروسـتە، بـەڵام دەبـێ لـەدانانی جەنـازەكانـدا

---

[1] صحيح: (الصحيحة/٢٢٦٧)، م(٦٥٥/٩٤٨/٢)، د(٨/٤٥١/٣١٥٤)، جة(١٤٨٩/١/٤٧٧) بنحوه.

[2] حسن: (الجنائز/٩٩ - ١٠٠)، د(٨/٤٤٨/٣١٥٠)، ت(٢/٢٤٦/١٠٣٣)، جة(١/٤٧٨/١٤٩٠).

مێینــه مردوەكـان بخەنــه پـێش مێینــه نێرینــەكان. واتــه ریــزی مێینــەكان لەپێشەوە دابندرێن ئەمجار ریزی دوا ئەوان نێرینەكان بن لەبەردەم ئیمامدا.

له نافیعەوە لەئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتكراوە: كەنوێژی كردوە لەسەر نـۆ جـەنازە بەیـەكجار، پیاوەكـانی كخـستنه ریـزی نزیـك ئیمـامو ئافرەتـەكانی خـستنه ریـزی پێـشەوە بـۆلای قیبلـه، مـردوە مێینـەكانی كردنـه یـەك ریـزو جەنازەی ئوممـو كولثـوم كـچی عـەلیو خێزانـی عومـەری كـوڕی (الخطـاب)و كـوڕێكی ئوممـو كـولثومـیش كـەناوی زەیـد بـوو لـەناو جەنازەكانـدا بـوون، هـەموویان دانـدرانو ریزكـران، پێـشنوێژی ئـەو نوێژكردنـه سـەعیدی كـوڕی (العـاص) بـوو لـەناو نوێژكەرەكانـدا ئیبنـو عـەبباسو ئـەبو هـورەیرەو ئـەبو سـەعیدو ئـەبو قـەتادە، ئامـادەبوون، منداڵـه مردوەكـەیان لەپـەنا دایكـی دانەنابوو بەڵكوو خستبویانه ریـزی بـەردەمی ئیمـام، پیاوێـك دەڵێ: رەخنـەم گرت لەو ریزكردنەو لەوە كه بۆچی منداڵەكەیان لەریزی دایكی دانەناوە، جا دەڵێ تەماشای ئیبنو عەبباسو ئەبو هورەیرەو ئـەبو سـەعیدو ئـەبو قـەتادەم كـردو وتم ئـەم ریزكردنـه بۆوایـە؟ وتیـان: ئـەو سـوننەتەو پـەیڕەوی كردنـی پێغەمبەره[1]

نوێژی جەنازە لەكوێ ئەنجام دەدرێ؟

دروسته نوێژی جەنازە لەمزگەوتدا بكرێ.

لـەخاتو عائیـشەوە ڕیوایـەتكراوە، فەرموویـەتی: (كاتێـك سـەعدی كـوڕی ئــەبی وەقــاص كۆچــی دوایــی كــرد، خێزانــەكانی پێغەمبــەر داوایــان كــرد جەنازەكەی بەرن بۆ مزگەوت بۆئەوەی ئەوانیش ئامادەی نوێـژ لەسـەركردنی بن، جەنازەكـەیان بـرد لەبـەردەم دەرگـای ژوورەكـانی خێزانـەكانی پێغەمبـەر

[1] صحيح: (ص.ن/١٨٦٩) ، (الجنائز/١٠٣)، ن(٤/٧١).

دایانناو نوێژیان لەسەرکرد، دوایی لەدەرگای (ألجنائز)ەوە بردیانە دەرەوە کە دەکەوتە لای (ألمقاعد)ەوە.

دوایی هەواڵ بەخێزانەکانی پێغەمبەر گەیشتەوە: کە خەڵك رەخنەیان لەم کارەی خێزانەکان گرتووەو وتویانە: بۆچی جەنازەیان بردۆتە مزگەوت، ئەم هەواڵە بە خاتو عائیشە گەییشتەوە، وتی: خەڵك بۆوا بەپەلە رەخنە لەشتێك دەگرن کە زانیارییان دەربارەی نیە، رەخنەی ئەوەیان لەئێمە گرتووە: کە جەنازە بهێندرێتە مزگەوتو لەوێ نوێژی لەسەربکەین. خۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەناو مزگەوتدا نەبێ نوێژی لەسەر سوهەیلی کوڕی بەیضا نەکرد.[1]

وەلێ واباشە نوێژ لەسەرمردوو لەدەرەوەی مزگەوت ئەنجام بدرێ، شوێنێکی تایبەتی دیاریی بکرێ بۆ نوێژکردنی جەنازە. وەکوو لەسەردەمی پێغەمبەر باوبوو بەشێوەیەکی بەرچاو.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: جولەکەکان ژنو پیاوێکیان هێنایە خزمەت پێغەمبەر داوێن پیسییان کردبوو، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی کرد بە بەردەبارانکردنیان لەشوێنێك نزیك لەجێگای نوێژکردن لەسەر جەنازەو شوێنی دانانی جەنازە لێی لەلای مزگەوتەوە.[2]

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەواڵی لەدونیا دەرچوونی نەجاشی راگەیاندو هەر لەورۆژەدا کە

---

[1] صحيح: (ص.ن/١٨٥٩) ، م(٩٧٣ – ١٠٠/٢/٦٦٨) هذا لفظه ورواه مختصراً، د(٣١٧٣/٤٧٧/٨)، ن(٤/٦٨).

[2] متفق عليه: (الجنائز/١٠٦)، خ(١٣٢٩/١٩٩/٣)، م(١٦٩٩).

تێیدا وەفاتی کردبوو تەشریفی هاتەدەر بۆ شوێنی نوێژکردن لەسەر مردوو، موسوڵمانانی ریزکردو نوێژی دابەستو چوارجار (الله أکبر)ی کرد.[1]

لەنوێژکردنی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەر نەجاشی، بەڵگەی ئەوە هەیە کە نوێژکردن لەسەر مردوی غائیب: کە بزاندرێ نوێژی لەسەرنەکراوە لەو وڵاتو شارەی تێیدا مردووەو دفن کراوە، دروستو مەشروعە. وەلێ: کە بزاندرێ نوێژی لەسەرکراوە، بە غائیبانە نوێژکردن لەسەری دروست نیە، چونکە هیچ شتێك لەوبارەوە لە پێغەمبەرەوە نەقڵ نەکراوە، نەش بیستراوە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەر غەیری نەجاشی نوێژی مردوی بە غائیبانە کردبێ. بۆیەش نوێژی لەسەرکرد چونکە موسوڵمان بوو لەناو موشریكو وڵاتی کوفردا. ئەمە رای پەسەندی شێخی بەرێزی موسوڵمانان ئیبنو تەیمییەیەو ئەو زانایانەی هاوڕان لەگەڵیدا. وەکوو ئیبنولقەییمی قوتابیو فەقێی باسی کردوە.[2]

نوێژی جەنازە دروست نیە لەناو گۆڕستاندا ئەنجام بدرێ. ئەمەش بەپێی حەدیثی ئەنەس کە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لەوەکرد کە نوێژی مردو لەناو گۆڕستاندا بکرێ.[3]

لەکاتی نوێژکردن لەسەر مردو ئیمام لەکوێوە ڕادەوەستێ؟

لە ئەبو (غالب الخياط)ەوە گێڕدراوەتەوە دەڵێ: بەچاوی خۆم دیم ئەنەسی کوڕی مالیك نوێژی لەسەر جەنازەی پیاوێك کردلەلای سەریەوە وەستا بوو، کە جەنازەکەیان لابرد، جەنازەی ئافرەتێکی قورەیشی یان ئەنصاری هێندرا، بە ئەنەسیان گوت ئەی ئەبو حەمزە! ئەمە جەنازەی فلان

---

[1] متفق عليه: خ(١٢٤٥/١١٦/٣)، م(٩٥١/٦٥٦/٢)، د(٣١٨٨/٥/٩)، ن(٤/٧٢).

[2] زاد المعاد: ج١/٥١٩ – ٥٢١.

[3] اسناده حسن: (الجنائز/١٠٨) قال الألباني: رواه: طس(١/٨٠/٢).

ئافرەتی کچی فلانەو نوێژی لەسەر بکە، ئەویش نوێژی لەسەر کرد، راونیم لەئاستی ناوقەدی تەرمەکەوە ڕاوەستا بوو، لەناو نوێژکەرەکاندا (العلاء)ی کوڕی زیادی (العدوی) هەبوو، کەدیتی پێشنوێژ شوێنی ڕاوەستانی لەسەر جەنازە بەگوێرەی ڕەگەزی مردووەکە جوداوازی هەیە، وتی ئەی ئەبو حەمزە! ئەوە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئاوا لەسەر جەنازەی پیاوو ئافرەت دەوەستا وەکوو وەستانی تۆ؟ وتی بەڵێ: راوی حەدیثەکە دەڵێ: (العلاء) ئاوڕی دایەوە بۆلای ئێمەو وتی ئەمە لەبەر بکەن‌و پابەندی بن.[١]

چۆنیەتی نوێژی جەنازە

لەسەر جەنازە چوار جار، یان پێنج جار، تا نۆجار (الله أکبر) دەکرێ، پێشنوێژ سەرپشکە دەتوانێ شێوازێك پەیڕەو بکا.

چوارجار (الله أکبر) کردن، ئەوە بەپێی حەدیثی ئەبو هورەیرە، کە گێڕاویەتەوە دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەواڵی مردنی نەجاشی ڕاگەیاند لەو ڕۆژەدا کە تێیدا مردبوو، هاتە دەرەوە بۆ شوێنی نوێژکردنی جەنازەو خەڵکەکەی ڕیز کردو چوارجار (الله أکبر)ی کرد.[٢]

پێنج جاریش بەپێی ئەو حەدیثەی کە عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو لەیلا گێڕاویەتیەوە دەڵێ: زەیدی کوڕی ئەرقەم لەسەر جەنازەی مردووی ئێمە چوارجار (الله أکبر)ی کرد، جارێکیش (الله أکبر)ی کرد، پرسیارم لێ کرد ئەوە

---

[١] صحيح: (ص. جه/١٢١٤)، د (٣١٧٨/٤٨٤/٨)، ت (١٠٣٩/٢٤٩/٢)، جه (١٤٩٤/٤٧٩/١).

[٢] إسناده صحيح: (الجنائز/١١٣)، ك (٣/٤٠٩)، هق (٤/٣٦). لەوەپێش تێپەڕی.

بۆ پێنج جار (الله أكبر)ت كرد؟ وتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەوەندە (الله أكبر)ی كردووە.[١]

شەش جار یان حەوت جار، ئەوەش بە پێی هەندێ ئاثاری مەوقوفە كەئاماژە بەوە دەكەن، ئەم ئاثارو ڕیوایەتە مەوقوفانە لەحوكمی مەرفوع دان چونكە برێ لە گەورە گەورەی هاوەڵان بەو شێوازە بەئاگاداری هاوەڵانی تری پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی جەنازەی كردووەو كەس ڕەخنەی لێ نەگرتوون.

لە عەبدوڵڵای كوڕی مەعقەلەوە گێردراوەتەوە: كە عەلی كوڕی ئەبو طالیب نوێژی لەسەر سەهلی كوڕی حەنیف كرد، شەشجار (الله أكبر)ی لەسەر كرد، پاشان ئاوڕی دایەوە بۆلای ئێمەو فەرمووی: ئەم زاتە لەبەدرییەكانە هاوبەشی غەزای بەدری كردووە.[٢]

لە موسای كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی یەزیدەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: ئیمامی عەلی نوێژی لەسەر ئەبو قەتادە كرد حەوتجار (الله أكبر)ی كرد، ئەویش لەهاوەڵانی بەدر بوو.[٣]

لە (عبدخیر)ەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: كە عەلی كوڕی ئەبو طالیب لەسەر بەدرییەكان شەشجار (الله أكبر)ی دەكرد، لەسەر كەسانی تر چوارجار (الله أكبر)ی دەكرد.[٤]

---

(١) صحيح: (ص. جـه/١٢٢٢)، م (٢/٦٥٩/٩٥٧)، د (٨/٤٩٤/٣١٨١)، ت (٢/٢٤٤/١٠٢٨)، جـه (١/٤٨٢/١٠٠٥)، (٤/٧٢).

(٢) إسناده صحيح: (الجنائز/١١٣)، ك (٣/٤٠٩)، هق (٤/٣٦).

(٣) إسناده صحيح: (الجنائز/١١٤)، هق (٤/٣٦).

(٤) إسناده صحيح: (الجنائز/١١٣)، قط (٢/٧٣/٧)، هق (٤/٣٧).

نۆجار (الله أكبر) كردن، له عەبدوڵڵای كوڕی زوبەیرەوە گێڕدراوەتەوە: كە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەر (حەمزە) نوێژی كرد، نۆجار (الله أكبر)ی كرد.[1]

***وا مەشروعە كە لەكاتی (الله أكبر) كردنی یەكەمدا هەردوو دەستی بەرز بكاتەوە**

له عەبدوڵڵای كوڕی عەبباسەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەنوێژی جەنازەدا لە یەكەم (الله أكبر)كردندا دەستی هەڵدەبڕی ئیتر لە (الله أكبر) كردنەكانی تردا دەستی هەڵنەدەبڕی.

ئەمجار دەستی ڕاستی دەخستە سەر پشتە دەستی چەپی. مەچەكی، قۆڵی. بەتوندی لەسەر سنگی دایدەنان.

له سەهلی كوڕی سەعدەوە هاتووە دەڵێ: خەڵك فەرمانیان پێ دەكرا: كەپیاو لەنوێژدا دەستی ڕاستی لەسەر باسكی چەپی دابنێ.[2]

*** ئەمجار دوای (الله أكبر)ی یەكەم سورەتی فاتیحەو سەورەتێكی تری قورئانی دەخوێنێ.**

لە طەلحەی كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی عەوفەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: لەپشتی ئیبنو عەبباسەوە نوێژم لەسەر جەنازەیەك كرد، سورەتی فاتیحەو سورەتێكی تری قورئانی بەدەنگی بەرز خوێند، بەجۆرێك گوێمان لێ بوو، كە لێ بۆوە، دەستیم گرتو پرسیارم لێ كرد لە وەڵامدا وتی: بۆیە بەدەنگی بەرز خوێندم تابزانن ئەوە حەقو سوننەتە[3] فاتیحەو قورئان بە ئەسپایی

---

[1] إسناده صحيح: (الجنائز/٨٢) شرح المعاني للطوی ج١/٢٩٠.

[2] لەوە پێش لەباسی (كرداره سوننەتەكانی نوێژدا تێپەڕی).

[3] صحيح: (الجنائز/١١٩)، ن (٤/٧٥). خوێندنی فاتیحە بەتەنها. بڕوانە خ (٣/٢٠٣/١٣٣٥)، د (٨/٤٩٥/٣١٨٢)، ت (٢/٢٤٦/١٠٣٢)، جە (١/٤٧٩/١٤٩٥).

دەخوێندرێن، ئەمەیش بەگوێرەی ئەو حەدیثەی ئەبو ئومامەی کوڕی سەهل. کە دەڵێ: (سوننەت وایە لەنوێژی جەنازەدا کە لەپاش (الله أکبر) کردنی یەکەمجار بەئەسپایی سورەتی فاتیحە بخوێندرێ، پاشان سێ (الله أکبر)ی تر بکرێو لەدوا (الله أکبر) کردنی کۆتایی سلاو بدرێتەوە)[1]

پاش خوێندنی فاتیحە (الله أکبر)ی دووەم دەکرێ صەلاوات لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەدرێ، ئەمەش بەگوێرەی حەدیثی (ئەبو ئومامە)ی ناوبراو، گوایە یەکێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هەواڵی پێداوە: کە سوننەت وایە بۆ نوێژی جەنازە، ئیمام (الله أکبر) بکا پاشان سورەتی فاتیحە بە ئەسپایی لەدوا (الله أکبر) کردنەکە بخوێنێ، ئەمجار (الله اکبر)ی دووەم بڵێو صەلاوات لەسەر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لێ بدا، پاشان دوعا بۆ مردووەکە بکا لە دوا (الله أکبر)ی سێیەم، هیچ شتێ لەقورئان نەخوێنێ، ئەمجار (الله أکبر) بکاو بەئەسپایی سلاو بداتەوە[2] ئەمجار (ألله أکبر)ی یەکەمو فاتیحە خوێندنو (الله اکبر)ی دووەمو صەلاواتدان لەسەر پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەباقی (الله أکبر)ەکانی تردا دەبێ بەئیخلاصەوە لەناویاندا دوعا بۆ مردووەکە بکا، ئاماژە بە فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە فەرموویەتی: « إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ »: کەنوێژتان لەسەر مردو کرد بەدڵو بەئیخلاص داوای لێخۆشبوونی بۆ بکەن[3] دەبێ لەنوێژەکەدا دوعا بۆ مردووەکە بکا بەو شێوەیەی لە پێغەمبەرەوە (دروودی خودای لەسەر بێ) بیستراوەو چەسپاوەو دەبێ بەو دوعایانەی ریوایەتکراون دوعا بۆ مردوەکە

---

[1] إسناده صحيح: (الجنائز/١١١)، ن (٤/٧٥).

[2] صحيح: (الجنائز/١٢٢)، فع في الأم (١/٢٧٠)، هق (٤/٣٩).

[3] حسن: (الإرواء/٧٣٢)، (ص. ج/٦٦٩)، د (٨/٤٩٦/٣١٨٣)، جه (١/١٤٩٧).

بکا. برێ لەو دوعایانە ئەو دوعاو نزایەیە کە لە عەوفی کوڕی مالیکەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی لەسەر جەنازەیەك کرد، لەدوعایەکەی ئەمەم لەبەر کرد: کە فەرمووی: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ أَوْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ». خودایە لێی خۆش ببە، بەزەییت پێدا بێتەوە، عەفوی بکە، لێی ببورە، ڕێزی بگرەو شوێنی خۆشی بدەرێ، جێگاو مەکانی فراوان بکە، بەئاوو بەفرو تەرزە بیشۆ، لەتاوان پاکی بکەرەوە، وەکوو چۆن قوماشی سپی لەچڵك پاك دەکرێتەوە. خانو جێگای حەوانەوەی پێ ببەخشە باشتر بێ لەخانوی جیهانی. خاوو خێزانێکی بدەرێ لەخاوو خێزانی دونیای چاکتر بێ، خێزانێکی وای پێ ببەخشە لەخێزانی دونیای باشتر بێ، بیخەرە ناو بەهەشتی خۆتەوە. عەوف دەڵێ: کە گوێم لەم دوعایەی پێغەمبەر بوو (دروودی خودای لەسەر بێ) بوو، ئاواتەخوازی ئەوە بووم من ئەو مردووە بومایە.[١]

دوعاکردن لەنێوان (الله أكبر) کردنی کۆتایی‌و سلاودانەوەدا مەشروعو ڕەوایە. بەگوێرەی حەدیثی ئەبو یەعفور: کە لە عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ئەوفاوە دەیگێڕێتەوە، دەڵێ: عەبدوڵڵام بینی‌و ئامادە بووم نوێژی لەسەر جەنازەیەك کردو چوارجار (الله أكبر)ی کرد، پاشان ماوەیەك وەستا خەریکی دوعاکردن بوو، پاشان وتی: ئەرێ واتان زانی من پێنج جار (الله أكبر)م کرد؟ وتیان نەخەیر، وتی: پێغەمبەر عادەتی وابوو چوارجار (الله أكبر)ی دەکرد[٢]

[١] صحيح: (الجنائز/١٢٣)، م (٩٦٣/٦٦٢/٢)، جه (١٥٠٠/٤٨١/١)، ن (٤/٧٣).

[٢] إسناده صحيح: (الجنائز/١٢٦)، هق (٤/٣٥).

پاشان دوو سڵاو دەداتەوە بەلای ڕاستیو بەلای چەپیدا وەکوو سڵاودانەوەی نوێژە فەرزەکان، ئەمەش بەپێی حەدیثی عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود (ڕەزای خودای لێ بێ) کە دەڵێ: سێ ڕەوشت هەن سێ کردار هەن. کاتی خۆی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیکردن، کەچی خەڵك وازیان لێ هێناوە، یەکێك لەوانە سڵاودانەوەیە لەنوێژی جەنازەدا وەکوو سڵاودانەوە لەنوێژە فەرزەکاندا.[1] دروستە هەر یەك سڵاو بدرێتەوە، بەسڵاودانەوە بەلای ڕاستدا کیفایەت بکا، بەگوێرەی حەدیثی ئەبو هورەیرە (ڕەزای خودای لێ بێ) دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی لەسەر جەنازەیەك کرد، چوارجار (الله أكبر)ی کردو یەك سڵاوی دایەوە.[2]

لەبەر ناعیلاجی نەبێ دروست نیە نوێژکردن لەسەر جەنازە لەو کاتانەدا کەنوێژ کردن تێیاندا یاساغە. ئەمەش بەپێی حەدیثی عوقبەی کوڕی عامیر (ڕەزای خودای لێ بێ) کە دەڵێ: سێ سەعات هەن سێ کات هەن، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لێ دەکردین کەنوێژی تێدا بکەین، یان مردوومانی تێدا بنێژین، کاتێك خۆرهەڵدێ هەتا بەرز دەبێتەوە. کاتێك خۆر لەناوەڕاستی ئاسماندا دەبێ هەتا لادەدا، کاتێك خۆر بەرەو ئاوابوون شۆڕ دەبێتەوە هەتا ئاوا دەبێ.[3]

گەورەییو فەڕی نوێژکردن لەسەر جەنازەو شوێنکەوتنی بۆ گۆڕستان

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ وَلَمْ يَتْبَعْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ فَإِنْ تَبِعَهَا فَلَهُ

---

[1] إسناده صحيح: (الجنائز/١٣٦)، هق (٤/٣٥).

[2] إسناده حسن (الجنائز/١٣٧)، هق (٤/٤٣).

[3] لەوە پێش لەباسی ئەو کاتانەدا کەنابێ نوێژی تێدا بکرێ ڕابورد.

قِيرَاطَانِ»: کەسێك نوێژ لەسەر جەنازەیەك بکاو لەگەڵیدا نەچێ بۆ گۆڕستان، ئەوە بەئەندازەی قیراتێك خێری دەگاتێ، ئەگەر وێڕای نوێژ لەسەر کردنی شوێنی کەوت بۆ گۆڕستان ئەوە بەئەندازەی دوو قیراط خێری دەگاتێ. گوترا (قیراط) چیە؟ فەرمووی: {أصغرهما مثل أحد} بچوکترینیان بە ئەندازەی کێوی ئوحودە. ئەم پاداشەی شوێنکەوتنی جەنازە تایبەتە بەپیاوانەوەو بۆ ئافرەت نیە. چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کردووە کە ئافرەت شوێن مردوو بکەون بۆ گۆڕستان، وەڵێ پێویستە ئەوە بزاندرێ کە نەهییەکە بۆ تەنزیهەو بۆ تەحریم نیە.

ئوممو عەطیە (رەزای خودای لێ بێ) لەم بارەوە دەڵێ: ئێمە نەهیمان لێ کراوە لەشوێنکەوتنی جەنازە بەڵام نەهی کردنەکە بەجەختکردنەوە نیەو تەحریم ناگەیەنێ.[1]

دروست نیە شوێن جەنازە بکەوی بەشتێکەوە پێچەوانەی شەرع بێ، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەدەق دوو شتی دیاری کردووە، فەرموویەتی: «لاَ تُتْبَعُ الْجَنَازَةُ بِصَوْتٍ وَلاَ نَارٍ».[2] نابێ لەکاتی بردنی جەنازە بۆ گۆڕستان گریانو دەنگە دەنگو بخور سوتاندنو شتیوا ئەنجام بدرێ، دەبێ بەبێ دەنگیو بیرکردنەوە لەدواڕۆژو یادکردنەوەی پەروەردگارو تۆبەو ئیستغفار مردو بەڕێ بکرێ.

تەنانەت دەنگ بەرزکردنەوە بەذیکرو صەلاواتیش دەکەوێتە بەر نەهییەکەو نابێ لەپێش جەنازەکەوە، بەدەنگی بەرز ذیکری خودا بکرێ، چونکە بیدعەیەو داهێندراوە، هەم لەبەر ئەو قسەیەی (قیسی کوڕی عەبباد) کە دەڵێ: (هاوەڵانی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێیان ناخۆش

---

[1] متفق علیه: خ (١٢٧٨/١٤٤/٣)، م (٩٣٨/٦٤٦/٢)، د (٣١٥١/٤٤٩/٨)، جه (١٥٧٧/٥٠٢/١).

[2] حسن: (الجنائز/٧٠)، د (٣١٥٥/٤٥٣/٨).

بوودەنگ بەرز بكرێتەوە لەكاتی بەڕێ كردنی جەنازەدا)[1] هەروەها چونكە لاسایی كردنەوەی گاورەكانە لەكاتی بردنی مردوویاندا شتێك لەئینجیل بەدەنگی بەرز دەخوێننەوەو هەندێ ذیكرو طقوسی تایبەت بەخۆیان بەشێوەی لەحنو غەمباری بەدەنگی بەرز دەخوێنن.

لەوەش خراپتر بەڕێ كردنی مردووە بەتەپڵو دەفو مۆسیقا بەشێوەیەكی حەزینو خەمۆكی، وەكوو لەهەندی وڵاتی ئیسلامیدا بەشێوەی لاسایی كردنەوەی كافرەكان پەیڕەو دەكرێ.

پێویستە بەپەلەو خێرایی جەنازە ببرێ بۆ سەر گۆڕستان. بەبێ شانهەڵتەكاندنو گورگەلوقە، چونكە پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ عَلَيْهِ وَإِنْ تَكُنْ غَيْرَ ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ».[2] بەخێرایی مردو بەڕێ بكەن، چونكە ئەگەر صاڵحو چاك بێ، ئەوە بەخێرایی دەیگەیەننە ئەو خێرو خۆشییەی بۆی ئامادەكراوە، خۆ ئەگەر وانەبێ، ئەوە شەڕو نەگبەتیەكە لەشانی خۆتانی دادەماڵن.

دروستە لەكاتی بەڕێ كردنی جەنازەدا لەپێشیەوەو لەدوایەوەو لەڕاستو چەپیەوە بڕۆی، بەمەرجێك لێیەوە نزیك بێ، مەگەر بەسواری، ئەگەر كەسێك سوار بوو، دەبێ لەدواوەی بڕوا، ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی (المغيرە)ی كوڕی شوعبە: كە دەڵێ: پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الرَّاكِبُ خَلْفَ الْجَنَازَةِ وَالْمَاشِي حَيْثُ شَاءَ».[3] ئەوەی سوارە لەدوای جەنازەوە بڕوا، ڕۆیندە (پیادە) بەئارەزووی خۆی.

---

[1] رجاله ثقات: (الجنائز/٧١)، هق (٤/٧٤).

[2] لەوە پێش رابورد.

[3] صحيح: (ص. ج/٣٥٣٣)، ت (٢/٢٤٨/١٠٣٦)، ن (٤/٥٥)، د (٨/٤٦٧/٣١٦٤).

وەلێ ڕۆیشتن لەدواوەی باشترە، چونکە فەرموودەکەی پێغەمبەر کە دەفەرموێ: «وَاتَّبِعُوا الْجَنَائِزَ»: شوێن جەنازەکان بکەون، ئەوە دەخوازێ کە لەدواوەی جەنازە بڕۆی. فەرموودەکەی ئیمامی عەلی پشتگیری ئەوە دەکاو دەفەرموێ: (ڕۆیشتن لەدوا جەنازەوە گەورەترە لەڕۆیشتن لەپێشەوەی بە ئەندازەی گەورەیی نوێژی پیاو بەجەماعەت لەبەرامبەر نوێژێ بەتەنیا بیکا)[1]

دەبێ موسوڵمان کە چووە ناو گۆڕستانەوە یان بەلایدا تێپەڕی چی بڵێ؟

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: عەرزی پێغەمبەرم کرد ئەگەر ڕێم کەوتە گۆڕستان چییان پێ بڵێم؟ فەرمووی: « قُولِي السَّلاَمُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنَّا وَالْمُسْتَأْخِرِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَلاَحِقُونَ».[2]

بڵێ: سڵاو لەسەر ئەهلی ئەم دەڤەرە بێ لەبڕواداران لە موسوڵمانان، خودا ڕەحمو بەزەیی خۆی بڕژێنێ بەسەر ئەوانەماندا کە پێشمان کەوتوونو ئەوانەمان کە دواکەوتوون، ئێمە خودا یار بێ پێتان دەگەینو دێینەلاتان.

لە سولەیمانی کوڕی بورەیدەوە لەباوکییەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) هاوەڵانی فێردەکرد: کەچۆن بۆ گۆڕستان بڵێین: «السَّلاَمُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَلاَحِقُونَ أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمُ الْعَافِيَةَ».[3] سڵاوتان لێ بێ ئەی ئەهلی

---

[1] إسناده صحيح: (الجنائز/٧٤)، هق (٤/٢٥).

[2] صحيح: (ص. ج/٤٤٢١)، (الجنائز/١٨٣)، م (٩٧٤ – ١٠٣/٦٦٩/٢)، ن (٤/٩١).

[3] صحيح: (ص. ن/١٩٢٨)، م (٢/٦٧١/٩٧٥)، ن (٤/٩٤).

ولاَتـی بـڕواداران‌و موسـوڵمانان، ئێمـه خـوا یاربـێ پێتـان دەگـەین داوای سەرفرازی لەخودا دەکەین‌و بۆ خۆمان‌و بۆ ئێوە.

دفنکردن

ناشتن‌و ژێرخاك کردنی مـردو پێویستەو دەبێ ئـەنجام بـدرێ تەنانـەت ئەگـەر مردووەکـە ناموسـوڵمانیش بـێ، چـونکە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) بەعەلی کوڕی ئـەبو طـالیبی فـەرمووی: - کەهـەواڵی مردنـی ئـەبو طالیبی پێدرا – (إِذْهَبْ فَوارِهِ): بڕۆ ئەبو طالیب ژێر خاك بکەو بیشارەوە.[1]

سوننەت وایـە مـردو لەگۆڕسـتاندا بخرێتـە گـۆڕەوە، چـونکە پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسـەر بـێ) هەمیـشە مـردووی لەگۆڕسـتانی (البقیـع)دا دفـن دەکردن، وەکوو بەتەواتور هەواڵی ئەوە ریوایـەتکراوە: هـەروەکوو نەبیـستراوە کەسێك لەسەلەفی صـاڵح لەغـەیری گۆڕسـتاندا دفـن کرابـێ، جگـە لـەوەی کـە بەتـەواتور بەئێمـە گەیـشتووە کـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) لـەحوجرەی خـۆی دفـن کـراوە، ئەمـەش شـتێکە تایبەتمەنـدە بـەخودی پێغەمبـەرەوە، وەکـوو حـەدیثی خـاتو عائیـشە دەیگەیـەنێ. کـە دەفـەرموێ: (کاتێك پێغەمبەر (دروودی خودای لەسـەر بـێ) گیـانی پـاکی سپارد، هـاوەڵان کەوتنە کێشەی ئەوەوە لەکوێ بینێژن، حـەزرەتی ئـەبو بـەکر فـەرمووی: مـن شتێکم لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بیستووە لەبیرم نەچۆتەوە، فـەرمووی: «مَـا قَـبَضَ اللّـهُ نَبِيًّـا إِلاّ فِـي الْمَوْضِـعِ الّـذِي يُحِـبُّ أَنْ يُـدْفَنَ فِيـهِ». پـەروەردگار گیـانی هـیچ پێغەمبـەرێکی وەرنەگرتۆتـەوە، ئـیللا لـەو شـوێنەدا مراندویـەتی کـەپێی خۆشـە تێیـدا دفـن بکـرێ. ئـیتر هـاوەڵان بڕیاریـان دا

---

[1] صحیح: (ص. ن/١٨٩٥)، ن (٤/٧٩).

لەشوێنی جێگا نوستنی حاڵی ژیانی‌دا دفنی بکەن، لەجێگای خۆی گۆڕیان بۆ هەڵکەندو دفنیان کرد.[١]

شەهیدانی گۆڕەپانی جەنگ لەم حوکمە جەرت دەکرێن، ئەوان لەو شوێنەی تێدا شەهید بوون دەنێژرێن‌و ناگوێزرێنەوە بۆ گۆڕستان، ئەمەیش بەپێی حەدیثی جابیر (رەزای خودای لێ بێ) کە دەڵێ: (کە ڕۆژی ئوحود ئەو کۆمەڵە هاوەڵە شەهید کران، هەڵگیران بۆ ئەوەی بگوازرێنەوە بۆ گۆڕستانی (البقیع) جارچەری پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) جاڕیدا وتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانتان پێ دەکا: کە شەهیدەکان لەجێگای شەهیدبوونی خۆیان بنێژن)[٢]

* **دروست نیە مردو لەگۆڕنان لەم کاتانەدا کەباسیان دەکەین، مەگەر لەبەر ناعیلاجی.**

١- لەعوقبەی کوڕی عامیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: سێ کات هەن پێغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لێ کردین کەنوێژی تێدا بکەین، یان مردووی خۆمانی تێدا لەگۆڕ بنێین. کاتێك خۆرهەڵدێ تا بەرزدەبێتەوە. کاتێك خۆر دەگاتە ناوەڕاستی ئاسمان تا لادەدا. کاتێك خۆر شۆڕ دەبێتەوە بۆ ئاوابوون تا ئاوا دەبێ.[٣]

٢- لەجابیرەوە هاتووە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) باسی پیاوێکی کرد لەهاوەڵانی کە گیانی سپاردووە، بەکفنێکی کەم‌وکوڕ کفن کراوەو بەشەو لەگۆڕ نراوە، ئیتر پێغەمبەر ناڕەزامەندی خۆی دەربڕی لەوەی پیاو بەشەو لەگۆڕ بندرێ، هەتا نوێژی لەسەر نەکرێ، مەگەر بارودۆخەکە

---

[١] صحیح: (ص. ن/١٨٩٣)، د (٣١٤٩/٨/٤٤٦)، ن (٤/٧٩)، ت (١٧٧١/١٣٠/٢).

[٢] صحیح: (ص. ن/١٨٩٣)، د (٣١٤٩/٨/٤٤٦)، ن (٤/٧٩)، ت (١٧٧١/١٣٠/٢).

[٣] لەوەپێش تەخریج کرا.

وابخوازێو ناچاری پاڵیان پێوە بنێ، ئەگەر ناچار بوون بەشەو مردوو بنێژن ئەوە دروستە، تەنانەت ئەگەر پێویست بوو چرا بەکاربهێنن بۆ داهێلانی جەنازەکە بۆ ناوگۆڕ، ئەمەیش بۆ کارئاسانی ناشتنەکە، هەروەها بەپێی حەدیثەکەی ئیبنو عەبباس کە دەفەرموێ: (پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پیاوێکی مردووی بەشەو خستە ناو گۆڕەوەو چرایەکی بۆ ئاسانکاری دفنکردنەکە بەکارهێنا)[1]

پێویستە گۆڕ قوڵ بێو فراوان بێو ڕێکوپێک بێ

لە هیشامی کوڕی عامیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کەرۆژی ئوحود هاتە پێشەوە ئەوەی کوژرا کوژرا لە موسوڵمانان، کەسانێکیش بریندار بوون، وتمان: ئەی پێغەمبەری خودا! هەڵکەندنی گۆڕ لەئەستۆی ئێمەدایە، بۆ هەرکەسێ تواناى هەبێ، چۆن فەرمانمان پێ دەکەی گۆڕەکان هەڵکەنین؟! فەرمووی: «احْفِرُوا وَأَوْسِعُوا وَأَعْمِقُوا وَأَحْسِنُوا وَادْفِنُوا الاِثْنَيْنِ وَالثَّلاَثَةَ فِي قَبْرٍ وَاحِدٍ وَقَدِّمُوا أَكْثَرَهُمْ قُرْآنًا»: گۆڕەکە هەڵکەنن، فراوانی بکەن، قوڵی بکەن، ڕێکوپێک راستەو پاستەی بکەن، دوو دوو سێ سێ بیانخەنە گۆڕەکەوە، کێیان پتر قورئانی لەبەرە ئەو پێش بخەن لەناشتندا. جا هیشام دەڵێ باوکم سێیەم کەس بوو، چونکە لەهەمووان پتر قورئانی لەبەر بوو، بۆیە خرایە پێشەوە.[2]

دوو جۆر گۆڕ دروستە بەشێوەی (لحد) کەبریتیە لەوە گۆڕەکە قوڵ بکرێ ئەمجار لەقوڵاییدا لادر بکرێو شوێنی تەرمەکە ببیرێزرێو تەرمەکەی تێبخرێ، یان بەشێوەی (شق) گۆڕیچە: کەبریتیە لەوەی لەتەختی گۆڕەکە شوێنی تەرمەکە بەصندوقی هەڵبکەندرێو تەرمەکەی بخرێتە ناو، سەری

---

[1] حسن: (الجنائز/١٤١)، ت (١٠٦٣/٢٦٠/٢).

[2] صحيح: (الجنائز/١٤٦)، ن (٤/٨٠)، د (٣١٩٩/٣٤/٩)، ت (١٧٦٦/١٢٨/٣).

گۆڕیـچەکە بـە تەلەبـەردو شـتی وا داپۆشـریێ ئـەمجار گۆڕەکـە بـەگڵ پـڕ بکرێتەوە. ئەم دوو جۆرە پەسەندن، چونکە لەسـەردەمی پێغەمبـەر (دروودی خودای لەسەر بێ) باوبوونو کاریان پێ کراوە، بەڵام یەکەمیان باشترە.

له ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبـەر (درودی خـودای لەسـەر بـێ) وەفـاتی کـرد، لەمەدینـەدا پیاوێـك هـەبوو وەسـتای گـۆڕ لادرکردن بوو، پیاوێکی تـریش هـەبوو گـۆڕی هەڵدەکەنـد بەشـێوەی گۆڕیـچە، هاوەڵان وتیان ئێمە ئیستیخارە دەکەین لـەخودای خۆمـانو دەنێـرین بۆلایـان، کامەیان زوو هات گۆڕەکە بەئەو هەڵدەکەنین، ناردیان بۆلایان، ئەوەیان پێشتر هات کەپیشەی گۆڕهەڵکەند بوو بەشێوەی (لەحد). ئیتر گـۆڕی لەحـدیان بـۆ پێغەمبەر هەڵکەند.[1]

داهێڵانی تەرم بۆ نـاو گـۆڕ دەبـێ پیـاو ئـەنجامی بـدەن، تەنانـەت ئەگـەر مردووەکە مێینەش بێ، نابێ ئەو ئەرکە بخرێتـە ئەسـتۆی ئـافرەت، چـونکە لەسـەردەمی پێغەمبـەر (درودی خـودای لەسـەر بـێ) ئـەوە بـاوبووە، لـەدوای ئەویش موسوڵمانان پەیڕەوی ئەو ڕێبازەی پێغەمبەریان کردووە هەتا ئەمڕۆ.

خزمو کەسوکاری مردو لەکەسانی دی شـیاوترن بـۆ داهێڵانـی مـردوو بـۆ نـاوگۆڕ، ئامـاژە بـە فـەرموودەی پـەروەردگار کـە دەفـەرموێ: {وَأُوْلُـو الْأَرْحَـامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ – الأحزاب/٦}.

هەروا ئاماژە بەحەدیثی ئیمامی عەلی کە دەفەرموێ: (پێغەمبـەرم شـۆرد (درودی خودای لەسەر بـێ) سـەرنجم دا ئـاخۆ مـردو چـی لێ دێو جەسـتەی چۆن دەگۆڕێ، هیچم لـەو بارەیـەوە بـەدی نـەکرد، بەڕاسـتی پێغەمبـەر پـاكو بۆنخۆشو ڕوخسار شیرین بوو بەزینـدوییو بەمردووی، ئەوانەی سەرپەرشـتی داهێڵانـی تـەرمی پێغەمبـەریان کـرد بـۆ نـاو گـۆڕو دفنکردنـی چـوارکەس

---

[1] إسناده حسن: جه (١٥٥٧/٤٩٦/١).

لەئەستۆیان گرت (عەلی)و (العباس)و (الفضل)و (صالح)؛ کەمەولای پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بوو، لادرێك بۆ پێغەمبەر لێ دراو ئەمجار تەرمی پیرۆزی خرایە ناوی‌و بەخشت زارکی لادرەکە هەڵچندرا.[١]

دروستە مێرد سەرپەرشتی لەگۆڕنانی ژنی خۆی بکا، ئەمەیش ئاماژە بەحەدیثی خاتو عائیشە کە فەرموویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) هاتە ژووری من لەو ڕۆژەدا کە نەخۆشییەکەی لێ دیاری دابوو، وتم ئای کەسەرم دێشێ، فەرمووی: (وددت أن ذالك كان وأنا حي، فَهَيّئتك ودفنتك): پێم خۆش بوو من زیندوو بومایە، کەتۆ دەمردی بۆئەوەی ئامادەم بکردییایە دفنم بکردیایە.[٢]

وەڵێ مەرجە ئەو پیاوەی ئەرکی لەگۆڕنانی مردوو دەخاتە ئەستۆی خۆی نابێ ئەو شەوە لەگەڵ خێزانیدا جوت بووبێ، ئەگینا نابێ ئەرکی دفن کردن بگرێتە ئەستۆی، یەکێکی تر شیاوترە بەدفنکردنی، تەنانەت ئەگەر بێگانەش بێ. ئەمەیش بەپێی حەدیثی ئەنەس: کە دەڵێ: ئێمە ئامادەی بەخاك سپاردنی کچێکی پێغەمبەر بووین، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەسەر گۆڕەکە دانیشتبوو، بینیم چاوەکانی فرمێسکیان دەباراند، پاشان فەرمووی: « هَلْ مِنْكُمْ رَجُلٌ لَمْ يُقَارِفِ اللَّيْلَةَ؟». پیاوێکتان تێدایە ئەمشەو لەگەڵ خێزانی جوت نەبووبێ؟ ئەبو طەلحە وتی: من ئەی پێغەمبەری خودا! پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: {فَأنْزِلْ} دابەزە ناو گۆڕەکە، ئەنەس دەڵێ: ئیتر ئەبو طەلحە دابەزییە ناو گۆڕەکە.[٣]

---

[١] إسناده صحيح: ك (١/٣٦٢)، هق (٤/٥٣).

[٢] صحيح: حم (٦/١٤٤)، وهو في صحيح البخاري بنحوه (١٠/١٠١/١٠٢)، ومسلم (٧/١١٠).

[٣] صحيح: (الجنائز/١٤٩)، خ (٣/١٣٤٢).

سوننەت وایە مردو لەدوا گۆڕەکەیەوە، لەولایەوە کەدوایی قاچی دەکەنێ رادەست بکرێ بۆ ناو گۆڕ، ئەمەیش بەپێی حەدیثی ئەبو ئیسحاق: کە ریوایەت دەکا دەڵێ: (أَوْصَى الْحَارِثُ أَنْ يُصَلِّي عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أَدْخَلَهُ الْقَبْرَ مِنْ قِبَلِ رِجْلَيِ الْقَبْرِ وَقَالَ هَـذَا مِـنَ الـسُّنَّةِ).[1] حاریث وەصیەتی کرد: کەمرد عەبدوڵڵای کوڕی یەزید نوێژی لەسەر بکا، ئەویش نوێژی لەسەر کرد، دوایی لەلای شوێن قاچی مردووەکە، خستیە گۆڕەوە. وتی: ئەوە پەیڕەویکردنی سوننەتە.

مردوو لەناو گۆڕدا لەسەر لاتەنیشی راستی دادەنرێو روی لەقیبلە دەکرێ، سەری بۆلای راستی قیبلەو قاچی بۆلای چەپی قیبلە بێ. موسوڵمانان هەر لەسەردەمی پێغەمبەرەوە تا ئەمڕۆ بەو شێوە مردویان لەگۆڕناون.

ئەو کەسەی مردووەکە دەخاتە ناو ئەلحەدەوە، دەڵێ: «بِسْمِ اللَّـهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ أَو مِلَّةِ رَسُولِ اللَّـهِ». لەئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە مردوو دەخرایە ناو گۆڕەوە، دەیفەموو: «بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ».[2]

هەروا ئاماژە بەحەدیثی (البياضى) (رەزای خودای لێ بێ) کە لە پێغەمبەرەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الْمَيِّتُ إِذَا وُضِعَ فِي قبره فليقل الذين يضعونه حين يوضع في اللحد: «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّـهِ -صلى الله عليه وسلم-».[3] مردو کەخرایە ناو گۆڕەکەی، با ئەو کەسانەی لەناو گۆڕەکە دایدەنێن لەکاتی

---

[1] إسناده صحيح: (الجنائز/١٥٠)، د (٣١٩٥/٢٩/٩).

[2] صحيح: (الجنائز/١٥٢)، د (٣١٩٧/٣٢/٩)، ت (١٠٥١/٢٥٥/٢)، جه (١٥٥٠/٤٩٤/١).

[3] إسناده حسن (الجنائز).

دانانیدا لەناو ئەلحەدەکەی بڵێن: بەناوی خودا پشت بەستن بەخوداو لەسەر ئایینی پاکی ئیسلامو ئایینی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ).

وا سوننەتە بۆ ئەو کەسەی لای گۆڕەکەیە کەدوای هەڵچنینی لادڕەکە سێ چنگ گڵ هەڵبگرێ، بەسەر گۆڕەکەدا بڵاوی بکاتەوە، ئاماژە بەحەدیثی ئەبو هورەیرە کە ڕیوایەتی کردووە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نوێژی لەسەر جەنازەیەك کرد، دوایی تەشریفی هاتە سەر گۆڕەکەی سێ چنگ گڵی بەسەر لای سەری مردووەکەدا بڵاو کردەوە.[1]

لەدوای دفنکردنی مردو چەند شتێك سوننەتن

یەکەم: گۆڕەکە بەئەندازەی بستێك لەزەوی بەرز بکرێتەوە، لەگەڵ زەویدا تەخت نەکرێ، ئەمەش بۆ ئەوەی بزاندرێ کە ئەوە گۆڕەو ڕێزی لێ بگیرێو ئیهانە نەکرێ، هەروا ئاماژە بە حەدیثی جابیر (ڕەزای خودای لێ بێ) دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) گۆڕەکەی بەشێوەی لەحد هەڵکەندرا، خشتی لەسەر ڕیزکران بە ئەندازەی بستێك لەزەوی بەرز کرابووەوە.[2]

دووەم: گۆڕەکە تەسنیم بکرێ: واتە ئەو بستەی بەرز دەکرێتەوە لای سەروی تەسك بکرێتەوە پێچەوانەی تەسطیح بێ. ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی سوفیانی (التمار) کە دەڵێ: (گۆڕی پێغەمبەرم بینی بەتەسنیم کراوی)[3]

---

[1] صحيح: (الإرواء/٧٥١)، جه (١٥٦٥/٤٩٩/١).

[2] صحيح: (الجنائز/١٥٤)، خ (١٣٩٠/٢٥٥/٣).

[3] حسن: (الجنائز/١٥٥)، د (٣١٩٠/٢٢/٩).

سێیەم: بە بەردو شتی وا سنوری دیاری بکریّو نیشانە بکریّ، واتە: کێلیّ لەلای سەروی‌و خواروی بچەقێندریّ، بۆ ئەوەی خاوەن مردووی مردی خۆی بناسێتەوەو لەوەدوا ئەگەر مردوی تری هەبوون بتوانیّ لەنزیك ئەوەوە بییان نێژیّ، ئەمەیش بەپێی حەدیثی (المطلب)ی کوڕی ئەبو وەداعە (ڕەزای خودای لیّ بیّ) دەفەرمویّ: کە عوثمانی کوڕی مەظعون وەفاتی کرد، جەنازەکەیان دفنکرد، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیّ) فەرمانی بەپیاوێك کرد بەردێکی بۆ بێنیّ، کابرا بەردەکەی بۆ هەڵنەگیرا، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیّ) چوو بەلای بەردەکەوە قۆڵی لیّ هەڵمالین. (المطلب) دەڵیّ: ئەو کەسەی ئەم حەدیثەی بۆ گێڕامەوە وتی: ئێستاش سپیایەتی قۆڵو باسکی پێغەمبەرم لەبەرچاوە، کە هەڵی کردنو پاشان بەردەکەی هەڵگرت‌و هێنای لەلای سەری گۆڕەکەوە داینا، ئەمجار فەرمووی: «أَتَعَلَّمُ بِهَا قَبْرَ أَخِي وَأَدْفِنُ إِلَيْهِ مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِي». بەهۆی ئەم بەردەوە گۆڕی براکەم دەزانم، هەر خزم‌و کەسوکارێکم مرد لەوەدوا لەنزیك ئەمەوە دەیان نێژم.

چوارەم: دوای دفنکردنی لەسەر گۆڕەکەی ڕابوەستیّو دوعای باش وەڵامدانەوەو چەسپان لەسەر بیروباوەڕی ڕاست‌و صەحیح‌و نەشڵەژان لەکاتی پرسیاری فریشتەی مونکەرو نەکیری بۆبکا، هەروا داوا لێخۆشبوونی بۆ بکاو داوای لەئامادەبووانی سەر گۆڕەکەش بکا بەو دووعاو نزایانە بۆی.

ئەمەیش بەگوێرەی حەدیثی عوسمانی کوڕی عەفان کە دەفەرمویّ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیّ) داب‌و نەریتی وابوو، کە لەدفنکردنی جەنازە دەبووەوە لەسەر گۆڕەکەی دەوەستاو دەیفەرموو: «اسْتَغْفِرُوا لأَخِيكُمْ وَسَلُوا لَهُ التَّثْبِيتَ فَإِنَّهُ الآنَ يُسْأَلُ». داوای لێخۆشبوون بۆ برا موسوڵمانەکەتان

بکەن، لەخودا بپارێنەوە نەشلەژێ، بێگومان ئێستا ئەو لەلایەن فریشتەی تایبەتەوە پرسیاری لێ دەکرێ.

دروستە لەکاتی دفنکردنی جەنازەدا لەلای گۆڕ دابنیشی، بە مەبەستی یاد خستنەوەی ئامادەبووان بە ڕوداوی مردنو قۆناغەکانی دوای ئەو کارەساتە، ئەمەیش بەپێی حەدیثی (البراء)ی کوڕی عازیب: کە دەفەرموێ: لەخزمەت پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەڕێو ڕەسمی بەخاکسپاردنی جەنازەی پیاوێکی ئەنصاریدا دەرچووین، گەیشتینە گۆڕەکە هێشتا لادر نەکرابوو، ئێمە لەوێ بەدەوریەوە دانیشتین، بێ دەنگو بێ چرپە گوێچکەمان کلۆر کردبوو بۆ فەرمایشتەکانی، دەتگوت باڵندە بەسەرمانەوە وەستاوە، تەشریفی چیلکەیەکی بەدەستەوە بوو زەوی بەردەمی خۆی پێ دەهاژنیەوە، سەری هەڵبڕیو فەرمووی: «اسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ». پەنا بگرن بەخواد لە عەزابی گۆڕ، دووجار یان سێ جار ئەم فەرموودەیەی دووبارە کردەوە، پاشان فەرمووی:

«إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مَلاَئِكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ بِيضُ الْوُجُوهِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ وَحَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلاَمُ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ اخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ قَالَ: فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السِّقَاءِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذُوهَا فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ وَفِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَطْيَبِ نَفْحَةِ مِسْكٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ – قَالَ – فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلاَ يَمُرُّونَ – يَعْنِي بِهَا – عَلَى مَلأٍ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ إِلاَّ قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ الطَّيِّبُ فَيَقُولُونَ فُلاَنُ بْنُ فُلاَنٍ بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يَنْتَهُوا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيُشَيِّعُهُ مِنْ كُلِّ

سَمَاءٍ مُقَرَّبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِى تَلِيهَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِى فِى عِلِّيِّينَ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الأَرْضِ فَإِنِّى مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى – قَالَ – فَتُعَادُ رُوحُهُ فِى جَسَدِهِ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولاَنِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ رَبِّىَ اللَّهُ. فَيَقُولاَنِ لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ دِينِىَ الإِسْلاَمُ. فَيَقُولاَنِ لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِى بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هُوَ رَسُولُ اللَّهِ. فَيَقُولاَنِ لَهُ وَمَا عِلْمُكَ فَيَقُولُ قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَآمَنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ. فَيُنَادِى مُنَادٍ فِى السَّمَاءِ أَنْ صَدَقَ عَبْدِى فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَاباً إِلَى الْجَنَّةِ – قَالَ – فَيَأْتِيهِ مِنْ رَوْحِهَا وَطِيبِهَا وَيُفْسَحُ لَهُ فِى قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ – قَالَ – وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِالَّذِى يَسُرُّكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِى كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِىءُ بِالْخَيْرِ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ. فَيَقُولُ رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِى وَمَالِى. قَالَ وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِى انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلاَئِكَةٌ سُودُ الْوُجُوهِ مَعَهُمُ الْمُسُوحُ فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِىءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِى إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَغَضَبٍ – قَالَ – فَتُفَرَّقُ فِى جَسَدِهِ فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يُنْتَزَعُ السَّفُّودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُولِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدَعُوهَا فِى يَدِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِى تِلْكَ الْمُسُوحِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنْتَنِ رِيحِ جِيفَةٍ وُجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الأَرْضِ فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلاَ يَمُرُّونَ بِهَا عَلَى مَلأٍ مِنَ الْمَلاَئِكَةِ إِلاَّ قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ الْخَبِيثُ فَيَقُولُونَ فُلاَنُ بْنُ فُلاَنٍ بِأَقْبَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِى كَانَ يُسَمَّى بِهَا فِى الدُّنْيَا حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُسْتَفْتَحُ لَهُ فَلاَ يُفْتَحُ لَهُ ». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- (لاَ تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلاَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى سَمِّ الْخِيَاطِ) « فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِى سِجِّينٍ فِى الأَرْضِ السُّفْلَى فَتُطْرَحُ رُوحُهُ طَرْحاً ». ثُمَّ قَرَأَ (وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِى بِهِ الرِّيحُ فِى

مَكَان سَحِيقٍ). « فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَان فَيُجْلِسَانِهِ فَيَقُولاَن لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِى. فَيَقُولاَن لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِى. فَيَقُولاَن لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِى بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هَاهْ هَاهْ لاَ أَدْرِى. فَيُنَادِى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَافْرِشُوا لَهُ مِنَ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ بَاباً إِلَى النَّارِ فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا وَسَمُومِهَا وَيُضَيَّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلاَعُهُ وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ قَبِيحُ الثِّيَابِ مُنْتِنُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبْشِرْ بِالَّذِى يَسُوءُكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِى كُنْتَ تُوعَدُ. فَيَقُولُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِىءُ بِالشَّرِّ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ فَيَقُولُ رَبِّ لاَ تُقِمِ السَّاعَةَ».

بێگومان بەندەی موسوڵمان کەپشتی لەدونیا کردو ڕووی کردە قیامەتو دونیای بەجێ هێشت، چەند فریشتەیەك لەئاسمانەوە دادەبەزنە لای ڕوخسار سپیو ڕوناك دەڵێی ڕوخساریان خۆری ڕوناکە، چەند کفنێکیان پێیە لەکفنی بەهەشت. دەرمانو بۆنی خۆش بۆ کفنیان پێیە لەدەرمانو بۆنی بەهەشت. لای دادەنیشن هەتا چاو برپکا فریشتەیەو دانیشتون، پاشان فریشتەی گیانکێشان (سلاوی خودای لێ بێ) دێتە لایو لای سەریەوە دادەنیشێو دەڵێ: ئەی گیانی خاوێن! وەرەدەر بۆلای ڕەزامەندیو لێخۆشبوونی خودا، دەفەرموێ: ئیتر گیانەکە بەهێواشیو لەسەرەخۆیی دێتەدەر، وەکوو چۆن دڵۆپە ئاو لەزارکی گۆزەو شتی واوە دێتەدەر، ئیتر وەری دەگرێ، کە وەری گرت لای خۆی چاو لێکنانێك نایهێڵێتەوە، هەتا فریشتەکان وەری دەگرنو دەیخەنە ناو ئەو کفنو بۆنو بەرامەی لەبەهەشتەو هێناویانە، لەناو ئەو کفنو بۆنە خۆشە دێتەدەر وەکوو بۆنخۆشترین پارچە میسکی سەرزەوی.. دەفەرموێ: ئەمجار بەرزی دەکەنەوە، بەلای هەر کۆمەڵە فریشتەیەکدا بیبەن، دەڵێن: ئەو گیانە پاکە کێیەو چییە؟ دەڵێن: فلانی کوڕی فلانە بەجوانترین ناو ناوی دێنن، لەو ناوانەی کە لەژیانی دونیایدا بانگی پێ لێ دەکرا. هەتا

دەیگەیەننە ئاسمانی دونیا، دەرگای ئاسمانی بۆ دەکەنەوە، ئەمجار لەهەموو ئاسمانێك فریشتە موقەڕەبەکان بەڕێی دەکەن بۆ ئاسمانی ژوروتر، هەتا دەگاتە ئاسمانی حەوتەم، ئەمجار پەروەردگار دەفەرموێ: نامەی کرداری بەندەی من لە (عیللیین)دا بنووسن‌و بیگێڕنەوە بۆسەر زەوی، چونکە من لەخاك دروستم کردوون دەشیانخەمەوە ناو زەوی‌و جارێکی تر لەو زەوییە دەیانهێنمەوە دەرو زیندوویان دەکەمەوە، دەفەرموێ: ئیتر گیانەکەی دەگەڕێندرێتەوە بۆناو لاشەی، ئەمجار دوو فریشتە دێنە لای‌و دادەنیشن‌و پێی دەڵێن: کێ خودای تۆیە؟ دەڵێ: خودای من (ألله)یە، ئەمجار دەڵێن: ئایینت چییە؟ دەڵێ: ئایینی من ئیسلامە، دەڵێن: ئەی ئەو پیاوە کێیە نێردراوە بۆسەر ئێوە؟ دەڵێ: ئەوە پێغەمبەری خودایە، دەڵێن: چوزانی ئەو پێغەمبەرە؟ دەڵێ: قورئانم خوێندۆتەوە، بڕوام پێ کردووەو بەڕاستم زانیوە، ئیتر بانگدەرێك لەئاسمانەوە بانگ رادەدێرێ، بەڕاستی بەندەی من راست دەکا، لە بەهەشتەوە راخەرو پێخەفی بۆ بەرن‌و پۆشاکی بەهەشتی لەبەربکەن‌و دەرگایەکی لەبەهەشتەوە بۆ بکەنەوە، دەڵێ: ئیتر لە بۆن‌و بەرامی بەهەشت بۆنێکی بۆدێ‌و تاچاو بڕبکا گۆڕەکەی بۆ فراوان دەکرێ، ئەمجار پیاوێکی روخسار جوان، پۆشاك خاوێن‌و جوان دێ بۆلای‌و پێی دەڵێ: مزگێنی بەشتێك کە کەیفخۆشت دەکا، ئەمە ئەو رۆژەیە: کە وادەت پێ درابوو، دەڵێ ئەتۆ کێی؟ روخسارت بەخێرو فەرە؟ دەڵێ: من کردەوە باشەکەتم. ئەمجار دەڵێ: خودایە! وابکە قیامەت رابێ بەڵکوو بگەڕێمەوە بۆ ناو ماڵ‌و منداڵی خۆم.

دەڵێ: بەندەی بێباوەڕ کە لەدونیا دابڕاو روی کردە قیامەت‌و کەوتە گیانەڵاوەوە، لە ئاسمانەوە چەند فریشتەیەکی روخسار رەش‌و دیمەن ناشیرین دادەبەزنە لای، چندراوێکی زبری ئاڵۆشاوییان پێیە، هەتا چاو بڕبکا ئەو

فریشتانە لەدەوری دادەنیشن، پاشان فریشتەی گیانکێشان دێتە لای، تا لای سەرییەوە دادەنیشێ دەڵێ: ئەی گیانی پیس و بۆگەن؛ وەرەدەر بۆ قین و قاری خودا، دەڵێ: ئەو نەفسە کەرت و پەرت دەبێ لەناو جەستەیدا، دەری دەهێنێ وەکوو چۆن شیشی سوورەوەکراو بەناو خوری شێداردا بێنی، گیانەکە وەردەگرێ، جا کەوەری گرت، چاولێکنانێك مۆڵەتی نادەن هەتا دەیخەنە ناو ئەو چندراوە زبرە خەرار ئاسایە، بۆگەنێکی زۆر ناخۆشی لێ دێتەدەر، بەجۆرێك بۆگەنی وا لەسەر زەوی بۆن نەکرابێ، بەرزی دەکەنەوە بۆ ئاسمان، بەلای هەر کۆمەڵە فریشتەیەکدا تێپەڕن پێیان دەڵێن: ئەم بۆگەنە پیسە چیە؟ دەڵێن: گیانی فلانی کوڕی فلانە، بەناشیرین ترین ناوی کە لەژیانی دونیایدا بانگی پێ لێ کراوە، ناوی دەهێنن هەتا دەیگەیەننە ئاسمانی دونیا، داوای دەرگا کردنەوەی بۆدەکەن، دەرگای بۆ ناکرێتەوە، ئەمجار پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) ئایەتی {لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ - الأعراف/٤٠}ی خوێندەوە پەروەردگار دەفەرموێ: نامەی کرداری لە (سجّين)دا لەنزمترین شوێنی زەویدا بنووسن، ئەمجار گیانەکەی فڕێ دەدرێ، پاشان پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) ئایەتی {وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ - الحج/٣١} خوێندەوە. ئەمجار فەرمووی: گیانەکەی دەگەڕێندرێتەوە بۆناو جەستەی و دوو فریشتە دێنە لای دادەنیشن و پێی دەڵێن: خودای تۆ کێیە؟ دەڵێ: ها ها نازانم، دەڵێن: ئایینت چیە؟ دەڵێ: هاها نازانم. دەڵێن: ئەو پیاوە کێیە کە کراوە بە پێغەمبەرتان؟ دەڵێ: هاها، نازانم. ئەمجار بانگکەرێك لە ئاسمانەوە بانگ دەکا، ئەوە درۆدەکا، فەرشی ئاگرینی بۆ راخەن، دەرگای ئاگری بۆ بکەنەوە، ئیتر گەرمایی و بۆن و هاڵاوێکی بۆدێ کە تەنگی پێ هەڵدەچندرێ و گۆڕی لێ تەنگ دەبێ و گۆڕەوشار

دەدرێ بەجۆرێك پەراسوی تێك دەپەڕن، ئەمجار پیاوێکی پۆشاك ناشیرینو روخسار بەدو نەکڵەوەتو بۆگەن دێتەلای، پێی دەڵێ: مـوژدەی ئـەوەت لێ بـێ کە ناڕەحەتو سزا لەسەر توندکراوی، ئەمە ئـەو رۆژەیـە کـەوادەت دراوەتـێ، دەڵێ: تۆ کێی؟ روخسارت شـەڕی لێ دەبارێ؟ دەڵێ: مـن کـارە ناشـیرینەکەتم. دەڵێ: خودایە وابکە قیامەت رانەبێ.

لە ریوایەتێکدا: (پاشان نەکڵەوەتێکی کوێرو کەڕو لاڵی بەسەر رادەگا، چەکوشێکی بەدەستەوەیە، ئەگەر بـەکێو بکێشرێ دەیکاتـە تـەپو تـۆز، بـەو چەکوشـە لێـی دەداو دەبێتــە خۆڵـەمێش، پاشـان پـەروەردگار وەك خـۆی لێ دەکاتەوە، ئەمجار زەبرێکی ترێ ئاڕاستە دەکرێ، هاوارێك دەکا هـەموو شـتێك گوێی لێیە جگە لە ئادەمیزادو پەری.[1]

تەعزیەو سەرەخۆشی

رەوایـە سەرەخۆشـی لـە کـەس‌وکاری مـردوو بکـرێ بەشـتێك: کـە ببێتـە مایـەی سـێبوریو تەسـەللا هاتنیـانو غـەمڕەوێنییانو هـەڵیان بنـێ بـۆ رازی بوون بە قەزاو بڕیاری پەروەردگار، خۆڕاگریو صەبرو ئـارام بـەو شـێوەی لـە پێغەمبەرەوە چەسپاوە: کە سەرەخۆشی لەخاوەن مردوو کردوە، ئەمە ئەگەر ئەو فەرموودەو دەقانەی لەبەربونو دەیتوانی بـەکاریان بێنـێ، ئەگـەر هیـچی لـەو فەرمودانــە لەبەرنــەبوو، بـا بەقـسەی کاریگـەری خـۆیو بەشـێوەیەك مەبەسـتەکە بپێکـێو پێـچەوانەی شـەرع نــەبێ سەرەخۆشــیو تەعزیەکـە ئاڕاستەی خاوەن مردو بکا.

لـە ئوسـامەی کـوڕی زەیـدەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵـێ: ئێمـە لەخزمـەت پێغەمبەردا بووین (دروودی خودای لەسەر بێ) یەکێ لە کچەکانی هەواڵی بـۆ

---

[1] صحیح: (الجنائز/١٥٩) ، حم(٧/٧٤/٥٣)، د(٤٧٣٧/٨٩/١٣).

نــارد کــه منــداڵێکی یــان کــوڕێکی لــه گیانــهڵاو دایــهو خهرێکــه گیــان دهدا، پێغهمبهر (دروودی خودای لهسهر بێ) بهههواڵ هێنی فهرموو: «ارْجِـعْ إليهـا فَأَخْبِرْهَا أَنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ ، وَلَهُ مَا أَعْطَى ، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْـدَهُ بِأَجَـلٍ مُـسَمًّى ، فَمُرْهَـا فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ». بچۆرهوه بۆلای‌و پێی بڵێ: خـودا هەرچی بـداو هەرچی ببهخشێ هـهمووی هـی خۆیـهتی، هـهموو شـتێك لای خـودا تهمـهنی دیـاری کراوی خۆی ههیه، ئـهمجار بـه فلانـی کچم بڵێ: بـه صـهبرو ئـارام بـێ داوای پاداش لهخودا بکا.[1]

پێویسته خۆ لهدوو شت بپارێزێ، ههرچهند خهڵکی باری پێوه گرتبێ

١- کۆبوونــهوه بــۆ تهعزییــهو سهرهخۆشــی لهشــوێنێکی تایبــهتی وهکــوو هۆڵ‌و خانوو مزگهوت.

٢- دروســتکردنی خواردهمــهنی بۆئهوانــهی دێــن بــۆ تهعزییــه لهلایــهن کــهس‌وکاری مــردووهوه، ئــهم دوو دیاردهیــه حــهرامن بــهپێی ئــهو حــهدیثــهی جهریری کوڕی عهبدوڵلای (البجلی) (رهزای خـودای لێ بـێ) دهفـهرموێ: ئێمـه کۆبوونهوهو قهرهباڵغی کردن له دهورهی خاوهن مـردوو خـواردن دروسـتکردن لهلایهن ئهوهوه بۆ تهعزییهکاران دوای دفنکردنی مردووهکه، بهنیاحـهو وایـه شێرهکردن‌و شین‌و گریانی حهرامان حسێب دهکردن.[2]

بهڵکوو سوننهت ئهوهیه خزم‌و جیرانـی خـاوهن مـردو خـواردن سـازبکهن بۆ ماڵی مردوهکهو تێریان بکهن. ئهمهش بهپێی حهدیثی عهبـدوڵلای کـوڕی جهعفــهر (رهزای خــودای لێ بــێ) ریوایــهت دهکــا دهفــهرموێ: کــه هــهواڵی شههیدبوونی جهعفهر گهیشته مهدینه، پێغهمبـهر (دروودی خـودای لهسـهر

---

[1] صحيح: (الجنائز/١٥٩)، حم(٧/٧٤/٥٣)، د(١٣/٨٩/٤٧٢٧).

[2] صحيح: (ص.جة/١٣٠٨) ، (١/٥١٤/١٦١٢).

بێ) فەرمووی: « اصْنَعُوا لآلِ جَعْفَرٍ طَعَاماً فَقَدْ أَتَـاهُمْ أَمْـرٌ يَـشْغَلُهُمْ أَوْ أَتَـاهُمْ مَـا يَـشْغَلُهُمْ».[1] خـواردن بۆمـاڵی جەعفـەر دروسـت بکـەن، ئـەوان کارەساتێکیان هاتۆتەڕێ کەنایان پرژێ بۆخۆیان خواردن بۆ خۆیان ئامادەبکەن.

ئەوەی مردوو سوودی لێ دەبینێ

مردو سودمەند دەبێ لە کردارو گوفتاری کەسانی دی بەچەند شتێك:

١- دوعاو پاڕانەوەی موسوڵمان بۆی. وەکوو قورئـان دەفـەرموێ: {وَالَّـذِينَ جَاؤُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ – الحشر/١٠} ئـەو موسـوڵمانانەی دوا ئـەوان دێنـە گۆڕەپـانی ژیانـەوەو بـۆ بـرا موسـوڵمانەکانی پـێش خۆیـان دەپاڕێنەوە: دەڵێن: لێمان خۆشبە هەم لەوبرا موسوڵمانانەشمان خۆش ببە کـەپێش ئێمـە بەئیمانـەوە گەڕاونـەوە بـۆلای تـۆو دونیایـان جـێ هێـشتووە. خودایـە دڵمـان پـاك بکەیـەوە هـیچ کـینو بـوغزێکی تێـدا نەهێڵیـەوە. ئـەی پەروەردگاری ئێمە بێگومـان تـۆ خودایـەکی بـەڕەحمو بـەزەیی‌و لێخۆشـبونت زۆرە.

هەروەها ئاماژە بە فـەرموودەی پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) کە دەفەرموێ: «دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ لأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ عِنْدَ رَأْسِهِ مَلَـكٌ مُوَكَّلٌ كُلَّمَا دَعَا لأَخِيهِ بِخَيْرٍ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ آمِينَ وَلَـكَ بِمِثْـلٍ».[2] دوعـاو پاڕانەوەی مرۆڤی موسوڵمان بۆ بـرای موسـوڵمانی لـە پاشملـە گیرایـەو دوعـاو پاڕانەوەکەی لای خودا قبوڵە. لەلای سـەریەوە فریـشتەیەك ئـەو ئەرکـەی پـێ

---

[1] حسن: (ص.ج/١٠١٥)، د(٣١١٦/٤٠١/٨)، ت(١٠٠٣/٢٣٤/٢)، ج(١٦١٠/٥١٤/١).

[2] صحيح: (ص.ج/٣٣٨١) ، م(٢٧٣٣/٢٠٩٤/٤).

سپێراوە: کە هەرکاتێ دوعای خێری بۆ براکەی کرد، ئەو فریشتەیە دەڵێ: خودایە پاڕانەوەکەی لێ وەربگرە بۆ ئەمیش ئەوەندە خێرو فەڕ بنووسە.

٢- دانەوەی قەرز، مردو ئەگەر قەرزی لەسەربوو دەبێ بەزویی قەرزەکەی بۆ بدرێتەوە، جا هەرکەسێك بۆی بداتەوەو بەرعودەی قەرزەکانی بێ دروستە، وەکوو لەوەپێش ئاماژەی پێ کرا: کە ئەبو قەتادە بەرعودەی ئەو دوو دینارە بوو: کە لەسەر مردوەکە بوو.

٣- جێبەجێ کردنی نەزرو فۆتۆی مردوەکە، رۆژوبێ یان شتی تر. ئەمەش بەپێی حەدیثی سەعدی کوڕی عوبادە: کە دەگێڕێتەوە دەڵێ: پرسیارم لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کرد وتم: دایکم مردوە نەزری لەسەربوو چی بکەم؟ پێغەمبەر پێی فەرموو (إقضه عنها) لەجیاتی ئەو نەزرەکە جێبەجێ بکە.[1]

٤- هەر خێرو چاکەیەك منداڵی صاڵح بیکا، باوكو دایکی لێی سودمەند دەبن قورئان دەفەرموێ: {وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَى – النجم/٣٩} ئادەمیزاد تەنها سود لە کۆششو کرداری خۆی دەبینێ.

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلَ الرَّجُلُ مِنْ كَسْبِهِ وَإِنَّ وَلَدَهُ مِنْ كَسْبِهِ». بێگومان باشترین خواردنێك مرۆڤ دەیخوا ئەوەیە بەروبومی دەستی خۆی بێ، بێگومان منداڵیش بەری کۆششو کاسبییەتی.

٥- مردوو هەرشتێك لەدواخۆی جێ بێڵێ لەکرداری باشو صەدەقەی جاری، لێی سودمەند دەبێ.

[1] متفق عليه: خ(٢٧٦١/٣٨٩/٥)، م(١٦٣٨/١٢٦٠/٣)، د(٣٢٨٣/١٣٤/٩)، ت(١٥٨٦/٥١/٣)، ن(٧/٢١).

له ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « إِذَا مَاتَ الإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلاَّ مِنْ ثَلاَثَةٍ إِلاَّ مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ»[1]: کە مرۆڤ مرد پەیوەندی بەدونیاوە نامێنێ‌و سود لەکردەوە نابینی جگە لەسێ جۆر کردەوە یەکێکیان صەدەقەی جاری‌و بەردەوام، یان زانیارییەك کەسانی تر سودی لێ وەربگرن، یان منداڵێکی صالح دوعای بۆ بکاو بۆی لەخودا بپاڕێتەوەو داوای لێخۆشبوون لەتاوانی بۆ بکا.

دیدەنی گۆڕستان

زیارەتی گۆڕستان بە مەبەستی پەند وەرگرتن‌و یادکردنەوەی ڕۆژی دوایی ڕەوایە، بەمەرجێك لەچوونەکەیدا شتێك نەڵێ‌و نەکا خودا لەخۆی بڕەنجێنێ، وەکوو ئەوە لەمردوی ناو گۆڕەکە بپاڕێتەوە، لەجیاتی لەخودا داوای پێداویستی‌و یارمەتیدان بکا داوا لە گۆڕەکە بکاو کارو گوفتاری لەم جۆرە.

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، ووتویەتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنِّي نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا فَإِنَّ فِيهَا عبرة ولا تقولوا ما يسخط الرب».[2]: بێگومان من لەوەپێش نەهی ئەوەم لێ کردبوون کە زیارەتی گۆڕستان بکەن، ئێستا پێتان دەڵێم: دیدەنی گۆڕستان بکەن چونکە پەندو ئامۆژگاری لێ وەردەگرن. بەڵام کە دەچن بۆ دیدەنی گۆڕستان شتێك مەکەن‌و مەڵێن خودا لەخۆتان بڕەنجێنن.

---

[1] صحيح: (ص.ج/٧٩٣) ، م(١٦٣١/١٢٥٥/٣)، د(٢٨٦٣/٨٦/٨)، ت(١٣٦٩/٤٠٦/٢)، ن(٦/٢٥).

[2] صحيح: (الجنائز/١٧٩) ، ك(٣٧٤/١)، هق(٤/٧٧).

ئافرەت وەكوو پیاو وایە لەوەدا كە بۆی هەیە زیارەتی گۆڕستان بكا، چونكە ئەو عیللەتو بایيسەی پێغەمبەر دیاری كردوە بۆ ڕەوایی دیدەنی گۆڕستان بۆ پیاوو ئافرەت چون یەكە، هەروا ئامازە بەو حەدیثەی لەوەپێش ئامازەی پێكرا، دەربارەی ئەوەی ئاخۆ لەكاتی دیدەنی گۆڕستاندا چ بگوترێو چ دوعایەك بكرێ؟!

خاتو عائیشە دەفەرموێ: پرسیارم لە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) كرد ئاخۆ ئافرەت ئەگەر دیدەنی گۆڕستانی كرد چ بڵێ؟ ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فێری كرد چی بڵێو نەهی لێ نەكرد، ئەوەشی پێ نەفەرموو: كە ئافرەت بۆی نیە زیارەتی گۆڕستان بكا.

وەلێ دیدەنی ئافرەت بۆ گۆڕستان چەند مەرجێكی هەیە

١- دەبێ باڵا پۆش بێو بە ئەدەبو حیشمەتەوە دەربچێو خۆ بۆنخۆش نەكاو مەظاهیری زینەو جوانی خۆی دەرنەخا.

٢- نابێ لای گۆڕەكە كردارو گوفتاری حەرام ئەنجام بدا وەكوو شینو شەپۆڕو وایەشێرە.

٣- نابێ زوو زوو دیدەنی گۆڕستان بكا، ئەمەش بەپێی ئەو فەرموودەی ئەبو هورەیرە ریوایەتی كردووە كە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّـهِ –صلى الله عليه وسلم– لَعَنَ زَوَّارَاتِ الْقُبُورِ).[1] پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەفرینی لەوانە كردووە كە زۆر دیدەنی گۆڕستان دەكەن.

٤- نابێ ڕۆژێكی دیاری كراو بكاتە ڕۆژی دیدەنییەكەی، وەكوو پێنج شەممەی یەكەمو دووەمی مانگ ڕۆژی چلەی مردوو ڕۆژی هەینیو جەژنەكانو ئەو جۆرە كاتانە.

---

[1] حسن: (ص. ت/١٠٥٦)، ت (٢/٢٥٩/١٠٦١)، جه (١/٥٠٢٠/١٥٧٦).

ئەو شتانەی حەرامن لای گۆڕ بکرێن

١- ئاژەڵ سەربڕین لەلای گۆڕ بەمەبەستی ڕەزامەندی خودا، چونکە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « لاَ عَقْرَ فِي الإِسْلاَمِ ». لەئایینی ئیسلامدا ئاژەڵ سەربڕین لەسەر گۆڕ نیە، عەبدوڕەزاقی کوڕی هەممام دەڵێ: پێش هاتنی ئیسلام خەڵکی لەسەر گۆڕستان ڕەشەوڵاخو مەڕیان سەردەبڕی.[1]

٢-٦: هەر کارێك ئەم حەدیثەی دوایی لەخۆی گرتبێ.

لەجابیرەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ریوایەت دەکا دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لەوە کرد کە گۆڕ بەگەچ سواغ بدرێ، یان لەسەری دابنیشی، یان بینای لەسەر بکرێ، یان لەگۆڕەکە زیاد بکرێ، یان لەسەری بنوسرێ.[2]

٧- نوێژ کردن ڕووبەڕوی گۆڕ ئەمەش بەدەقی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە فەرموویەتی: «لاَ تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ».[3] نوێژ ڕووبەڕوی گۆڕ مەکەن.

٨- نوێژکردن لەلای گۆڕ، تەنانەت با ڕویشی نەکاتە گۆڕ.

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الأَرْضُ كُلُّهَا مَسْجِدٌ إِلاَّ الْمَقْبُرَةَ وَالْحَمَّامَ ».[4]

---

(١) إسناده صحيح: (الجنائز/٢٠٣)، د (٩/٤٢/٣٢٠٦).

(٢) إسناده صحيح: (الجنائز/٢٠٤)، د (٩/٤٥/٣٢١٠٩)، م (٢/٦٦٧/٩٧٠)، ت (٢/٢٥٨/١٠٥٨)، ن (٤/٨٦).

(٣) صحيح: (ص. ج/٧٣٤٨)، م (٢/٦٦٨/٩٧٢)، د (٩/٤٩/٣٢١٣)، ت (٢/٢٥٧/١٠٥٥).

(٤) صحيح: (ص. ج/٢٧٦٧)، د (٢/١٥٨/٤٨٨)، ت (١/١٩٩/٣١٦).

زەوی هەمووی شوێنی نوێژە دەتوانـدرێ نوێـژی لێ بکرێ، جگە لەگۆڕسـتان‌و گەرماو.

٩- دروستکردنی مزگەوت لەسەر گۆڕ. لەخاتو عائیشەو عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسەوە ریوایەتکراوە فەرموویانە: (کە نەخۆشی گـران تووشـی پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) دەبـوو دەسەسـرێکی دەخـستە سـەر ڕوخـساری خۆی، جا ئەگەر پێـی دڵتـەنگ دەبـوو، پارچـە قوماشـەکەی لەسـەر ڕوخـساری خۆی لادەداو دەیفـەرموو: « لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ»: نەفرینی خودا لەجولەکەو فەلەکان بێ، کە گۆڕی پێغەمبـەرەکانی خۆیان کردووە بەمزگەوت‌و شوێنی نوێژ کردن[1] پێغەمبـەر (درودی خـودای لەسـەر بـێ) بـەم فەرمایـشتەی ئوممەتەکـەی دەترسـێنێ لـەم جـۆرە کـارەو نەهییان لێ دەکا لەوەی کاری وا رەچاو بکـەن! هـەر لـەخاتو عائیـشەوە (رەزای خـودای لێ بـێ) فەرموویـەتی: پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) لـەو نەخۆشییەیدا: کەنەخۆشی لەدونیا دەرچوونی بوو، فـەرمووی: «لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَـسَاجِدَ»: نـەفرینی خـودا لـە جولەکـەو فەلەکان بێ، کە گۆڕی پێغەمبەرەکانیان کردووە بەمزگەوت‌و شـوێنی نوێـژ لێ کردن، عائیشە ئەوەشی فەرموو: ئەگەر لەترسی ئەوە نەبوایە گۆڕەکـەی بـەرز دەکرایـەوەبینای لەسـەر دەکـرا، وەلێ لـەوە دەترسـا کـە گۆڕەکـەی بکرێتـە مزگەوت‌و شوێنی نوێژکردن.[2]

١٠- کردنی گۆڕ بەشوێنی کات بەسـەربردن‌و جـەژن کـردن لـەکاتی دیـاری کراودا لەوەرزو مەوسیمی بەرچاودا، بەمەبەستی (تعبد)و خوداپەرسـتی، یـان

---

[1] متفق علیه: خ (٨/١٤٠/٤٤٤٤)، م (١/٣٧٧/٥٣١)، ن (٢/٤٠).

[2] متفق علیه: (٣/٢٠٠/١٣٣٠)، م (١/٣٧٦/٥٢٩)، ن (٢/٤١).

بۆ شتی تر، ئەمەش بەگوێرەی حەدیثی ئەبو هورەیرە کە ڕیوایەتی کردووە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لاَ تَتَّخِذُوا قَبْرِی عِيداً وَلاَ تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُوراً وَحَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلاَتَكُمْ تَبْلُغُنِی».[١] گۆڕەکەم مەکەن بەجەژن و ئاهەنگی لەدەور بگێڕن، ماڵەکانیشتان مەکەن بەگۆڕستان و هیچ نوێژێکی تێدا نەکەن، لەهەر جێگایەك بوون صەڵاواتم لەسەر لێ بدەن، چونکە صەڵاواتەکەتان پێم دەگا.[٢]

١١- سەفەر کردن بۆسەر گۆڕ، لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: « لاَ تُشَدُّ الرِّحَالُ إِلاَّ إِلَی ثَلاَثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ، وَمَسْجِدِ الرَّسُولِ، وَمَسْجِدِ الأَقْصَی».[٣] سەفەرناکرێ و بارو بارگەنە نابەسترێ بۆ نوێژ تێداکردن و خواپەرستی بۆ هیچ شوێن و جێگایەك جگە لەسێ مزگەوت: مزگەوتی (الحرام)، مزگەوتی پێغەمبەر، مزگەوتی قودس. واتە: نوێژکردن و خواپەرستی لەهەموو مزگەوتێکدا وەکوو یەك وایە، جگە لەو سێ مزگەوتە ئەوان نوێژکردن تێیاندا خێری چەند چەندانەیە و دروستە سەفەریان بۆ بکرێ.

١٢- هەڵکردنی چرا لەسەری، چونکە بیدعەیە و سەلەفی صالح نەیانکردووە، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِی النَّارِ».[٤] هەموو بیدعەو داهێنراوێك لەئاییندا گومڕاییە و هەموو گومڕاییەکیش سەرەنجامی ناو دۆزەخە، جگە لەوەش هەڵکردنی چرا لەسەر گۆڕ ماڵ بەفیڕۆدانە ئەوەش کارێکی حەرامە و بەدەقی

[١] صحيح: (ص. ج/٧٢٢٦)، د (٢٠٢٦/٣١/٦).

[٢] (ص. ج/٧٢٢٦)، د (٢٠٢٦/٣١/٦).

[٣] متفق عليه: خ (١١٨٩/٦٣/٣)، م (١٣٩٧/١٠١٤/٢)، د (٢٠١٧/١٥/٦)، ن (٣٧/٢).

[٤] لەوەپێش لەباسی (خطبة الحاجة)دا تێپەڕی.

فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «إِنَّ اللَّـهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلاَثًا قِيلَ وَقَالَ ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ».[1] بێگومان خودا سێ شتی بۆ ئێوە پێ ناخۆشە: گوترا گوتی. ماڵ بەفیڕۆدان. زۆر پرسیار کردن.

١٣- شکاندنی ئێسقانی مردو ئەمەش بەدەقی فەرموودەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە دەفەرموێ: «كَسْرُ عَظْمِ الْمَيِّتِ كَكَسْرِهِ حَيًّا».[2] شکاندنی ئێسقانی مردو وەکوو ئەوە وایە بەزیندووی بیشکێنی.

---

[1] متفق عليه: (٣/٣٤٠/١٤٧٧)، م (٣/١٣٤٠/١٧١٥).

[2] صحيح: (ص. ج/٢١٤٣)، د (٩/٢٤/٣١٩١)، جه (١/٥١٦/١٦١٦).

پێڕستی سەرەباسەکان

بابەت	لاپەڕە
الرموز المستخدمة في التخريج	٣
پێشەکی	٤
كتاب الطهارة (نامەی پاك‌و خاوێنی)	٧
١- باسی ئاوو حوكمەكانی	٧
٢- باسی پیسی‌یەكان (باب النجاسات)	٨
هەندێ لەو شتانەی بەڵگە هەیە دەربارەی پیسییان	٩
چۆنیەتی پاككردنەوەی شتی پیس بوو	١٣
سونەنی فیترەت	١٩
خەتەنەكردن	١٩
ریش هێشتنەوە	٢١
سیواك	٢١
هەڵكێشانی مووی سپی مەكرووهە	٢٣
گۆڕینی نیشانەی پیری‌و سپی بوونی مووی سەرو ریش بەخەنەو وسمەو شتی وا، نادروستی گۆڕینیشی بەرەنگی رەش	٢٤
داب‌و نەریتی چوونە سەرئاو	٢٥
باسی قاپ‌و قاچاغی ناو ماڵ (باب الآنية)	٣٢
خۆپاككردنەوەو دەستنوێژگرتن بۆ نوێژ (الطهارة للصلاة)	٣٣
دەستنوێژو چۆنیەتی بەئەنجامدانی	٣٣
مەرجەكانی صیحەتی دەستنوێژ	٣٤
فەرزەكانی دەستنوێژ	٣٦
چۆن پەنجەی قاچەكانی دەهاژنێتەوە؟	٤١
سوننەتەكانی دەستنوێژ	٤١
پێویستە ئیقتصاد بكرێ لە بەكارهێنانی ئاو بۆ دەستنوێژ زێدەڕەوی كردن تێیدا حەرامە	٤٥

لاپەڕە	بابەت
٤٦	ئەو شتانەی دەستنوێژ بەتاڵ دەكەنەوە
٤٩	ئەوشتانەی بێ دەستنوێژ نابێ ئەنجام بدرێن (ئەو شتانەی حەرامن لەسەر بێدەستنوێژ)
٥٠	ئەو شتانەی دەستنوێژ گرتنیان بۆ سوننەتە
٥٤	مەسحكردن لەسەر خوفف
٥٦	مەرجەكانی مەسحكردن لەسەر خوفف
٥٦	ماوەی مەسح لەسەر خوف
٥٦	شوێنی مەسحو چۆنیەتیەكەی
٥٧	مەسحكردن لەسەر گۆرەوی‌و نەعل
٥٧	ئەوەی مەسح بەتاڵ دەكاتەوە
٥٩	غوسڵ كردن ئەوشتانەی غوسڵ پێویست دەكەن
٦١	ئەركان‌و پلەكانی غوسڵ دوو شتن
٦٢	شێوەی پەسەند بۆ چۆنیەتی غوسڵ كردن
٦٦	غوسڵە سوننەتەكان
٦٩	لابردنی بێ دەستنوێژی‌و لەشگرانی بە گڵ‌و خۆڵی پاك مەشروعیەتی تەیەموم
٧٠	ئەو هۆكارانەی دەبنە مایەی رەوابوونی تەیەموم
٧٢	چۆنیەتی تەیەموم
٧٢	ئەو شتانەی تەیەموم پوچ دەكەنەوە
٧٤	دروستە تەیەمموم بەدیوار بكرێ
٧٤	حوكمەكانی خوێنی عادەی مانگانەو خوێنی پاش منداڵبوون
٧٥	ئەوەی لەسەر ئافرەتی حائیض‌و زەیستان حەرامە
٧٦	حوكمی كەسێك چووەلای ئافرەتی بێنوێژو تێكەوتوو لەعادەی مانگانە
٧٧	حاڵەتی هەمیشە خوێنی (الإستحاضة)

بابەت	لاپەڕە
ئەو حوکمانەی تایبەتن بە ئافرەتی هەمیشە بێنوێژ (مستحاضة)	٧٩
كتاب الصلاة (باسی نوێژ)	٨٠
پلەو پایەی نوێژ لە ئاییندا	٨١
حوکمی نوێژ نەکەر	٨٢
نوێژ نەکردن	٨٢
نوێژ لەسەر کێ واجبە؟	٨٥
کاتەکانی نوێژ	٨٥
مەبەست بە (صلاة الوسطى) چیە؟	٨٧
واباشە نوێژی نیوەڕۆ جگە لەکاتی گەرمای زۆر لەسەرەتای کاتدا بکرێ	٨٨
واباشە لەکاتی گەرمادا نوێژی نیوەڕۆ دوابخرێ	٨٨
تاوانی فەوتاندنی نوێژی عەصر	٨٩
تاوانی کەسێك نوێژی عەصر دوابخا تاکاتی زەردەپەڕ	٨٩
واباشە نوێژی شێوان زوو ئەنجام بدرێو دوانەخرێ	٩٠
واباشە نوێژی عیشا دوابخرێ تا ئەگاتە ئاستی مەشەقەت	٩٠
نووستن پێش نوێژی خەوتنانو قسەکردنی بێ سوود دوا ئەنجامدانی مەکروهن	٩١
واباشە نوێژی بەیانی زووبکرێ (لە تاریكو رونی بەیانیدا)	٩١
کەی نوێژکەر واحیساب دەکرێ نوێژی لەکاتدا کردوە؟	٩٢
گێڕانەوەی نوێژی فەوتاو	٩٣
ئایا کەسێك بەئەنقەست نوێژی نەکرد تا کاتەکەی تێپەڕی بۆی هەیە بیگێڕێتەوە؟	٩٣
ئەوکاتانەی نەی کراوە نوێژیان تێدا بکرێ	٩٤
چەند کاتو شوێنێك لەم نەیکردنە چەرت دەکرێ	٩٥
نەهی لەکردنی نوێژی سوننەت دوای هەڵاتنی فەجرو پێش ئەنجامدانی نوێژی بەیانی	٩٨

بابەت	لاپەڕە
نەهی کردن لەئەنجامدانی نوێژی سوننەت: کە نوێژی فەرز دابەسترا	٩٨
ئەو شوێنانەی نەهی لێ کراوە نوێژیان تێدا بکرێ	٩٨
زەوی هەمووی مزگەوتەو دروستە نوێژی تێدابکرێ جگە لەو چەند شوێنانەی لەم چەند حەدیثەی دواییدا چەرت کراون	٩٩
بانگ	١٠٠
گەورەیی بانگ	١٠١
شێوەی بانگ‌و چۆنیەتی	١٠١
واباشە بانگدەر هەردوو «الله أكبر» بخاتە ناو یەك هەناسەوە	١٠٣
تەثویب کردن لەبانگی بەیانیدا	١٠٤
واباشە بانگ لەسەرەتای کاتی نوێژەوە بدرێ، بۆ نوێژی بەیانیش پێش هاتنی کاتەکەی	١٠٤
ئەو ذیکرو دوعایانەی لەکاتی بیستنی بانگ‌و قامەتدا دەگوترێن	١٠٥
ئەوەی بۆ بانگبێژ سوننەتە	١٠٨
ماوەی نێوان بانگ‌و قامەت	١١٠
نەهی کردن لەوەی دوای بانگدان لەمزگەوت دەربچی	١١٠
بانگ‌و قامەت بۆ نوێژی فەوتاو	١١١
مەرجەکانی صیحەتی نوێژ	١١٢
شێوەی چۆنیەتی کردنی نوێژ	١١٨
پایەو کۆڵەکەکانی نوێژ (أركان الصلاة)	١٢٢
واجبەکانی نوێژ	١٣٠
نزیکی نوێژکەر لە لەمپەرو (سُترة)	١٣٣
حەرامە بەبەردەم نوێژکەردا تێپەڕی	١٣٥
سوترەو کۆڵەکەی پێش نوێژ (ئیمام) بۆ مەئمومیش حلێبە	١٣٦
سوننەتەکانی نوێژ	١٣٦
ئەو ذیکرو دوعایانەی لەدوا نوێژ مەشروعن	١٤٩

بابەت	لاپەڕە
ئەو كردەوانەی لەناو نوێژدا مەكروهو ناباشە	١٥٢
ئەوەی كردنی ڕەوایە لەناو نوێژدا	١٥٨
ئەو شتانەی نوێژ بەتاڵ دەكەنەوە	١٦٢
نوێژی سوننەت، گەورەیی‌و فەڕی ئەم جۆرە نوێژە	١٦٤
واباشە نوێژی سوننەت لەماڵەوە بكرێ	١٦٥
جۆرەكانی نوێژی سوننەت	١٦٥
سوننەتی جەخت لەسەر نەكراو (غیر مؤكد)	١٦٧
سوننەت‌و باشە كە هەمیشە پێش نوێژی عەصر چوار ركات نوێژی سوننەت بكەی	١٦٧
واباشە لەنێوان نوێژی شێوان‌و خەوتناندا نوێژی سوننەت بكرێ	١٦٨
ئەو سورەتانەی پێغەمبەری خودا لەبرێ لەم نوێژانەدا دەیخوێند	١٦٨
نوێژی ویتر (نوێژی یەك ركات) حوكمی نوێژی ویترو فەضل‌و گەورەیی	١٦٩
كاتی نوێژی ویتر	١٧٠
ژمارەی ركاتی نوێژی ویترو شێوازو صیفەتی	١٧١
خوێندنی قنوت لەنوێژی ویتردا	١٧٣
شەونوێژ (قیام اللیل)	١٧٥
شەونوێژ لە ڕەمەزاندا زیاتر جەختی لەسەر كراوتەوە	١٧٦
ژمارەی ڕكاتەكانی شەونوێژ	١٧٦
ڕەوایی ئەنجامدانی شەونوێژی ڕەمەزان بەجەماعەت	١٧٦
واباشە لەغەیری ڕەمەزانیشا پیاو ماڵ‌و منداڵی بەشەو بەخەبەر بێنێ بۆ شەونوێژ	١٧٧
گێڕانەوەی نوێژی شەونوێژ (ئەگەر فەوتابوو)	١٧٨
كەسێك بەوە ڕاهات شەونوێژ بكاو دوایی وازی لێ بهێنێ كارێكی خراپە	١٧٩
نوێژی چێشتەنگاو (نوێژی تۆبەكاران) ، ڕەوایی نوێژی چێشتەنگاو	١٧٩

بابەت	لاپەڕە
گەورەیی نوێژی چێشتەنگاو	۱۷۹
ژمارەی رکاتی سوننەتی چێشتەنگاو	۱۸۰
باشترین کات بۆ بەجێهێنانی نوێژی سوننەتی چێشتەنگاو	۱۸۰
سوننەتی دوا دەستنوێژ شتن (سنة الوضوء)	۱۸۱
نوێژی ئیستیخارە	۱۸۱
نوێژی خۆرگیران	۱۸۲
وتارخوێندنەوە دوای نوێژی خۆرگیران	۱۸۳
نوێژ بارانە	۱۸۵
سوجدەی قورئان خوێندن	۱۸٦
حوکمی سوژدە	۱۸۷
گەورەیی سوژدەی تیلاوەت	۱۸۸
چی لە سوژدەی تیلاوەتدا دەگوترێ	۱۸۸
سوژدەی شوکر	۱۸۹
سوژدەی سەهو	۱۹۰
حوکمی سوژدەی سەهو	۱۹٤
کەیو بۆچی سوژدەی سەهو دەبردرێ؟	۱۹٤
سوژدەی سەهو بەقەرەبوو کردنەوەی نەکردنی سونەتێك	۱۹٦
نوێژی بەکۆمەڵ (الصلاة الجماعة) ، حوکمی نوێژی بەکۆمەڵ	۱۹٦
فەضلو گەورەیی نوێژ بەجەماعەت	۱۹۹
ئایا ئافرەت ئامادەی نوێژی جەماعەت دەبن؟	۲۰۰
نوێژکردنی ئافرەت لەماڵەوە باشترە تا لەمزگەوت	۲۰۱
رێو شوێنی چوون بۆ مزگەوت	۲۰۲
ذیکرو دوعای ئەو کاتەی لەماڵ دەردەچی	۲۰۳
ذیکرو نزای کاتی چوونە ناو مزگەوت	۲۰٤
نوێژی (تحیةالمسجد)	۲۰۵

لاپەڕە	بابەت
٢٠٧	ئەگەر قامەت بۆ نوێژی فەرزکرا نوێژی تر ناکرێ
٢٠٨	گەورەیی پێڕاگەیشتنی نوێژ دابەستنی ئیمام
٢٠٨	کەسێك هاتە مزگەوتو ئیمام لەنوێژ بوبووەوە
٢٠٩	چوونە ناو نوێژ لەگەڵ ئیمام بەھەرشێوەیەك بێ
٢١٠	کەی نوێژکەر واحیساب دەکرێ فریا رکاتێك کەوتووە؟
٢١٠	کەسێك نەچێتە ریزەوەو روکوع بەرێ
٢١١	واباشە ئیمام نوێژ درێژنەکاتەوە
٢١٢	واباشە ئیمام رکاتی یەکەم درێژ بکاتەوە
٢١٢	پێویستە شوێن ئیمام بکەوێو لێی پێش نەکەوێ
٢١٣	کێ شیاوی ئەوەیە ببێتە پێشنوێژ!
٢١٤	پێشنوێژی کردنی منداڵ
٢١٤	دروستە ئەوکەسەی نوێژی فەرزدەکا ئیقتیدا بەکەسێکەوە بکا کەنوێژی سوننەت دەکاو بە پێچەوانەشەوە
٢١٥	ئیقتیداکردنی موقیم بە سەفەرێو بە پێچەوانەشەوە
٢١٥	ئەگەر سەفەری لەپاش پێشنوێژیکەری موقیمەوە نوێژی کرد دەبێ نوێژەکەی تەواوبکا بە قەصر نەیکا
٢١٦	ئیمام بەدانیشتنەوە نوێژبکا دەبێ مەئمومیەکانیشی بەدانیشتنەوە نوێژی لەگەڵ بکەن
٢١٧	ئەگەر لەگەڵ ئیمامدا یەك مەئموم هەبوو دەبێ لەلای راستی ئیمامو لەرێکی ئەو بوەستێ
٢١٧	ئەگەر مەئموم دوو یان زیاتر بوون ئەوە لەدوا ئیمامەوە ریز دەبەستن
٢١٨	ئەگەر مەئموم ئافرەت بوو دەبێ لەدوا ئیمامەوە بوەستێ
٢١٨	پێویستە ریزی نوێژکەران رێكو پێك بکرێن
٢٢٠	ریزی نوێژکەران چۆن رێك دەخرێ؟
٢٢٠	ریزی پیاوانو ریزی ئافرەتان

لاپەڕە	بابەت
٢٢٠	گەورەیی‌و خێری زۆری ریزی یەکەم‌و لای راستی ئیمام
٢٢١	دەبێ کێ لەپاش ئیمامەوە بێ؟
٢٢١	ریزبوون بۆ نوێژ لەنێوان کۆڵەکەو پایەدا مەکروهە
٢٢٢	بیانوی نەچوون بۆ نوێژی جەماعەت
٢٢٣	نوێژی سەفەری
٢٢٥	مەسافەی قەصر
٢٢٥	ئەو جێگەیەی نوێژی لێ کورت دەکرێتەوە
٢٢٧	کۆکردنەوەی دوو نوێژ ، هۆکاری کۆکردنەوەی دوو نوێژ
٢٣٠	نوێژی هەینی (الجمعة)
٢٣١	هەڵنان بۆ بەجێ هێنانی نوێژی هەینی
٢٣٢	ترساندن‌و هەڕەشەکردن لەکەمتەرخەمی کردن لەئەنجامدانی نوێژی هەینی
٢٣٣	کاتی بەجێهێنانی نوێژی هەینی
٢٣٤	رێنومایی کردنی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەبارەی وتاری هەینییەوە
٢٣٦	خوتبەی پێویستی (خطبة الحاجة)
٢٣٧	لەکاتی وتار خوێندنەوەی خەتیبدا پێویستە بێدەنگ گوێ بگری هیچ قسەیەك نەکرێ
٢٣٨	بەچی تۆ بەجومعە رادەگەی؟!
٢٣٨	نوێژی سوننەتی پێش نوێژی هەینی‌و دواوەی
٢٣٩	ئادابی رۆژی هەینی
٢٤١	ئەو زیکرو دوعایانەی لەرۆژی هەینی‌دا سوننەتە
٢٤٣	نوێژی هەینی لەمزگەوتدا بەجێ دەهێندرێ
٢٤٣	کۆبونەوەی نوێژی جەژن‌و نوێژی هەینی لەیەك رۆژدا
٢٤٤	نوێژی جەژنی رەمەزان‌و جەژنی قوربان ، حوکمی نوێژەکانی جەژن

بابەت	لاپەڕە
کاتی ئەنجامدانی نوێژی جەژن	٢٤٥
چونە دەر بۆ ئەنجامدانی نوێژی جەژن	٢٤٦
ئایا بانگ‌و قامەت بۆ نوێژی جەژن پێویستە؟!	٢٤٦
چۆنیەتی نوێژی جەژن	٢٤٦
ئەو ئایەت‌و سورەتانەی لەنوێژی جەژن‌و جومعەدا دەخوێندرێن	٢٤٧
وتاری جەژن دوای بەجێهێنانی نوێژەکەیەتی	٢٤٧
بەجێ هێنانی نوێژی سوننەت پێش نوێژی جەژن‌و دوای نوێژی جەژن	٢٤٨
ئەوکارانەی لەرۆژی جەژندا سوننەتن	٢٤٨
نوێژی ترس	٢٥٢
سیفەت‌و شێوەی نوێژی ترس	٢٥٣
باسی بەڕێکردنی مردو (کتاب الجنائز)	٢٥٥
ئەوەی پێویستە لەسەر کەس‌وکاری مردوو	٢٥٩
صەبرو ئارامی لەسەر مردنی منداڵ پاداشی زۆر گەورەیە	٢٦١
ئەوەی یاساغە لەسەر کەسوکاری مردو	٢٦٢
ئەوەی پێویستە لەگەڵ مردووەکە بکرێ	٢٦٤
چۆنیەتی غوسڵ: (شۆردنی مردوو)	٢٦٤
کێ سەرپەرشتی شتنی مردووەکە دەکا؟	٢٦٥
ئاگاداریيەك: شەهیدی گۆڕەپانی جەنگ ناشۆردرێ	٢٦٧
واباشە کفن چەند شتێکی تێدا رەچاوبکرێ	٢٦٨
نوێژ لەسەر تەرم	٢٦٩
نوێژی جەنازە لەکوێ ئەنجام دەدرێ؟	٢٧٢
لەکاتی نوێژکردن لەسەر مردو ئیمام لەکوێوە ڕادەوەستێ؟	٢٧٤
چۆنیەتی نوێژی جەنازە	٢٧٥
گەورەیی‌و فەڕی نوێژکردن لەسەر جەنازەو شوێنکەوتنی بۆ گۆڕستان	٢٨٠
دەبێ موسوڵمان کە چووە ناو گۆڕستانەوە یان بەلایدا تێپەڕی چی بڵێ؟	٢٨٣

بابەت	لاپەڕە
دفنكردن	٢٨٤
پێویستە گۆڕ قوڵ بێ‌و فراوان بێ‌و ڕێك‌وپێك بێ	٢٨٦
لەدوای دفنكردنی مردو چەند شتێك سونتەتن	٢٩٠
تەعزیەو سەرەخۆشی	٢٩٧
پێویستە خۆ لەدوو شت بپارێزێ، هەرچەند خەڵكی باری پێوە گرتبێ	٢٩٨
ئەوەی مردوو سوودی لێ دەبینێ	٢٩٩
دێدەنی گۆڕستان	٣٠١
وەڵێ دیدەنی ئافرەت بۆ گۆڕستان چەند مەرجێكی هەیە	٣٠٢
ئەو شتانەی حەرامن لای گۆڕ بكرێن	٣٠٣